વિ. સં. ૨૦૦૮ ઈ. સ. ૧૯૫૨

સવાસો પ્રતમાં મર્યાદિત આ આવૃત્તિની

આ પ્રત પહેલી છે.

મૂલ્ય સોલ રૂપિયા

મુદ્રક જયંતિલાલ દોલતસિંહ રાવત દીપક પ્રિન્ટરી ૨૭૭૬/૧ રાયપુર દરવાજા પાસે · અમદાવાદ ૧

પ્રકાશક · સારાભાઇ મણિલાલ નવાબ · નાગજી ભૂધરની પોળમાં · છીપામાવજીની પોળ અમદાવાદ ૧

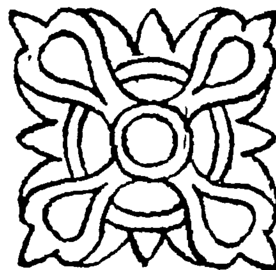

સમર્પણ

વિદ્વદ્વર્ય મુનિ મહારાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીને

—સારાભાઈ નવાબ

અનુક્રમણિકા

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

પ્રાસ્તાવિક

આજે વિદ્વાનોના કરકમલમાં કલ્પસૂત્ર અને તે સાથે તેની નિર્યુક્તિ, ચૂર્ણી, તથા પૃથ્વીચન્દ્રાચાર્યવિરચિત ટિપ્પનક અર્પણ કરવામાં આવે છે. આ સૌના સંશોધન અર્થે જે પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ તાડપત્રીય અને કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિઓને અમે કામમાં લીધી છે તેનો સંપૂર્ણ પરિચય આપવો અત્યારે અશક્ય હોઇ તે માટે યથાશક્ય પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓ

क પ્રતિ—અમદાવાદ ઉજમબાઈની ધર્મશાળામાંના શ્રીમુક્તિવિજયજી (મૂળચન્દજી) મહારાજના જ્ઞાનભંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ.

ख-ग-च પ્રતિઓ—આ ત્રણે પ્રતિઓ ખંભાતના શ્રીશાન્તિનાથના પ્રાચીન-તમ તાડપત્રીય જ્ઞાનભંડારની છે. આ પ્રતિઓ તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી અને અનુક્રમે તેમની પત્ર સંખ્યા ૧૭૪-૮૭ અને ૧૫૬ છે.

ग પ્રતિ સચિત્ર છે અને તેના અંતમાં નીચે મુજબની ગ્રંથ લખાવનારની પુષ્પિકા છે—

मंगलं महाश्रीः ॥ छ ॥ शुभं भवतु श्रीसमणसंघस्य ॥

श्रीमानू**केशवंशो** ध्वज इव विलसत्सद्गुणौघैर्वलक्षः,
श्रेष्ठयासीद् **भावडाख्यः** प्रथितपृथुयश.किंकिणीक्वाणरम्यः।
तत्पुत्राः सच्चरित्रास्त्रय उदयमगुर्धान्धलो, **माधलश्च**
श्रेष्ठी **नागेन्द्र** इन्द्राचलदृढविलसच्छुद्धसम्यक्त्वभाजः ॥ १ ॥

श्रीमद्देवगुरूज्ज्वलोज्ज्वलगुणोद्गानावदानार्जित-
स्फूर्जत्पुण्ययशस्ततेः प्रियतमाऽभून्**माधल**श्रेष्ठिनः।
श्रीमद्दानतप.सुशीलकमलासद्भावनाद्यार्हत-
श्रीधर्माध्वनि जाधिकी सुविनयाद्यालङ्कृता **लक्ष्मिका** ॥ २ ॥

माधुर्य**शोधवल** उज्ज्वलकीर्त्तिपात्र
दानेश्वरः स जनकोऽजनि वापु यस्याः।

श्रीसुन्दरी च जननी जगति प्रतीता
सा लक्षिका तदनुरूपगुणेति युक्तम् ॥ ३ ॥

श्रीमत्सूरिजिनप्रबोधसुगुरोः सज्ज्ञानदुग्धाम्बुधे–
र्वाक्यात् स्फूर्जदगण्यपुण्यकमलाविस्फूर्त्तिसत्कार्मणम् ।
ज्ञानालेखनमाकलय्य विलसत्सद्भावना लक्षिका
श्राद्धा लेखयति स्म वर्ण्णरुचिरा श्रीकल्पसत्पुस्तिकाम् ॥ ४ ॥

वर्ण्याऽसौ भुवि लक्षिका बहु ययैतत्पुस्तिकाव्याजतो
मोहग्रीष्मकदर्थितागिरतयेऽमङि प्रपेवामृती ।
यस्या ज्ञानसुधा निपीय नितरा निर्मोहतापाः सुखात्
पश्चानतकव्धुरे शिवपुरे यास्यन्ति मोक्षाध्वगाः ॥ ५ ॥

नभःसरोवरे तारकौमुदे क्रीडतीन्दुना ।
यामिनी कामिनी यावत्तावन्नन्दतु पुस्तिका ॥ ६ ॥ छ ॥ छ ॥

च પ્રતિનાં અંતમાં નીચે પ્રમાણેની પુષ્પિકા છે.

सं. १२४७ वर्षे आसाढ सुद ९ बुधेऽद्येह श्रीभृगुकच्छे समस्तराजावलीविराजितमहाराजाधिराजउमापतिवरलब्धप्रसादजंगमजनार्द्दनप्रतापचतुर्भुजश्रीमद्भीमदेवकल्याणविजयराज्ये एतत्प्रसादावाप्तश्रीलाटदेशे निरूपितदण्डश्रीसोभनदेवे अस्य निरूपणया मुद्राव्यापारे रत्नसीहप्रतिपत्तौ इह श्रीभृगुकच्छे श्रीमदाचार्यविजयसिंहसूरिपट्टोद्धरणश्रीमज्जिनशासनसमुच्चयआदेशनामृतपयप्रपापालकअवोधजनपथिकज्ञानश्रमपीलितकर्ण्णपुटपेयपरममोक्षास्पदविश्रामश्रीमदाचार्यश्रीपद्मदेवसूरिशिष्याणां हेतो. परमार्थमण्डपपर्यूषणाकल्पं प० साजणेन लिखितेति ॥ छ ॥

मङ्गल महाश्री ॥ छ ॥ ग्रं. २२०० ॥ छ ॥

यादृश पुस्तके दृष्ट तादृशं लिखित मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ॥

घ પ્રતિ–આ પ્રતિ મારા પોતાના સંગ્રહની છે અને તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી છે.

छ પ્રતિ–આ પ્રતિ ભાઈ સારાભાઈ મણિલાલ નવાબના સંગ્રહની છે અને તે કાગળ ઉપર લખાયેલી છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની છ પ્રતિઓનો મેં મારા કલ્પસૂત્રના સંશોધનમાં અક્ષરશઃ ઉપયોગ કર્યો છે. અને આ ઉપરાંત જ્યાં જ્યાં પાઠભેદોને વધારે ઝીણવટથી તપાસવાની આવશ્યકતા જણાઇ ત્યાં ત્યાં મેં ખંભાત, અમદાવાદ, જેસલમેર વગેરેના સંગ્રહોમાંની પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓનો ઉપયોગ પણ કર્યો છે. મારા જોવામાં આવેલા પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારોમાં આજે જે કલ્પસૂત્રની પ્રાચીન પ્રતિઓ છે તે સૌમાં પ્રાચીનતમ પ્રતિ ખંભાતના જ્ઞાનભંડારની છે, જે સંવત ૧૨૪૭માં લખાયેલી છે.

આ પ્રતિનો મેં च–સંકેતથી સંપૂર્ણ ઉપયોગ કર્યો છે. આ પ્રતિ પ્રાચીનતમ

(જુનામાં જુની) હેવા છતાં ખંડિત અને અસ્તવ્યસ્ત પાઠોવાળી હોવા ઉપરાંત ઘણી જ અશુદ્ધ હેવાથી તેને મેં મૌલિક તરીકે સ્વીકારવી પસંદ કરી નથી. મૌલિક આદર્શ તરીકે તો મેં ઉજમબાઈની ધર્મશાલાના શ્રીમૂલચંદજી મહારાજના જ્ઞાનભંડારની પ્રતિને જ સ્વીકારી છે. એ પ્રતિ ઉપરથી સ્વતંત્ર નવી પ્રેસકોપી કરાવીને નવેસર અક્ષરશઃ ઉપરોક્ત પ્રતિઓ સાથે સરખાવીને તૂટતા પાઠોની પૂર્તિ, અશુદ્ધિઓનું પરિમાર્જન અને પાઠભેદોની નોંધ કરવામાં આવી છે. આ ઉપરથી વિદ્વાનો એ સમજી જશે કે તેમના હાથમાં વિદ્યમાન પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્ર, એક પ્રાચીન પ્રતિનું સંપૂર્ણ એકધારું સ્વરૂપ છે.

કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓનું સ્વરૂપ

ભાષા અને મૌલિક પાઠો–આજે આપણા સામે કલ્પસૂત્રની જે પ્રાચીન તાડપત્રીય કે કાગળની પ્રતિઓ વિદ્યમાન છે, તેમાં વિક્રમના તેરમા સૈકા પહેલાંની એક પણ પ્રતિ નથી. તેમા પણ ખભાતના શ્રીશાતિનાથજીના પ્રાચીન તાડપત્રીય ભંડારની એક પ્રતિ, કે જે વિક્રમ સવત ૧૨૪૭માં લખાયેલી છે, તેને બાદ કરતાં બાકીની બધીય પ્રતિઓ વિક્રમના ચૌદમા અને પંદરમા સૈકાની અને મોટા ભાગની પ્રતિઓ તે પછીના સમયમાં લખાયેલી છે. આ બધી પ્રતિઓમાં ભાષાદૃષ્ટિએ અને પાઠોની દૃષ્ટિએ ઘણું ઘણું સમવિષમપણું છે, અને પડી ગયેલા પાઠો, ઓછાવત્તા પાઠો તેમ જ અશુદ્ધ પાઠોની પરંપરા વિષે તો પૂછવાનુ જ શું હોય! આજે આપણા માટે અતિદુઃખની વાત જ એ છે કે–જેસલમેરદુર્ગના ખરતરગચ્છીય યુગપ્રધાન-પ્રવર આચાર્યશ્રીજિનભદ્રસૂરિના પ્રાચીનતમ જૈન જ્ઞાનભંડારમાંથી મળી આવેલ અનુમાન દશમા સૈકાની આસપાસમાં લખાયેલી વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્યની પ્રતિ જેવા કોઈ રડ્યાખડ્યા અપવાદ સિવાય, કોઈ પણ જૈન આગમની મૌલિક પ્રાચીન કે અર્વાચીન સાદ્યંત સાંગોપાંગ અખંડ શુદ્ધ પ્રતિ એક પણ આપણા સમક્ષ નથી. તેમ જ ચૂર્ણિકાર ટીકાકાર આદિએ કેવા પાઠો કે આદર્શને અપનાવ્યા હતા એ દર્શાવનાર આદર્શો–પ્રતિઓ પણ આપણા સામે નથી. આ કારણસર કલ્પસૂત્રની મૌલિક ભાષા ને તેના મૌલિક પાઠોના સ્વરૂપનો નિર્ણય કરવો આપણા માટે અતિદુષ્કર વસ્તુ છે. અને એ જ કારણને લીધે આજના દેશી–પરદેશી ભાષાશાસ્ત્રજ્ઞ વિદ્વાનોએ આજની અતિઆર્વાચીન હસ્તપ્રતિઓના આધારે જૈન આગમોની ભાષાવિષે જે કેટલાક નિર્ણયો બાંધેલા છે કે આપેલા છે એ માન્ય કરી શકાય તેવા નથી. જર્મન વિદ્વાન **ડૉ. એલ. આલ્સડોર્ફ** મહાશય ચાલુ વર્ષમાં જેસલમેર આવ્યા ત્યારે તેમની સાથે આ વિષેની ચર્ચા થતાં, તેમણે પણ આ વાતને માન્ય રાખીને જણાવ્યુ હતું કે “આ વિષે પુનઃ ગંભીર વિચાર કરવાની જરૂરત છે.”

આ પરિસ્થિતિમાં કલ્પસૂત્રની મૌલિક ભાષા અને તેના મૌલિક પાઠોની ચિન્તાને જતી કરીને, માત્ર એની અત્યારે મળી શકતી પ્રાચીન પ્રતિઓ અને ચૂર્ણી, ટિપ્પનક, ટીકાકાર વગેરેનો આશ્રય લઈ મૌલિક પાઠોની નજીકમાં આવી શકે તેવી આવૃત્તિ તૈયાર કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને તે સાથે વિવિધ પાઠભેદો અને પ્રત્યન્તરોની નોંધ પણ તે તે

સ્થળે આપી છે. **શ્રી ચૂર્ણિકાર** ભગવાન સામે જે કેટલાક પાઠો હતા તે આજની અમે તપાસેલી સંખ્યાબંધ પ્રતિઓ પૈકી કોઇ પણ પ્રતિમાંથી મળી શકયા નથી. ટિપ્પનકકાર **શ્રીપૃથ્વીચન્દ્રસૂરિ** પણ કેટલીક વાર ચૂર્ણિકારને જ અનુસરે છે; પણ તેટલા માત્રથી એમ માની લેવું ન જોઈએ કે તેમણે એ બધા પાઠો પ્રત્યન્તરોમાં નજરે જોયા જ હશે. કલ્પકિરણાવલિકાર મહોપાધ્યાય **શ્રીધર્મસાગરજી** અનેકાનેક પાઠભેદોની નોંધ સાથે ચૂર્ણિકારે સ્વીકારેલા પાઠોની નોંધ આપે છે, પરંતુ તેથી ચૂર્ણિકાર ભગવાને માન્ય કરેલા પાઠો તેમણે કોઇ પ્રતિમાં જોયા હોય તેમ માનવાને કશુ જ કારણ નથી. એક વાત ખાસ નોંધપાત્ર છે કે–ખંભાતની સં. ૧૨૪૭ વાળી પ્રતિ, જે મારા પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સામેલ છે તે, કિરણાવલી ટીકાકાર સામે પણ જરૂર હાજર હતી. આ પ્રતિના પાઠભેદોની નોંધ કિરણાવલીકારે ઠેક–ઠેકાણે લીધી છે. ચૂર્ણિકાર મહારાજ સામે જે કેટલાક પાઠો હતા તે આજની ટીકાઓ વાંચનારને નવા જ લાગે તેવા છે. એ પાઠભેદોની નોંધ અમે ચૂર્ણિ અને ટિપ્પનકમાં તે તે સ્થળે પાદટિપ્પણીમાં આપી છે અને આગળ ઉપર આ પ્રાસ્તાવિકમાં પણ આપીશું.

પ્રતિઓમાં શબ્દપ્રયોગોની વિભિન્નતા—(૧) આજે કલ્પસૂત્રની જે સંખ્યાબંધ પ્રતિઓ આપણા સમક્ષ વિદ્યમાન છે તે પૈકી મોટાભાગની પ્રાચીન પ્રતિઓમાં, જ્યાં શબ્દોચ્ચારમાં કઠિનતા ઊભી થતી હોય તેવાં સ્થળોમાં અસ્પષ્ટ '**य**' શ્રુતિવાળા જ પાઠો વ્યાપકરીતે જોવામાં આવે છે. જેમકે–**ऊणियाए, तित्थयरे, आयरणं, आयाईसु, सव्वाउय** ઈત્યાદિ. જ્યારે કોઈ કોઇ પ્રાચીન પ્રતિઓમાં અને કેટલીક અર્વાચીન પ્રતિઓમાં '**य**' શ્રુતિ વિનાના જ પાઠો વ્યાપકરીતે જોવામાં આવે છે. આ વિષે પ્રાચીનતા કયા પ્રયોગની એ નિર્ણય કરવો મુશ્કેલ છે. તે છતાં એટલી વાત તો ચોક્કસ જ છે કે **आअणं, आआईसु, धअणं** વગેરે શબ્દો જે રીતે લખાય છે તે રીતે બોલવા ઘણા મુશ્કેલીભર્યા આપણી જીભને લાગે છે. સંભવ છે અતિપ્રાચીન કાળમાં આ શબ્દો આ રીતે જ લખાતા હોય અને ઉચ્ચારમાં '**य**' શ્રુતિ કરાતી હોય. એ '**य**' શ્રુતિને જ વૈયાકરણોએ સૂત્ર તરીકે અપનાવી લીધી હોય. આ વિષે ગમે તે હો, પણ આપણી જીભ તો આવા પ્રયોગોના ઉચ્ચારણમાં વિષમતા જરૂર અનુભવે છે અને આવા પ્રયોગો સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણમાટે આપણી ધીરજ પણ માગી લે છે. એ ધીરજ વ્યાપકરીતે દુર્લભ હોવાથી અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષામાં '**य**' શ્રુતિએ વ્યાપકપણું લીધું હોવાનો વધારે સંભવ છે.

(૨) પ્રાકૃતભાષામાં જ્યાં અસ્પષ્ટ '**य**' શ્રુતિ કરવામાં આવે છે, ત્યાં કલ્પસૂત્રની કેટલીક પ્રતિઓમાં '**इ**' કરાયેલો પણ જોવામાં આવે છે, જેમકે **चइं चइत्ता** વગેરે. આવા પ્રયોગો પ્રાચીન પ્રાકૃત ગ્રંથમાં ઘણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. આચાર્ય **શ્રીધર્મઘોષસૂરિએ ચૈત્યવંદનભાષ્ય** ઉપરની **સંઘાચારટીકામાં** આપેલી પ્રાકૃત કથાઓમાં આવા પ્રયોગો જ વ્યાપકરીતે આપેલા છે, જેને લીધે કયારેક કયારેક અર્થ મેળવવામાં ગુંચ-

વણ પણ ઊભી થાય છે. એ ગમે તેમ હો; પ્રયોગોની પસંદગી એ ગ્રંથકારોની ઇચ્છા ઉપર જ આધાર રાખે છે.

(૩) અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષામાં અને ગ્રંથપ્રતિઓમાં **"ह्रस्वः संयोगे"** (**सिद्धहेम** ૮-૧-૮૪) એ વ્યાકરણનિયમને અનુસરીને સંયોગમાં **गुत्त थुत्त पुण्णिमा वुक्कंत** વગેરેમાં હ્રસ્વ સ્વરનો પ્રયોગ જોવામાં આવે છે પરંતુ પ્રાચીન કાળની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં આ નિયમને કશું જ સ્થાન ન હતું. એ જ કારણ છે કે પ્રાકૃત ભાષાના દરેકે દરેક આગમગ્રંથો પ્રકરણગ્રંથો તેમજ કથાસાહિત્ય ગ્રંથોની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ લિખિત પ્રતિઓમાં, હ્રસ્વસ્વરને બદલે **गोत्त, थोत्त, पोण्णिमा, वोक्कंत** એ પ્રમાણે ગુરુસ્વરનો પ્રયોગ જ મુખ્યત્વે જોવામાં આવે છે. અને આ જ નિયમ કલ્પસૂત્રને પણ લાગુ પડે છે.

(૪) પ્રાચીન કાળમાં પ્રાકૃત ભાષામાં માત્ર **सन्ति कन्ति भन्ति** વગેરે પ્રયોગોમાં પરસવર્ણ તરીકે **'न'** વ્યંજનને સ્થાન હતું, તે સિવાય પ્રાકૃતમાં **'न'** વ્યંજન સ્વીકારવામાં જ નહોતો આવ્યો. એ જ કારણ છે કે કોઈ પણ પ્રાકૃતભાષાના ગ્રંથની પ્રાચીન હાથપોથીઓમાં 'न' ને બદલે **णमो, णरं व णारीं वा, णाणं** વગેરેમાં 'ण' નો પ્રયોગ જ જોવામાં આવે છે. **નાટ્યશાસ્ત્રના** પ્રણેતા મહર્ષિ **ભરતે** તેમના નાટ્યશાસ્ત્રમાં અધ્યાય ૧૭માં જ્યાં પ્રાકૃત ભાષાના નિયમો આપ્યા છે ત્યાં તેમણે નીચેના પદ્યદ્વારા પ્રાકૃત ભાષામાં 'न' નથી એમ જણાવ્યું છે—

> **ए-ओकारपराइं, अंकारपरं च पायए णत्थि ।**
> **व-सगारमज्झिमाणि य, क-चवग्ग-तवग्गणिहणाइं ॥**

કલ્પ (**બૃહત્કલ્પ**) સૂત્ર ચૂર્ણિકારે તેમજ ટીકાકાર આચાર્ય **શ્રીમલયગિરિ** સૂરિએ પણ **કલ્પભાષ્યની सक्कयपाययवयणाण०** ગા૦ ૨ ના વ્યાખ્યાનમાં પણ પ્રાકૃતલક્ષણનો નિર્દેશ કરતાં ઉપર્યુક્ત **ભરત**મુનિપ્રણીત લક્ષણગાથાનો જ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

(૫) અર્વાચીન પ્રાકૃતમાં **"क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायो लुक्"** (**सिद्धहेम** ૮-૧-૧૭૭) આ નિયમનું અનુસરણ જેવું જોવામાં આવે છે તેવું અને તેટલું પ્રાચીન કાળમાં ન હતું. તેમજ **"ख-घ-ध-भाम्"** (**सिद्धहेम** ૮-૧-૧૮૭) વગેરે નિયમોને પણ એટલું સ્થાન ન હતું. આ કારણસર પ્રાચીન પ્રાકૃત અને અર્વાચીન પ્રાકૃતમાં ઘણીવાર શબ્દપ્રયોગોની બાબતમાં સમ-વિષમતા જોવામાં આવે છે.

(૬) આ ઉપરાંત કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓમાં જ્યાં સામાસિકપદો છે ત્યાં હ્રસ્વદીર્ઘસ્વર તેમજ વ્યંજનોના દ્વિર્ભાવ-અદ્વિર્ભાવ વગેરેને લક્ષીને શબ્દપ્રયોગોમાં કે પાઠોમાં ઘણો ઘણો વિપર્યાસ જોવામાં આવે છે, જે મોટે ભાગે નકલ કરનાર લેખકોને આભારી છે.

ઉપર મેં સંક્ષેપમાં પ્રાચીન-અર્વાચીન પ્રાકૃત ભાષા અંગેના નિયમો વિષે જે કાંઈ જણાવ્યુ છે, તેને લીધે પ્રાચીન-અર્વાચીન ગ્રંથપ્રતિઓમાં શબ્દપ્રયોગોની સમ-વિષ-

મતાને લગતા ઘણા ઘણા પાઠભેદો થઈ ગયા છે. આ પાઠભેદો સ્વભાવિક રીતે જ થઈ ગયા નથી, પરંતુ પાછળના આચાર્યોએ જાણીબુઝીને પણ આ શબ્દપ્રયોગોને સમયે સમયે બદલી નાખ્યા છે, અથવા પ્રાચીન પ્રાકૃતભાષાના પ્રયોગો સાથેનો સંપર્ક ઓછો થવાને લીધે જ્યારે મુનિવર્ગ સહેલાઈથી તે તે શબ્દપ્રયોગોના મૂળને સમજી શકતો ન હોવાથી શ્રીઅભયદેવાચાર્ય, શ્રીમલયગિરિ આચાર્ય વગેરેને તે તે શબ્દપ્રયોગો બદલી નાખવાની આવશ્યકતા જણાઈ અને તેમણે તે તે શબ્દપ્રયોગોને બદલી પણ નાખ્યા છે. આમ કરવાથી ગ્રંથનો વિષય સમજવામાં સરળતા થઈ, પરંતુ બીજી બાજુ જૈન આગમોની મૌલિક ભાષામાં ઘણું જ પરિવર્તન થઈ ગયું. જેને લીધે આજે 'જૈન આગમોની મૌલિક ભાષા કેવી હતી' તે શોધવાનું કાર્ય દુષ્કર જ થઈ ગયું. આ પરિવર્તન માત્ર અમુક આગમ પુરતું મર્યાદિત નથી, પરંતુ દરેક દરેક આગમમાં અને એથી આગળ વધીને ભાષ્ય–ચૂર્ણિગ્રંથોમાં સુદ્ધાં આ ભાષાપરિવર્તન દાખલ થઈ ગયુ છે. એટલે જૈન આગમોની મૌલિક ભાષાના શોધકે જૈન આગમ–ભાષ્ય આદિની જુદા જુદા કુલની પ્રતિઓ એકત્ર કરીને અતિધીરજથી આ નિર્ણય કરવાની જરૂરત છે.

આ સ્થળે, જરા વિષયાંતર થઈને પણ એટલું જણાવવું અતિ આવશ્યક માનું છું કે—ભાષા દૃષ્ટિએ જૈન આગમોનું અધ્યયન કરનારે જેસલમેરના કિલ્લાના શ્રીજિનભદ્રીય જ્ઞાનભંડારની તેમ જ લોંકાગચ્છના ભંડારની અને તે ઉપરાંત આચાર્યવર શ્રીજમ્બૂસૂરિ મહારાજના જ્ઞાનભંડારની ભગવતીસૂત્રની એમ તાડપત્રીય પ્રાચીન ત્રણે ય પ્રતિઓ જરૂર જોવી જોઈએ. પાટણ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય જૈન જ્ઞાનમંદિરમાં પધરાવેલા સંઘના જ્ઞાનભંડારની અનુયોગદ્વારસૂત્રની પ્રતિ પણ જોવી જોઈએ. જેસલમેરના કિલ્લાના ઉપર્યુક્ત ભંડારની અનુમાન દશમા સૈકાની આસપાસમાં લખાયેલી વિશેષાવશ્યક ભાષ્યની પ્રતિ પણ ભૂલવી ન જોઈએ. આ ઉપરાંત જૈન આગમ ઉપરના ભાષ્યગ્રંથો અને ચૂર્ણિગ્રંથોનુ પણ આ દૃષ્ટિએ અવલોકન કરવું જોઈએ. આ બધાં અવલોકનને પરિણામે ય જૈન આગમોની મૌલિક ભાષાનું વાસ્તવિક દિગ્દર્શન કરાવવું અશક્યપ્રાય છે, તે છતાં આ રીતે એ ભાષાના નજીકમાં પહોંચી શકવાની જરૂર શક્યતા છે. અસ્તુ, હવે મૂળ વિષય પર આવીએ.

ઉપર જણાવવમાં આવ્યું તેમ પાછળના આચાર્યોએ આગમસૂત્ર આદિની ભાષામાં સમયે સમયે ઘણું ઘણું પરિવર્તન જરૂર કર્યું છે, તે છતાં ઘણે ય સ્થળે તે તે મૌલિક ભાષાપ્રયોગો રહી જવા પામ્યા છે. એટલે એ રીતે, મેં જે પ્રતિને મારા સંશોધન અને સંપાદનમાં મૂળ તરીકે રાખી છે તેમાં પણ તેવા પ્રયોગો વિદ્વાનોને ઠેકઠેકાણે જોવા મળશે. કેટલાક ખાસ તેવા પ્રયોગોના પાઠભેદો પણ આપવામાં આવેલા છે.

મારા સંશોધનમાં જે च–छ નામની પ્રતિઓ છે, તેમાં 'ત'કાર બહુલ પાઠો છે. ભરતનાટ્યશાસ્ત્રના ૧૭મા અધ્યાયમાં ज्ञकारबहुल, गकारबहुल, नकारबहुल, चकारबहुल,

ज़कारबहुल, तकारबहुल આદિ પ્રાકૃતભાષાપ્રયોગો વિષે જે, તે તે પ્રદેશની પ્રાકૃતભાષામાં કે ભાષાપ્રિયતાને લક્ષીને વહેંચણી કરવામાં આવી છે તે, તે કાળમાં ભલે પ્રચલિત કે ઉચિત હો; પરંતુ પાછળના જમાનામાં તો પ્રાકૃતભાષા દરેકે દરેક પ્રદેશમાં ખીચડું બની ગઈ છે અને તે જ રીતે વિવિધ કારણોને આધીન થઈને જૈન આગમોની મૌલિક ભાષા પણ ખીચડું જ બની ગઈ છે. એટલે જૈન આગમોની મૌલિક ભાષાનુ અન્વેષણ કરનારે ઘણી જ ધીરજ રાખવી જરૂરી છે.

સૂત્રાંક—આજે આપણા સામે કલ્પસૂત્રની જે પ્રાચીન પ્રતિઓ તાડપત્રીય કે કાગળની વિદ્યમાન છે, તે પૈકી કોઈમાં પણ સૂત્રોના અંકો નથી. માત્ર સોળમા સત્તરમા સૈકાની, ખાસ કરી સત્તરમા સૈકાની પ્રતિઓમાં સૂત્રાંકની પદ્ધતિ મળે છે. પરતુ તે સૂત્રાંક સંખ્યા ઘણીવાર તો મેળ વિનાની જોવામાં આવે છે. એટલે મેં જે સૂત્રાંકો આપ્યા છે તે મારી દૃષ્ટિએ આપ્યા છે. ઉપર જણાવેલી પ્રતિઓમાં થેરાવલીમાં સૂત્રાંક છે જ નહિ અને સામાચારીમાં પણ કેટલીકમા જ મળે છે; પરંતુ આ રીતથી એ પ્રતિઓમાં મોટે ભાગે સૂત્રાંકોનું અખંડપણું જળવાયું નથી. જ્યારે મેં સૂત્રાંકોનું અખંડપણું જાળવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. મેં જે સૂત્ર વિભાગ કર્યો છે તેના ઔચિત્ય–અનૌચિત્યપણાની પરીક્ષાનૂ કાર્ય વિદ્વાનોને સોંપું છું.

સંક્ષિપ્ત અને બેવડા પાઠો—કલ્પસૂત્રની પ્રાચીન અર્વાચીન પ્રતિઓમાં કોઈમાં કોઈ ઠેકાણે તો કોઇમાં કોઇ ઠેકાણે એમ, વારંવાર આવતા શબ્દો કે પાઠોને સંક્ષિપ્ત કરવામાં આવ્યા છે. ઉદાહરણ તરીકે **देवाणुप्पिया** ને બદલે **देवा**, **असणपाणखाइमसाइम** ને બદલે **अ। पा। खा। सा** કે **असण ४** કે **अ ४** એમ કરવામાં આવ્યું છે. ખંભાતની સં. ૧૨૪૭માં લખાયેલી પ્રતિમાં પ્રાચીન લેખન પરમ્પરા જળવાયેલી હોઇ **असण ण्क** અથવા **असण क्क** અને કોઈ ઠેકાણે **असण ह्व** એમ કરેલ છે. જ્યાં એક શબ્દથી ચાર શબ્દ સમજી લેવાના હોય ત્યાં ચારના અંક તરીકે **ण्क**, **क्क** કે **ह्व** અક્ષરનો પ્રયોગ કરવામાં આવતો. આ જ પ્રમાણે જ્યાં છ શબ્દો સમજી લેવાના હોય ત્યાં છ સંખ્યાના સૂચક તરીકે **फ, फ्रा** કે **फा, फ्रा** અક્ષર વાપરવામાં આવ્યો છે. તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં એક બાજુ આ અક્ષરાંકો દ્વારા જ પત્રાંક સૂચવવામાં આવે છે. જેમને આ અક્ષરાંકોનુ જ્ઞાન નથી હોતું તે આવા અક્ષરાંકોને ગ્રંથમાંના ચાલુ પાઠના અક્ષર તરીકે માની લેવા કે અર્થસંગતિ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અથવા એ અક્ષરાંકોને નકામા સમજી કાઢી નાખે છે. આ અક્ષરાંકોનુ જ્ઞાન પાછલાં જમાનામાં વીસરાઇ જવાને લીધે ગ્રંથોમાં ઘણા ગોટાળા થયા છે અને પ્રતિઓનાં પાનાં અસ્તવ્યસ્ત રીતે લખાઇ ગયાં છે. જેની માઠી અસર આપણે પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્ય ભગવાન શ્રીસાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજના **અનુયોગદ્વારચૂર્ણિ** આદિના સપાદન અને સંશોધનમા જોઈ શકીએ છીએ. પૂજ્યપાદશ્રી સમક્ષ આદર્શો અસ્તવ્યસ્ત આવ્યા અને તેઓ વધારે પ્રત્યન્તરો મેળવવાની આવશ્યકતા નહોતી ગણતા, એટલે ઉપરોક્ત અસરનુ પ્રતિબિમ્બ તેમના સંપાદનમાં આવી જ જાય એમાં શંકાને સ્થાન જ ન હોય. આ તો થઇ સંક્ષિપ્ત પાઠોની વાત. હવે આપણે બેવડાએલા પાઠો વિષે જોઈએ—

કલ્પસૂત્રમાં આર્ષ સૂત્રપદ્ધતિ હોવાને લીધે સ્થાને સ્થાને કેટલીકવાર પાઠોનો બેવડો ઉચ્ચાર કરવાનો હોય છે, આવે સ્થળે તેને કેટલીકવાર ટુંકાવવામાં આવે છે. આ ટૂંકાવવાનો ક્રમ કોઈ પણ પ્રતિમાં આદિથી અંત સુધી એકધારો નથી. જેમકે **वामं जाणुं अंचेइ, वामं जाणुं अंचित्ता** આ પાઠને કોઇ પ્રતિમાં **वामं जाणुं अंचेइ, वा२त्ता** આમ લખેલો હોય છે, તો કોઈ પ્રતિમાં **वामं जाणुं अंचेइ, २ त्ता** એમ લખેલો છે, જ્યારે કોઈ પ્રતિમાં **वामं जाणुं अंचेइ, २ अंचित्ता** એમ લખેલુ છે. મેં પ્રથમથી જ જણાવી દીધું છે કે મારા સંપાદનમાં એક પ્રતિને મુખ્ય તરીકે સ્વીકારીને હું ચાલ્યો છું, એટલે હું આશા રાખું છું કે મારા સંપાદન દ્વારા આ બધી વિવિધતા સહેજે જ વિદ્વાનોના ખ્યાલમાં આવી જશે. અને એથી આવા વિવિધ અને વિચિત્ર પાઠભેદોને મેં જતા કર્યા છે.

કલ્પસૂત્ર શું છે?

'પ્રસ્તુત **કલ્પસૂત્ર,** એ કોઇ સ્વતંત્ર સૂત્ર છે કે કોઇ સૂત્રનો અવાન્તર વિભાગ છે?' એ વિષે શ્વેતાંબર જૈન શ્રીસંઘમાં,-જેમાં સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી શ્રીસંઘનો પણ સમાવેશ થાય છે,-ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની માન્યતા ચાલુ છે. શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક શ્રીસંઘ,-જેમાં દરેકે દરેક ગચ્છોનો સમાવેશ થાય છે,-એકી અવાજે એમ કહે છે અને માને છે કે—કલ્પસૂત્ર એ, કોઇ સ્વતંત્ર ગ્રંથ નથી, નવીન ગ્રંથ નથી, પરંતુ **દશાશ્રુતસ્કંધ** નામના છેદ આગમનો આઠમા અધ્યયન તરીકેનો એક મૌલિક અને પ્રાચીનતમ વિભાગ છે, અને તેના પ્રણેતા ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ સ્થવિર **આર્ય ભદ્રબાહુ-સ્વામી** છે. જ્યારે સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી શ્રીસંઘો, દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રની કેટલીક પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પ્રસ્તુત આઠમા અધ્યયનરૂપ કલ્પસૂત્રની અતિસંક્ષિપ્ત વાચનાને જોઇને એમ માની લે છે કે—ચાલુ અતિવિસ્તૃત કલ્પસૂત્ર એ એક નવું સૂત્ર છે. આ બન્ને ય માન્યતા અંગે પ્રમાણિક અને સ્પષ્ટ સમાધાન અને ઉત્તર મેળવવાના સબળ સાધન તરીકે આપણા સામે **દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રની નિર્યુક્તિ** અને એ સૂત્ર ઉપરની ચૂર્ણિ કે જે નિર્યુક્તિગ્રંથને આવરીને રચાયેલી છે, એ બે છે. આ નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિ એ બન્ને ય કલ્પસૂત્ર ઉપરના વ્યાખ્યાગ્રંથો છે. નિર્યુક્તિ ગાથારૂપે-પદ્યરૂપે પ્રાકૃત વ્યાખ્યા ગ્રંથ છે. નિર્યુક્તિ કે જે સ્થવિર આર્યભદ્રબાહુસ્વામિ વિરચિત છે અને ચૂર્ણિ કે જેના પ્રણેતા કોણ? એ હજુ સુધી જાણવામાં નથી આવ્યુ; તે છતાં આ બન્ને ય વ્યાખ્યા-ગ્રંથો ઓછામાં ઓછું સોળસો વર્ષ પૂર્વેની રચનાઓ છે, એમાં લેશ પણ શંકાને અવકાશ નથી. કલ્પસૂત્ર ઉપરના આ બન્ને ય વ્યાખ્યાગ્રંથો કે જે વ્યાખ્યાગ્રંથો મેં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્ર સાથે સંશોધન કરીને સંપાદિત કર્યા છે, તેનુ બારીકાઇથી અધ્યયન અને તુલના કરતાં નિર્યુક્તિચૂર્ણિમાં જે હકીકત અને સૂત્રાશોનું વ્યાખ્યાન જોવામાં આવે છે, એ ઉપરથી સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી શ્રીસંઘના ગીતાર્થોને પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રને કલ્પિત માની લેવાને કશું જ કારણ નથી મળતું. તેમ જ દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રની ચૌદમા સૈકાના

પ્રારંભમાં લખાયેલી અનેક પ્રતિઓ આજે વિદ્યમાન છે, જેમાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્ર આઠમા અધ્યયન તરીકે સળંગ અને સંપૂર્ણ લખાએલું છે. આથી કોઈને એમ કહેવાને તો કારણ જ નથી રહેતું કે સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી સંપ્રદાય સામે કોઇ કલ્પિત આરોપો ઊભા કરવા માટે કે કલ્પિત ઉત્તરો આપવા માટેના સાધન તરીકે આ સૂત્ર રચી કાઢવામાં આવ્યું છે. જો આમ હોત તો સ્વતંત્ર કલ્પસૂત્રની કે એ કલ્પસૂત્રગર્ભિત દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રની આજે વિક્રમસંવત ૧૨૪૭થી લઈને જે અનેકાનેક પ્રાચીન તાડપત્રીય અને કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિઓ મળે છે તે આજે મળતી જ ન હોત. તેમ જ ઉપર જણાવેલી પ્રતિઓ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિમાં આ કલ્પસૂત્રનુ વ્યાખ્યાન કરવામાં આવ્યુ છે તે પણ ન હોત. પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્ર સાથે પ્રસિદ્ધ કરેલી નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણી, એ કોઇ સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાગ્રંથો નથી, પરંતુ દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્ર ઉપરની નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણીઓમાંથી કલ્પસૂત્ર પુરતો જુદો પાડી લીધેલો અશ જ છે, એ ધ્યાનમાં રહે.

કલ્પસૂત્રનું પ્રમાણ

કલ્પસૂત્ર, કેવડું અને કેવા સ્વરૂપમાં હોવું જોઈએ, એ વિષે આજે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો અને તેમના મતને માન્ય કરનાર આપણા દેશના વિદ્વાનો એક જુદી જ માન્યતા ધરાવે છે. તેમનું ધારવું છે કે–કલ્પસૂત્રમાં ચૌદ સ્વપ્ન આદિને લગતાં કેટલાંક આલંકારિક વર્ણનો વગેરે કલ્પસૂત્રમાં પાછળથી ઊમેરાએલાં છે. સ્થવિરાવલી અને સામાચારીનો કેટલોક અંશ પણ પાછળથી ઊમેરાએલો હોવાનો સંભવ છે. આ વિષે મારા અધ્યયનને અંતે મને જે જણાયું છે તે અહીં જણાવવામાં આવે છે—

આજે આપણા સમક્ષ કલ્પસૂત્રની જે પ્રતિઓ છે, તે પૈકી ખંભાતના શ્રીશાંતિનાથના તાડપત્રીય ભંડારની પ્રતિ વિ૦ સં૦ ૧૨૪૭માં લખાએલી હોઈ સૌ કરતાં પ્રાચીન છે, તેમાં ચૌદ સ્વપ્નને લગતો વર્ણક ગ્રંથ બીલકુલ છે જ નહિ. તેમ જ મેં મારા સંશોધનમાટે જે છ પ્રતિઓનો સંપૂર્ણપણે ઉપયોગ કર્યો છે તે પૈકી ग અને छ એ બે પ્રતિઓમાં સ્વપ્નને લગતો વર્ણકગ્રંથ પ્રકારાન્તરે અને અતિ સંક્ષિપ્ત છે. જ્યારે બીજી પ્રતિઓમાં વર્તમાનમાં પ્રચલિત સ્વપ્ન વિષેનો વર્ણકગ્રંથ અક્ષરશઃ મળે છે. આ રીતે ચૌદસ્વપ્ન વિષે ત્રણ વાચનાન્તરો મારા જોવામાં આવ્યાં છે. શ્રીમાન્ ચૂર્ણિકાર અને તેમને પગલે ચાલનાર ટિપ્પનકકાર પણ સ્વપ્નસંબંધી વર્ણકગ્રંથ માટે સર્વથા ચૂપ જ છે, સ્વપ્નસંબંધી વર્ણકગ્રંથના એક પણ શબ્દની તેઓ વ્યાખ્યા નથી કરતા. આ બધું જોતાં સ્વપ્ન સંબંધી પ્રચલિત વર્ણકગ્રંથ અગેના મૌલિકપણા વિષે જરૂર શંકાને સ્થાન છે. પરંતુ તે સાથે બીજો પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ચૌદ સ્વપ્નોને જોઈને જાગે છે, એ ચૌદ સ્વપ્નોના નામ પછી તરત જ **तए ण सा तिसला खत्तियाणी इमे पयारूवे ओराले चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा** સૂત્ર આવે છે, અર્થાત્ "ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી આ અને આ પ્રકારનાં ઉદાર ચૌદ મહાસ્વપ્નને જોઇને જાગી" એ સૂત્રમાં "આ અને આ પ્રકારનાં ઉદાર" એ વાક્ય

જોતાં આપણને સહેજે એ પ્રશ્ન થાય છે કે "આ પ્રકારનાં ઉદાર એટલે કેવાં ઉદાર?" આ જાતનો પ્રશ્ન કે જિજ્ઞાસા, આપણને ચૌદસ્વપ્નને લગતા વર્ણકગ્રંથના અસ્તિત્વની કલ્પના તરફ ખેંચી જાય છે. અને આ કારણસર આ ઠેકાણે ચૌદસ્વપ્નને લગતા કોઈને કોઈ પ્રકારના વર્ણકગ્રંથનું હોવું એ અનિવાર્ય બની જાય છે. પરંતુ જ્યાં સુધી આપણા સામે બીજી પ્રાચીન પ્રતિઓ ન હોય ત્યાં સુધી એ વર્ણકગ્રંથ કેવો હોવો જોઇએ, એનો નિર્ણય કરવાનુ કામ ઘણું કઠિન છે. અત્યારના પ્રચલિત વર્ણકગ્રંથના મૌલિકપણા વિષે શંકાને સ્થાન છે; તે છતા એટલું ધ્યાનમાં રાખવું અતિ આવશ્યક છે કે પ્રચલિત સ્વપ્નવિષયક વર્ણકગ્રંથ અર્વાચીન હોય તો પણ તે અનુમાન હજાર વર્ષથી અર્વાચીન તો નથી જ.

આ ઉપરાંત ઇન્દ્ર, ગર્ભાપહાર, અટ્ટણશાલા, જન્મ, પ્રીતિદાન, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન, ચાતુર્માસ, નિર્વાણ, અંતકૃદ્ભૂમિ આદિ વિષયક સૂત્રપાઠ અને વર્ણકગ્રંથના અસ્તિત્વની સાક્ષી તો ચૂર્ણિકાર પોતે પણ આપે છે. એ પછીનાં જિનચરિતો કે જેમાં ત્રેવીસ જિનેશ્વરોનાં ચરિત્ર અને અંતરો વિષેના સૂત્રપાઠનો સમાવેશ થાય છે તેની તથા ગણધરાદિ સ્થવિરોની આવલી અને સામાચારીગ્રંથ હોવાની સાક્ષી નિર્યુક્તિકાર અને ચૂર્ણિકાર એમ બન્ને ય સ્થવિરો पुरिमचरिमाण कप्पो० નિ૦ ગા૦ ૬૨ અને તેની ચૂર્ણી દ્વારા આપે છે. ગણધરાદિ સ્થવિરોની આવલી આજે કલ્પસૂત્રમાં જે રૂપે જોવામા આવે છે તેવી અને તેટલી તો ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ શ્રીઆર્યભદ્રબાહુસ્વામિપ્રણીત કલ્પસૂત્રમાં હોઇ જ ન શકે. એટલે જ્યારે પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રને અથવા આગમોને પુસ્તકારૂઢ કરવામાં આવ્યાં તે જમાનાના સ્થવિરોએ એ ઉમેરેલી છે, એમ કહેવું એ જ સવિશેષ ઉચિત છે. આમ છતાં એક પ્રશ્ન તો આપણા સામે આવી ઊભો જ રહે છે કે—આજની અતિઅર્વાચીન અર્થાત્ સોળમા સત્તરમા સૈકામાં લખાએલી પ્રતિઓમાં જે સ્થવિરાવલી જોવામાં આવે છે. એ કયાંથી આવી? કારણ કે ખભાત, અમદાવાદ, પાટણ, જેસલમેર વગેરેની સંખ્યાબંધ તાડપત્રીય પ્રતિઓ તપાસી, તેમાંથી મને પાછળના સ્થવિરોને લગતી સ્થવિરાવલી કોઇ પણ પ્રતિમાંથી મળી નથી. આમ છતાં એમ માનવાને તો આપણું મન જરા યે કબૂલ નથી થતું કે એ અંશ નિરાધાર હોય!. એટલે આ વિષે ચોકસાઇભર્યું અન્વેષણ કરવાની આપણી ફરજ ઊભી જ રહે છે.

આટલું વિચાર્યા બાદ સામાચારી આવે છે. તેમાં શરૂઆતનાં પર્યુષણાવિષયક જે સૂત્રો છે તે પૈકી સૂત્રાંક ૨૩૧માં अंतरा वि य से कप्पइ, नो से कप्पइ तं रयणिं उवायणावित्तए આ પ્રમાણે જે સૂત્રાંશ છે તે પંચમીની ચતુર્થી કરાઈ તે પછીનો છે, એમ આપણને સ્વાભાવિક જ લાગે છે. આ સૂત્રાંશનો આપણે કેવો અર્થ કરવો જોઈએ અને ઉત્સર્ગ—અપવાદની મર્યાદાને લક્ષમાં રાખીને એની સંગતિ કેવી રીતે સાધવી જોઇએ?. એ વિચારવા જેવી બાબત છે. મને લાગે છે, અને ઉત્સર્ગ—અપવાદની મર્યાદાને મારી અલ્પ બુદ્ધિએ હું સમજ્યો છું ત્યાંસુધી "સંવત્સરીપર્વની આરાધના કારણ્ગર

ભાદ્રપદ શુદિ પચમી પહેલાં થઈ શકે; પરંતુ તે પછી નહિ” આ વચન સ્થવિર ભગવતે તે સમયની મર્યાદાને લક્ષીને જ જણાવ્યુ છે; પરંતુ તેટલા માત્રથી ઉત્સર્ગ–અપવાદની મર્યાદા જાણનાર ગીતાર્થોએ આ સૂત્રને સદા માટે એકસરખું વ્યાપક કરવું ન જોઈએ. અર્થાત્ ભગવાન શ્રીકાલકાર્ય સમક્ષ જે પ્રકારનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો તે જ પ્રકારનો તેથી ઉલટો પ્રસગ કોઇ સમર્થ ગીતાર્થ સમક્ષ આવી પડે તો તે, પંચમી પછી પણ સંવત્સરીની આરાધના કરીને આરાધક થઈ શકે અને બીજાઓને પણ આરાધક બનાવી શકે. અને તેમ કરવામાં તે ગીતાર્થ સૂત્રાજ્ઞાને અને ઉત્સર્ગ–અપવાદની મર્યાદાને સપૂર્ણરીતે આરાધે છે, એમ આપણે સમજવું જોઈએ.

આ ઉપરાંત સામાચારીનુ વ્યાખ્યાન સક્ષેપમાં નિર્યુક્તિકારે અને સમગ્રભાવે ચૂર્ણિકારે કરેલ હોવાથી તેના અસ્તિત્વની પ્રાચીનતા સ્વયંસિદ્ધ છે, એટલે એ વિષે મારે ખાસ વધારે કહેવા જેવુ કશું જ રહેતું નથી.

કલ્પસૂત્રમાં પાઠભેદો અને સૂત્રોનું ઓછાવત્તાપણું

કલ્પસૂત્રની પ્રાચીન પ્રતિઓમાં પાઠભેદો અને સૂત્રોનું ઓછાવત્તાપણું ઘણે સ્થળે છે અને વિવિધ રીતે આવે છે. આ બધું ય અમે કલ્પસૂત્રની પાદટિપ્પણીમાં વિસ્તૃત રીતે આપેલુ છે. આમ છતાં ચૂર્ણિકાર અને તેમને પગલે ચાલનાર ટિપ્પનકકારે તેમના યુગની પ્રાચીન પ્રતિઓને આધારે જે પાઠો સ્વીકારીને વ્યાખ્યાન કર્યું છે તે પાઠભેદોનો સમાવેશ ઉપર જણાવેલ પાદટિપ્પણીમાં મોટે ભાગે થતો નથી. એટલે તે પાઠભેદોને તારવીને આ નીચે આપવામાં આવે છે.

ચૂર્ણીકારે સ્વીકારેલા પાઠભેદો

सूत्राक	मुद्रित सूत्रपाठ	चूर्णीपाठ
३	पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि	पुव्वरत्तावरत्तंसि
१४	–मुइग–	–मुरव–
६१	पट्ठेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं जिय०	पट्ठेहिं णिउणेहिं जिय०
६२	उण्होदएहि य	(નથી)
,,	अणेगगणनायग० આદિ સામાસિક વાક્ય	અસ્તવ્યસ્ત
१०७	पित्तिज्जे	पेत्तिज्जए
१२२	अतरावास	अतरवास
१२३	अतगडे	(નથી)
१२६–२७	सूत्र	પૂર્વાપર છે.
२३२	पज्जोसवियाण	पज्जोसविए
२८१	अणट्ठावधिस्स	अट्ठाणवधिस्स

ટિપ્પનકકારે સ્વીકારેલા પાઠભેદ

सूत्रांक	मुद्रित सूत्रपाठ	टिप्पनकपाठभेद
३	पुव्वरत्तावरत्त	अड्ढरत्तावरत्त
६	–माणंदिया	–माणंदिया णंदिया
७	अत्थोग्गह्	अत्थोग्गहणं
९	विग्नाय–	विन्नय–
,,	धारए	वारए
,,	परिनिट्ठिए	सुपरिनिट्ठिए
१४	महयाहयनट्टगीयवाइयततीततलतालतुडियघण-मुइंगपडुपडहवाइयरवेण	महयाहयनट्टगीयवाइयसखमंग्गियखरमुहीपोयापिरिपिरिया-पणवपडहभभाहोरभभेरीझल्लरीदुदुहिततविततघणझुसिरतं-तीतलतालतुडियमुइंगपडुनाइयरवेणं
२६	रयणाणं ઇત્યાદિ अहावायरे	रयणाण जाव अहावायरे
३३	पुव्वरत्तावरत्त–	अड्ढरत्तावरत्त–
४९	अतुरियं अचवलमसंभताए	अतुरियमसंभताए
५१	फलवित्तिविसेसे	फलविसेसे
५२	–चुंचुमालइयरोमकूवे	चुचुमालइए ऊसवियरोमकूवे
५३	–संपुन्न–	–पुन्न–
५४	विन्नाय–	विन्नय–
५४	सूरे वीरे	सूरे धीरे वीरे
६०	–गुंजद्धरागसरिसे कमलायरसडविबोहए उट्ठियम्मि सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते य सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ,	–गुंजद्धवधुजीव[पारावतचलणनयणपरहुयसुरत्तलोयण जासुयणकुसुमरासि]हिंगुलयणियरातिरेयरेहतमरिसे कमलायरसडबोहए उट्ठियम्मि सूरे सहस्सरस्सिम्मि तस्स य करपहारपरद्धम्मि [अंधकारे बालायवकुकुमेण खचिय व्व जीवलोए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ ॥]
६१	पीणणिज्जेहिं जिघणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विं–	पीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं निप्पणिज्जेहिं सव्वि–
,,	पट्ठेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं जिय–	पत्तट्ठेहिं णिउणेहिं जिय–
६२	अहयसुमहग्घदूसरयणसुसवुए	नासानीसासवायवोज्झ वक्खुहरवन्नफरिसजुत्तहयला-लापेलवातिरेगधवलकणगखचियंतकम्मदूसरयणसंवुए
६३	अंगसुहफरिसयं	अंगसुहफासयं
६५	सिग्घ० आदिपदरहित	सिग्घ० आदिपदसहित
६८	रन्ना वदिय	रन्ना अच्चियवंदिय–
७८	विउलेण पुप्फ–	विउलेण असणेणं जाव पुप्फ–
८४	⊢ ⊣ આ ચિહ્ન વચ્ચેનો પાઠ	महापहेसु वा ५७ी छे
,,	सन्निक्खित्ताइ	सन्निक्खित्ताइ सन्निहियाइ
९२	उद्धुभयमाण	सव्वत्तुभयमाण

९२	-गधमल्लेहिं ववगयरोगसोगमोहभयपरित्तासा जं तस्स गब्भस्स हिय मिय पत्थं गब्भपोसण त देसे य काले य आहारमाहारेमाणी विवित्तमउएहिं सयणासणेहिं पइरिक्कसुहाए मणाणुकूलाए विहारभूमीए पसत्थदोहला सपुन्नदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला वुच्छिन्नदोहला विणीयदोहला सुह सुहेणं	गधमल्लेहिं जं तस्स गब्भस्स हिय मिय पत्थ गब्भपोसण त देसे य काले य आहारमाहारेमाणी विवित्तमउएहिं सयणासणेहिं पइरिक्कसुहाए मणाणुकूलाए विहारभूमीए पसत्थदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला वुच्छिन्नदोहला संपुन्नदोहला विणीयदोहला ववगयरोगसोगमोहभयपरित्तासा सुहं सुहेण
९७ અને ९९ सूत्र		ટિપ્પનક પત્ર ૧૨–૧૩ની ૩ અંકની પાદ-ટિપ્પણી જુઓ. ૯૯ સૂત્રમાંનો उस्सुक्क થી अणेगतालायराणुचरियं સુધીનો સૂત્રપાઠ ટિપ્પનકમાં ૯૭ મા સૂત્રમા આવી જાય છે.
९७	–आइक्खग–	–आरक्खग
१०१	तेण मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेण नायएहि य सद्धिं त	तस्स नियगसयणसंबंधिपरिजणस्स नायाण य तं
१०२	–भुत्तोत्तरागया	भुत्तोत्तराए
१११	चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं	चेच्चा रज्ज चेच्चा धणं
११३	गीसिएण मजुमजुणा	मीसिएण, अभिभविय गामकटए मजुमंजुणा
२४०	⊢ ⊣ આ ચિહ્ન વચમાંનો પાઠ	२४१ સૂત્રમા भत्तट्ठेण पज्जोसवित्तए પછી છે.

ચૂર્ણીકાર ટિપ્પનકકારે સ્વીકારેલા પાઠભેદો

સૂત્રાંક	મુદ્રિત સૂત્રપાઠ	ચૂર્ણી ટિપ્પનક પાઠભેદ
११३	घोसेण य पडिबुज्झमाणे प २ सव्वि–	घोसेण अपडिबुज्झमाणे मव्वि–
१२३	सुव्वयग्गी नाम	अग्गिवेसे नामं
१२३	अच्चे लवे मुहुत्ते पाणू	अच्ची लवे मुत्ते पाणु
१२७	असावमाए	अवामंसाए
२२५	मट्टाइ सपधूमियाइं	मट्ठाइ सम्मट्ठाइ संपधूमियाइ
२४९	उसिणोदए वियडे	सुद्धवियडे
२९१	नगरे થી चेव एवमाइक्खइ સુધી	नगरे सदेवमणुयासुराए परिसाए मज्झट्ठिवे चेव एवमाइक्खइ

આ ઉપરાંત પ્રત્યંતરોમાં ઓછાંવત્તાં સૂત્રો, ઓછાવત્તા પાઠો, પાઠભેદો અને સૂત્રોના પૂર્વાપરને લગતા જે વિવિધ પાઠાંતરો છે તે અમે તે તે સ્થળે પાદટિપ્પણીમાં આપેલા છે તેનુ અવલોકન કરવા વિદ્વાનોને ભલામણ છે.

કલ્પસૂત્રનિર્યુક્તિ આદિની પ્રતિઓ

પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રની આવૃત્તિ સાથે કલ્પનિર્યુક્તિ, કલ્પચૂર્ણી અને પૃથ્વીચંદ્રાચાર્ય-વિરચિત કલ્પટિપ્પનક આ ત્રણ વસ્તુ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે એ, ઉપર કહેવાઇ ગયું છે. આ ત્રણે ગ્રંથોની પાંચ પાંચ પ્રતિઓનો મેં આદિથી અંતસુધી સળંગ ઉપયોગ કર્યો છે. એ પ્રતિઓ ખંભાત અને જેસલમેરના જ્ઞાનભંડારની હતી. આ પ્રતિઓનો મેં ખાસ કોઇ સંકેત કે તેની સંજ્ઞા રાખી નથી. પણ જે પાઠ એક પ્રતિમાં હોય તેને प्रत्य० કે प्रत्यन्तरे થી જણાવેલ છે અને જે પાઠ ઘણી પ્રતોમાં હોય ત્યાં प्रत्यन्तरेषु એમ પાઠભેદ સાથે જણાવ્યુ છે. ઉપરોક્ત બધી જ પ્રતિઓ તાડપત્રીય પ્રતિઓ છે અને તે તેરમા અને ચૌદમા સૈકામા લખાએલી છે. અર્થાત મેં મારા સંશોધન માટે પ્રાચીન પ્રતિઓ કામમાં લીધી છે.

નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણીની ભાષા

ઉપર જેમ કલ્પસૂત્ર માટે કહેવામાં આવ્યું છે તેમ નિર્યુક્તિ–ચૂર્ણીની જે પ્રાચીન પ્રતિઓ મારા સામે છે તેમાં ભાષાપ્રયોગોનુ વૈવિધ્ય ઘણું છે. આ ભાષાવૈવિધ્ય અને તેના મૌલિક સ્વરૂપને વિસરી જવાને કારણે આજની જેમ પ્રાચીન કાળના સંશોધકોએ પણ ગ્રંથોમાં ઘણા ઘણા ગોટાળા કરી નાખ્યા છે. આ ગોટાળાઓનો અનુભવ પ્રાચીન પ્રતિઓ ઉપરથી ગ્રંથોનું સંશોધન કરનારને બહુ સારી રીતે હોય છે. આવા પાઠોનાં ઢગલાબંધ ઉદાહરણો આપી શકાય તેમ છે. તે છતાં હું અહીં માત્ર પ્રસ્તુત કલ્પચૂર્ણીમાંથી એક જ ઉદાહરણ આપુ છું, જે ઉપરથી વિદ્વાનોને ખ્યાલ આવશે કે–આવા પાઠોના સંશોધકોને શાબ્દિકશુદ્ધિ સિવાય અર્થસંગતિ વિષે કશું ય ધ્યાન નથી હોતું. પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રની ચૂર્ણીમાં (પૃ. ૯૪માં) **मा पणतिज्जिस्सं ति** આ શુદ્ધ પાઠ લેખકોના લિપિદોષથી **मा पणतिज्जिस्सं ति** પાઠ બની ગયો અને ઘણી પ્રતિઓમાં આ પાઠ મળે પણ છે. આ પાઠ કોઇ ભાગ્યવાને સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો અને તેને બદલે તેમણે **मोपण तिज्जिस्सं ति** પાઠ કર્યો, જેની અર્થદૃષ્ટિએ સંગતિ કશી જ નથી. ખરી રીતે **मा पणतिज्जिस्सं ति (सं. मा पनकयिष्यन् इति)** એનો અર્થ "નિગોદ અથવા ફૂગ ન વળે" એ છે. આવા અને આથીએ લિપિદોષ આદિના મોટા ગોટાળાઓ ચૂર્ણીગ્રંથોમાં ઘણા જ થયા છે. અને આ બધા ગોટાળાઓ આજના મુદ્રિત ચૂર્ણીગ્રંથોમાં આપણને જેમના તેમ જોવા મળે છે.

અહીં પ્રસંગોપાત જૈન મુનિવરોની સેવામાં સવિનય પ્રાર્થના છે કે–જૈન આગમો અને તે ઉપરના નિર્યુક્તિ–ભાષ્ય–ચૂર્ણી આદિ વ્યાખ્યાગ્રંથોનુ વાસ્તવિક અધ્યયન અને સંશોધન કરવા ઇચ્છનારે પ્રાકૃતાદિ ભાષાના ગંભીર જ્ઞાન માટે શ્રમ લેવો જોઇએ. આ જ્ઞાન માટે માત્ર ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્યકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ જ બસ નથી. પ્રાકૃત-ભાષાના અગાધ સ્વરૂપને જોતાં આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રકૃત પ્રાકૃત વ્યાકરણ એ તો પ્રાકૃત-ભાષાની બાળપોથી જ બની જાય છે. એટલે આ માટે નિર્યુક્તિ–ભાષ્ય–ચૂર્ણી આદિ ગ્રંથોનુ

ભાષાજ્ઞાનના વિવેક અને પૃથક્કરણ પૂર્વક અધ્યયન કરવું અતિઆવશ્યક છે. આ અધ્યયનને પરિણામે ભગવાન્ શ્રીહેમચંદ્રસૂરિના ઉપર બાળપોથીરૂપે ઓળખાવેલા પ્રાકૃત વ્યાકરણમાં કેટલાં અગાધતા અને ગાંભીર્ય ભર્યાં છે અને એ વ્યાકરણનું સર્વાંગી સ્વરૂપ ઘડવામાટે તેમણે કેટલુ અગવાહન અને શ્રમ કર્યો છે તેનો આપણને ખ્યાલ આવી શકે છે. પ્રાચીન પ્રાકૃત વ્યાકરણોમાં જે પ્રયોગો અને સૂત્રો નહોતા એ આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રના વ્યાકરણમાં ક્યાંથી આવ્યાં? તેમજ એ ભાષા ઉપર લેખકોના લિપિદોષ, ભાષાઓના વિમિશ્રણ વગેરેની શી શી અસર થઈ છે અને તેનો વિવેક કેટલી ધીરજથી શ્રીહેમચદ્રાચાર્યે કર્યો છે, તેનો સાચો જવાબ જૈન આગમો અને તે ઉપરના વ્યાખ્યાગ્રંથો આદિના અધ્યયનથી જ આપી શકાય તેમ છે. આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રના પ્રાકૃત વ્યાકરણની રચના બાદ વિશ્વનાં બધાં જ પ્રાચીન પ્રાકૃત વ્યાકરણો ગૌણ બની ગયાં છે તેનું કારણ એમના વ્યાકરણની સર્વદેશીયતા અને સર્વાંગપૂર્ણતા છે.

આ ઉપરાંત, જૈન આગમોના અધ્યયન અને સશોધન માટે જેટલી ભાષાજ્ઞાનની આવશ્યકતા છે તેટલી જ જરૂરીઆત ઉત્તરોત્તર લેખકદોષાદિને કારણે અશુદ્ધિના ભંડારરૂપ બની ગએલ જૈન આગમો અને તે ઉપરના નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય આદિ વ્યાખ્યાગ્રંથોના અધ્યયન આદિ માટે પ્રાચીન ગ્રથસ્થ લિપિ અને તેમાંથી લેખકોએ ઉપજાવી કાઢેલા ભ્રામક પાઠો કે વિવિધપ્રકારના લિપિદોષોના જ્ઞાનની પણ છે. આ લિપિની મૌલિકતા અને લેખકોએ કરેલી વિકૃતિઓનું ભાન જેટલુ વિશેષ એટલી જ ગ્રંથસંશોધનમાં સરળતા રહે છે. આ સાથે પ્રાચીન ગ્રથોમાં જ્યાં સંખ્યાનો નિર્દેશ કરવામાં આવતો કે ભાગાઓ અથવા ભંગજાળ વગેરેની સખ્યા આદિ દેખાડવામાં આવતાં ત્યાં તેમને અક્ષરાંકોમાં દેખાડતા. એટલે એ અક્ષરાંકોનું જ્ઞાન પણ એટલું જ આવશ્યક છે.

વિષયાંતર થઈને આટલું જણાવ્યા પછી હું મૂળવિષય તરફ આવું છું—ઉપર જણાવેલા ભ્રામક પાઠો કે લિપિભેદજનિત વિકૃત અશુદ્ધ પાઠોના પાઠાભેદોને મોટે ભાગે મેં જતા કર્યા છે. તેમ છતાં કેટલેક ઠેકાણે તેવા વિવિધ પાઠો કે જેની અર્થસંગતિ કોઇ રીતે થઈ શકતી હોય તેવા પાઠો આપ્યા પણ છે. જુઓ ચૂર્ણી પત્ર ૯૦ ટિ. ૨. આ ઠેકાણે **पक्कमट्टियं सं पक्कमृत्तिकम् एक्कमट्टियं सं. पक्कमृत्तिकम् पक्कमिज्जयं सं. प्रकान्तव्यम्** આ ત્રણ પાઠભેદો અપાયા છે. એ જ રીતે યોગ્ય લાગ્યુ છે ત્યાં તેવા પાઠભેદોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. કેટલીકવાર પ્રાકૃત ભાષાભેદજનિત હજારો પ્રકારના પાઠો પૈકી કોઇ કોઈ પાઠભેદો નોધ્યા છે બાકી મોટે ભાગે જતા કરવામાં આવ્યા છે. ઉ. તરીકે—**णउइं णतुइं णउतिं णतुतिं, उउबद्धिता उडुबद्धिता, ओवद्धिता, पुण्णिमाते पुण्णिमाए पोण्णिमाते, लोक लोअ लोय लोग लोत, मोक मोग मोअ मोय मोत** ઈત્યાદિ. આવા સ્વરવિકાર, વ્યજનવિકાર પ્રત્યય-વિકાર વગેરેને લગતા અનેકવિધ પાઠો પૈકી ક્વચિત્ ક્વચિત્ પાઠભેદો આપ્યા છે. બાકી મોટે ભાગે એવા પાઠોને જતા કરવામાં આવ્યા છે.

ટિપ્પનકકાર આચાર્ય શ્રીપૃથ્વીચંદ્રસૂરિ મહારાજ છે. તેમના સમયાદિ વિષે હાલ તુરતમાં કશું કહેવાની મારી તૈયારી નથી. એટલે માત્ર તેમને વિષે એટલું કહું છું, કે તેઓ ચૌદમા સૈકામાં વિદ્યમાન હોવાનો સંભવ છે. ટિપ્પનકકારે ટિપ્પનકની રચના કરવામાં ચૂર્ણીકારનુ અનુગામિપણું સાધ્યુ છે. ચૂર્ણીકાર અને ટિપ્પનકકારે આખા કલ્પસૂત્ર ઉપર શબ્દશઃ વ્યાખ્યા નથી કરી એટલે તેમના સામે કલ્પસૂત્રની વાચના કેવી હશે એ સ્પષ્ટપણે કહેવું મુશ્કેલ છે. તેમ છતા તેમની વ્યાખ્યાઓમાં જે કેટલાંક બીજો છે તે ઉપરથી જે પૃથક્કરણ થઈ શકે તે મેં આ પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યુ છે.

અંતમાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનુ જે રૂપ ઘડાવું જોઇએ તેમાં મારી નજરે કેટલીક ઊણપ રહી છે, પણ તેમાં મારી જેસલમેરના જ્ઞાનભંડાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ કારણ છે. તે છતાં પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્રનું સંખ્યાબંધ પ્રાચીન પ્રતિઓને આધારે જે પ્રામાણિક રૂપ ઘડાયુ છે તે એકંદર ઠીક જ ઘડાયુ છે. આ કાર્યમાં છદ્મસ્થભાવજનિત અનેકાનેક સ્ખલનાઓ થવાનો સભવ સહજ છે, તેને વિદ્વાનો ક્ષમાની નજરે જુએ અને યોગ્ય સંશોધન કરે એ અભ્યર્થના છે.

લિ. પ્રવર્ત્તકજી મહારાજ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાંતિવિજયજી મ૦
શિષ્ય મુનિવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ
અંતેવાસી મુનિ પુણ્યવિજય

॥ णमो त्थु णं समणस्स भगवओ वीरवद्धमाणसामिस्स ॥

चरिमसुयकेवलिसिरिभद्दबाहुसामिविरइयं

कप्पसुत्तं।

(दसासुयक्खंधसुत्तस्स अट्ठमं अज्झयणं)

॥ नमः श्रीसर्वज्ञाय ॥

[[1]नमो अरिहंताणं ।
नमो सिद्धाणं ।
नमो आयरियाणं ।
नमो उवज्झायाणं ।
नमो लोए सव्वसाहूणं ॥
एसो पंचनमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो ।
मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं ॥ १ ॥]

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंचहत्थुत्तरे होत्था । तं जहा—हत्थुत्तराहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए २ हत्थुत्तराहिं जाए ३ हत्थुत्तराहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वईए ४ हत्थुत्तराहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ५ साइणा परिनिव्वुए भयवं ६ ॥ १ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भयवं महावीरे जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्ठमे पक्खे आसाढसुद्धे

---

१ कल्पसूत्रारम्भे नैतद् नमस्कारसूत्ररूप सूत्रं भूम्ना प्राचीनतमेषु ताडपत्रीयादर्शेषु दृश्यते, नापि टीकाकृदादिभिरेतदादृत व्याख्यात वा, तथा चास्य कल्पसूत्रस्य दशाश्रुतस्कन्धसूत्रस्याष्टमाध्ययनत्वान्न मध्ये मङ्गलरूपत्वेनापि एतत्सूत्र सङ्गतमिति प्रक्षिप्तमेवैतत् सूत्रमिति ॥

तस्स णं आसाढसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं[1] महाविजयपुप्फुत्तरपवरपुंडरीयाओ महाविमाणाओ वीसं सागरोवमट्ठिईयाओ[2] ⊢आउक्खएणं[3] भवक्खएणं ठिइक्खएणं⊣ अणंतरं चइं[4] चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे ⊢दाहिणड्ढभरहे⊣[5] इमीसे ओसप्पिणीए सुसमसुसमाए समाए विइक्कंताए सुसमाए समाए विइक्कंताए सुसमदुस्समाए समाए विइक्कंताए दुस्समसुसमाए समाए बहुविइक्कंताए ⊢सागरोवमकोडाकोडीए[6] बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणियाए⊣ पंचहत्तरीए[7] वासेहिं अद्धनवमेहि[8] य मासेहिं सेसेहिं इक्कवीसाए तित्थयरेहिं इक्खागकुलसमुप्पन्नेहिं[9] कासवगुत्तेहिं[10] दोहि य हरिवंसकुलसमुप्पन्नेहिं गोतमसगुत्तेहिं तेवीसाए तित्थयरेहिं वीइक्कंतेहिं ⊢समणे[11] भगवं महावीरे⊣ चरिमे तित्थकरे पुव्वतित्थकरनिद्दिट्ठे माहणकुंडग्गामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ २ ॥ समणे भयवं महावीरे तिण्णाणोवगए आवि होत्था—चइस्सामि त्ति जाणइ, चयमाणे[12] न जाणइ, चुए[13] मि त्ति जाणइ ॥ ३ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमेयारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे[14] पासित्ता णं पडि-

---

१ छट्ठीए पक्खेणं च। छट्ठीए दिवसेणं ख-घ-छ ॥ २ °मट्ठितीतो आउ° घ ॥ ३ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ती पाठ. ग-घ-च नास्ति ॥ ४ चयं ख । चुयं ग ॥ ५ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गतः पाठ क-ग-घ-च नास्ति ॥ ६ ⊢ ⊣ एतन्मध्यवर्त्ती पाठ तालपत्रीयेषु अन्येषु च बहुषु कद्गलादर्शेषु नास्ति॥ ७ पण्णत्तरीए क्वचित् ॥ ८ °नवमासेहिं अन्नसेसेहिं च ॥ ९ °क्खागुक्कु° ग ॥ १० °वसगु° ग ॥ ११ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गतः पाठः ग-घ-छ नास्ति ॥ १२ चइमाणे ग-छ ॥ १३ चुओ मि छ ॥ १४ °णे पासइ पासि° ख ॥

बुद्धा ॥४॥ तं जहा–[1]गय वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिण-यरं झयं कुंभं। पउमसर सागर विमाण भवण रयणुच्चय सिहिं च ॥१॥५॥ तए णं सा देवाणंदा [2]माहणी इमेतारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिया पिइमणा परमसोमणसिया हरि-सवसविसप्पमाणहियया धाराहय[3]कलंबुयं पिव समुस्ससियरोमकूवा सुमि-णोग्गहं करेइ, सुमिणोग्गहं [4]करित्ता सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ, सयणिज्जा-ओ अब्भुट्ठेत्ता अतुरियमचवलमसंभंताए राइहंससरिसीए गईए जेणेव उसभदत्ते माहणे [5]तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उसभदत्तं माहणं [6]⊢जेएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावित्ता भद्दासणवरगया आसत्था वीसत्था कर-यलपरिग्गहियं सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्टु⊣ एवं वयासी–एवं खलु अहं देवाणुप्पिया! अज्ज सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ [7]इमे एयारूवे ओराले जाव सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा। तं जहा—[8]गय जाव सिहिं च। [9]एएसि णं देवाणुप्पिया! [10]ओरालाणं जाव चोद्दसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्ति-विसेसे भविस्सइ? ॥६॥ तए णं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए माहणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए धारा-हयकलंबुयं पिव समूससियरोमकूवे सुमिणोग्गहं करेइ, करित्ता [11]⊢ईहं अणुपविसइ, ईहं अणुपविसित्ता⊣ अप्पणो साभाविएणं मइपुव्वएणं बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, २ करेत्ता देवाणंदं

---

१ गय उसभ च॥ २ माहणी ते सुमिणे पासइ, ते सुमिणे पासित्ता हट्ठ° क–ग। माहणी सिविणे इमे पदारूवे च॥ ३ कयंबगं पिव च। कलंबपुप्फगं पिव ख–घ। कयंबपुप्फगं पिव छ॥ ४ °त्ता उट्ठाए उट्ठेति, उट्ठेत्ता जेणामेव उसभ° च॥ ५ तेणामेव च॥ ६ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः क–ख–घ–च नास्ति॥ ७ अयमेया° क–घ॥ ८ गय० गाहा। एए° च॥ ९ एएसिं च णं छ॥ १० °लाणं फु चो° च॥ ११ ⊢ ⊣ एतन्मध्यगतः पाठः अर्वाचीनतमेष्वादर्शेष्वेव दृश्यते॥

माहणिं एवं वयासी ॥७॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं० सिवा धन्ना मंगल्ला सस्सिरीया आरोग्गतुट्ठिदीहाउकल्लाणमंगल्लकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा। तं जहा— अत्थलाभो देवाणुप्पिए!, भोगलाभो० पुत्तलाभो० सोक्खलाभो देवाणुप्पिए!, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाणं राइंदियाणं विइक्कंताणं सुकुमालपाणिपायं अहीणपडिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणपमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुरूवं देवकुमारोवमं दारयं पयाहिसि ॥८॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते रिउव्वेय जउव्वेय सामवेय अथव्वणवेय इतिहासपंचमाणं निघंटछट्ठाणं संगोवंगाणं सरहस्साणं चउण्हं वेयाणं सारए पारए धारए सडंगवी सट्ठितंतविसारए संखाणे सिक्खाणे सिक्खाकप्पे वागरणे छंदे निरुत्ते जोइसामयणे अण्णेसु य बहूसु बंभन्नएसु परिव्वायएसु नएसु परिनिट्ठिए यावि भविस्सइ ॥९॥ तं ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउयमंगलकल्लाणकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा ॥१०॥ तए णं सा देवाणंदा माहणी उसभदत्तस्स माहणस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु उसभदत्तं माहणं एवं वयासी ॥११॥ एवमेयं देवाणुप्पिया! तहमेयं देवाणुप्पिया अवितहमेयं देवाणुप्पिया!, असंदिद्धमेयं देवाणुप्पिया!, इच्छियमेयं देवाणुप्पिया!, पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया!,

१ °कारणा णं च ॥ २-३-४ °प्पिया! छ ॥ ५ °दरं ससि° घ ॥ ६ °मारसप्पभं दार° घ ॥ ७ जजुव्वेय° ग-छ ॥ ८ °न्नएसु परिनिट्ठिए क ॥ ९ तुमए दे° क ॥ १० °व हयहि° ग-छ ॥

इच्छियपडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया!, सच्चे णं एसमट्ठे[1] से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ। ते सुमिणे सम्मं पडिच्छित्ता उसभदत्तेणं माहणेणं सद्धिं ओरालाइं माणु[2]स्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरइ ॥ १२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सक्के देविंदे देवराया वज्जपाणी पुरंदरे सतक्कू सहस्सक्खे मघवं पाकसासणे दाहिणड्ढलोगाहिवई बत्तीसविमाणसयसहस्साहिवई एरावणवाहणे सुरिंदे अरयंबरवत्थधरे आलइयमालमउडे नवहेमचारुचित्तचंचलकुंडलविलिहिज्जमाणगंडे भासुरबोंदी पलंबवणमालधरे सोहम्मकप्पे सोहम्मवडिंसए विमाणे सुहम्माए सभाए सक्कंसि सीहासणंसि[4] निसण्णे ॥ १३ ॥ से णं तत्थ बत्तीसाए विमाणावाससयसाहस्सीणं, चउरासीए सामाणियसाहस्सीणं, तायत्तीसाए तायत्तीसगाणं, चउण्हं लोगपालाणं, अट्ठण्हं अग्गमहिसीणं, सपरिवाराणं तिण्हं परिसाणं, सत्तण्हं अणियाणं, सत्तण्हं अणियाहिवईणं, चउण्हं चउरासीए आयरक्खदेवसाहस्सीणं, अण्णेसिं च बहूणं सोहम्मकप्पवासीणं वेमाणियाणं देवाणं देवीण य आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगत्तं आणाईसर[7]सेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे महयाहयनट्टगीयवाइयतंतीतलतालतुडियघणमुइंग[8]पडुपडहवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ १४ ॥ इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमा[9]णे २ विहरइ, तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे माहणकुंडग्गामे नगरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कु-

---

१ °ट्ठे अण्णं तुब्भे च ॥ २ °णुस्साइं ख–घ–च ॥ ३ °माले सोह° क–ख–घ–च ॥ ४ °सि, से णं क विना ॥ ५–६ तावत्ती° ख–घ–च–छ ॥ ७ °सरियसे° च ॥ ८ °गपणवप्पवा° च ॥ ९ °माणे २ पासइ, तत्थ सम° क–ख–घ–च ॥

च्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंतं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए णंदिए परमाणंदिए पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए धाराहयनीवसुरहिकुसुमचंचुमालइयऊससियरोमकूवे[1] वियसियवरकमलनयणवयणे[2] पयलियवरकडगतुडियकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतवच्छे[3] पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरियं चवलं सुरिंदे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, सीहासणाओ अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, २ वेरुलियवरिट्ठरिट्ठअंजणनिउणोवियमिसिमिसितमणिरयणमंडियाओ पाउयातो[4] ओमुयइ, २ ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, एगसाडियं उत्तरासंगं करित्ता अंजलिमउलियग्गहत्थे तित्थयराभिमुहे सत्तट्ठ पयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, वामं जाणुं २ त्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि साहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ, तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता कडगतुडियथंभियाओ भुयाओ साहरइ, कड २ त्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं दसनहं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥ १५ ॥

नमो त्थु णं अरहंताणं भगवंताणं १ आइगराणं तित्थगराणं सयंसंबुद्धाणं २ पुरिसोत्तिमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरियाणं पुरिसवरगंधहत्थीणं ३ लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहियाणं लोगपईवाणं लोगपज्जोयगराणं ४ अभयदयाणं चक्खुदयाणं मग्गदयाणं सरणदयाणं जीवदयाणं बोहिदयाणं ५ धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगाणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं ६ ⊢[5] दीवो ताणं सरणं गई पइट्ठा,⊣ अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं वियट्टछउमाणं[6] ७ जिणाणं जावयाणं तिन्नाणं तारयाणं बुद्धाणं बोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं ८ सव्वन्नूणं सव्वदरिसीणं

---

१ °मचुंचुमा° ख। °मचुंचमा° च॥ २ °मलाणणनयणे ग–च–छ॥ ३ °यकेयूर° क–च॥
४ °तो तोमु° क–घ॥ ५ ⊢ ⊣ एतन्मध्यगतः पाठः क–घ नास्ति॥ ६ °व्वदंसी° क–ख–छ॥

सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरावित्ति सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं नमो जिणाणं जियभयाणं १। नमो त्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आदिगरस्स चरिमतित्थयरस्स पुव्वतित्थयरनिद्दिट्ठस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं,–ति कट्टु समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, २ सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने ॥ १६ ॥

तए णं तस्स सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो अयमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था–न एयं भूयं न एयं भव्वं न एयं भविस्सं, जं नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा दरिद्दकुलेसु वा किविणकुलेसु वा भिक्खायकुलेसु वा माहणकुलेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा, एवं खलु अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइण्णकुलेसु वा इक्खागकुलेसु वा खत्तियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा अन्नतरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ १७ ॥ अत्थि पुण एसे वि भावे लोगच्छेरयभूए अणंताहिं ओसप्पिणीउस्सप्पिणीहिं वीइक्कंताहिं समुप्पज्जति, (ग्रं. १००) नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिण्णस्स उदएणं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छ०दरिद्द०भिक्खाग०किविणकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, ⊢[2]कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कमिंसु वा वक्कमंति वा वक्कमिस्संति वा⊣, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा निक्खमंति वा निक्खमिस्संति वा ॥ १८ ॥ ⊢[3]अयं

---

१ °रावत्तियं सिद्धि° छ॥ २ ⊢ ⊣ एतन्मध्यवर्त्ती पाठः अर्वाचीनादर्शेष्वेव दृश्यते॥ ३ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ति एकोनविंशतितम सूत्रमर्वाचीनेष्वेव पुस्तकादर्शेषु दृश्यते, तथापि प्रस्तुतवीरजिनानुलक्षिप्रसङ्गानुसन्धानार्थमतीवोपयोगीत्यनुपेक्षणीयमिदं सूत्रम् ॥

च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १९ ॥ तं जीयमेयं तीयपच्चुप्पण्णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं अरहंते भगवंते तहप्पगारेहिंतो अंतकुलेहिंतो वा पंत० तुच्छ० दरिद्द० भिक्खाग० किविणकुलेहिंतो वा तहप्पगारेसु[1] उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु[2] वा राइन्न० नाय० खत्तिय० हरिवंस० अण्णतरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु वा साहरावित्तए। तं सेयं खलु मम वि समणं भगवं महावीरं चरिमतित्थयरं पुव्वतित्थयरनिद्दिट्ठं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरावित्तए, जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे तं पि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरावित्तए त्ति कट्टु एवं संपेहेइ, एवं संपेहित्ता हरिणेगमेसिं पायत्ताणियाहिवइं देवं सद्दावेइ, हरिणेगमेसिं० देवं सद्दावित्ता एवं वयासी ॥ २० ॥ एवं खलु देवाणुप्पिया! न एयं भूयं, न एयं भव्वं न एयं भविस्सं, जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंत० पंत० किविण० दरिद्द० तुच्छ० भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, एवं खलु अरहंता वा चक्क० बल० वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० इक्खाग० हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइकुलवंसेसु आयाइंसु वा ३ ॥ २१ ॥ अत्थि

१ वा फ्रं तहप्प° च ॥ २ वा फ्रुं अण्णत° च ॥ ३ अग्गाणिया° ग-छ ॥

पुण एस भावे लोगच्छेरयभूए अणंताहिं ओसप्पिणिउस्सप्पिणीहिं विइक्कंताहिं समुप्पज्जति, नामगोत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिन्नस्स उदएणं जन्नं अरहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा किविणकुलेसु वा दरिद्द० भिक्खागकुलेसु वा आयाइंसु वा ३, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा ३ ॥२२॥ अयं च णं समणे भयवं महावीरे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥२३॥ तं जीयमेयं तीयपच्चुप्पण्णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं अरहंते भगवंते तहप्पगारेहिंतो वा अंत० पंत० तुच्छ० किविण० दरिद्द० वणीमग० जाव माहणकुलेहिंतो तहप्पगारेसु वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा राइन्न० नाय० खत्तिय० इक्खाग० हरिवंस० अण्णयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजातिकुलवंसेसु साहराविंत्तए ॥२४॥ तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवसगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहराहि, साहरित्ता मम एयमाणत्तियं खिप्पमेव पच्चप्पिणाहि ॥२५॥ तए णं से हरिणेगमेसी पायत्ताणियाहिवई[1] देवे सक्केणं देविंदेणं देवरन्ना एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हयहियए करयल जाव त्ति कट्टु एवं जं देवो आणवेइ त्ति आणाए विणएणं वयणं पडि-

१ अग्गाणिया० ग–छ ॥

सुणेइ, वयणं पडिसुणित्ता ⊢सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो अंतियाओ पडि-
निक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता⊣ उत्तरपुरच्छिमदिसीभागं अवक्कमइ, अव-
क्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, वेउ २ त्ता संखेज्जाइं जोयणाइं
दंडं निसिरइ। तं जहा—रयणाणं वयराणं वेरुलियाणं लोहियक्खाणं
मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुलयाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजणाणं
अंजणपुलयाणं रययाणं[2] जायरूवाणं सुभगाणं अंकाणं फलिहाणं रिट्ठाणं
अहाबायरे पोग्गले परिसाडेइ, २ त्ता अहासुहुमे पोग्गले परियादिय-
ति ॥२६॥ परियादित्ता दोच्चं पि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, २
उत्तरवेउव्वियं रूवं विउव्वइ, उत्तर २ त्ता ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए
चंडाए[3] जयणाए उद्धुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए वीयीवयमाणे वीती
२ तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं जेणेव जंबुद्दीवे दीवे
जेणेव भारहे वासे जेणेव माहणकुंडग्गामे नयरे जेणेव उसभदत्तस्स माह-
णस्स गिहे जेणेव देवाणंदा माहणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता
आलोए समणस्स भगवओ महावीरस्स पणामं करेइ, २ त्ता देवाणंदाए
माहणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसोवणिं दलइत्ता असुहे
पोग्गले अवहरइ, अवहरित्ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे पोग्गले २ त्ता
'अणुजाणउ मे भगवं!' ति कट्टु समणं भगवं महावीरं अव्वाबाहं अव्वा-
बाहेणं करयलसंपुडेणं गिण्हइ, समणं भगवं महावीरं २ त्ता जेणेव
खत्तियकुंडग्गामे नयरे, जेणेव सिद्धत्थस्स खत्तियस्स गिहे, जेणेव तिसला
खत्तियाणी तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलाए खत्तियाणीए
सपरिजणाए ओसोवणिं दलयइ, ओसो २ त्ता असुहे पोग्गले अवहरइ,
असुहे २ त्ता सुहे पोग्गले पक्खिवइ, सुहे २ त्ता समणं भगवं महावीरं

---

१ ⊢ ⊣ एतदन्तर्गतः पाठः क्वचिद् दृश्यते ॥ २ आदर्शेष्वत्र भूम्ना रयणाणं इति पाठो दृश्यते ॥
३ चंडाए छेयाए जयणाए सीहाए उद्धु° च ॥

अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं तिसलाए खत्तियाणीए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरइ। जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे तं पि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरइ, साहरित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसिं पडिगए ॥२७॥ उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए जइणाए उद्धुयाए सिग्घाए दिव्वाए देवगईए तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं जोयणसाहस्सीएहिं विग्गहेहिं उप्पयमाणे २ जेणामेव सोहम्मे कप्पे सोहम्मवडिंसए विमाणे सक्कंसि सीहासणंसि सक्के देविंदे देवराया तेणामेव उवागच्छइ, उ २ त्ता सक्कस्स देविंदस्स देवरन्नो एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणइ ॥ २८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए यावि होत्था, साहरिज्जिस्सामि त्ति जाणइ, सहरिज्जमाणे नो जाणइ, साहरिए मि त्ति जाणइ ॥ २९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से वासाणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे ओसोयबहुले तस्स णं ओसोयबहुलस्स तेरसीपक्खेणं बासीइराइंदिएहिं विइक्कंतेहिं तेसीइमस्स राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे हियाणुकंपएणं देवेणं हरिणेगमेसिणा सक्कवयणसंदिट्ठेणं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगोत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडग्गामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवसगोत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं कुच्छिसि साहरिए ॥ ३० ॥ समणे भगवं महावीरे तिण्णाणोवगए आवि होत्था,

---

१-२ अस्सोय० क-ख ॥

साहरिज्जिस्सामि त्ति जाणइ, साहरिज्जमाणे नो जाणइ, साहरिए मि त्ति जाणइ ॥ ३१ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरिए तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमे एयारूवे ओराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चोद्दस महासुमिणे तिसलाए खत्तियाणीए हडे त्ति पासित्ता णं पडिबुद्धा। तं जहा। गय उसह० गाहा ॥ ३२ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगोत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगोत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरिए तं रयणिं च णं सा तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसगंसि वासघरंसि अब्भिंतरओ सचित्तकम्मे बाहिरओ दूमियघट्ठमट्ठे विचित्तउल्लोयतले[1] मणिरयणपणासियंधयारे बहुसमसुविभत्तभूमिभागे पंचवण्णसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलिए कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघेंतगंधुद्धुयाभिरामे सुगंधवरगंधगंधिए गंधवट्टिभूए तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सालिंगणवट्टिए उभओ बिब्बोयणे उभओ उन्नये मज्झे णयगंभीरे गंगापुलिणवालुउद्दालसालिसए[2] तोयवियक्खोमियदुगुल्लपट्टपडिच्छन्ने सुविरइयरयत्ताणे रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे आयीणगरूयबूरनवणीयतूलफासे[3] सुगंधवरकुसुमचुण्णसयणोवयारकलिए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमेयारूवे ओराले चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ३३ ॥ तं जहा। गय[4] वसह सीह अभिसेय दाम ससि दिणयरं झयं कुंभं। पउमसर सागर विमाण-भवण रयणुच्चय सिहिं च ॥ १ ॥

---

१ °ल्लोयचिल्लियतले अर्वाचीनादर्शेषु ॥ २ °ए ओय° ग-छ ॥ ३ °तूलतुल्ल° अर्वाचीनादर्शेषु ॥
४ च आदर्शे स्वप्नाधिकारः सर्वथैव नास्ति। ग-छ प्रत्योः पु स्वप्नाधिकारः सक्षेपेण रूपान्तरेण च वर्त्तते। तथाहि—

तए णं सा तिसला खत्तियाणी तप्पढमयाए तओयचउद्दंतमूसि-
यगलियविपुलजलहरहारनिकरखीरसागरससंककिरणदगरयरययमहासेल-
पंडरतरं समागयमहुयरसुगंधदाणवासियकवोलमूलं[1] देवरायकुंजरं वर-
प्पमाणं पेच्छइ सजलघणविपुलजलहरगज्जियगंभीरचारुघोसं इभं सुभं
सव्वलक्खणकयंबियं वरोरुं १ ॥ ३४ ॥ तओ पुणो धवलकमलप-
त्तपयराइरेगरूवप्पभं पहासमुदओवहारेहिं सव्वओ चेव दीवयंतं अइसि-
रिभरपिल्लणाविसप्पंतकंतसोहंतचारुककुहं तणुसुइसुकुमाललोमनिद्धच्छविं
थिरसुबद्धमंसलोवचियलट्ठसुविभत्तसुंदरंगं पेच्छइ घणवट्टलट्ठउक्किट्ठविसि-
ट्ठतुप्पग्गतिक्खसिंगं दंतं सिवं समाणसोभंतसुद्धदंतं वसभं अमियगुणमं-
गलमुहं २ ॥ ३५ ॥ तओ पुणो हारनिकरखीरसागरससंक-
किरणदगरयरययमहासेलपंडर[2]गोरं (ग्रं० २००) रमणिज्जपेच्छणिज्जं
थिरलट्ठपउट्ठं[3] वट्टपीवरसुसिलिट्ठविसिट्ठतिक्खदाढाविडंबियमुहं परिक-
म्मियजच्चकमलकोमलमाइयसोभंतलट्ठउट्ठं रत्तोप्पलपत्तमउयसुकुमालतालु-
निल्लालियग्गजीहं मूसागयपवरकणगतावियआवत्तायंतवट्टविमलतडिस-
रिसनयणं विसालपीवरवरोरुं पडिपुन्नविमलखंधं मिउविसयसुहुमल-
क्खणपसत्थविच्छिन्नकेसराडोवसोहियं ऊसियसुनिम्मियसुजायअप्फोडिय-
नंगूलं सोम्मं सोम्माकारं लीलायंतं नहयलाओ ओवयमाणं नियगवय-

गय उसभ० गाहा ॥ एक्कं च णं महं पंडरं धवलं सेयं संखउज्जलविमलदहिघणगोखीरफेण-
रयणिकरपयासं थिरलट्ठपउट्ठपीवरसुसिलिट्ठविसिट्ठतिक्खदाढाविडंबियमुहं रत्तुप्पलपत्तपउमनि-
ल्लालियग्गजीहं वट्टपडिपुन्नपसत्थनिद्धमहुगुलियपिंगलक्खं पडिपुन्नविउलसुजायखंधं निम्मलवर-
केसरधरं सासियसुणिम्मियसुजायअप्फोडियनंगूलं सोमं सोमाकारं लीलायंतं जंभायंतं गयणत-
लाओ ओपयमाणं सिहं अभिमुहं मुहे पविसमाणं पासित्ता णं पडिबुद्धा १ ॥ एक्कं च णं
महं पंडर धवलं सेयं संखउलविमलसन्निकासं वट्टपडिपुन्नकन्नं पसत्थनिद्धमहुगुलियपिंगलक्खं
अब्भुग्गयमल्लियाधवलदंतं कंचणकोसीपविट्ठदंतं आणामियचावरुयिलसंविल्लियग्गसोंडं अल्लीणप-
माणजुत्तपुच्छं सेयं चउदंतं हत्थिरयणं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा २ ॥

१ °मूलं तिसलादेवी देव° क–ख॥ २ °पंडरंगं रम° च–छ॥ ३ °पतोट्ठं ख–घ॥

णमइवयंतं पेच्छइ सा गाढतिक्खनहं सीहं वयणसिरीपल्लवपत्तचारुजीहं ३॥३६॥ तओ पुणो पुण्णचंदवयणा उच्चागयठाणलट्ठसंठियं पसत्थरूवं सुपइट्ठियकणगकुम्मसरिसोवमाणचलणं अच्चुन्नयपीणरइयमंसलउन्नयतणुतंबनिद्धनहं कमलपलाससुकुमालकरचरणकोमलवरंगुलिं कुरुविंदावत्तवट्टाणुपुव्वजंघं निगूढजाणुं गयवरकरसरिसपीवरोरुं चामीकररइयमेहलाजुत्तकंतविच्छिन्नसोणिचक्कं जच्चंजणभमरजलयपकरउज्जुयसमसंहियतणुयआदेज्जलडहसुकुमालमउयरमणिज्जरोमराइं नाभीमंडलविसालसुंदरपसत्थजघणं करयलमाइयपसत्थतिवलीयमज्झं नाणामणि[1]रयणकणगविमलमहातवणिज्जाहरणभूसणविराइ[2]यंगमंगिं हारविरायंतकुंदमालपरिणद्धजलजलितथणजुयलविमलकलसं आइयपत्तियविभूसिएण य सुभगजालुज्जलेण मुत्ताकलावएणं उरत्थदीणारमालियविरइएणं कंठमणिसुत्तएण य कुंडलजुयलुल्लसंतअंसोवसत्तसोभंतसप्पभेणं सोभागुणसमुदएण आणणकुडुंबिएण कमलामलविसालरमणिज्जलोयणं कमलपज्जलंतकरगहियमुक्कतोयं लीलावायकयपक्खएणं सुविसयकसिणघणसण्हलंबंतकेसहत्थं पउमद्दहकमलवासिणिं सिरिं भगवइं पिच्छइ हिमवंतसेलसिहरे दिसागइंदोरुपीवरकराभिसिच्चमाणिं ४॥३७॥ तओ पुणो सरसकुसुममंदार[3]दामरमणिज्जभूयं चंपगासोगपुण्णागनागपियंगुसिरीसमोग्गरगमल्लियाजाइजूहियंकोल्लकोज्जकोरिंटपत्तदमणयणवमालियबउलतिलयवासंतियपउमुप्पलपाडलकुंदाइमुत्तसहकारसुरभिगंधिं अणुवममणोहरेणं गंधेणं दस दि-

---

पक्कं च णं महं पंडरं धवलं सेयं संखउलविउलसन्निकासं वट्टपडिपुन्नकठं वेल्लियककडच्छं विसमुन्नयवसभोट्ठं चलचवलपीणककुहं अल्लीणपमाणजुत्तपुच्छं सेयं धवलं वसहं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ३॥ पक्कं च णं महं सिरियाभिसेयं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ४॥

१ °मणिकणगरयणविमल° ख–घ॥ २ °इयंगोवंगिं अर्वाचीनादर्शेषु॥ ३ °दामरणोज्जभूयं क–ख–घ॥

साओ वि वासयंतं सव्वोउयसुरभिकुसुममल्लधवलविलसंतकंतबहुवन्न-भत्तिचित्तं छप्पयमहुयरिभमरगणगुमुगुमायंतमिलंतगुंजंतदेसभागं दामं पेच्छइ नभंगणतलाओ ओवयंतं ५ ॥ ३८ ॥ ससिं च गोखीर-फेणदगरयरययकलसपंडरं सुभं हिययनयणकंतं पडिपुन्नं तिमिरनिकर-घणगहिरवितिमिरकरं पमाणपक्खंतरायलेहं कुमुदवणविबोहयं निसासो-भगं सुपरिमट्ठदप्पणतलोवमं हंसपडुवन्नं जोइसमुहमंडगं तमरिपुं मयणसरा-पूरं समुद्ददगपूरगं दुम्मणं जणं दतियवज्जियं पायएहिं सोसयंतं पुणो सोम्मचारुरूवं पेच्छइ सा गगणमंडलविसालसोम्मचंकम्ममाणतिलगं रोहि-णिमणहिययवल्लहं देवी पुन्नचंदं समुल्लसंतं ६ ॥ ३९ ॥ तओ पुणो तमपडलपरिप्फुडं चेव तेयसा पज्जलंतरूवं रत्तासोगपगासकिंसुयसु-गमुहगुंजद्धरागसरिसं कमलवणालंकरणं अंकणं जोइसस्स अंबरतलपईवं हिमपडलगलग्गहं गहगणोरुनायगं रत्तिविणासं उदयत्थमणेसु मुहु-त्तसुहदंसणं दुन्निरिक्खरूवं रत्तिमुद्धायंतदुप्पयारपमद्दणं सीयवेगमहणं पेच्छइ मेरुगिरिसययपरियट्टयं विसालं सूरं रस्सीसहस्सपयलियदित्त-सोहं ७ ॥ ४० ॥ तओ पुणो जच्चकणगलट्ठिपइट्ठियं समूहनी-लरत्तपीयसुक्किल्लसुकुमालुल्लसियमोरपिंछकयमुद्धयं फालियसंखंककुंददग-रयरययकलसपंडरेण मत्थयत्थेण सीहेण रायमाणेणं रायमाणं भेत्तुं गगणतलमंडलं चेव ववसिएणं पेच्छइ सिवमउयमारुयलयाहयपकंपमाणं अतिप्पमाणं जणपिच्छणिज्जरूवं ८ ॥ ४१ ॥ तओ पुणो जच्चकं-चणुज्जलंतरूवं निम्मलजलपुन्नमुत्तमं दिप्पमाणसोहं कमलकलावपरिराय-

---

पक्कं च णं मई मल्लदामं विविहकुसुमोवसोहियं पासित्ता णं पडिबुद्धा ५॥ चंदिम-सूरिमगणं उभओ पासे उग्गयं सुमिणे पासित्ता ण पडिबुद्धा ६-७॥ पक्कं च णं मई महिंदज्झयं अणेगकुडभीसहस्सपरिमंडियाभिरामं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ८॥

१ °कुसुमपल्लवचंचलविल° क॥ २ °मुद्धंत° अर्वा० ॥

माणं पडिपुण्णसव्वमंगलभेयसमागमं पवररयणपरायंतकमलट्ठियं नयणभूसणकरं पभासमाणं सव्वओ चेव दीवयंतं सोमलच्छीनिभेलणं सव्वपावपरिवज्जियं सुभं भासुरं सिरिवरं सव्वोउयसुरभिकुसुमआसत्तमल्लदामं पेच्छइ सा रययपुन्नकलसं ९ ॥ ४२ ॥ तओ पुणो रविकिरणतरुणबोहियसहस्सपत्तसुरहितरपिंजरजलं जलचरपहगरपरिहत्थगमच्छपरिभुज्जमाणजलसंचयं महंतं जलंतमिव कमलकुवलयउप्पलतामरसपुंडरीयउरुसप्पमाणसिरिसमुदएहिं रमणिज्जरूवसोभं पमुइयंतभमरगणमत्तमहुकरिगणोक्करोलि[1]ब्भमाणकमलं (ग्रं. २५०) कादंबगबलाहगच[2]क्काककलहंससारसगव्वियसउणगणमिहुणसेविज्जमाणसलिलं पउमिणिपत्तोवलग्गजलबिंदु[3]मुत्तचित्तं च पेच्छइ सा हिययणयणकंतं पउमसरं नाम सरं सररुहाभिरामं १० ॥ ४३ ॥ तओ पुणो चंदकिरणरासिसरिससिरिवच्छसोहं चउगमणपवड्ढमाणजलसंचयं चवलचंचलुच्चायप्पमाणकल्लोललोलंततोयं पडुपवणाहयचलियचवलपागडतरंगरंगंतभंगखोखुब्भमाणसोभंतनिम्मलउक्कडउम्मीसहसंबंधधावमाणोनियत्तभासुरतराभिरामं महामगरमच्छतिमितिमिंगिलनिरुद्धतिलितिलियाभिघायकप्पूरफेणपसरमहानईतुरियवेगसमागयभमगंगावत्तगुप्पमाणुच्चलंतपच्चोनियत्तभममाणलोलसलिलं पेच्छइ खीरोयसागरं सरयरयणिकरसोम्मवयणा ११ ॥ ४४ ॥ तओ पुणो तरुणसूरमंडलसमप्पभं उत्तमकंचणमहामणिसमूहपवरतेयअट्ठसहस्सदिप्पंतनभप्पईवं कणगपयरपलंबमाणमुत्तासमुज्जलं जलंतदिव्वदामं ईहामिगउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरसंसत्तकुंजरवणलयपउ-

---

एक्कं च णं महं महिंदकुंभं वरकमलपइट्ठाणं सुरभिवरवारिपुन्नं पउमुप्पलपिहाणं आविद्धकंठेगुणं जाव पडिबुद्धा ९ ॥ इक्कं च णं महं पउमसरं बहुउप्पलकुमुयनलनलिणसयवत्तसहस्सवत्तकेसरफुल्लोवचियं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा १० ॥ एक्कं च णं सागरं वीईतरंगउम्मीपउरं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ११ ॥

१ °लिज्जमा° अर्वाचीनादर्शेषु ॥ २ °चक्ककल° ख-घ ॥ ३ °दुनिचयचित्तं पे° अर्वा० ॥

मलयभत्तिचित्तं गंधव्वोपवज्जमाणसंपुण्णघोसं निच्चं सजलघणविउलजलहरगज्जियसद्दाणुणादिणा देवदुंदुहिमहारवेणं सयलमवि जीवलोयं पपूरयंतं कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघितगंधुद्धुयाभिरामं निच्चालोयं सेयं सेयप्पभं सुरवराभिरामं पिच्छइ सा सातोवभोगं विमाणवरपुंडरीयं १२ ॥ ४५ ॥ तओ पुणो पुलगवेरिंदनीलसासगकक्केयणलोहियक्खमरगयमसारगल्लपवालफलिहसोगंधियहंसगब्भअंजणचंदप्पभवररयणमहियलपइट्ठियं गगणमंडलंतं पभासयंतं तुंगं मेरुगिरिसन्निगासं पिच्छइ सा रयणनियररासिं १३ ॥ ४६ ॥ सिहिं च सा विउलुज्जलपिंगलमहुघयपरिसिच्चमाणनिद्धूमधगधगाइयजलंतजालुज्जलाभिरामं तरतमजोगेहिं जालपयरेहिं अण्णमण्णमिव अणुपइण्णं पेच्छइ जालुज्जलणग अंवरं व कत्थइपयंतं अइवेगचंचलं सिहिं १४ ॥ ४७ ॥

एमेते एयारिसे सुभे सोमे पियदंसणे सुरूवे सुविणे दट्ठूण सयणमज्झे पडिबुद्धा अरविंदलोयणा हरिसपुलइयंगी। एए चोद्दस सुमिणे, सव्वा पासेइ तित्थयरमाया। जं रयणिं वक्कमई, कुच्छिंसि महायसो अरहा ॥ १ ॥ ४८ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी इमेयारूवे ओराले चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी हट्ठ जाव हयहियया धाराहयकलंबपुप्फगं पिव समूससियरोमकूवा सुमिणोग्गहं करेइ, सुमिणोग्गहं करित्ता सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ, सय २ त्ता पायपीढातो पच्चोरुहइ, पच्चो २ त्ता अतुरियं अचवलमसंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए

पक्कं च णं महं विमाण दिव्वतुडियसद्दसंपणद्दियं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा १२ ॥ पक्कं च णं महं रयणुच्चयं सव्वरयणामयं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा १३ ॥ पक्कं च णं महं जलणसिहं निद्धूमं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा १४ ॥

१० मजोगजुत्तेहिं अर्वाचीनादर्शेषु ॥

गईए जेणेव सयणिज्जे जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छइ, २ त्ता सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं सस्सिरियाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मियमहुरमंजुलाहिं गिराहिं संलवमाणी २ पडिबोहेइ ॥ ४९ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थेणं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणीरयणभत्तिचित्तंसि भद्दासणंसि निसीयइ, निसीइत्ता आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया सिद्धत्थं खत्तियं ताहिं इट्ठाहिं जाव संलवमाणी २ एवं वयासी ॥ ५० ॥ एवं खलु अहं सामी! अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि वन्नओ जाव पडिबुद्धा । तं जहा । गय वसह० गाहा । तं एतेसिं सामी! ओरालाणं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ? ॥ ५१ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया तिसलाए खत्तियाणीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठचित्ते आणंदिए पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए धाराहयनीवसुरहिकुसुमचुंचुमालइयरोमकूवे ते सुमिणे ओगिण्हति, ते सुमिणे ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसइ, ईहं अणु २ त्ता अप्पणो साहाविएणं मइपुव्वएणं बुद्धिविन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थोग्गहं करेइ, अत्थो २ त्ता तिसलं खत्तियाणीं ताहिं इट्ठाहिं जाव मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं संलवमाणे २ एवं वयासी ॥ ५२ ॥ ओराला णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा, कल्लाणा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा एवं सिवा धन्ना मंगल्ला सस्सिरीया आरोग्गतुट्ठिदीहाउयकल्लाण (ग्रं. ३००)-मंगल्लकारगा णं तुमे देवाणुप्पिए! सुमिणा दिट्ठा । तं जहा । अत्थ-

---

१ वग्गूहिं न ॥

लाभो देवाणुप्पिए! भोगलाभो देवाणुप्पिए! पुत्तलाभो० सोक्खलाभो० रज्जलाभो०, एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं अम्हं कुलकेउं अम्हं कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडिंसयं कुलतिलयं कुलकित्तिकरं कुलवित्तिकरं कुलदिणयरं कुलआहारं कुलनंदिकरं कुलजसकरं कुलपायवं कुलविवद्धणकरं सुकुमालपाणिपायं अहीणसंपुन्नपंचेंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणपमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियं सुदंसणं दारयं पयाहिसि॥५३॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विन्नायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिन्नविउलबलवाहणे रज्जवई राया भविस्सइ, तं० ओराला णं तुमे जाव दोच्चं पि तच्चं पि अणुवूहइ॥५४॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी॥५५॥ एवमेयं सामी! तहमेयं सामी! अवितहमेयं सामी! असंदिद्धमेयं सामी! इच्छियमेयं सामी! पडिच्छियमेयं सामी! इच्छियपडिच्छियमेयं सामी!, सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ, ते० सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अ २ त्ता अतुरियमचवलमसंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए; जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता एवं वयासी॥५६॥ मा मे ते उत्तमा पहाणा मंगल्ला महासुमिणा अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिहम्मिस्संति त्ति कट्टु देवयगुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं

१ कुलकप्पवडिं०ख-घ॥ २ पियदंसणं ख-घ-च॥ ३ कट्टु सिद्धत्थं खत्तियं एवं च॥ ४ पसत्था मं०च॥

मंगल्लाहिं धम्मियाहिं लेट्ठाहिं कहाहिं सुमिणजागरियं जागरमाणी पडि-जागरमाणी विहरइ ॥ ५७ ॥

तए णं सिद्धत्थे[2] खत्तिए पच्चूसकालसमयंसि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, कोडुं २ त्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अज्ज सविसेसं बाहिरिज्जं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्तसम्मज्जिओवलित्तं सुगंधवरपंचवन्नपुप्फोवयारकलियं कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघेंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य सीहासणं रयावेह, सीहासणं र २ त्ता ममेयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह ॥ ५८ ॥ तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयल जाव कट्टु [3]एवं सामि! त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, एवं २ त्ता सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडि २ त्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छंति, ते २ त्ता खिप्पामेव सविसेसं बाहिरियं उवट्ठाणसालं गंधोदयसित्त जाव सीहासणं रयावेंति, सी २ त्ता जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ त्ता करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु सिद्धत्थस्स खत्तियस्स तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ ५९ ॥ तए णं सिद्धत्थे खत्तिए कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए फुल्लुप्पलकमलकोमलुम्मिल्लियम्मि अह पंडरे पहाए रत्तासोयपगासकिंसुयसुयमुहगुंजद्ध[4]रागसरिसे कमलायरसंडबोहए उट्ठियम्मि

---

१ लट्ठाहिं च ॥ २ °त्थे राया प° छ ॥ ३ एवं देवो त्ति छ ॥ ४ °रागवंधुजीवपारावतचलणनयणपरहुयसुरत्तलोयणजासुयणकुसुमरासिहिंगुलणितरातरेहितसस्सिरीए दिवाकरे अहक्कमेणं उदिते तस्स य करपहरापरद्धम्मि अंधकारे बालायवकुंकुमेणं खचिते व्व जीवलोगे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे छ। अर्वाचीनासु प्रतिषु मूल–टिप्पणीगतपाठमिश्रणरूपः पाठो दृश्यते, तथाहि–°रागबंधु° णियरातिरेहंतसरिसे कमलायर° तेयसा जलंते तस्स य करपहरा° खचिय व्व जीवलोए नयणिज्जाओ ॥

सूरे सहस्सरस्सिम्मि दिणयरे तेयसा जलंते य सयणिज्जाओ अब्भु-ट्ठेइ ॥ ६० ॥ सय २ त्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पाय २ त्ता जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता अट्टणसालं अणुपविसइ, अट्टण-सालं अणुपविसित्ता अणेगवायामजोग[1]वग्गणवामद्दणमल्लजुद्धकरणेहिं संते परिस्संते सयपागसहस्सपागेहिं सुगंधवरतेल्लमाइएहिं पीणणिज्जेहिं जिंघणि-ज्जेहिं दीवणिज्जेहिं दप्पणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं सव्विंदियगायप-ल्हायणिज्जेहिं अब्भंगिए समाणे तेल्लचम्मंसि णिउणेहिं पडिपुन्नपाणिपाय-सुकुमालकोमलतलेहिं पुरिसेहिं अब्भंगणपरिमद्दणुव्वलणकरणगुणनिम्मा-एहिं छेएहिं दक्खेहिं पट्ठेहिं कुसलेहिं मेधावी[2]हिं जियपरिस्समेहिं अट्ठिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए सुहपरिकम्मणाए संवाहिए समाणे अ[3]वगयपरिस्समे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ ॥ ६१ ॥ अ-ट्टण २ त्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता मज्जणघरं अणुपविसइ, अणुप्पविसित्ता समुत्तजा[4]लकलावाभिरामे विचित्तमणिरयण-कोट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि नाणामणिरयणभत्तिचित्तंसि ण्हाण-पीढंसि सुहनिसन्ने पुप्फोदएहि य गंधोदएहि य उण्होदएहि य सुहोदएहि य सुद्धोदएहि य कल्लाणकरणपवरमज्जणविहीए मज्जिए, तत्थ कोउयसएहिं बहुविहेहिं कल्लाणगपवरमज्जणावसाणे पम्हलसुकुमालगंधकासातियलूहियंगे अ[5]हयसुमहग्घदूसरयणसुसंवुए सरससुरहिगोसीसचंदणाणुलित्तगत्ते सुइ-मालावन्नगविलेवणे आविद्धमणिसुवन्ने कप्पियहारद्धहारतिसरयपालंबप-लंबमाणकडिसुत्तयकयसोहे पिणद्धगेविज्जे अंगुलिज्जगललियकयाभरणे

---

१ °गकरणवग्गण° ग-छ ॥ २ °वीहिं णिउणसिप्पोवगएहिं अट्ठि° च ॥ ३ अवगयखेतपरिस्स-मे णरिंदे अट्टण° च-छ ॥ ४ °जालाकुलाभिरामे छ । °जालामालाभिरामे च ॥ ५ नासानीसासवा-यवज्झचक्खुहरवण्णफरिसजुत्तहयलालापेलवाइरेगधवलकणगखचिअंतकम्मदूसरयणसुसंवुए कल्प-किरणावल्याम् ॥ ६ सुकुमालवन्न° ख-घ-च ॥

वरकडगतुडियथंभियभुए अहियरूवसस्सिरीए कुंडलउज्जोइयाणणे[1] मउड-
दित्तसिरए हारोत्थयसुकयरइयवच्छे मुद्दियापिंगलंगुलीए पालंबपलंबमाण-
सुकयपडउत्तरिज्जे नाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसि-
मिसिंतविरइयसुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठ[2]आविद्धवीरवलए। किं बहुणा? कप्परु-
क्खंते[3] चेव अलंकियविभूसिए नरिंदे सकोरिंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्ज-
माणेणं[4] सेयवरचामराहिं[5] उद्धुव्वमाणीहिं मंगलजयसद्दकयालोए अणेगग-
णनायगदंडनायगराईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियमंतिमहामंतिगणगदोवा-
रियअमच्चचेडपीढमद्दणगरनिगमसेट्ठिसेणावइसत्थवाहदूयसंधिपाल[6]सद्धिं सं-
परिवुडे धवलमहामेहनिग्गए इव[7] गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाण
मज्झे ससि व्व पियदंसणे नरवई[8] मज्जणघराओ पडिनिक्खम-
मइ ॥ ६२ ॥ मज्जण २ पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठा-
णसाला[9] तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता सीहासणंसि[10] पुरत्थाभिमुहे निसी-[11]
यइ, निसी २ त्ता अप्पणो[12] उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए अट्ठ भद्दासणाइं
सेयवत्थपच्चत्थुयाइं सिद्धत्थयकयमंगलोवयाराइं[13] रयावेइ, रयावित्ता अप्पणो
अदूरसामंते नाणामणिरयणमंडियं अहियपेच्छणिज्जं महग्घवरपट्टणुग्गयं
सण्हपट्टभत्तिसतचित्तमाणं[14] ईहामियउसहतुरगनरमगरविहगवालगकिन्न-
ररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं अब्भिंतरियं जवणियं

१ °इयणयणाणणे क ॥ २ °लट्ठसंठितपसत्थआविद्धवरवीर° च ॥ ३ °क्खए विय अलं° ख-छ ॥ ४ °माणेणं चतुचामरवालवीइअंगे मंगलजयसद्दकतालोए णरसीहे णरवती णरिंदे णर-वसभे णरवसभकप्पे अब्भहितरायतेयलच्छीए दिप्पमाणे अणेगगण° छ ॥ ५ °रवीयितंगे मंगल० लोए अणेग० तलवरकोडुंबियमाडंबियइब्भसेट्ठिसेणावइसत्थवाहमंतिमहा० णिगमदूतसंधिवाल-संपरिवुडे च ॥ ६ °लसंप° ख-घ-च ॥ ७ विव घ-च-छ-ज ॥ ८ नरवई नरिंदे नरवसभे मज्जण° अवा० ॥ ९ °साला जेणेव सीहासणे तेणे ग च-छ ॥ १० °सणवरंसि पुर° छ । °सणवरगते पुर° च ॥ ११ सन्निसीयति, रत्ता च ॥ १२ °णो पुरत्थिमे कल्पकि० ॥ १३ °राइं उत्तरावक्कमणाइं रया° च ॥ १४ °चित्तठाणं छ । चित्तताणं अवा० ॥

अंछावेइ, अंछावेत्ता नाणामणिरयणभत्तिचित्तं अत्थरयमिउमसूरगोत्थयं सेयवत्थपच्चत्थुयं सुमउयं अंगसुहफरिसगं विसिट्ठं तिसलाए खत्तियाणीए भद्दासणं रयावेइ ॥ ६३ ॥ भद्दासणं २ त्ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ, स २ त्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपारए विविहसत्थकुसले सुविणलक्खणपाढए सद्दावेहं ॥ ६४ ॥ तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठा जाव हयहियया करयल जाव पडिसुणेंति, पडि २ त्ता सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति, पडिनि २ त्ता कुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सुमिणलक्खणपाढगाणं गिहाइं तेणेव उवागच्छंति, तेणे २ त्ता सुविणलक्खणपाढए सद्दाविंति ॥ ६५ ॥ तए णं ते सुविणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगलाइं वत्थाइं पवराइं परिहिया अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सिद्धत्थकहरियालियकयमंगलमुद्धाणा सएहिं २ गेहेहिंतो निग्गच्छंति ॥ ६६ ॥ निग्गच्छित्ता खत्तियकुंडग्गामं नगरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सिद्धत्थस्स रन्नो भवणवरवडिंसगपडिदुवारे तेणेव उवागच्छंति, तेणेव २ त्ता भवणवरवडिंसगपडिदुवारे एगयओ मिलंति, एगय २ त्ता जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छंति, २ त्ता करतलपरिग्गहियं जाव कट्टु सिद्धत्थं खत्तियं जएणं विजएणं वद्धाविंति ॥ ६७ ॥ तए णं ते सुविणलक्खण-

१ °त्थधारए छ । त्थधरे क ॥ २ °वेह, २ त्ता एतमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह । तए० च छ ॥ ३ कुंडपुरं नगरं ग० च० छ ॥ ४ °णपाढ° च ॥ ५ घराइं च ॥ ६–७ °णपाढ° च । एवमग्रेऽपि ॥ ८ °ग्गामस्स नगरस्स मज्झं च ॥

पाढगा सिद्धत्थेणं[1] रन्ना[2] वंदियपूइयसक्कारियसम्माणिया समाणा पत्तेयं २ पुव्वण्णत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति ॥ ६८ ॥ तए णं सिद्धत्थे खत्तिए तिसलं खत्तियाणिं जवणियंतरियं ठावेइ, ठावित्ता पुप्फफलपडिपुन्नहत्थे परेणं[3] विणएणं ते सुमिणलक्खणपाढए एवं वयासि—एवं खलु देवाणुप्पिया! अज्ज तिसला खत्तियाणी तंसि तारिसगंसि[4] जाव सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओही २ इमेयारूवे ओराले जाव चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा। तं जहा। गय उसभ० गाहा। तं एतेसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं देवाणुप्पिया! ओरालाणं जाव के मण्णे कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ॥ ६९ ॥ तए णं ते सुमिणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठ जाव हियया ते सुविणे ओगिण्हंति, ओगि २ त्ता ईहं अणुपविसंति, ईहं २ त्ता अन्नमन्नेणं सद्धिं संलावेंति,[5] संलावित्ता तेसिं सुमिणाणं लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सिद्धत्थस्स रन्नो पुरओ सुमिणसत्थाइं[6] उच्चारेमाणा उच्चारेमाणा सिद्धत्थं खत्तियं एवं वयासी ॥ ७० ॥ एवं खलु देवाणुप्पिया! अम्हं सुमिणसत्थे[7] बायालीसं[8] सुविणा तीसं महासुमिणा बाहत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा,[9] तत्थ णं[10] देवाणुप्पिया! अरहंतमातरो वा चक्कवट्टिमायरो वा[11] अरहंतंसि वा चक्कहरंसि[12] वा (॥ग्रं० ४०० ॥) गब्भं वक्कममाणंसि एतेसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चोद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति, तं जहा—गय० गाहा ॥ ७१ ॥ वासुदेव-

---

१ ०त्थेणं खत्तिएणं वंदिय० छ ॥ २ रण्णा इट्ठाहिं कंताहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं वग्गूहिं उवसंगहिता समाणा च ॥ ३ परमेणं च ॥ ४ ०सगंसि सयणिज्जंसि जाव ख–ग–च । ०सगंसि वासघरंसि तं चेव सव्वं जाव छ ॥ ५ संचालेंति, संचालेत्ता तेसिं अवा० ॥ ६ सत्थं उच्चा० च ॥ ७ सत्थंसि वाया० छ–ज ॥ ८ ०लीसं सामन्नसुविणा क ॥ ९ पण्णत्ता च ॥ १० णं तित्थगरमातरो छ ॥ ११ वा तित्थगरंसि वा छ ॥ १२ चक्कवट्टिंसि वा च–छ ॥

मायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अण्णतरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७२ ॥ बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७३ ॥ मंडलियमायरो वा मंडलियंसि गब्भं वक्कंते समाणे एएसिं चोद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरं एगं महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ७४ ॥ इमे य णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा, जाव मंगलकारगा णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा, तं जहा—अत्थलाभो देवाणुप्पिया! भोगलाभो देवाणुप्पिया! पुत्तलाभो देवाणुप्पिया! सुक्खलाभो देवाणुप्पिया! रज्जलाभो देवाणुप्पिया!, एवं खलु देवाणुप्पिया! तिसला खत्तियाणीया नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं तुम्हं कुलकेउं कुलदीवं कुलपव्वयं कुलवडिंसयं कुलतिलकं कुलकित्तिकरं कुलनंदिकरं कुलजसकरं कुलाधारं कुलपायवं कुलविविद्धिकरं सुकुमालपाणिपायं अहीणपडिपुन्नपंचिंदियसरीरं लक्खणवंजणगुणोववेयं माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजायसव्वंगसुंदरंगं ससिसोमाकारं कंतं पियदंसणं सुरूवं दारयं पयाहिइ ॥ ७५ ॥ से वि य णं दारए उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुप्पत्ते सूरे वीरे विक्कंते विच्छिण्णविपुलबलवाहणे चाउरंतचक्कवट्टी रज्जवई राया भविस्सइ जिणे वा तिलोकनायए धम्मवरचक्कवट्टी, तं ओराला णं देवाणुप्पिया! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउकल्लाणमंगलकारगा णं देवाणुप्पिया! ति-

१ वक्कंते एए° क ॥ २ वक्कममाणंसि एएसिं घ–छ ॥ ३ णं सामी ! ति° च ॥ ४ जाव आरोग्गवुड्ढिदीहाउमंग° छ ॥ ५ तुब्भं ग–च ॥ ६ कुलतंतुसंताणविवद्धणकरं च–छ ॥

सलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा ॥ ७६ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया तेसिं सुविणलक्खणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए करयल जाव ते सुमिणलक्खणपाढगे एवं वयासि ॥ ७७ ॥ एवमेयं देवाणुप्पिया ! तहमेयं देवा० अवितहमेयं देवा० इच्छियमेयं० पडिच्छियमेयं० इच्छियपडिच्छियमेयं देवा०, सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्टु ते सुमिणे सम्मं विणएणं पडिच्छइ, ते सुमिणे २ त्ता ते सुमिणलक्खणपाढए णं विउलेणं पुप्फगंधवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, स २ त्ता विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयति, विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलइत्ता पडिविसज्जेइ ॥ ७८ ॥ तए णं से सिद्धत्थे खत्तिए सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, सीहा २ त्ता जेणेव तिसला खत्तियाणी जवणियंतरिया[2] तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता तिसलं खत्तियाणिं[3] एवं वयासी ॥ ७९ ॥ एवं खलु देवाणुप्पिए ! सुविणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥ ८० ॥ इमे य णं तुमे देवाणुप्पिए ! चोद्दस महासुमिणा दिट्ठा, तं० ओराला णं तुमे[4] जाव जिणे वा तेलोक्कनायए धम्मवरचक्कवट्टी ॥ ८१ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी सिद्धत्थस्स रन्नो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हियया करयल जाव ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ ॥ ८२ ॥ सम्मं पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं

---

१ खत्तिए छ ॥ २ तरट्ठिया तेणे° घ ॥ ३ °याणिं ताहिं इट्ठाहिं जाव एवं वयासी ग। °याणिं जाव सस्सिरियाहिं मितमहुरगंभीराहिं वग्गूहिं अणुवूहमाणे एवं वयासी–एवं खलु देवाणुप्पिया ! सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा, तत्थ णं अरहंतमायरो वा तं चेव जाव मंडलियमायरो एगं महासुमिणं छ ॥ ४ तुमे देवाणुप्पिते ! सुमिणा दिट्ठा जाव आरोग्गतुट्ठिदीहाउमंगल्लकारगा ण तुमे देवाणुप्पिए चोद्दस महासुमिणादिट्ठा, तं० अत्थ जाव एवं खलु णवण्हं मासाणं तं चेव जिणे वा तेल्लोक्कनायगे धम्मवरचक्कवट्टी, तं ओराला णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा जाव भुज्जो भुज्जो अणुवूहति । तए णं छ ॥

रन्ना अब्भणुन्नाया समाणी नाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता अतुरियं अचवलं असंभंताए अविलंबियाए रायहंससरिसीए गईए जेणेव सते भवणे तेणेव उवागच्छइ, तेणेव २ त्ता सयं भवणं अणुपविट्ठा ॥ ८३ ॥

जप्पभिइं च णं समणे भगवं महावीरे तं नायकुलं साहरिए[1] तप्पभिइं च णं बहवे वेसमणकुंडधारिणो[2] तिरियजंभगा देवा सक्कवयणेणं[3] से जाइं इमाइं पुरापोराणाइं महानिहाणाइं भवंति, तं जहा—पहीणसामियाइं[4] पहीणसेउयाइं पहीणगोत्तागाराइं उच्छन्नसामियाइं उच्छन्नसेउकाइं उच्छन्नगोत्तागाराइं ⊢[5]गामाऽऽगरनगरखेडकब्बडमडंबदोणमुहपट्टणासमसंवाहसन्निवेसेसु⊣ सिंघाडएसु वा तिएसु वा चउक्केसु वा चच्चरेसु वा चउम्मुहेसु वा महापहेसु[6] वा गामट्ठाणेसु वा नगरट्ठाणेसु वा गामनिद्धमणेसु वा नगरनिद्धमणेसु वा आवणेसु[7] वा देवकुलेसु वा सभासु वा पवासु वा आरामेसु वा उज्जाणेसु वा वणेसु वा वणसंडेसु वा सुसाणसुन्नागारगिरिकंदरसंतिसेलोवट्ठाणभवणगिहेसु वा सन्निक्खित्ताइं चिट्ठंति ताइं सिद्धत्थरायभवणंसि साहरंति ॥ ८४ ॥ ⊢[8]जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे

---

१ तंसि नायकुलंसि सा॰ अर्वा॰। तं रायकुलं सा॰ क–ख–घ॥ २ साहिए घ–च–छ॥ ३ ॰यणसंदेसेणं से छ॥ ४ चप्रतौ सर्वत्र सामियाइं स्थाने सामियाणि पाठो वर्त्तते ॥ ५ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठः छ ॥ ६ महापहपहे॰ छ ॥ ७ आवसणेसु च ॥ ८ पञ्चाशीतितमं सूत्रमर्वाचीनादर्शेष्वेव दृश्यते, न प्राचीनासु तालपत्रीयप्रतिषु। छ प्रतौ पुनरेतत्सूत्रमनन्तरवर्त्ति च षडशीतितमं सूत्रं रूपान्तरेण वर्त्तते। तथाहि–जं रयणिं समणे भगवं महावीरे तं णातकुलं साहिते तप्पभिइंच णं तं णातकुलं हिरण्णेणं वड्ढित्था सुवण्णेणं व॰ पुत्तेहिं व॰ पसूहिं व॰ रज्जेणं व॰ रट्ठेण व॰ बलेण व॰ वाहणेण व॰ कोसेण व॰ पुरेण व॰ जणवएण व॰ विपुलधण इत्यादि ८५ सूत्रमनुसन्धेयम् ॥ ८५ ॥ तए णं इत्यादि यावत् अम्हे हिरण्णेणं वड्ढामो जाव अतीव २ पीतीसक्कारसमुदएणं वड्ढामो, अनमंतसामंतरायाणो वसमागता तं जता ण अम्हं एस दारगे गब्भवासवसहीतो अभिनिक्खंते भविस्सति तता णं अम्हेतस्स दारगस्स यावत् वद्धमाणो त्ति ॥ ८६ ॥ समणे भगवं महावीरे सन्निगब्भे मातुमणकंपणट्ठाए णिच्चले णिप्फंदे णिरेयणे अल्लीणपल्लीणगत्ते यावि चिट्ठित्था ॥ ८७ ॥ तते णं सा तिसला खत्तियाणी तं गब्भं निच्चल निप्फंदं निरेयणं अल्लीणपल्लीणगत्तं वा वि जाणित्ता एव च हढे मे से गब्भे छ ॥

नायकुलंसि साहरिए तं रयणिं च णं नायकुलं हिरण्णेणं वड्ढित्था सुवण्णेणं वड्ढित्था धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्ठागारेणं पुरेणं अंतेउरेणं जणवएणं जसवाएणं वड्ढित्था, विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पीइसक्कारसमुदएणं अईव अईव अभिवड्ढित्था ॥ ८५ ॥ तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापिऊणं अयमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था—जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तप्पभिइं च णं अम्हे हिरण्णेणं वड्ढामो सुवन्नेणं व० धणेणं धन्नेणं रज्जेणं रट्ठेणं बलेणं वाहणेणं कोसेणं कोट्ठागारेणं पुरेणं अंतेउरेणं[1] जणवएणं जसवाएणं वड्ढामो, विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइएणं संतसारसावएज्जेणं पिइसक्कारसमुदएणं[2] अतीव २ अभिवड्ढामो तं जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तया णं अम्हे एयस्स दारगस्स एयाणुरूवं गोन्नं गुणनिप्फन्नं नामधिज्जं करिस्सामो वद्धमाणो त्ति ॥ ८६ ॥

तए णं समणे भगवं महावीरे माउअणुकंपणट्ठाए निच्चले निप्फंदे निरेयणे अल्लीणपल्लीणगुत्ते या वि होत्था ॥ ८७ ॥ तए णं तीसे तिसलाए खत्तियाणीए अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था—हडे मे से गब्भे मडे मे से गब्भे चुए मे से गब्भे गलिए मे से गब्भे एस मे गब्भे पुव्विं एयति इयाणिं नो एयति त्ति कट्टु ओहतमणसंकप्पा चिंतासोगसायरं संपविट्ठा करयलपल्हत्थमुही अट्टज्झाणोवगया भूमिगयदिट्ठीया झियायइ। तं पि य सिद्धत्थरायभवणं उवरयमुइंगतंतीतलतालनाडइज्जजणमणुज्जं दीणविमणं विहरइ ॥ ८८ ॥ तए णं समणे भगवं

---

१ °रेणं जणवएणं जसवएणं वड्ढा° क० ॥ २ °क्कारेणं अतीव क–ख–ग–घ ॥

महावीरे माऊए अयमेयारूवं अज्झत्थियं पत्थियं मणोगयं संकप्पं समुप्पण्णं विजाणित्ता एगदेसेणं एयइ ॥ ८९ ॥ तए णं सा तिसला खत्तियाणी हट्ठतुट्ठ जाव हियया एवं वयासि—नो खलु मे गब्भे हडे जाव नो गलिए, मे गब्भे पुव्विं नो एयइ इयाणिं एयइ त्ति कट्टु हट्ठतुट्ठ जाव एवं वा विहरइ ॥ ९० ॥ तए णं समणे भगवं महावीरे गब्भत्थे[2] चेव इमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ नो खलु मे कप्पइ अम्मापिएहिं जीवंतेहिं मुंडे भवित्ता अगारवासाओ अणगारियं पव्वइत्तए ॥ ९१ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता सव्वालंकारभूसिया तं गब्भं नाइसीएहिं नाइउण्हेहिं नाइतित्तेहिं नाइकडुएहिं नाइकसाइएहिं नाइअंबिलेहिं नाइमहुरेहिं नातिनिद्धेहिं नातिलुक्खेहिं नातिउल्लेहिं नातिसुक्केहिं उडुभयमाणसुहेहिं भोयणच्छायणगंधमल्लेहिं[3] ववगयरोगसोगमोहभयपरित्तासा[4] जं तस्स गब्भस्स हियं मियं पत्थं गब्भपोसणं तं देसे य काले य आहारमाहारेमाणी विवित्तमउएहिं सयणासणेहिं पइरिक्कसुहाए मणाणुकूलाए विहारभूमीए पसत्थदोहला संपुन्नदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला वुच्छिन्नदोहला[5] विणीयदोहला सुहं सुहेणं आसयइ सयति चिट्ठइ निसीयइ तुयट्टइ सुहं सुहेणं तं गब्भं परिवहइ ॥ ९२ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से गिम्हाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे चित्तसुद्धे तस्स णं चित्तसुद्धस्स तेरसीदिवसेणं[6] नवण्हं मासाणं बहु-

---

१ °त्ता अंगुलियाए कुच्छिभागंसि एगदेसेणं एयति ॥ ८९ ॥ तते णं सा तिसला खत्तियाणी तं गब्भं एयमाणं वेयमाणं चलमाणं फंदमाणं जाणित्ता हट्ठ जाव रोमकूवा एवं च णो खलु मे हडे से गब्भे नो खलु मे मडे से गब्भे णो खलु मे चुए से गब्भे णो खलु मे गलिते से गब्भे, एस मे गब्भे पुव्विं णो एयति इदाणिं एयति त्ति कट्टु हट्ठ जाव रोमकूवा ॥ ९० ॥ छ ॥ २ गब्भगते चेव समाणे इमे° च ॥ ३ °यणओदणगंधमल्लालंकारेहिं वव° च ॥ ४ °परिस्समा जं अर्वा० ॥ ५ °ला ववणीय° अर्वा० ॥ ६ °सीपक्खेणं नव° छ ॥

पडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं [1]⊢उच्चट्ठाणगतेसु गहेसु पढमे चंदजोगे सोमासु दिसासु वितिमिरासु विसुद्धासु जतिएसु सव्व-सउणेसु पयाहिणाणुकूलंसि भूमिसप्पिंसि मारुयंसि पवातंसि निप्फण्णमे-दिणीयंसि कालंसि पमुदितपक्कीलिएसु जणवएसु⊣ पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं [2]आरोगा आरोगं दारयं [3]पयाया ॥ ९३ ॥[4]

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे [5]जाए सा णं रयणी बहूहिं देवेहि य [6]देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि [7]य उप्पिंजलमाणभूया कहक-हभूया यावि होत्था ॥ ९४ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए तं रयणिं च णं वहवे वेसमणकुंड[8]धारिणो तिरियजंभगा देवा [9]सिद्धत्थ-रायभवणंसि हिरन्नवासं च सुवन्नवासं च [10]रयणवासं च वयरवासं च वत्थवासं च आहरणवासं च पत्तवासं च पुप्फवासं च फलवासं च बीयवासं च मल्ल-वासं च गंधवासं च वण्णवासं च चुण्णवासं च वसुहारवासं च वासिं-सु ॥ ९५ ॥ तए णं से सिद्धत्थे [11]खत्तिए भवणवइवाणमन्तरजोइस-वेमाणिएहिं देवेहिं तित्थयरजम्मणाभिसेयमहिमाए कयाए समाणीए प-च्चूस[12]कालसमयंसि नगरगुत्तिए सद्दावेइ, नगरगुत्तिए २ त्ता एवं वया-सी ॥ ९६ ॥ खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं

---

[1] ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्ती पाठः अर्वाचीनास्वेव प्रतिषु दृश्यते ॥ [2] अरोगा अरोगं ग ॥ [3] पसूया छ ॥ [4] त्रिनवतितमसूत्रानन्तरं ग प्रतौ इदमेकं सूत्रमधिकं वर्तते । तथाहि—जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए तं रयणिं च णं बहूहिं देवेहि य देवीहि य उवयंतेहि य उप्पयंतेहि य उज्जोविया यावि होत्था ॥ [5] जाए तं रयणिं च णं बहवे क–ख–ग–घ ॥ [6] देवीहि य ओवतमाणेहि य उप्पयमाणेहि य एगालोए लोए देवुज्जोए देवुक्कलिया देवसन्निवाए देवकहकहए देवुप्पिंजल-मालभूते आविहोत्था ॥ ९४ ॥ छ ॥ [7] य उज्जोविया यावि होत्था उप्पिंजलकभूता च ॥ [8] °धारी तिरि° क–ख–ग ॥ [9] °गा सक्कवयणसंदेसेणं सिद्ध° छ ॥ [10] रयणवइरवत्थआभरणपत्तपु-प्फवायवुट्ठिं च मल्लगंधचुण्णवुट्ठिं च वसुधाराए वासं वासिंसु ॥ ९५ ॥ च ॥ [11] खत्तिए समणस्स भगवओ महावीरस्स भवण° च ॥ [12] कालंसि नग° क–ख ॥

करेह, चारगसोहणं २ त्ता माणुम्माणवद्धणं करेह, माणु २ त्ता कुंडपुरं नगरं सब्भितरबाहिरियं आसियसम्मज्जियोवलेवियं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहपहेसु सित्तसुइसम्मट्ठरत्थंतरावणवीहियं मंचाइमंचकलियं नाणाविहरागभूसियज्झयपडागमंडियं लाउल्लोइयमहियं गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपंचंगुलितलं उवं[2]चियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं आसत्तोसत्तविपुलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावं पंचवन्नसरससुरहिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवं[3]मघमघितगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं नडनट्टगजल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगपवगकहगपढकलासकआइंखगलंखमंखतूणइल्लतुंववीणियअणेगतालायराणुचरियं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य जूयसहस्सं च मुसलसहस्सं च उस्सवेह, उस्सवित्ता य मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणेह ॥ १७ ॥ तए णं ते[7] णगरगुत्तिया सिद्धत्थेणं रन्ना एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणित्ता खिप्पामेवं कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं जाव उस्सवेत्ता जेणेव सिद्धत्थे राया तेणेव उवागच्छंति, २ त्ता करयल जाव कट्टु सिद्धत्थस्स रन्नो एयमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ १८ ॥ [8]तए णं से सिद्धत्थे राया जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छइ, तेणेव उवागच्छित्ता जाव सव्वोरोहेणं सव्वपुप्फगंधवत्थमल्लालं-

---

१ °रागऊसियज्झयपडागातिपडाग° च-छ ॥ २ उवच्चिय°,ग ॥ ३ °धूवसुरभिमघ° च ॥ ४ °णियसूतमागहपरिग्घितं पूयामहामहिमसंपउत्तं जूयसहस्सं चक्कसहस्सं च ऊसवेह छ ॥ ५ जूयसहस्स आयामजामाहियसक्कारं च पूयामहिमसंजुत्तं ऊसवेह च ॥ ६ °त्ता य अच्चेध य पुप्फध य, [२ त्ता य मम] एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्च° छ ॥ ७ ते कोडुंबियपुरिसा सिद्ध° छ ॥ ८ °मेव खत्तियकुंडग्गामे नगरे चारगसोहणंकरेंति, तहेव जाव चक्कसहस्सं च ऊसवेंति, ऊसवेत्ता अच्चेंति य पुप्फेंति य एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्च° छ ॥ ९ ततेणं से सिद्धत्थे खत्तिए जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवागच्छति दोच्चं पि कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति, २ त्ता एवं वदासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! कुंडपुरे नगरे उस्सुक्कं उक्करं उक्किट्ठं अदिज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अदंडकोदंडिमं अधरिमं अगणिमं सव्विड्ढीए सव्वजुतीए सव्वबलेणं सव्वसमुदएणं सव्वायरेणं सव्वसं-

कारविभूसाए सव्वतुडियसद्दनिनाएण महया इड्ढीए महया जुतीए महया बलेणं महया वाहणेणं महया समुदएणं महया वरतुडियजमगसमगप्पवाइएणं संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कमुरवमुइंगदुंदुहिनिग्घोसणादितरवेणं उस्सुंकं उक्करं उक्किट्ठं अदेज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अडंडकोडंडिमं अधरिमं गणियावरनाडइज्जकलियं अणेगतालायराणुचरियं अणुद्धुयमुइंगं (ग्रं० ५००) अमिलायमल्लदामं पमुइयपक्कीलियसपुरजणजाणवयं दसदिवसट्ठिइपडियं करेइ ॥ ९९ ॥ तए णं से सिद्धत्थे राया दसाहियाए ठिइपडियाते वट्टमाणीए सइए य साहस्सिए य सयसाहस्सिए य जाए य दाए य भाए य दलमाणे य दवावेमाणे य सइए य साहस्सिए य सयसाहस्सिए य लंभे पडिच्छेमाणे य पडिच्छावेमाणे य एवं वा विहरइ ॥ १०० ॥ तए णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे ठिइपडियं करेंति, तइए दिवसे चंदसूरस्स दंसणियं करिंति, छट्ठे दिवसे जागरियं[1] करेंति, एक्कारसमे दिवसे विइक्कंते निव्वत्तिए असुतिजातकम्मकरणे संपत्ते बारसाहदिवसे विउलं असणपाणखाइमसाइमं उवक्खडाविंति, उव २ त्ता मित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरिजणं नायए य खत्तिए य आमंतेत्ता तओ पच्छा ण्हाया कयबलिकम्मा कयकोउयमंगल-

---

भवेणं सव्वप्पगतीहिं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वतालायरेहिं सव्वणाडएहिं सव्वरोधपरिवारेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुरियसन्निणादेणं महता इड्ढीए महता जुत्तीए महता बलेणं महता वाहणेणं महता समुदएणं महता वरतुडियजमगसमगपडुप्पवाइतरवेणं संखपणवपडहभेरिझल्लरि दुंदुभि मुरवमुतिंगखरमुहि णिग्घोसणातिएणं गणियावरणाडइज्जकलितं अणेगतालायराणुचरितं अणुद्धुयमुतिंगअमिलातमल्लदामं पमुतितपक्कीलितं विजयवेजयंतं सपूरजण जाणवतं दसरायं ठियपडितं करेह, जुयं च उव्विहह, ते वि एतेणं चेव विहिणा करेंति जाव पच्चप्पिणंति ॥९९॥ ततेणं से सिद्धत्थे खत्तिए दसराइयाए ठितपडियाए वट्टमाणीए सएहिं य साहस्सेहिं य सयसाहस्सीएहिं य जातेहिं दाएहिं भाएहिं पीतिदाणं दलयमाणे दवावेमाणं सतिए य साहस्सिए य लंभे पडिच्छमाणे विहरति ॥ १०० ॥ च ॥

१ °रियं जागरेंति छ-च ॥

पायच्छित्ता सुद्धप्पावेसाइं मंगल्लाइं वत्थाइं पवरपरिहिते भोयणवेलाए[1] भो-यणमंडवंसि सुहासणवरगया तेणं मित्त[2]नाइनियगसयणसंबंधिपरिजणेणं नायएहि य सद्धिं तं विउलं अ[3]सणं ४ आसाएमाणा विसाएमाणा परिभुं-जेमाणा परिभाएमाणा विहरंति ॥ १०१ ॥ जिमियभुत्तोत्तरागया वि य णं समाणा आयंता चोक्खा परमसुईभूया तं मित्तनाइनियगसयण-संबंधिपरिजणं नायए य खत्तिए य विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेंति सम्माणेंति, सक्कारित्ता सम्माणित्ता तस्सेव मित्तनाइनियग-सयणसंबंधिपरिजणस्स नायाण य खत्तियाण य पुरओ एवं वया-सी ॥ १०२ ॥ पुव्विं पि य णं देवाणुप्पिया! अम्हं एयंसि दारगंसि ग[4]ब्भं वक्कंतंसि समाणंसि इमेयारूवे अब्भत्थिए चिंतिए जाव समुप्पज्जि[5]-त्था—जप्पभिइं च णं अम्हं एस दारए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते तप्प-भिइं च णं अम्हे हिरन्नेणं वड्ढामो सुवन्नेणं धणेणं धन्नेणं जाव साव-एज्जेणं पीइसक्कारेणं अईव २ अभिवड्ढामो[6] सामंतरायाणो वसमागया य तं जया णं अम्हं एस दारए जाए भविस्सइ तया णं अम्हे एयस्स दारगस्स एयाणुरूवं गोन्नं गुणनिप्फन्नं नामधिज्जं करिस्सामो वद्धमाणु त्ति, तं होउ णं कुमारे वद्धमाणे २ नामेणं ॥ १०३ ॥

समणे भगवं महावीरे कासवगोत्ते णं, तस्स णं तओ नामधेज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—अम्मापिउसंतिए वद्धमाणे १ सहसम्मुईयाते समणे २ अयले भयभेरवाणं परीसहोवसग्गाणं खंतिखमे पडिमाणं पालए धीमं अरतिरतिसहे दविए वीरियसंपन्ने देवेहिं से णामं कयं समणे भगवं महा-वीरे ३ ॥ १०४ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवे

---

१ °च्छित्ता सव्वालंकारभूसिया भोयणवे° च। °च्छित्ता भोयणवे° क-ख-ग-घ ॥ २ मित्त जाव खत्तिएहि य सद्धिं छ ॥ ३ असणं ४ आसा° च ॥ ४ गब्भं गतंसि समाणंसि इमे° च-छ। गब्भं वक्कममाणंसि इमे° क ॥ ५ °ज्जित्था-ज° क ॥ ६ °पितीसं° च-छ ॥

गोत्तेणं, तस्स णं तओ नामधेज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—सिद्धत्थे इ वा सेज्जंसे इ वा जसंसे इ वा ॥ १०५ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स माया वासिट्ठा गोत्तेणं, तीसे णं तओ नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—तिसला इ वा विदेहदिण्णा इ वा पियकारिणी इ वा ॥ १०६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पित्तिज्जे सुपासे, जेट्ठे भाया नंदिवद्धणे, भगिणी सुदंसणा, भारिया जसोया कोंडिन्ना गोत्तेणं ॥ १०७ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स णं धूया कासवी गोत्तेणं, तीसे णं दो नामधिज्जा एवामाहिज्जंति, तं जहा—अणोज्जा इ वा पियदंसणा इ वा ॥ १०८ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स नत्तुई कासवी गोत्तेणं, तीसे णं दो नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—सेसवई इ वा जस्सवई इ वा ॥ १०९ ॥ समणे भगवं महावीरे दक्खे दक्खपतिन्ने पडिरूवे ओलीणे[1] भद्दए विणीए नाए नायपुत्ते नायकुलचंदे विदेहे विदेहदिन्ने विदेहजच्चे विदेहसूमाले तीसं वासाइं विदेहंसि कट्टु अम्मापिईहिं देवत्तगएहिं गुरुमहत्तरएहिं[2] अब्भणुन्नाए समत्तपइन्ने पुणरवि लोयंतिएहिं जियकप्पिएहिं देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुन्नाहिं मणामाहिं ओरालाहिं[3] कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं मियमहुरसस्सिरीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं गंभीराहिं अपुणरुत्ताहिं वग्गूहिं अणवरयं अभिनंदमाणा य अभिथुव्वमाणा य एवं वयासी—जय २ नंदा! जय २ भद्दा! भद्दं ते जय २ खत्तियवरवसहा! बुज्झाहि भगवं लोगनाहा! पवत्तेहि धम्मतित्थं हियसुहनिस्सेयसकरं सव्वलोए सव्वजीवाणं भविस्सई त्ति कट्टु जय २ सद्दं पउंज्जंति ॥ ११० ॥ पुव्वि पि य णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

---

१ अल्लीणे च ॥ २ °मयहरगेहिं छ ॥ ३ °राहियाहिं छ ॥

माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोहिए अप्पडिवाई नाणदंसणे होत्था। तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोहिएणं नाणदंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ, अप्पणो २ त्ता चेच्चा हिरण्णं चेच्चा सुवन्नं चेच्चा धणं चेच्चा रज्जं चेच्चा रट्ठं एवं बलं वाहणं कोसं कोट्ठागारं चेच्चा पुरं चेच्चा अंतेउरं चेच्चा जणवयं चेच्चा विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइयं संतसारसावतेज्जं विच्छड्डुइत्ता विगोवइत्ता दाणं दायारेहिं परिभाएत्ता दाइयाणं परिभाएत्ता[1] जे से हेमंताणं पढमे मासे पढमे पक्खे मग्गसिरबहुले तस्स णं मग्गसिरबहुलस्स दसमीपक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिविट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं चंदप्पभाए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे संखियचक्कियनंगलियमुहमंगलियवद्धमाणगपूसमाणगघंटियगणेहिं ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं पियाहिं मणुण्णाहिं मणामाहिं[2] ओरालाहिं कल्लाणाहिं सिवाहिं धन्नाहिं मंगल्लाहिं[3] मियमहुरसस्सिरीयाहिं वग्गूहिं अभिनंदमाणा अभिसंथुवमाणा य एवं वयासी ॥ १११ ॥ जय २ नंदा! जय २ भद्दा! भद्दं ते ⊢[4]भग्गेहिं णाणदंसणचरित्तेहिं[5] अजियाइं जिणाहि इंदियाइं, जियं च पालेहि समणधम्मं, जिअविग्घो वि य वसाहि तं देव! सिद्धिमज्झे, निहणाहि रागदोसमल्ले तवेणं, धिइधणियबद्धकच्छे मद्दाहि अट्ठकम्मसत्तू झाणेणं उत्तमेणं सुक्केणं अप्पमत्तो हराहि आराहणपडागं च वीर! तेलोक्करंगमज्झे, पावय वितिमिरमणुत्तरं केवलं वरणाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं जिणव-

---

१ °पत्ता ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जे से हेमं° अर्वा० ॥ २ मणोरमाहिं ओरा° घ ॥ ३ °ल्लाहिं सस्सिरीयाहिं हिययगमणिज्जाहिं हिययपल्हायणिज्जाहिं मितमहुरगंभीराहिं अट्ठसंभियाहिं अपुणरुत्ताहिं वग्गूहिं अणवरतं अभिणंदंता य अभिथुणंता य एवं वयासी ॥ १११ ॥ छ ॥ ४ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः अर्वा० ॥ ५ °चरित्तमुत्तमेहिं अजि° छ ॥

रोवदिट्ठेणं मग्गेणं अकुडिलेणं, हंता परीसहचमूं,[1]⊣ जय २ खत्तियवरवसहा! बहूइं दिवसाइं बहूइं पक्खाइं बहूइं मासाइं बहूइं उऊइं बहूइं अयणाइं बहूइं संवच्छराइं अभीए परीसहोवसग्गाणं खंतिखमे भयभेरवाणं धम्मे ते अविग्घं भवउ त्ति कट्टु जय २ सद्दं पउंजंति ॥ ११२ ॥ तए णं समणे भगवं महावीरे नयणमालासहस्सेहिं पेच्छिज्जमाणे २ वयणमालासहस्सेहिं अभिथुव्वमाणे २ [2]⊢हिययमालासहस्सेहिं ओनंदिज्जमाणे २ मणोरहमालासहस्सेहिं विच्छिप्पमाणे विच्छि २ कंतिरूवगुणेहिं पत्थिज्जमाणे प २ अंगुलिमालासहस्सेहिं दाइज्जमाणे दा २ दाहिणहत्थेणं बहूणं नरनारिसह[3]स्साणं अंजलिमालासहस्साइं पडिच्छमाणे[4] २ भवणपंतिसहस्साइं समतिच्छमाणे स २ तंतीतलतालतुडियगीयवाइयरवेणं महुरेण य मणहरेणं जयजयसद्दघोसमीसिएणं मंजुमंजुणा घोसेण य पडिबुज्झमाणे प २ सव्विड्ढीए[6] ⊢सव्वजुईए सव्वबलेणं सव्ववाहणेणं सव्वसमुदएणं सव्वादरेणं सव्वविभूतीए सव्वविभूसाए सव्वसंभमेणं सव्वसंगमेणं सव्वपगतीहिं सव्वणाडएहिं सव्वतालायरेहिं सव्वोरोहेणं सव्वपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारविभूसाए सव्वतुडियसद्दसण्णिणादेणं महता इड्ढीए महता जुतीए महता बलेणं महता वाहणेणं महता समुदएणं महता वरतुडितजमगसमगप्पवादितेणं संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहुडुक्कदुंदुभिनिग्घोसनादिय⊣ रवेणं कुंडपुरं नगरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव णायसंडवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ ॥ ११३ ॥ २ त्ता असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, अहे २ त्ता सीयाओ पच्चोरुहइ, सीयाओ २ त्ता सयमेव आहरणमल्लालंकारं ओमुयइ, आभर २ सयमेव पंचमुट्ठियं

---

१ °चमूं, अभिभविया गामकंटगोवसग्गाणं धम्मे ते अविग्घं छ॥ २ °स्सेहिं अहिनंदि° च॥ ३ °नारिजणसह° छ॥ ४ °णे २ बहूइं भव° च॥ ५ °णवरपं° छ॥ ६ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः अर्वा॰। तालपत्रीयप्रतिषु तु एतत्स्थाने जाव इत्येव वर्त्तते॥ ७ °मुहिमुइंगदुंदु° छ॥

लोयं करेइ, स २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमायाय एगे अबीए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ ११४ ॥

समणे भगवं महावीरे संवच्छरं साहियं मासं जाव चीवरधारी होत्था, तेण परं अचेलेपाणिपडिग्गहए ॥ ११५ ॥ समणे भगवं महावीरे साइरेगाइं दुवालस वासाइं निच्चं वोसट्ठकाए[1] चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिक्खजोणिया वा अणुलोमा वा पडिलोमा वा ते उप्पन्ने सम्मं सहइ खमइ तितिक्खइ अहियासेइ ॥ ११६ ॥ तए[2] णं समणे भगवं महावीरे अणगारे जाए इरियासमिए भासासमिए एसणासमिए आयाणभंडमत्तनिक्खेवणासमिए उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लपारिट्ठावणियासमिए मणसमिए वइसमिए कायसमिए मणगुत्ते वयगुत्ते कायगुत्ते गुत्ते गुत्तिंदिए गुत्तबंभयारी अकोहे अमाणे अमाए अलोभे संते पसंते उवसंते परिनिव्वुडे अणासवे अममे अकिंचणे छिन्नगंथे[3] निरुवलेवे, कंसपाई इव मुक्कतोये, संखो इव निरंजणे, जीवो इव अप्पडिहयगई, गगणं पिव निरालंबणे, वायुरिव अप्पडिबद्धे, सारयसलिलं व सुद्धहियए[4], पुक्खरपत्तं व निरुवलेवे, कुम्मो इव गुत्तिंदिए, खग्गिविसाणं व एगजाए, विहग इव विप्पमुक्के, भारुंडपक्खी इव अप्पमत्ते, कुंजरो इव सोडीरे, वसभो इव जायथामे, सीहो इव दुद्धरिसे, मंदरो इव अप्पकंपे, सागरो इव गंभीरे, चंदो इव सोमलेसे[5], सूरो इव दित्ततेए, जच्चकणगं व जायरूवे, वसुंधरा इव सव्वफासविसहे, सुहुयहुयासणो इव तेयसा

---

१ °काए विवित्तदेहे छ ॥ २ तए णं से भगवं क–ख–ग–घ–च ॥ ३ भिन्नगंथे क–घ ॥ ४ °यए, आगरिसपलिभागे विव पागडभावे, पुक्ख° छ ॥ ५ °मदंसणे, सूरो छ ॥

जलंते ॥ ११७ ॥ ⊢[1]एतेसिं पदाणं इमातो दुन्नि संघयण[2]गाहाओ–कंसे संखे जीवे, गगणे वायू य सरयसलिले य। पुक्खरपत्ते कुम्मे, विहगे खग्गे य भारंडे ॥ १ ॥ कुंजर वसभे सीहे, णगराया चेव सागरमखोभे। चंदे सूरे कणगे, वसुंधरा चेवँ[3] हूयवहे ॥ २ ॥⊣ नत्थि णं तस्स भगवंतस्स कत्थइ पडिबंधो भवति। से य पडिबंधे चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा–दव्वओ खेत्तओ कालओ भावओ। दव्वओ णं सचित्ताचित्तमीसिएसु दव्वेसु। खेत्तओ णं गामे वा नगरे वा अरण्णे वा खित्ते वा खले वा घरे वा अंगणे वा णहे वा। कालओ णं समए वा आवलियाए वा आणापाणुए वा थोवे वा खणे वा लवे वा मुहुत्ते वा अहोरत्ते वा पक्खे वा मासे वा उऊ वा अयणे वा संवच्छरे वा अन्नयरे वा दीहकालसंजोगे वा। भावओ णं कोहे वा माणे वा मायाए वा लोभे वा भये वा हासे वा पेज्जे वा दोसे वा कलहे वा अब्भक्खाणे वा पेसुन्ने वा परपरिवाए वा अरतिरती वा मायामोसे वा मिच्छादंसणसल्ले वा। (ग्रं० ६००) तस्स णं भगवंतस्स नो एवं भवइ ॥ ११८ ॥ से णं भगवं वासावासवज्जं अट्ठ गिम्हहेमंतिए मासे गामे एगराईए नगरे पंचराईए वासीचंदणसमाणकप्पे समतिणमणिलेट्ठु-कंचणे समदुक्खसुहे इहलोगपरलोगअपडिबद्धे जीवियमरणे निरवकंखे संसारपारगामी क[4]म्मसंगनिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिए एवं च णं विहरइ ॥ ११९ ॥

तस्स णं भगवंतस्स अणुत्तरेणं नाणेणं अणुत्तरेणं दंसणेणं अणुत्तरेणं चरित्तेणं अणुत्तरेणं आलएणं अणुत्तरेणं विहारेणं अणुत्तरेणं वीरिएणं अणुत्तरेणं अज्जवेणं अणुत्तरेणं मद्दवेणं अणुत्तरेणं लाघवेणं अणुत्तराए खंतीए अणुत्तराए मुत्तीए अणुत्तराए गुत्तीए अणुत्तराए तुट्ठीए अणुत्तरेणं सच्चसंजमतवसुचरियसोवचइयफलपरिनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं

१ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ति गाथायुगलं अर्वा० ॥ २ संगहणि० अर्वा० ॥ ३ चेय सुहुयहुते छ ॥ ४ कम्मसंघनि० च। कम्मसत्तुनि० अर्वा० ॥

भावेमाणस्स दुवालसे संवच्छराइं विइक्कंताइं। तेरसमस्स संवच्छरस्स अंतरा वट्टमाणस्स जे से गिम्हाणं दोच्चे मासे चउत्थे पक्खे वइसाहसुद्धे तस्स णं वइसाहसुद्धस्स दसमीए पक्खेणं पाईणगामिणीए छायाए पोरिसीए अभिनिवट्टाए पमाणपत्ताए सुव्वएणं दिवसेणं विजएणं मुहुत्तेणं जंभियगामस्स नगरस्स बहिया उजुवालियाए नईए तीरे वियावत्तस्स चेईयस्स अदूरसामंते सामागस्स गाहावइस्स कट्ठकरणंसि सालपायवस्स अहे गोदोहियाए उक्कुडुयनिसिज्जाए आयावणाए आयावेमाणस्स छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने ॥ १२० ॥ तए णं से भगवं अरहा जाए जिणे केवली सव्वन्नू सव्वदरिसी सदेवमणुयासुरस्स लोगस्स परियायं जाणइ पासइ, सव्वलोए सव्वजीवाणं आगइं गइं ठिइं चवणं उववायं तक्कं मणो माणसियं भुत्तं कडं पडिसेवियं आविकम्मं रहोकम्मं अरहा अरहस्सभागी तं तं कालं मणवयणकायजोगे वट्टमाणाणं सव्वलोए सव्वजीवाणं सव्वभावे जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १२१ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे अट्ठियगामं नीसाए पढमं अंतरावासं वासावासं उवागए। चंपं च पिट्ठिचंपं च निस्साए तओ अंतरावासे वासावासं उवागए। वेसालिं नगरिं वाणियगामं च निस्साए दुवालस अंतरावासे वासावासं उवागए। रायगिहं नगरं नालंदं च बाहरियं निस्साए चोद्दस अंतरावासे वासावासं उवागए। छ म्मिहिलाए दो भद्दियाए एगं आलभियाए एगं सावत्थीए एगं पणीयभूमीए एगं

---

१ °लस वासाइं वि° च-छ ॥ २ °मस्स वासस्स च-छ ॥ ३ तीरंसि वि° छ ॥ ४ तए णं भगवं महावीरे क-ग। तए णं समणे भगवं महावीरे कल्पकि०। तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे अर्वा० ॥ ५ सव्वजगज्जीवाणं च ॥ ६ °काइए जोगे छ ॥ ७ छ महिहिलियाए क-घ ॥

पावाए मज्झिमाए हत्थिवालस्स रन्नो रज्जुगसहाए अपच्छिमं अंतरावासं वासावासं उवागए॥ १२२ ॥ तत्थ णं जे से पावाए मज्झिमाए हत्थिवालस्स रन्नो रज्जुगसभाए अपच्छिमं अंतरावासं वासावासं उवागए, तस्स णं अंतरावासस्स जे से वासाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे कत्तिय-बहुले तस्स णं कत्तियबहुलस्स पन्नरसीपक्खेणं जा सा चरिमा रयणी तं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए विइक्कंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतगडे परिनिव्वुडे सव्वदुक्खपहीणे चंदे नामं से दोच्चे संवच्छरे पीतिवद्धणे मासे नंदिवद्धणे पक्खे सुव्वयग्गी नामं से दिवसे उवसमि त्ति पवुच्चइ देवाणंदा नामं सा रयणी निरइ त्ति पवुच्चइ अच्चे लवे मुहुत्ते पाणू थोवे सिद्धे नागे करणे सव्वट्ठसिद्धे मुहुत्ते साइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं कालगए विइक्कंते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे॥ १२३ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे सा णं रयणी बहूहिं देवेहि य देवेहि य ओवयमाणेहि य उप्पयमाणेहि य उज्जोविया यावि होत्था॥ १२४ ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं य देवीहि य ओवयमाणेहिं य उप्पयमाणेहि य उप्पिंजलगमाणभूया कहकहगभूया या वि होत्था॥ १२५॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं जेट्ठस्स गोयमस्स इंदभूइस्स अणगारस्स अंतेवासिस्स नायए पेज्जबंधणे वोच्छिन्ने अणंते अणुत्तरे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने॥ १२६ ॥ जं रयणिं च णं समणे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं नव मल्लई नव लिच्छई कासीकोसलगा अट्ठारस वि गणरायाणो अमावसाए पाराभोयं पोसहोववासं पट्ठवइंसु, गते से

भावुज्जोए दव्वुज्जोवं करिस्सामो ॥ १२७ ॥ जं रयणिं च णं समणे जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं खुद्दाए भासरासी महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते ॥ १२८ ॥ जप्पभिइं च णं से खुड्डाए भासरासी महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते तप्पभिइं च णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो उदिए उदिए पूयासक्कारे पवत्तति ॥ १२९ ॥ जया णं से खुड्डाए जाव जम्मनक्खत्ताओ वीतिकंते भविस्सइ तया णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य उदिए उदिए पूयासक्कारे[1] पवत्तिस्सति ॥ १३० ॥ जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे तं रयणिं च णं कुंथू अणुद्धरी नामं समुप्पन्ना, जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा अठिया चलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जं पासित्ता बहूहिं निग्गंथेहिं निग्गंथीहि य भत्ताइं पच्चक्खायाइं ॥ १३१ ॥ से किमाहु भंते!? अज्जप्पभिइं दुराराहए[2] संजमे भविस्सइ ॥ १३२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स इंदभूइपामोक्खाओ चोद्दस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था ॥ १३३ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स अज्जचंदणापामोक्खाओ छत्तीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपया होत्था ॥ १३४ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स संखसयगपामोक्खाणं समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अउणट्ठिं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासयाणं संपया होत्था ॥ १३५ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स

१ °क्कारे भविस्सति क॥ २ °हए सामण्णे भ° च ॥

सुलसारेवईपामोक्खाणं समणोवासियाणं तिण्णि सयसाहस्सीओ अट्ठारस य सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था॥ १३६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तिन्नि सया चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं सव्वक्खरसन्निवाईणं जिणो विव अवितहं वागरमाणाणं उक्कोसिया चोद्दसपुव्वीणं संपया होत्था॥ १३७ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स तेरस सया ओहिनाणीणं अतिसेसपत्ताणं उक्कोसिया ओहिनाणीणं संपया होत्था ॥ १३८ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त सया केवलनाणीणं संभिन्नवरनाणदंसणधराणं उक्कोसिया केवलनाणिसंपया होत्था ॥ १३९ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त सया वेउव्वीणं अदेवाणं देविड्ढिपत्ताणं उक्कोसिया वेउव्विसंपया होत्था॥ १४० ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पंचसया विउलमईणं अड्ढाइज्जेसु दीवेसु दोसु य समुद्देसु सण्णीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं जीवाणं मणोगए भावे जाणमाणाणं उक्कोसिया विउलमईसंपया होत्था ॥ १४१ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चत्तारि सया वाईणं सदेवमणुयासुराए परिसाए वाए अपराजियाणं उक्कोसिया वाइसंपया होत्था ॥ १४२ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सत्त अंतेवासिसयाइं सिद्धाइं जाव सव्वदुक्खप्पहीणाइं, चउद्दस अज्जियासयाइं सिद्धाइं ॥ १४३ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स अट्ठ सया अणुत्तरोववाइयाणं गइकल्लाणाणं ठिइकल्लाणाणं आगमेसिभद्दाणं उक्कोसिया अणुत्तरोववाइयाणं संपया होत्था ॥ १४४ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परि-

१ °सिया सावियासंप° च ॥ २ °व्वीणं समत्तसुयमाणीणं अजि° छ ॥ ३ °लवरनाणि° क–ग ॥ ४ अदि०वाणं दि०विड्ढि° क ॥ ५ °दीवसमु° ख–छ ॥ ६ °णाणं पासमाणाणं उक्कोसिया मणपज्जवणाणीणं संपया° छ ॥

यायंतकडभूमी य। जाव तच्चाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकडभूमी, चउवास-परियाए अंतमकासी ॥ १४५ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता, साइरेगाइं दुवालस वासाइं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, देसूणाइं तीसं वासाइं केवलिपरियागं पाउणित्ता, बायालीसं वासाइं सामन्नपरियायं पाउणित्ता, बावत्तरिं वासाइं सव्वाउयं पालइत्ता, खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसुसमाए समाए बहुवीइक्कंताए तिहि वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसएहिं[1] पावाए मज्झिमाए हत्थिपालगस्स रन्नो रज्जुगसभाए एगे अबीए छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं साइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पच्चूसकालसमयंसि संपलियंकनिसन्ने पणपन्नं अज्झयणाइं कल्लाणफलविवागाइं पणपन्नं अज्झयणाइं पावफलविवागाइं छत्तीसं च अपुट्ठवागरणाइं वागरित्ता[2] पधाणं नाम अज्झयणं विभावेमाणे २ कालगए वितिक्कंते समुज्जाए छिन्नजाइजरामरणबंधणे सिद्धे बुद्धे मुत्ते अंतकडे परिनिव्वुडे सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १४६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स[3] नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरकाले गच्छइ। वायणंतरे पुण अयं तेणउए संवच्छरकाले गच्छइ इति दीसइ ॥ १४७॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए पंचविसाहे होत्था, तं जहा—विसाहाहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते १ विसाहाहिं जाए २ विसाहाहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ३ विसाहाहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदंसणे

---

१ सेसेहिं च-छ॥ २ °त्ता पावयणं नाम क-ख-घ॥ ३ °प्पहीणस्स धुवसेणरातिणो पुत्तमरणे एगे वाससहस्से असीतिवासाहिए वीतिक्कते॥ १४७॥ छ॥

समुप्पन्ने ४ विसाहाहि परिनिव्वुए ५ ॥ १४८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स चउत्थीपक्खेणं पाणयाओ कप्पाओ वीसं सागरोवमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे वाणारसीए नयरीए आससेणस्स रन्नो वम्माए देवीए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए (ग्रं. ७००) भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १४९ ॥ पासे णं अरहा पुरिसादाणीए तिण्णाणोवगए यावि होत्था—चइस्सामि त्ति जाणइ, चयमाणे न जाणइ, चुए मि त्ति जाणइ,[1] तेणं चेव अभिलावेणं सुविणदंसणविहाणेणं सव्वं जाव नियगं गिहं अणुप्पविट्ठा जाव सुहं सुहेणं तं गब्भं परिवहइ ॥ १५० ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए जे से हेमंताणं दोच्चे मासे तच्चे पक्खे पोसबहुले तस्स णं पोसबहुलस्स दसमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं विइक्कंताणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अरोगा[2] अरोगं पयाया[3], जम्मणं सव्वं पासाभिलावेण भाणियव्वं जाव तं होउ णं कुमारे पासे नामेणं ॥ १५१ ॥

पासे णं अरहा पुरिसादाणीए दक्खे दक्खपइण्णे पडिरूवे अल्लीणे भद्दए विणीए तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता णं

---

१ जाणइ चुतो मी ति० जं रयणिं च णं पासे अरहा पुरिसादाणीए वम्माए कुच्छिसि गब्भत्ताए० तं रयणिं च णं सा वम्मादेवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ इमेतारूवे ओराले फु चोद्दस सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं०—गय० गाहा। तेणं चेव विहिणा सुविणदंसण० च। जाणइ चुतो मि त्ति से जाणति। जं रयणिं पासे अरहा पुरिसादाणीए वम्माए देवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते तं णं रयणिं सा वम्मादेवी तंसि तारिसगंसि वासघरंसि वासघरवण्णतो तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि जहा तिसला तहा सव्वं जाव छ ॥ २ आरोग्गा आरोग्गं ख-घ-छ ॥ ३ ०या, एवं जहा वद्धमाणसामिस्स जातकम्म जाव दयावेमाणे य विहरति, जाव तं छ ॥

पुणरवि लोयंतिएहिं जियकप्पिएहिं देवेहिं[1] ताहिं इट्ठाहिं जाव[2] एवं वयासी—जय जय नंदा जय जय भद्दा, भद्दं ते जाव जय जय सद्दं पउंजंति॥ १५२॥ पुव्विं पि णं पासस्स अरहओ पुरिसादाणियस्स माणुस्सगाओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे[3] आहोहियए तं चेव सव्वं जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से हेमंताणं दोच्चे मासे तच्चे पक्खे[4] पोसबहुले तस्स णं पोसबहुलस्स एक्कारसी दिवसेणं पुव्वण्हे[5]कालसमयंसि विसालाए सिबियाए[6] सदेवमणुयासुराए परिसाए[7] तं चेव सव्वं नवरं वाणारसिं नगरिं मज्झं मज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव आसमपए उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवाच्छइ, तेणेव २ त्ता असोगवरपायवस्स[8] अहे सीयं ठावेइ, २ त्ता सीयाओ पच्चोरुहइ, सी २ त्ता सयमेव आभरण[9]मल्लालंकारं[10] ओमुंयति[11], ओ २ त्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, पं० लोयं करित्ता अट्ठमेणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमायाय तिहिं पुरिससएहिं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए॥ १५३॥

पासे णं अरहा पुरिसादाणीए तेसीइं राइंदियाइं निच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति, तं जहा—दिव्वा वा माणुस्सा वा तिरिक्खजोणिया वा, अणुलोमा वा पडिलोमा वा, ते उप्पन्ने सम्मं सहइ तितिक्खइ खमइ अहियासेइ॥ १५४॥ तए णं से

---

१ देवेहिं जाव जयजयसद्दं पउंजंति, ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सइ त्ति कट्टु। पुव्विं छ॥ २ जाव भविस्सति त्ति कट्टु। पुव्विं च॥ ३ अणुत्तरे अधोहिए णाणदंसणे होत्था, तते ण पासे अरहा पुरिसादाणिए तेणं अणुत्तरेणं अधोहिएणं णाणदंसणेणं अप्पणो णिक्खमणकालं आभोएति, २ त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च–छ॥ ४ °सीपक्खेणं च–छ॥ ५ °ण्हदेसकाल° च॥ ६ सीयाए छ॥ ७ °साए समणुगम्ममाणमग्गे संखिय जाव वाणारसीए नगरीए मज्झं छ॥ ८ °स्स हेट्ठा सीयं च–छ॥ ९ °रणालं° ख॥ १० °काराई ओ° घ॥ ११ °मुंचति छ॥

पासे भगवं अणगारे जाए इरियासमिए जाव अप्पाणं भावेमाणस्स तेसीइं राइंदियाइं विइक्कंताइं चउरासीइमस्स[2] राइंदियस्स अंतरा वट्टमाणे जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स चउत्थीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि[3] धायतिपायवस्स अहे छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते अणुत्तरे निव्वाघाए निरावरणे जाव केवलवरनाणदंसणे समुप्पन्ने जाव जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १५५ ॥

पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अट्ठ गणा अट्ठ गणहरा होत्था, तं जहा—सुंभे य[4] अज्जघोसे य वसिट्ठे बंभयारि य। सोमे सिरिहरे चेव वीरभद्दे[5] जसे वि य ॥ १ ॥ ॥ १५६ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स अज्जदिण्णपामोक्खाओ सोलस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। पासस्स णं अरहओ॰ पुप्फचूलापामोक्खाओ अट्ठत्तीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जियासंपदा होत्था। पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स सुनंदपामोक्खाणं[6] समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी चउसट्ठिं[7] च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासग[8]संपया होत्था। पासस्स णं अरहओ॰ सुनंदापामोक्खाणं समणोवासिगाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ सत्तावीसं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था। पासस्स णं अरहओ॰ अद्धुट्ठसया चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं सव्वक्खर जाव चोद्दसपुव्वीणं संपया होत्था। पासस्स णं॰ चोद्दस सया ओहिनाणीणं, दस सया केवलनाणीणं, एक्कारस सया वेउव्वियाणं, अद्धट्ठमसया विउलमईणं, छ स्सया वाईणं, छ सया

---

१ जाव कम्मसेणनिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिते विहरति, तस्स ण भगवओ अणुत्तरेणं णाणेणं जाव फलपरिनिव्वाणमग्गेणं अप्पाणं छ ॥ २ °मए राइंदिए अंतरा छ ॥ ३ °सि धवपायव° क ॥ ४ य मुंजघोसे च ॥ ५ वारीभद्दे ग–च–छ ॥ ६ सुव्वयपामो° क–ङ ॥ ७ चोयट्ठिं च ॥ ८ °सगाणं संप° ग–च ॥

रिउमईणं, बारस सया अणुत्तरोववाइयाणं० ॥ १५७ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणीयस्स दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुयंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य। जाव चउत्थाओ पुरिसजुगाओ जुयंतकडभूमी, तिवासपरियाए अंतमकासी ॥ १५८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं पासे अरहा पुरिसादाणीए तीसं वासाइं अगारवासमज्झे वसित्ता, तेसीतिं राइंदियाइं छउमत्थपरियायं पाउणित्ता, देसूणाइं सत्तरिं वासाइं केवलिपरियायं पाउणित्ता, बहुपडिपुन्नाइं सत्तरिं वासाइं सामन्नपरियायं पाउणित्ता, एक्कं वाससयं सव्वाउयं पालित्ता खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसूसमाए समाए बहुवीइक्कंताए जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स अट्ठमीपक्खेणं उप्पिं सम्मेयसेलसिहरंसि अप्पचोत्तीसइमे मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं विसाहाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि वग्घारियपाणी कालगए जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १५९ ॥ पासस्स णं अरहओ पुरिसादाणियस्स कालगतस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स दुवालस वाससयाइं विइक्कंताइं तेरसमस्स य वाससयस्स अयं तीसइमे संवच्छरकाले गच्छइ ॥ १६० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्ठनेमी पंचचित्ते होत्था, तं जहा—चित्ताहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते जाव चित्ताहिं परिनिव्वुए ॥ १६१ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा अरिट्ठनेमी जे से वासाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे कत्तियबहुले तस्स णं कत्तियबहुलस्स तेरसीपक्खेणं अपराजियाओ महाविमाणाओ बत्तीसं सागरोवम-

---

१-२ वरिसाइं च ॥ ३ पालइत्ता ग-घ ॥ ४ सिहरस्स च ॥ ५ वाघारि० च ॥ ६ ०स्स धुवसेणराइणो सुतोद्दवणे तेरस वाससयाइं तीसाहियाइं विइक्कंताइं। तेणं छ॥

द्वितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे सोरियपुरे नगरे समुद्दविजयस्स रन्नो भारियाए सिवाए देवीए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि जाव चित्ताहिं गब्भत्ताए वक्कंते,[1] सव्वं तहेव सुमिणदंसणदविणसंहरणाइयं एत्थ भणियव्वं ॥ १६२ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं अरिहा अरिट्ठनेमी जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स पंचमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं जाव चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं अरोगा अरोगं पयाया। जंम्मणं[2] समुद्दविजयाभिलावेणं[3] नेतव्वं, जाव तं होउ णं कुमारे अरिट्ठनेमी नामेणं ॥ १६३ ॥

अरहा अरिट्ठनेमी दक्खे[4] जाव तिन्नि वाससयाइं कुमारे[5] अगारवासमज्झे वसित्ता णं पुणरवि लोयंतिएहिं जीयकप्पिएहिं देवेहिं[6] तं चेव सव्वं भाणियव्वं, जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से वासाणं पढमे मासे दोच्चे पक्खे सावणसुद्धे तस्स णं सावणसुद्धस्स छट्ठीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि उत्तरकुराए सीयाए सदेवमणुयासुराए परिसाए अणुगम्ममाणमग्गे[7] जाव बारवईए नगरीए मज्झं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव रेवयए उज्जाणे[8] तेणेव उवागच्छइ, उ २ असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, सीयं २ त्ता सीयाए पच्चोरुहइ, सी २ त्ता सयमेव आभरणमल्लालंकारं[9] ओमुयइ,

---

१ वक्कंते । अरहा णं अरिट्ठनेमी तिण्णाणोवगए होत्था, चइस्सामीति जाणति, चयमाणे ण जाणति, चुतो मि त्ति जाणति । जं रयणिं च णं अरहा अरिट्ठनेमी सिवाए देवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते तं रयणिं च णं सा सिवा देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी० एवं सुमिणदंसणं सव्वं । तेणं कालेण च–छ ॥ २ जायकम्मं जहा वद्धमाणस्स । तेणं कालेणं तेणं समएणं अरहा छ ॥ ३ °लावेणं भाणियव्वं च ॥ ४ दक्खे पतिण्णे पडिरूवे भद्दए विणीए तिन्नि च ॥ ५ कुमारवास° च–छ ॥ ६ देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सति त्ति कट्टु । पुव्विं पि य णं अरहतो अरिट्ठनेमिस्स माणुस्सातो गिहत्थधम्मातो अणुत्तरे अधोधिए ण णाणदंसणे होत्था । ततेणं अरहा अरिट्ठनेमी तेणं अणुत्तरेणं अधोधिएणं णाणदंसणेणं अप्पणा णिक्खमणकालं आभोएति, २त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च ॥ ७ समणुगम्ममाणमग्गे सेसं तं चेव बारवतिं नगरिं मज्झं च–छ॥ ८ उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव च॥ ९ °काराइं ओमु° च ॥

ओ २ त्ता सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेइ, २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं एगं देवदूसमादाय तेगेणं [1]पुंरिससहस्सेणं सद्धिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए॥१६४॥ अरहा णं अरिट्ठनेमी चउप्पन्नं राइंदियाइं निच्चं वोसट्ठकाए चियत्तदेहे तं चेव सव्वं जाव [2]पणपन्नइमस्स राइंदियस्स अंतरा [3]वट्टमाणे जे से वासाणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे [4]अस्सोयबहुले तस्स णं [5]अस्सोयबहुलस्स पन्नरसीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे [6]भागे उप्पिं उज्जितसेलसि[7]हरे वडपायवस्स [8]अहे छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स जाव [9]अणंते अणुत्तरे [10]जाव सव्वलोए सव्वजीवाणं भावे जाणमाणे पासमाणे विहरइ॥१६५॥

अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स अट्ठारस गणा गणहरा होत्था। अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स वरदत्तपामोक्खाओ अट्ठारस समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स अज्जजक्खिणिपामोक्खाओ चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ उक्कोसिया अज्जिया संपया होत्था। अरहओ अरिट्ठनेमिस्स नंदपामोक्खाणं समणोवासगाणं एगा सयसाहस्सी अउणत्तरिं च सहस्सा उक्कोसिया [11]समणोवासगसंपया होत्था। अरहओ अरिट्ठनेमिस्स महासुव्वया पामोक्खाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ छत्तीसं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया होत्था। अरहओ अरिट्ठ० चत्तारि सया चोद्दसपुव्वीणं अजि-

---

१ पुरिससाहस्सीए सद्धिं छ॥ २ °न्नमए रातिंदिए अंतरा छ॥ ३ °माणस्स घ॥ ४-५ आसोय° घ-छ॥ ६ भागे उज्जि क-च॥ ७ °हरंसि वेडसपाय° ग-छ॥ ८ अहे अट्ठमेणं भत्तेणं ग-छ॥ ९ अणंते अणुत्तरे केवलनाणे उप्पन्ने। तए णं अरिहा अरिट्ठनेमी सव्व° ख। अणते जाव केवलनाणदंसणे समुप्पण्णे। तते णं से अरहा जाते विहरइ छ॥ १० जाव जाणमाणे च॥ ११ सावगसंपया च॥

णीणं जिणसंकासाणं सव्वक्खर जाव होत्था। पण्णरस सया ओहिनाणीणं, पन्नरस सया केवलनाणीणं, पन्नरस सया वेउव्वियाणं, दस सया विउलमतीणं, अट्ठ सया वाईणं, सोलस सया अणुत्तरोववाइयाणं, पन्नरस समणसया सिद्धा, तीसं अज्जियासयाइं सिद्धाइं॥ १६६ ॥ अरहओ णं अरिट्ठ०दुविहा अंतकडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य, जाव अट्ठमाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकडभूमी दुवासपरियाए अंतमकासी ॥ १६७ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं अरिहा अरिट्ठ० तिन्नि वाससयाइं कुमारवासमज्झे वसित्ता, चउप्पन्नं राइंदियाइं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, देसूणाइं सत्त वाससयाइं केवलिपरियागं पाउणित्ता, पडिपुन्नाइं सत्त वाससयाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, एगं वाससहस्सं सव्वाउयं पालइत्ता खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए दूसमसुसमाए समाए बहुवीइक्कंताए जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे अट्ठमे पक्खे आसाढसुद्धे तस्स णं आसाढसुद्धस्स अट्ठमीपक्खेणं उप्पिं उज्जितसेलसिहरंसि पंचहिं छत्तीसेहिं अणगारसएहिं सद्धिं मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं चित्ताहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि नेसज्जिए कालगए जाव (ग्रं० ८००) सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १६८ ॥ अरहओ णं अरिट्ठनेमिस्स कालगयस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स चउरासीइं वाससहस्साइं विइक्कंताइं, पंचासीइमस्स य वाससहस्सस्स नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १६९ ॥

---

१ ० णाणं एवं वद्धमाणसामिगमतेण णायव्वं। पण्ण० छ॥ २ ०रस अंतेवासिसया छ॥ ३-४-५ ०करभू० छ॥ ६ ०भूमी, तिवास० क। ०भूमी दुवालसवास० घ-च॥ ७ ०स्स छट्ठीप० घ॥ ८ ०हरस्सपं० छ॥ ९ ०स्स धुवसेणरज्जपरिवत्तिए पंचासीइवाससहस्साइं असीतिं च वासाइं विइक्कंताइं। नमिस्स छ॥

नमिस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स पंच वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७० ॥

मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव प्पहीणस्स एक्कारस वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे गच्छइ ॥ १७१ ॥

मल्लिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स पन्नट्ठि वाससयसहस्साइं चउरासीइं वाससहस्साइं नव य वास सयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १७२ ॥

अरस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे वासकोडिसहस्से वितिक्कंते, सेसं जहा मल्लिस्स । तं च एयं—पंचसट्ठि[1] लक्खा चउरासीइसहस्सा विइकंता तम्मि समए महावीरो निव्वुओ[2], ततो परं नव सया विइकंता, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे गच्छइ । एवं अग्गओ जाव सेयंसो ताव दट्ठव्वं ॥ १७३ ॥

कुंथुस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागपलिओवमे विइक्कंते पंचसट्ठि[3] च सयसहस्सा सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७४ ॥

संतिस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे चउभागूणे पलितोवमे विइक्कंते पन्नट्ठि च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७५ ॥

धम्मस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स तिन्नि सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठि च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७६ ॥

अणंतस्स[4] णं जाव प्पहीणस्स सत्त सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठि च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७७ ॥

---

१ पणसट्ठि क ॥ २ परिनिव्वुओ छ ॥ ३ पण्णट्ठि छ ॥ ४ अणंतइस्स ग-च ॥

विमलस्स णं जाव प्पहीणस्स सोलस सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७८ ॥

वासुपुज्जस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स छायालीसं सागरोवमाइं विइक्कंताइं सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १७९ ॥

सेज्जंसस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमसए विइक्कंते पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥ १८० ॥

सीयलस्स णं जाव प्पहीणस्स एगा सागरोवमकोडी तिवासअद्धनवमासाहियबायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता, एयम्मि समए वीरे निव्वुए, तओ वि य णं परं नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥ १८१ ॥

सुविहिस्स णं अरहओ[1] पुप्फदंतस्स काल जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीओ विइक्कंताओ, सेसं जहा सीअलस्स, तं च[2] इमं—तिवासअद्धनवमासाहिअबायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिआ विइक्कंता इच्चाइ ॥ १८२ ॥

चंदप्पहस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगं सागरोवमकोडिसयं विइक्कंतं सेसं जहा सीतलस्स, तं च इमं—तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं ऊणिगामिच्चाइ ॥ १८३ ॥

सुपासस्स णं जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडीसहस्से विइक्कंते, सेसं जहा सीयलस्स, तं च इमं—तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता इच्चाइ ॥ १८४ ॥

पउमप्पभस्स णं जाव प्पहीणस्स दससागरोवमकोडिसहस्सा विइ-

---

१ भगवओ ख ॥ २ तं चेमं ख । तं चिमं ग ॥

क्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता इच्चाइयं ॥ १८५ ॥

सुमइस्स णं जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडीसयसहस्से विइक्कंते, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८६ ॥

अभिनंदणस्स णं जाव प्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियबायालीससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८७ ॥

संभवस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स वीसं सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियबायालीसवाससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८८ ॥

अजियस्स णं जाव प्पहीणस्स पन्नासं सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीयलस्स, तिवासअद्धनवमासाहियबायालीसवाससहस्सेहिं इच्चाइयं ॥ १८९ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं उसहे णं अरहा कोसलिए [1]चउउत्तरासाढे अभीइपंचमे होत्था, तं जहा—[2]उत्तरासाढाहिं चुए चइत्ता गब्भं वक्कंते [3]जाव अभीइणा परिनिव्वुए ॥ १९० ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे णं अरहा कोसलिए जे से गिम्हाणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे आसाढबहुले तस्स णं आसाढबहुलस्स चउत्थीपक्खेणं सव्वट्ठसिद्धाओ महाविमाणाओ तेत्तीससागरोमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इक्खागभूमीए नाभिस्स कुलगरस्स मरुदेवीए

---

१ चउआसाढे च ॥ २ आसाढाहिं च ॥ ३ जाव उत्तरासाढाहिं अणंते अणुत्तरे निव्वाघाते निरावरणे कसिणे पडिपुन्ने केवलवरनाणदसणे समुप्पन्ने, अभिइणा छ ॥

भारियाए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि आहारवक्कंतीए जाव गब्भत्ताए वक्कंते ॥ १९१ ॥ उसभे अरहा कोसलिए तिन्नाणोवगए होत्था, तं० चइस्सामि त्ति जाणइ जाव सुमिणे पासइ, तं जहा—गय उसह० गाहा, सव्वं तहेव, नवरं सुविणपाढगा णत्थि, नाभी कुलगरो वागरेइ ॥ १९२ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे अरहा कोसलिए जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चित्तबहुले तस्स णं चित्तबहुलस्स अट्ठमीपक्खेणं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण य राइंदियाणं जाव आसाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आरोग्गा आरोग्गं पयाया, तं चेव जाव देवा देवीओ य वसुहारवासं वासिंसु, सेसं तहेव चारगसोहणं माणुम्माणवड्ढणं उस्सुक्कमाईयं ट्ठिइपडियवज्जं सव्वं भाणियव्वं ॥ १९३ ॥ उसभेणं० कोसलिए कासवगुत्ते णं, तस्स णं पंच नामधिज्जा एवमाहिज्जंति, तं जहा—उसभे इ वा पढमराया इ वा पढमभिक्खाचरे इ वा पढमजिणे

---

१ कालसमयंसि उत्तरासाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए जाव छ। °कालस्स आसाढाहिं आहारवक्कंतीए ३ कुच्छिंसि गब्भ° च ॥ २ जाणइ। जं णं रयणिं उसभे णं अरहा कोसलिए मरुदेवाए देवीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते तं णं रयणिं सा मरुदेवा देवी तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि तं चेव, णवरं पढमं उसभं मुहे अतिन्तं पासति सेसाउ गयं, णाभिकुलगरस्स साहेति, णाभी सतमेव वागरेति, णत्थि सुमिणपाढगा, ओराला णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा जाव सस्सिरिया णं तुमे देवा० सुमिणा दिट्ठा, तं०—अत्थलाभो देवा० भोगलाभो दे० सोक्खलाभो दे० पुत्तलाभो०, एवं खलु दे० णवण्हं मासाणं जाव दारगं पयाहिसि। से वि य णं दारगे उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयजोव्वणमणुप्पत्ते महाकुलगरे यावि भविस्सति। ततेणं सा मरुदेवा देवी सेसं तं चेव जाव सुहेणं तं गब्भं परिवहति छ ॥ ३ °याणं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि च-छ॥ ४ उत्तरासाढा° घ-छ ॥ ५ अरोग्गा अरोग्गं ग ॥ ६ पयाया। जं रयणिं च णं उसभे अरहा कोसलिए जाते सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं देवीहिं ओवतंतेहिं उप्पंततेहिं य उज्जोविया यावि होत्था, एवं उप्पिंजलगभूता, कहकहगभूता। जं रयणिं च णं उसभे अरहा कोसलिए जाते तं रयणिं च णं बहवे वेसमणकुंडधारिणो तिरियजंभगा देवा इक्खागभूमीए हिरण्णवासं च०। उसभे णं च। पयाया, जातकम्मं तहेव। उसभे णं छ ॥

इ वा पढमतित्थकरे इ वा ॥ १९४ ॥ उसभे अरहा कोसलिए दक्खे पतिन्ने पडिरूवे अल्लीणभद्दए वीणीए वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झे वसइ, वीसं २ त्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं[2] रज्जवासमज्झे वसमाणे लेहाइयाओ गणियप्पहाणाओ सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं[3] कलाओ चोवट्ठिं[4] महिलागुणे सिप्पसयं च कम्माणं[5] तिन्नि वि पयाहियाए उवदिसइ, २ त्ता पुत्तसयं रज्जसए[6] अभिसिंचइ, अभिसिं २ त्ता[7] पुणरवि लोयंतिएहिं जिअकप्पि० सेसं तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव दायं दाइयाणं परिभाएत्ता जे से गिम्हाणं पढमे मासे पढमे पक्खे चेत्तबहुले तस्स णं चेत्तबहुलस्स अट्ठमीपक्खेणं दिवसस्स पच्छिमे भागे सुदंसणाए सिवियाए[9] सदेवमणुयासुराए परिसाए समणुगम्ममाणमग्गे जाव विणीयं[10] रायहाणिं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, नि २ त्ता जेणेव सिद्धत्थवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ, तेणे २ त्ता असोगवरपायवस्स अहे[11] जाव सयमेव चउमुट्ठियं लोयं करेइ, २ त्ता छट्ठेणं भत्तेणं अप्पाणएणं आसाढाहिं[12] नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं उग्गाणं भोगाणं राइन्नाणं च खत्तियाणं च चउहिं[13] सहस्सेहिं सद्धिं एगं देवदूसमादाय मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए ॥ १९५ ॥ उसभे णं अरहा कोस-

---

१ वा। तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे च–छ ॥ २ °स्साइं महारायन्नवासमज्झे वसित्ता तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जे वसमाणे च–छ ॥ ३ बावत्तरिं ग–च–छ ॥ ४ चोसट्ठिं छ ॥ ५ कमेणं ग ॥ ६ रज्जे अभि° क ॥ ७ °त्ता तेसीइं पुव्वसतसहस्साइं अगारमज्झे वसित्ता पुण° च ॥ ८ °प्पिएहिं देवेहिं ताहिं इट्ठाहिं जाव भविस्सति त्ति कट्टु। पुव्विं पि य णं उसहस्स० कोसलियस्स माणुस्साओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे अधोहिए णाणदंसणे होत्था। ततेणं उसभे अरहा कोसलिए तेणं अणुत्तरेणं अधोहिएणं नाणदंसणेणं अप्पणो णिक्खमणकालं आभोएति, २ त्ता चेच्चा हिरण्णं जाव परियाभाएत्ता च–छ॥ ९ सीयाए ग–च–छ ॥ १० °णीयरायधाणीए मज्झं च ॥ ११ अहे सीयं ठवेति, २ त्ता सीयातो पच्चोरुहति, सतमेव आभरणमल्लालंकारं ओमुयति, सयमेव चउ° छ ॥ १२ उत्तरासाढा° छ ॥ १३ चउहिं पुरिससह° च–छ ॥

लिए एगं वाससहस्सं निच्चं वोसट्ठकाये चियत्तदेहे जावे अप्पाणं भावेमाणस्स एक्कं वाससहस्सं विइक्कंतं, तओ णं जे से हेमंताणं चउत्थे मासे सत्तमे पक्खे फग्गुणबहुले तस्स णं फग्गुणबहुलस्स एकारसीपक्खेणं पुव्वण्हकालसमयंसि पुरिमतालस्स नयरस्स बहिया सगडमुहंसि उज्जाणंसि नग्गोहवरपायवस्स अहे अट्ठमेणं भत्तेणं अपाणएणं आसाढाहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं झाणंतरियाए वट्टमाणस्स अणंते जाव जाणमाणे पासमाणे विहरइ ॥ १९६ ॥

उसभस्स णं अरहओ कोसलियस्स चउरासीइं गणा चउरासीइं गणहरा होत्था। उसभस्स णं अरहओ को० उसभसेणपामोक्खाओ चउरासीइं समणसाहस्सीओ उक्कोसिया समणसंपया होत्था। उसभस्स णं अर० को० बंभीसुंदरिपामोक्खाणं अज्जियाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ उक्कोसियो अज्जियासंपया होत्था। उसभस्स णं० सेज्जंसपामोक्खाणं समणोवासगाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ पंच सहस्सा उक्कोसियो समणोवासयसंपया होत्था। उसभस्स णं० सुभद्दापामोक्खाणं समणोवासियाणं पंच सयसाहस्सीओ चउप्पन्नं च सहस्सा उक्कोसिया समणोवासि०। उसभस्स णं० चत्तारि सहस्सा सत्त सया पन्नासा चोद्दसपुव्वीणं अजिणाणं जिणसंकासाणं उक्कोसिया चोद्दसपुव्विसंपया होत्था। उसभस्स णं० नव सहस्सा ओहिनाणीणं उक्कोसिया०। उसभस्सणं० वीससहस्सा केवलणाणीणं उक्को०। उसभस्स णं० वीससहस्सा छच्च सया वेउव्वियाणं उक्को०। उसभस्स णं० बारससहस्सा छच्च सया पन्नासा विउलमईणं अड्ढाइज्जेसु दीवसमुद्देसु सन्नीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं मणोगए भावे

---

१ जाव अधियासेति, तते णं से भगवं अणगारे जाते जाव अप्पाणं च। जाव फलपरिनिव्वाणमग्गेणं छ॥ २ छट्ठेणं च॥ ३ उत्तरासाढाहिं छ॥ ४ °या समणीसंपया म॥ ५ °या सावगसंपया ग॥

जाणमाणाणं पासमाणाणं उक्कोसिया विपुलमइसं०। उसभस्स णं बारस सहस्सा छच्च सया पन्नासा वाईणं०। उसभस्स णं अर० वीसं अंतेवासिसया सिद्धा, चत्तालीसं अज्जियासाहस्सीओ सिद्धाओ। बावीस सहस्सा नव य सया अणुत्तरोववाइयाणं गतिक० जाव भद्दाणं उक्कोसिया० ॥ १९७ ॥ उसभस्स णं अर० कोस० दुविहा अंतगडभूमी होत्था, तं जहा—जुगंतकडभूमी य परियायंतकडभूमी य। जाव असंखेज्जाओ पुरिसजुगाओ जुगंतगडभूमी, अंतोमुहुत्तपरियाए अंतमकासी ॥ १९८ ॥ तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभे अरहा कोसलिए वीसं पुव्वसयसहस्साइं कुमारवासमज्झावसित्ता णं, तेवट्ठिं पुव्वसयसहस्साइं रज्जवासमज्झावसित्ता णं, तेसीइं पुव्वसयसहस्साइं अगारवासमज्झावसित्ता णं, एगं वाससहस्सं छउमत्थपरियागं पाउणित्ता, एगं पुव्वसयसहस्सं वाससहस्सूणं केवलिपरियागं पाउणित्ता, पडिपुन्नं पुव्वसयसहस्सं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, चउरासीइं पुव्वसयसहस्साइं सव्वाउयं पालइत्ता, खीणे वेयणिज्जाउयनामगोत्ते इमीसे ओसप्पिणीए सुसमदूसमाए समाए बहुविइक्कंताए तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसेहिं जे से हेमंताणं तच्चे मासे पंचमे पक्खे माहबहुले (ग्रं० ९००) तस्स णं माहबहुलस्स तेरसीपक्खेणं उप्पिं अट्ठावयसेलसिहरंसि दसहिं अणगारसहस्सेहिं सद्धिं चोद्दसमेणं भत्तेणं अप्पाणएणं अभिइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं पुव्वण्हकालसमयंसि संपलियंकनिसन्ने कालगए विइक्कंते जाव सव्वदुक्खप्पहीणे ॥ १९९ ॥ उसभस्स णं अर० को० कालगयस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स तिन्नि वासा अद्धनवमा य मासा विइक्कंता, तओ वि परं एगा सागरोवमकोडाकोडी तिवासअद्धनवमासाहिएहिं बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणिया वीइक्कंता, एयम्मि समए समणे भगवं महावीरे परिनिव्वुडे, तओ वि परं नव वाससया वीइक्कंता,

दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरकाले गच्छइ ॥ २०० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एकारस गणहरा होत्था ॥ २०१ ॥ से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एकारस गणहरा होत्था?। समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्ठे[1] इंदभूई अणगारे गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वातेइ, मज्झिमे[2] अणगारे अग्गिभूई नामेणं गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, कणीयसे अणगारे वाउभूई नामेणं गोयमे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे अज्जवियत्ते भारदाये गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे अज्जसुहम्मे अग्गिवेसायणे गोत्तेणं पंच समणसयाइं वाएइ, थेरे मंडियपुत्ते वासिट्ठे गोत्तेणं अद्धुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे मोरियपुत्ते कासवगोत्तेणं अद्धुट्ठाइं समणसयाइं वाएइ, थेरे अकंपिए गोयमे गोत्तेणं थेरे अयलभाया हारियायणे गोत्तेणं[3] ते दुन्नि वि थेरा तिन्नि तिन्नि समणसयाइं वाइंति, थेरे मेयज्जे थेरे य प्पभासे एए दोन्नि वि थेरा कोडिन्ना गोत्तेणं तिन्नि तिन्नि समणसयाइं वाएंति, से एतेणं अट्ठेणं अज्जो! एवं वुच्चइ—समणस्स भगवओ महावीरस्स नव गणा एकारस गणहरा होत्था ॥ २०२ ॥ सव्वे[4] एए समणस्स भगवओ महावीरस्स एकारस वि गणहरा दुवालसंगिणो चोद्दसपुव्विणो समत्तगणिपिडगधरा रायगिहे नगरे मासिएणं भत्तिएणं[5] अपाणएणं कालगया जाव सव्वदुक्खप्पहीणा। थेरे इंदभूई थेरे अज्जसुहम्मे सिद्धिं गए महावीरे पच्छा दोन्नि वि परिनिव्वुया ॥ २०३ ॥ जे[6] इमे अज्जत्ताते समणा निग्गंथा विहरंति एए णं सव्वे अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स आवच्चिज्जा, अवसेसा

---

१ जेट्ठे अंतेवासी इंद° छ॥ २ °ज्झिमए अग्गिभूइ अणगारे गोय° ख–ग–घ–छ ॥ ३ °णं एते णं दु° च। °णं पत्तेयं ते दु° छ ॥ ४ सव्वे वि णं एते च–छ ॥ ५ भत्तेणं ख–ग–घ–छ ॥ ६ जे ते अज्ज° क ॥

गणहरा निरवच्चा वोच्छिन्ना ॥ २०४ ॥   समणे भगवं महावीरे कासवगोत्ते णं । समणस्स णं भगवओ महावीरस्स कासवगोत्तस्स अज्ज-सुहम्मे थेरे अंतेवासी अग्गिवेसायणसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसुहम्मस्स अग्गिवेसायणसगोत्तस्स अज्जजंबुनामे थेरे अंतेवासी कासवगोत्ते । थेरस्स णं अज्जजंबुनामस्स कासवगोत्तस्स अज्जप्पभवे थेरे अंतेवासी कच्चायण-सगोत्ते । थेरस्स णं अज्जप्पभवस्स कच्चायणसगोत्तस्स अज्जसेज्जंभवे थेरे अंतेवासी मणगपिया वच्छसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसेज्जंभवस्स मणग-पिउणो वच्छसगोत्तस्स अज्जजसभद्दे थेरे अंतेवासी तुंगियायणस-गोत्ते ॥ २०५ ॥

संखित्तवायणाए अज्जजसभद्दाओ अग्गओ एवं थेरावली भ-णिया, तं०—थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स तुंगियायणसगोत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा—थेरे अज्जसंभूयविजए माढरसगोत्ते, थेरे अज्जभद्दबाहू पाइणस-गोत्ते । थेरस्स णं अज्जसंभूयविजयस्स माढरसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जथूलभद्दे गोयमसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा—थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते थेरे अज्जसुह-त्थी वासिट्ठसगोत्ते । थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स अंते-वासी दुवे थेरा सुट्ठियसुपडिबुद्धा कोडियकाकंदगा वग्घावच्चसगोत्ता । थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदगाणं वग्घावच्चसगोत्ताणं अंते-वासी थेरे अज्जइंददिन्ने कोसियगोत्ते । थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स को-सियगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जदिन्ने गोयमसगोत्ते । थेरस्स णं अज्ज-दिन्नस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसि-

---

१ °हरा रायगिहे नगरे निर° क ॥ २ °यणवग्घावच्चसगो° छ ॥ ३ तेवं क ॥ ४ °यण-वग्घावच्चसगो° छ ॥ ५ थेरा अधावच्चा अभिण्णाता होत्था, तं०—थेरे च–छ ॥ ६ आदर्शान्तरेषु °वच्छस° क्वचिच्च °वच्चस° इति आवृत्त्या पाठो वर्तते ॥

यगोत्ते। थेरस्स णं अज्जसीहगिरिस्स जातिसरस्स कोसियगोत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जवइरे गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जवइरस्स गोयमसगोत्तस्स अंतेवासी चत्तारि थेरा—थेरे अज्जनाइले थेरे अज्जपोगिले[1] थेरे अज्जजयंते थेरे अज्जतावसे। थेराओ अज्जनाइलाओ अज्जनाइला साहा निग्गया, थेराओ अज्जपोगिलाओ[2] अज्जपोगिला साहा निग्गया, थेराओ अज्जजयंताओ अज्जजयंती साहा निग्गया, थेराओ अज्जतावसाओ अज्जतावसी साहा निग्गया इति॥ २०६ ॥

वित्थरवायणाए पुण अज्जजसभद्दाओ परओ थेरावली एवं पलोइज्जइ, तं जहा—थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जभद्दबाहू पाईणसगोत्ते, थेरे अज्जसंभूयविजये माढरसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जभद्दबाहुस्स पाईणगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं०—थेरे गोदासे थेरे अग्गिदत्ते थेरे जण्णदत्ते थेरे सोमदत्ते कासवगोत्ते णं। थेरेहिंतो णं गोदासेहिंतो कासवगोत्तेहिंतो एत्थ णं गोदासगणे[3] नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तं०—तामलित्तिया कोडीवरिसिया पोंडवद्धणिया दासीखब्बडिया[4]॥ २०७॥ थेरस्स णं अज्जसंभूयविजयस्स माढरसगोत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं जहा—नंदणभद्दे उवनंदभद्द तह तीसभद्द जसभद्दे। थेरे य सुमिण[5]भद्दे मणिभद्दे[6] य पुन्नभद्दे[7] य॥ १ ॥ थेरे य थूलभद्दे उज्जुमती जंबुनामधेज्जे[8] य। थेरे य दीहभद्दे थेरे तह पंडुभद्दे य ॥ २ ॥ थेरस्स णं अज्जसंभूइविजयस्स माढरसगोत्तस्स इमाओ सत्त अंतेवासिणीओ अहावच्चाओ अभिन्नाताओ

---

१ अज्जपोग्गिले ख। अज्जचोमिले ग॥ २ अज्जपोग्गिलाओ अज्जपोग्गिला ख। अज्जचोमिलाओ अज्जचोमिला ग॥ ३ गोदासे नामं छ॥ ४ दामखब्बडिया छ॥ ५ सुमण° ग-घ-च-छ॥ ६ गणिभद्दे क-ख॥ ७ पुप्फभद्दे क॥ ८ °मती अज्जजंबुनामे य छ॥

होत्था, तं जहा—जक्खा य जक्खदिन्ना भूया तह[1] होइ भूयदिन्ना य। सेणा वेणा रेणा भगिणीओ थूलभद्दस्स॥ १॥ ॥२०८॥ थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमगोत्तस्स इमे दो थेरा अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जमहागिरी एलावच्छसगोत्ते, थेरे अज्जसुहत्थी वासिट्ठसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जमहागिरिस्स एलावच्छसगोत्तस्स इमे अट्ठ थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—थेरे उत्तरे थेरे बलिस्सहे थेरे धणड्ढे थेरे सिरिड्ढे थेरे कोडिन्ने थेरे नागे थेरे नागमित्ते थेरे छलुए रोहगुत्ते[2] कोसिए गोत्तेणं। थेरेहिंतो णं छलुएहिंतो रोहगुत्तेहिंतो[3] कोसियगोत्तेहिंतो तत्थ[4] णं तेरासिया निग्गया। थेरेहिंतो णं उत्तरबलिस्सहेहिंतो तत्थ[5] णं उत्तरबलिस्सहगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तं जहा—कोसंबिया सोतित्तिया[6] कोडंवाणी[7] चंदनागरी ॥ २०९ ॥ थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे त्थ अज्जरोहण भद्दजसे[8] मेहगणी य कामिड्ढी। सुट्ठियसुप्पडिबुद्धे[9] रक्खिय तह रोहगुत्ते[10] य ॥ १ ॥ इसिगुत्ते सिरिगुत्ते गणी य बंभे गणी य तह सोमे। दस दो य गणहरा खलु एए सीसा सुहत्थिस्स॥ २ ॥ २१० ॥ थेरेहिंतो णं अज्जरोहणेहिंतो कासवगुत्तेहिंतो तत्थ[11] णं उद्देहगणे नामं गणे निग्गए। तस्सिमाओ चत्तारि साहाओ[12] निग्गयाओ छच्च कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ? एवमाहिज्जंति—उदुंबरिज्जिया मासपूरिया मतिपत्तिया[13] सुवन्नपत्तिया[14], से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं?

---

१ तह चेव भूय ग-च॥ २ रोहपुत्ते ग-छ॥ ३ रोहपुत्ते° क-ख-ग॥ ४-५ पत्थ छ॥ ६ सोत्तिमत्तिया कोडधारी चंद° छ॥ ७ कोड्डवाणी ग। कोडंविणी च॥ ८ जसभद्दे मेह° क० विना॥ ९ °ढिबद्धे च-छ॥ १० रोहपुत्ते ख-घ॥ ११ पत्थ छ॥ १२ °हाओ छच्च छ॥ १३ माहुरिज्जया छ॥ १४ सुन्नपत्तिया घ-च॥

एवमाहिज्जंति, तं जहा—पढमं च [1]नागभूयं बीयं पुण सोमभूइयं होइ। अह उल्लगच्छ तइयं चउत्थयं हत्थिलिज्जं तु ॥ १ ॥ पंचमगं नंदिज्जं छट्ठं पुण पारिहासियं होइ। उद्देहगणस्सेते छच्च कुला होंति [2]नायव्वा ॥ २ ॥२११॥ थेरेहिंतो णं सिरिगुत्तेहिंतो णं हारियसगोत्तेहिंतो एत्थ णं चारणगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ सत्त य कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहातो? एवमाहिज्जंति, तं जहा—हारियमालागारी संकासिया गवेधूया वज्जनागरी, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिज्जंति, तं०—पढमेत्थ वत्थलिज्जं बीयं पुण [3]वीचिधम्मकं होइ। तइयं पुण [4]हालिज्जं चउत्थगं पूसमित्तेज्जं ॥ १ ॥ पंचमगं मालिज्जं छट्ठं पुण [5]अज्जवेडयं होइ। सत्तमगं [6]कण्हसहं सत्त कुला चारणगणस्स ॥ २ ॥२१२॥ थेरेहिंतो भद्दजसेहिंतो भारद्दायसगोत्तेहिंतो एत्थ णं [7]उडुवाडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिन्नि कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ? एवमाहिज्जंति, तं०—चंपिज्जिया भद्दिज्जिया काकंदिया मेहलिज्जिया, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एवमाहिज्जंति—भद्दजसियं तह भद्दगुत्तियं तइयं च होइ जसभद्दं। एयाइं उडुवाडियगणस्स तिन्नेव य कुलाइं ॥ १ ॥२१३॥ थेरेहिंतो णं कामिड्ढिहिंतो [8]कुंडिलसगोत्तेहिंतो एत्थ णं वेसवाडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एवमाहिज्जंति। से किं तं साहाओ?

---

१ नातभूयं वितियं छ ॥ २ णेयव्वा छ ॥ ३ पीतिधम्मकं ख–छ। थितिधमकायं च ॥ ४ होलिज्जं ख–ग–च–छ ॥ ५ अज्जमालियं घ। अज्जचेडगं छ ॥ ६ कण्णसहं छ ॥ ७ उन्नवाडिय० च ॥ ८ कुंडलिस० घ–छ। कुडिलस० ग ॥

एव०—सावत्थिया रज्जपालिया अन्तरिज्जिया [2]खेमलिज्जिया, से तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? एव०—गणियं मेहिय कामड्ढियं च तह होइ इंदपुरगं च। एयाइं वेसवाडियगणस्स चत्तारि उ कुलाइं ॥ १ ॥ २१४ ॥ थेरेहिंतो णं इसिगोत्तेहिंतो णं काकंदएहिंतो वासिट्ठसगोत्तेहिंतो एत्थ णं माणवगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिण्णि य कुलाइं एव०। से किं तं साहाओ? साहाओ एवमाहिज्जंति—कासविज्जिया [3]गोयमिज्जिया वासिट्ठिया सोरट्ठिया, से त्तं साहाओ। से किं तं कुलाइं? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा—इसिगोत्तियऽत्थ पढमं, बिइयं इसिदत्तियं मुणेयव्वं। तइयं च अभिजसंतं, तिन्नि कुला माणवगणस्स ॥ १ ॥ २१५ ॥ थेरेहिंतो णं सुट्ठियसुप्पडिबुद्धेहिंतो कोडियकाकंदिएहिंतो वग्घावच्चसगोत्तेहिंतो एत्थ णं कोडियगणे नामं गणे निग्गए। तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एव०। से किं तं साहाओ? २ एवमाहिज्जंति, तं जहा—उच्चानागरि विज्जाहरी य वइरी य मज्झिमिल्ला य। कोडियगणस्स एया, हवंति चत्तारि साहाओ ॥ १ ॥ से किं तं कुलाइं? २ एव० तं जहा—पढमेत्थ बंभलिज्जं बितियं नामेण वच्छलिज्जं तु। ततियं पुण वाणिज्जं चउत्थयं पन्नवाहणयं ॥ १ ॥ २१६ ॥ थेराणं सुट्ठियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदाणं वग्घावच्चसगोत्ताणं इमे पंच थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं जहा—थेरे अज्जइंददिन्ने थेरे पियगंथे थेरे विज्जाहरगोवाले कासवगोत्ते णं थेरे इसिदत्ते थेरे अरहदत्ते। थेरेहिंतो णं पियगंथेहिंतो एत्थ णं मज्झिमा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं विज्जाह-

---

१ पतरि° घ ॥ २ खेमिलिज्जिया च-छ। खमिलिज्जिया म। ३ गुन्नमज्जिया छ ॥ ४ °जयंत ख-छ ॥ ५ बंभणिज्जं छ ॥ ६ अज्जइंददत्ते थेरे ख ॥ ७ णं इंददिन्न-पिय° ख ॥

रगोवालेर्हितो तत्थ णं विज्जाहरी साहा निग्गया ॥ २१७ ॥ थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स कासवगोत्तस्स अज्जदिन्ने थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते। थेरस्स णं अज्जदिन्नस्स गोयमसगोत्तस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया वि होत्था, तं०—थेरे अज्जसंतिसेणिए माढरसगोत्ते थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसियगोत्ते। थेरेहिंतो णं अज्जसंतिसेणिएहिंतो णं माढरसगोत्तेहिंतो एत्थ णं उच्चानागरी साहा निग्गया ॥ २१८ ॥ थेरस्स णं अज्जसंतिसेणियस्स माढरसगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—(ग्रं. १०००) थेरे अज्जसेणिए थेरे अज्जतावसे थेरे अज्जकुबेरे थेरे अज्जइसिपालिते। थेरेहिंतो णं अज्जसेणितेहिंतो एत्थ णं अज्जसेणिया साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जतावसेहिंतो एत्थ णं अज्जतावासी साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जकुबेरेहिंतो एत्थ णं अज्जकुबेरा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जइसिपालेहिंतो[1] एत्थ णं अज्जइसिपालिया साहा निग्गया ॥ २१९ ॥ थेरस्स णं अज्जसीहगिरिस्स जातीसरस्स कोसियगोत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया होत्था, तं०—थेरे धणगिरी थेरे अज्जवइरे थेरे अज्जसमिए थेरे अरहदिन्ने। थेरेहिंतो णं अज्जसमिएहिंतो एत्थ णं[2] बंभदेवीया साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जवइरेहिंतो गोयमसगोत्तेहिंतो एत्थ णं अज्जवईरा[3] साहा निग्गया ॥ २२० ॥ थेरस्स णं अज्जवइरस्स गोतमसगोत्तस्स इमे तिन्नि थेरा अन्तेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्था, तं०—थेरे अज्जवइरसेणिए थेरे अज्जपउमे थेरे अज्जरहे। थेरेहिंतो णं अज्जवइरसेणिएहिंतो एत्थ णं अज्जनाइली साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्ज-

---

१ °पालिएहिंतो छ ॥ २ णं अज्जबभदीविया छ ॥ ३ °वइरसाहा ख-घ-छ ॥

पउमेहिंतो एत्थ णं अज्जपउमा साहा निग्गया। थेरेहिंतो णं अज्जरहेहिंतो एत्थ णं अज्जजयंती साहा निग्गया॥ २२१ ॥ थेरस्स णं अज्जरहस्स वच्छसगोत्तस्स अज्जपूसगिरी थेरे अंतेवासी कोसियगोत्ते[1]। थेरस्स णं अज्जपूसगिरिस्स कोसियगोत्तस्स[2] अज्जफग्गुमित्ते थेरे अंतेवासी गोयमसगुत्ते ॥ २२२ ॥ ***[3]

वंदामि फग्गुमित्तं च गोयमं धणगिरिं च वासिट्ठं। कोच्छिं[4] सिवभूइं पि य कोसिय दोज्जितकंटे य ॥ १ ॥ तं वंदिऊण सिरसा चित्तं वंदामि कासवं गोत्तं। णक्खं[5] कासवगोत्तं रक्खं पि य कासवं वंदे॥ २ ॥ वंदामि अज्जनागं च गोयमं जेहिलं[6] च वासिट्ठं। विण्हुं माढरगोत्तं का-

१-२ कासवगो॰ ख-छ॥ ३ *** एतच्चिह्नस्थाने गाथाभ्य. प्राग् अर्वाचीनासु प्रतिषु निम्नोद्धृतः स्थविरावली-विषय. पाठोऽधिक उपलभ्यते। तथाहि–थेरस्स णं अज्जफग्गुमित्तस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जधणगिरी थेरे अंतेवासी वासिट्ठसगोत्ते ॥ ३ ॥ थेरस्स णं अज्जधणगिरिस्स वासिट्ठसगोत्तस्स अज्जसिवभूई थेरे अंतेवासी कुच्छसगोत्ते ॥ ४ ॥ थेरस्स णं अज्जसिवभूइस्स कुच्छसगोत्तस्स अज्जभद्दे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ ५ ॥ थेरस्स णं अज्जभद्दस्स कासवगुत्तस्स अज्जनक्खत्ते थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ ६ ॥ थेरस्स णं अज्जनक्खत्तस्स कासवगुत्तस्स अज्जरक्खे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥७॥ थेरस्स णं अज्जरक्खस्स कासवगुत्तस्स अज्जनागे थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ८ ॥ थेरस्स णं अज्जनागस्स गोयमसगुत्तस्स अज्जजेहिले थेरे अंतेवासी वासिट्ठसगुत्ते ॥ ९ ॥ थेरस्स णं अज्जजेहिलस्स वासिट्ठसगुत्तस्स अज्जविण्हू थेरे अंतेवासी माढरसगोत्ते ॥ १० ॥ थेरस्स णं अज्जविण्हुस्स माढरसगुत्तस्स अज्जकालए थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ ११ ॥ थेरस्स णं अज्जकालगस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दुवे थेरा अंतेवासी गोयमसगोत्ता—थेरे अज्जसंपलिए थेरे अज्जभद्दे ॥ १२ ॥ एएसिं दुण्ह वि थेराणं गोयमसगुत्ताण अज्जवुड्ढे थेरे अंतेवासी गोयमसगुत्ते ॥ १३ ॥ थेरस्स णं अज्जवुड्ढस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जसंघपालिए थेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते ॥ १४ ॥ थेरस्स णं अज्जसंघपालियस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जहत्थी थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १५ ॥ थेरस्स णं अज्जहत्थिस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवासी सुव्वयगोत्ते ॥ १६ ॥ थेरस्स णं अज्जधम्मस्स सुव्वयगोत्तस्स अज्जसीहे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १७ ॥ थेरस्स णं अज्जसीहस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मे थेरे अंतेवासी कासवगुत्ते ॥ १८ ॥ थेरस्स णं अज्जधम्मस्स कासवगुत्तस्स अज्जसंडिल्ले थेरे अंतेवासी ॥ १९ ॥ अर्वा॰ ॥ ४ सिवभूतिं गोच्छगोत्तं कासिय दोजन्त कण्हे य ॥ २ ॥ ते वंदिऊण सिरसा भत्तं वंदामि कासवसगोत्तं। छ ॥ ५ तट्ठं कास॰ ख ॥ ६ जिट्ठिलं छ ॥

लगमवि गोयमं वंदे ॥ ३ ॥ गोयमगोत्तेमभारं[1] संप्पलयं[2] तह य भद्दयं वंदे। [3]थेरं च संघवालियकासवगोत्तं पणिवयामि ॥ ४ ॥ वंदामि अज्जहत्थि

---

१ क–घ विनाऽन्यत्र—°त्त भमारं च–क। °त्तगमारं ख।°त्त कुमारं छ–अर्वा० ॥ २ सप्पदगं चेव ग–छ। अप्पलयं तह ख–घ। संपलियं तह अर्वा० ॥

३ थेरं च अज्जवुड्ढ गोतमगोत्तं णमंसामि ॥ ४ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तणाणसंपण्णं।
थेरं च संघपालिय गोयमगोत्तं णमंसामि ॥ ५ ॥
मिउमद्दवसंपण्णं उवउत्तं णाणदंसणचरित्ते।
थेरं च णंदितं पि य कासवगोत्तं पणिवयामि ॥ ६ ॥
तत्तो य थिरचरित्तं उत्तमसम्मत्तसत्तसंजुत्तं।
देसिगणिखमासमणं माढरगोत्तं णमंसामि ॥ ७ ॥
तत्तो अणुओगधरं धीरं मइसागरं महासत्तं।
गिरिगोत्तखमासमणं वच्छसगोत्तं पणिवयामि ॥ ८ ॥
तत्तो य नाणदंसणचरित्ततवसुट्ठियं गुणमहंतं।
थेरं कुमारधम्मं वंदामि गणिं गुणोवेयं ॥ ९ ॥ छ–पुस्तके ॥
थेरं च अज्जवुड्ढं गोयमगुत्तं नमसामि ॥ ४ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसंपन्नं।
थेरं च संघवालिय गोयमगुत्तं पणिवयामि ॥ ५ ॥
वंदामि अज्जहथिं च कासवं खंतिसागरं धीरं।
गिम्हाण पढममासे कालगयं चेव सुद्धस्स ॥ ६ ॥
वंदामि अज्जधम्मं च सुव्वयं सीललद्धिसंपन्नं।
जस्स निक्खमणे देवो छत्तं वरमुत्तमं वहइ ॥ ७ ॥
हत्थिं कासवगुत्तं धम्मं सिवसाहगं पणिवयामि।
सीहं कासवगुत्तं धम्मं पि अ कासवं वंदे ॥ ८ ॥
तं वंदिऊण सिरसा थिरसत्तचरित्तनाणसंपन्नं।
थेरं च अज्जजंवुं गोअमगुत्तं नमंसामि ॥ ९ ॥
मिउमद्दवसंपन्नं उवउत्तं नाणदंसणचरित्ते।
थेरं च नंदिअं पि य कासवगुत्तं पणिवयामि ॥ १० ॥
तत्तो अ थिरचरित्तं उत्तमसम्मत्तसत्तसंजुत्तं।
देसिगणिखमासमणं माढरगुत्तं नमंसामि ॥ ११ ॥
तत्तो अणुओगधरं धीरं मइसागरं महासत्तं।
थिरगुत्तखमासमणं वच्छसगुत्तं पणिवयामि ॥ १२ ॥
तत्तो य नाणदंसणचरित्ततवसुट्ठिअं गुणमहंतं।
थेरं कुमारधम्मं वंदामि गणिं गुणोवेयं ॥ १३ ॥
सुत्तत्थरयणभरिए खमदममद्दवगुणेहिं संपन्ने।
देविड्ढिखमासमणे कासवगुत्ते पणिवयामि ॥ १४ ॥ अर्वाचीनास्तु प्रतिषु

च कासवं खंतिसागरं धीरं। गिम्हाण पढममासे कालगयं चेत्तसुद्धस्स ॥ ५ ॥ वंदामि अज्जधम्मं च सुव्वयं सीसलद्धिसंपन्नं। जस्स निक्खमणे देवो छत्तं वरमुत्तमं वहइ ॥ ६ ॥ हत्थं कासवगोत्तं धम्मं सिवसाहगं पणिवयामि। सीहं कासवगोत्तं धम्मं पि य कासवं वंदे ॥ ७ ॥ सुत्तत्थरयणभरिए खमदमगद्दवगुणेहिं संपन्ने। देविड्ढिखमासमणे कासवगोत्ते पणिवयामि ॥ ८ ॥ २२३ ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ ॥ २२४ ॥ से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ? जतो णं पाएणं अगारीणं अगाराइं कडियाइं उक्कंपियाइं छन्नाइं लित्ताइं घट्ठाइं मट्ठाइं संपधूमियाइं खाओदगाइं खातनिद्धमणाइं अप्पणो अट्ठाए कयाइं परिभोत्ताइं परिणामियाइं भवंति से एतेणऽट्ठेणं एवं वुच्चइ—समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वीइक्कंते वासावासं पज्जोसवेति ॥ २२५ ॥ जहा णं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे वीइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ तहा णं गणहरा वि वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसविंति ॥ २२६ ॥ जहा णं गणहरा वासाणं जाव पज्जोसवेंति तहा णं गणहरसीसा वि वासाणं जाव पज्जोसविंति ॥ २२७ ॥ जहा णं गणहरसीसा वासाणं जाव पज्जोसविंति तहा णं थेरा वि वासाणं जाव पज्जोसविंति ॥ २२८ ॥ जहा णं थेरा वासाणं जाव पज्जोसविंति तहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा विहरंति एए वि णं वासाणं

१ चेव सुद्ध° क-च-छ ॥ २ °संपत्तं क ॥ ३ °रीहिं अगा° छ ॥ ४ °त्ताइं गुत्ताइं घ°-अर्वा०-॥ ५ मट्ठाइं सम्मट्ठाइं सं° च-छ ॥ ६ °धूविया° ग-च ॥ ७ कडाइं. ग ॥ ८ से तेणऽट्ठे° छ। से एतेणं अट्ठे° ग-घ ॥

जाव पज्जोसविंति ॥ २२९ ॥ जहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसविंति तहा णं अम्हं पि आयरियउवज्झाया वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेंति ॥ २३० ॥ जहा णं अम्हं आयरियउवज्झाया वासाणं जाव पज्जोसवेंति तहा णं अम्हे वि अज्जो! वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेमो। अंतरा वि य से कप्पइ पज्जोसवित्तए नो से कप्पइ तं रयणिं उवायणावित्तए ॥ २३१ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं उग्गहं ओगिण्हित्ता णं चिट्ठिउं[1] अहालंदमवि उग्गहे ॥ २३२ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए[2]। जत्थ णं नई निच्चोयगा निच्चसंदणा नो से कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए। एरवई[3]ए कुणालाए जत्थ चक्किया[4] एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं चक्किया एवं णं कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडियत्तए, एवं नो चक्किया एवं णं नो कप्पइ सव्वओ समंता सकोसं जोयणं गंतुं पडिनियत्तए[5] ॥ २३३ ॥

वासावासं पज्जोसविताणं अत्थेगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते!' एवं से कप्पइ दावित्तए नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥ २३४ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगईयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'पडिगाहे भंते!' एवं से कप्पइ पडिगाहित्तए नो से कप्पइ दावित्तए ॥ २३५ ॥ वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगईयाणं एवं

---

१ °ट्ठित्तए अहा° च ॥ २ पडिपत्तए ग–च। एवमग्रेऽपि ॥ ३ °वइकु° ख–घ ॥ ४ °यासिया एगं ग ॥ ५ पडिपत्तए ख–ग। पडियत्तए घ–च ॥

वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते! पडिगाहे भंते!' एवं से कप्पइ दावित्तए वि पडिगाहित्तए वि ॥ २३६ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा हट्ठाणं आरोग्गाणं बलियसरीराणं इमाओ नवरसविगईओ अभिक्खणं २ आहारित्तए, तं जहा—खीरं दहिं नवणीयं सप्पिं तिल्लं गुडं महुं मज्जं मंसं ॥ २३७ ॥ वासावासं० अत्थेगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'अट्ठो भंते! गिलाणस्स?' से य वयिज्जा 'अट्ठो'। से य पुच्छियव्वे सिया 'केवईएणं अट्ठो?' से य वएज्जा 'एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स'। जं से पमाणं वदति से पमाणतो घेत्तव्वे। से य विन्नवेज्जा, से य विन्नवेमाणे लभिज्जा, से य पमाणपत्ते 'होउ, अलाहि' इति वत्तव्वं सिया। से किमाहु भंते! एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स। सिया णं एवं वयंतं परो वएज्जा 'पडिग्गाहेहि अज्जो!' तुमं पच्छा भोक्खसि वा[1] देहिसि वा' एवं से कप्पइ पडिग्गाहित्तए, नो से कप्पइ गिलाणनीसाए पडिग्गाहित्तए ॥ २३८ ॥

वासावासं पज्जोसवि० अत्थि णं[2] थेराणं तहप्पगाराइं कुलाइं कडाइं पत्तियाइं थेज्जाइं वेसासियाइं[3] सम्मयाइं बहुमयाइं अणुमयाइं भवंति तत्थ से नो कप्पइ अदक्खु[4] वइत्तए 'अत्थि ते आउसो! इमं वा इमं वा?'। से किमाहु भंते! सड्ढी गिही गिण्हइ वा तेणियं पि कुज्जा ॥ २३९ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगं गोयरकालं गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पवेसित्तए वा, [5]⊢नऽन्नत्थ आयरियवेयावच्चेण वा उवज्झायवे० तवस्सिगिलाणवे० खुडएणं वा अवंणजायएणं⊣ ॥ २४० ॥ वासावासं पज्जोसवि० चउ-

---

१ वा दाहिसि च। वा पाहसि ग-छ॥ २ णं समणाणं तह च॥ ३ °याइं धणमंताइं बहु° च॥ ४ अदट्ठु घ° ख-घ॥ ५ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ती पाठः छप्रतावेव वर्त्तते॥

त्थभत्तियस्स भिक्खुस्स अयं एवइए[1] विसेसे—जं से पाओ निक्खम्म पुव्वामेव वियडगं भोच्चा पेच्चा पडिग्गहगं संलिहिया संपमज्जिया, से य संथरिज्जा कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्तट्ठेणं[2] पज्जोसवित्तए, से य नो संथरिज्जा एवं से कप्पइ दोच्चं पि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४१ ॥ वासावासं पज्जोसवि० छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कपंति दो गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४२ ॥ वासावासं पज्जोसवि० अट्ठमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्त ए वा ॥ २४३ ॥ वासावासं पज्जोसवि० विकिट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति सव्वे वि गोयरकाला गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २४४ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति सव्वाइं पाणगाइं[3] पडिगाहित्तए ॥ २४५ ॥ वासावासं पज्जोस० चउत्थभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणागाइं पडिगाहेत्तए, तं जहा—उस्सेइमं[4] संसेइमं चाउलोदगं ॥ २४६ ॥ वासावासं पज्जोसवि० छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणगाइं पडिगाहेत्तए, तं जहा[5]—तिलोदए तुसोदए[6] जवोदए ॥ २४७ ॥ वासावासं पज्जोसवि० अट्ठमभत्तियस्स भि० कप्पंति तओ पाणयाइं पडिगाहित्तए, तं जहा—आयामए[7] सोवीरए सुद्धवियडे ॥ २४८ ॥ वासावासं पज्जोसवि० विकिट्ठभ-

१ पत्तिए छ ॥ २ भत्तेणं घ ॥ ३ पाणाइं घ ॥ ४ उस्सेइमं वा संसेइमं वा चाउलधोवणं वा च–छ ॥ ५ जहा–तिलोदगं वा तुसो० च–छ। च–छ जहा–चाउलोदग वा तुसो० ग ॥ ६ तुसोदगं वा जवोदगं वा ग–च–छ ॥ ७ आयामगं वा सोवीरं वा सुद्धवियडं वा ग–च–छ ॥

त्तियस्स० कप्पइ एगे [1]उसिणोदए वियडे पडिगाहेत्तए, से वि य णं असित्थे णो वि य णं [2]ससित्थे॥ २४९॥ वासावासं पज्जोसवि० [3]भत्तपडियाइक्खियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगे [4]उसिणोदए पडिगाहित्तए, से वि य णं असित्थे नो चेव णं ससित्थे, से वि य णं परिपूते नो चेव णं अपरिपूए, से वि य णं परिमिए नो चेव णं अपरिमिए [5]⊢से वि य णं बहुसंपण्णे नो चेव णं अबहुसंपण्णे⊣ ॥ २५० ॥

वासावासं पज्जोसवि० संखादत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति पंच दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहित्तए पंच पाणगस्स, अहवा चत्तारि भोयणस्स पंच पाणगस्स, अहवा पंच भोयणस्स चत्तारि पाणगस्स, तत्थ णं एगा दत्ती लोणासायणमेत्तमवि पडिग्गाहिया सिया कप्पइ से तद्दिवसं तेणेव भत्तट्टेणं पज्जोसवित्तए, नो से कप्पइ दोच्चं पि गाहावइ[6]कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २५१ ॥

वासावासं पज्जोसवियाणं नो से कप्पति निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा जाव उवस्सयाओ सत्तघरंतरं संखडिसन्नियट्टचारिस्स [7]एत्तए। [8]⊢एगे पुण एवमाहंसु—नो कप्पइ जाव उवस्सयाओ परेणं संखडिं सन्नियट्टचारिस्स एत्तए⊣। एगे पुण एवमाहंसु—नो कप्पइ जाव उवस्सयाओ परंपरेण संखडिं सन्नियट्टचारिस्स एत्तए ॥ २५२ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ पाणिपडिग्गाहियस्स भिक्खुस्स[9] कणगफुसियमित्तमवि वुट्ठिकायंसि निवय[10]माणंसि गाहावइकुलं भत्ताए

१ उसिणवियडे पडि° ख–ग। उसिणे वियडे पडि° घ–च। उसिणदवे पडि° छ॥ २ससित्थए ग–घ॥ ३ भत्तपाणपडि° च–छ॥ ४ उसिणदवे पडि° छ॥ ५ ⊢—⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः छ एव॥ ६ °कुलं पिंडवायपडियाए निक्ख° छ॥ ७ एत्तए, एगे एवमाहंसु। एगे पुण च–छ॥ ८ ⊢—⊣ एतच्चिह्नान्तर्गतः पाठः नास्ति सर्वत्र॥ ९ °स्स जति किंचि कणग° च–छ॥ १० °माणंसि पज्जोसवित्तए। नो कप्पइ अगिहंसि° क॥

वा पाणाए वा नि० प० ॥ २५३ ॥ वासावासं पज्जोसवियस्स पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ अगिहंसि पिंडवायं पडिग्गाहित्ता पज्जोसवित्तए, ⊢[1]पज्जोसवेमाणस्स सहसा वुट्ठिकाए निवडिज्जा⊣ देसं भोच्चा देसमायाय पाणिणा पाणिं परिपिहित्ता उरंसि वा णं निलिज्जिज्जा, कक्खंसि वा णं समाहडिज्जा,[2] अहाछन्नाणि वा[3] लयणाणि उवागच्छिज्जा,[4] रुक्खमूलाणि वा उवागच्छिज्जा, जहा से पाणिंसि दते वा दतरए वा दगफुसिया वा नो परियावज्जइ[5] ॥ २५४ ॥ ⊢[6]वासावासं पज्जोसवि० पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स जं किंचि कणगफुसियमित्तं पि निवडइ नो से कप्पइ भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥ २५५ ॥⊣ वासावासं पज्जोसवि० पडिग्गहधारिस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ वग्घारियवुट्ठिकायंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, कप्पइ से अप्पवुट्ठिकायंसि संतरुत्तरंसि गाहावइकुलं भत्ताए पाणाए वा नि० वा प० वा ॥ २५६ ॥ (ग्रं० ११००)

वासावासं पज्जो० निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलंसि वा उवागच्छित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते चाउलोदणे पच्छाउत्ते भिलिंगसूवे कप्पइ से चाउलोदणे पडिग्गाहित्तए नो से कप्पइ भिलिंगसूवे पडिग्गाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते भिलिंगसूवे पच्छाउत्ते चाउलोदणे कप्पइ से भिलिंगसूवे पडिग्गाहित्तए नो से कप्पइ चाउलोदणे पडिग्गाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि पुव्वाउत्ताइं

---

१ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यगतः पाठः छ-एव ॥ २ °हरिज्जा क ॥ ३ वा लेणाणि क विना ॥ ४ °ज्जा, निरो(रा)वरिसं वा रुक्खमूलं उवासेज्जा, जहा च ॥ ५ °वज्जेज्जा । छ ॥ ६ ⊢ ⊣ एतच्चिह्नमध्यवर्त्ति सूत्रं च-छ नास्ति ॥

वट्टंति कप्पंति से दो वि पडिगाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि प-च्छाउत्ताइं नो से कप्पंति दो वि पडिग्गाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते से कप्पइ पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पच्छाउत्ते से नो कप्पइ पडिग्गाहित्तए ॥ २५७ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडि-याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलं-सि वा उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ पुव्वगहिएणं भत्तपाणेणं वेलं उवाइ-णावित्तए, कप्पइ से पुव्वामेव वियडगं भोच्चा पिच्चा पडिग्गहगं संलिहिय सं २ पमज्जिय २ एगायगं भंडगं कट्टु[1] जाव सेसे सूरिए जेणेव उवस्सए तेणेव उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २५८ ॥

वासावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडि-याए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवइज्जा कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा जाव उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स य निग्गंथस्स एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं एगाए य निग्गंथीए एगयओ चिट्ठित्तए, तत्थ नो कप्पइ दोण्ह य निग्गंथाणं दोण्ह य निग्गंथीणं एगयओ चिट्ठित्तए, अत्थि या इत्थ केइ पंचमए खुड्डए वा खुड्डिया वा अन्नेसिं वा संलोए सपडिदुवारे एवण्हं कप्पइ एगयओ चिट्ठित्तए ॥ २५९ ॥ वा-सावासं पज्जोसवि० निग्गंथस्स गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुप्प-

१ कट्टु जेणेव क-विना ॥

विट्ठस्स निगिज्झिय २ वुट्ठिकाए निवएज्जा कप्पइ से अहे आरामं० अहे उवस्सयं० वा उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स एगाए य अगारीए एगयओ चिट्ठित्तए, एवं चउभंगो, अत्थि या इत्थ केइ पंचमए थेरे वा थेरिया वा अन्नेसिं वा संलोते सपडिदुवारे एवं कप्पइ एगयओ चिट्ठित्तए ॥ २६० ॥ [1]⊢एवं चेव निग्गंथीए अगारस्स य भाणियव्वं⊣ ॥ २६१ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा [2]अपरिन्नएणं अपरिन्नयस्स अट्ठाए असणं वा ४ जाव पडिग्गाहित्तए, से किमाहु भंते!? इच्छा परो अपडिन्नते भुंजिज्जा, इच्छा परो न भुंजिज्जा ॥ २६२ ॥

वासावासं० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा उदउल्लेण वा ससणिद्धेण वा काएणं असणं वा ४ आहारित्तए ॥ २६३ ॥ से किमाहु भंते!? सत्त सिणेहायतणा, तं जहा—पाणी पाणीलेहा नहा नहसिहा भमुहा अहरोट्ठा उत्तरोट्ठा। अह पुण एवं जाणेज्जा—विगओअए से काए छिन्नसिणेहे एवं से कप्पइ असणं वा ४ आहारित्तए ॥ २६४ ॥

वासावासं प० इह खलु निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं अट्ठ सुहुमाइं, जाइं छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वाइं पासियव्वाइं पडिलेहियव्वाइं भवंति, तं०—पाणसुहुमं पणगसुहुमं बीयसुहुमं हरियसुहुमं पुप्फसुहुमं अंडसुहुमं लेणसुहुमं सिणेहसुहुमं ॥ २६५ ॥ से किं तं पाणसुहुमे? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा किण्हे नीले लोहिए हालिद्दे सुक्किले, अत्थि कुंथू अणुद्धरी नामं जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा नो चक्खुफासं हव्व-

---

१ ⊢⊣ एतन्मध्यगतः पाठः छ एव वर्त्तते ॥ २ अपरिन्नत्तेणं अपरिन्नत्तस्स च—छ॥

मागच्छइ, जा अट्ठिया चलमाणा छउमत्थाणं चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जा छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वा पासियव्वा पडिलेहियव्वा भवइ, से त्तं पाणसुहुमे १ ॥२६६॥ से किं तं पणगसुहुमे ? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं जहा—किण्हे नीले लोहिए हालिद्दे सुक्किले, अत्थि पणगसुहुमे तद्दव्वसमाणवन्नए नामं पण्णत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा जाव पडिलेहियव्वे भवति से त्तं पणगसुहुमे २ ॥२६७॥ से किं तं बीयसुहुमे? २ पंचविहे पण्णत्ते, तंजहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि बीयसुहुमे कण्णियासमाणवन्नए नामं पण्णत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं बीयसुहुमे ३ ॥ २६८ ॥ से किं तं हरियसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि हरियसुहुमे पुढवीसमाणवन्नए, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं हरियसुहुमे ४ ॥ २६९ ॥ से किं तं पुप्फसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—किण्हे जाव सुक्किल्ले, अत्थि पुप्फसुहुमे रुक्खसमाणवन्ने नामं पन्नत्ते, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवति, से त्तं पुप्फसुहुमे ५ ॥ २७० ॥ से किं तं अंडसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—उद्दंसंडे उक्कलियंडे पिपीलियंडे हलियंडे हल्लोहलियंडे, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा नि २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं अंडसुहुमे ६ ॥ २७१ ॥ से किं तं लेणसुहुमे ? २ पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—उत्तिंगलेणे भिंगुलेणे उज्जुए तालमूलए संबोक्कावट्टे नामं पंचमे, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वे जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं लेणसुहुमे ७ ॥ २७२ ॥ से किं तं सिणेहसुहुमे ? २ पंचविहे पण्णत्ते, तं०—उस्सा हिमए महिया करए

हरतणुए, जे छउमत्थेणं निग्गंथेण वा २ जाव पडिलेहियव्वे भवइ, से त्तं सिणेहसुहुमे ८ ॥ २७३ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु इच्छिज्जा गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा थेरं वा पवत्तिं वा गणिं वा गणहरं वा गणावच्छेययं वा जं[1] वा पुरओ काउं[2] विहरइ, कप्पइ से आपुच्छिउं[3] आयरियं वा जाव जं[4] वा पुरओ काउं[5] विहरइ—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा जाव पविसित्तए वा, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, से किमाहु भंते!? आयरिया[6] पच्चवायं जाणंति ॥ २७४ ॥ एवं[7] विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा अन्नं वा जं किं पि पओयणं, एवं गामाणुगामं दुइज्जित्तए ॥ २७५ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा अन्नयरिं विगइं आहारित्तए नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव गणावच्छेययं वा जं वा पुरओ कट्टु विहरइ, कप्पइ से आपुच्छित्ता णं तं चेव—इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे अन्नयरिं विगइं आहारित्तए, तं एवइयं वा एवतिक्खुत्तो वा, ते य से वियरेज्जा एवं से कप्पइ अन्नयरिं विगइं आहारित्तए, ते य से नो वियरेज्जा एवं से नो

१ जं च णं पु० छ ॥ २ कट्टु च–छ ॥ ३ आपुच्छेत्ता ख–च ॥ ४ जं च णं पु० छ ॥ ५ कट्टु च–छ ॥ ६ थेरा पच्च० च। थेरा चेव पच्च० छ ॥ ७ वासावासं० भिक्खु य इच्छेज्जा बहिया वियारभूमिं वा विहारभूमिं वा पवि० वा नि० वा, एत्थ वि तहेव, थेरा चेव पच्चवातं जाणंति ॥ २७५ ॥ वासावासं छ ॥

कप्पइ अन्नयरिं विगइं आहरित्तए, से किमाहु भंते!? आयरिया पच्चवायं जाणंति॥ २७६ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छेज्जा अन्नयरिं तेइच्छं आउट्टित्तए, तं चेव सव्वं ॥ २७७ ॥ वासावासं प० भिक्खु य इच्छिज्जा अन्नयरं ओरालं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, तं चेव सव्वं ॥ २७८ ॥ वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा अपच्छिममारणंतियसंलेहणाजूसणाझूसिए भत्तपाण-पडियाइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विहरित्तए वा निक्ख-मित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा ४ आहारित्तए वा, उच्चारपासवणं वा परिट्ठावित्तए सज्झायं वा करित्तए धम्मजागरियं वा जागरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता तं चेव ॥ २७९ ॥

वासावासं पज्जोसविए भिक्खु य इच्छिज्जा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंछणं वा अन्नयरिं वा उवहिं आयावित्तए वा पयावित्तए वा, नो से कप्पइ एगं वा अणेगं वा अपडिण्णवित्ता गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारित्तए, बहिया विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा सज्झायं वा करित्तए, काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए; अत्थि या इत्थ केई अहासन्निहिए एगे वा अणेगे वा कप्पइ से एवं वदित्तए—इमं ता अज्जो! तुमं मुहुत्तगं जाणाहि जाव ताव अहं

---

१ थेरा छ॥ २ °त्तए, णो से कप्पति अणापुच्छित्ता तहेव जाव इच्छामि णं भंते! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे अण्णतरिं तेइच्छं आउट्टित्तए, ते य से वि० एवं से कप्पति अण्णतरिं०, ते य से णो वियरे० तहेव जाव पच्चवातं जाणंति॥ वासावासं० भिक्खु य इच्छेज्जा अण्णतरं ओरालं कल्लाणं सिवं धण्णं मंगल्लं सस्सिरीयं महाणुभागं तवोकम्मं उवसं-पज्जित्ताणं विहरित्तए तहेव अभिलावे॥ वासावासं छ॥ ३ अन्नयरं वा उवकरणजायं आयावि° च॥ ४ वा उच्चारपासवणं परिट्ठावित्तए सज्झायं च-छ॥ ५ °त्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, काउस्सग्गं छ॥ ६ केइ अभिसमन्नागए अहास° ग॥

गाहावइकुलं[1] जाव काउसग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए[2], से य से पडिसुणिज्जा एवं से कप्पइ[3] गाहावइ तं चेव, से य से नो पडिसुणिज्जा एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं जाव काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए ॥ २८० ॥

वासावासं० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा अणाभिग्गहियसेज्जासणियं होत्तए, आयाणमेतं, अणभिग्गहियसेज्जासणियस्स अणुच्चाकुइयस्स अणट्ठाबंधिस्स अमियासणियस्स अणातावियस्स असमियस्स अभिक्खणं २ अप्पडिलेहणासीलस्स अप्पमज्जणासीलस्स तहा २ णं संजमे दुराराहए भवइ; अणायाणमेतं, अभिग्गहियसेज्जासणियस्स उच्चाकुवियस्स अट्ठाबंधिस्स मियासणियस्स आयाविस्स समियस्स अभिक्खणं २ पडिलेहणासीलस्स पमज्जणासीलस्स तहा २ णं संजमे सुआराहए भवइ ॥ २८१ ॥

वासावासं पज्जोसवि० कप्पइ निग्गंथाण वा २ तओ उच्चारपासवणभूमीओ पडिलेहित्तए[4], न तहा हेमंतगिम्हासु जहा णं वासावासेसु, से किमाहु भंते!? वासावासएसु[5] णं ओसन्नं पाणा य तणा य बीया य पणगा य हरियायणा[6] य भवंति ॥ २८२ ॥ वासावासं पज्जोसवि० कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा तओ मत्तगाइं गिण्हित्तए, तं०—उच्चारमत्तए पासवणमत्तए खेलमत्तए ॥ २८३ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परं पज्जोसवणाओ गोलोमप्पमाणमित्ते वि केसे तं रयणिं उवायणावित्तए[7], पक्खिया आरोवणा, मासिते खुरमुंडे, अद्धमासिए कत्तरिमुंडे, छम्मासिए लोए, संवच्छरिए वा थेरकप्पे ॥ २८४ ॥

---

१ ०कुल भत्ताए वा पाणाए वा पविसामि वा णिक्खमामि वा जाव च ॥ २ ठामि, से य च-छ ॥ ३ कप्पइ जाव काउस्सग्गं वा ठाणं वा ठाइत्तए, से य से णो पडिसुणेज्जा च ॥ ४ ०त्तए, णो चेव णं तहा च ॥ ५ वासासु क-विना ॥ ६ हरियातणा च ॥ ७ ०त्तए, अज्जेणं खुरमुंडएण वा लुक्कसिरएण वा होयव्वं सिया, पक्खिया छ ॥

वासावासं पज्जोसवि० नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वदित्तए, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वेयइ से णं 'अकप्पेणं अज्जो! वयसी'ति वत्तव्वे सिया, जो णं निग्गंथो वा २ परं पज्जोसवणाओ अहिगरणं वयइ से णं निज्जूहियव्वे सिया ॥ २८५ ॥ वासवासं पज्जोसवि० इह खलु निग्गंथाण वा २ अज्जेव कक्खडे कडुए वुग्गहे समुप्पज्जिज्जा सेहे राइणियं खामिज्जा, राइणिए वि सेहं खामिज्जा, [ग्रं० १२००] खमियव्वं खमावेयव्वं[2], उवसमियव्वं उवसमावेयव्वं[3], सम्मुइसंपुच्छणाबहुलेणं होयव्वं, जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा, तम्हा अप्पणा चेव उवसमियव्वं, से किमाहु भंते!? उवसमसारं खु सामण्णं ॥ २८६ ॥

वासावासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ तओ उवस्सया गिन्हित्तए, वेउव्विया पडिलेहा साइज्जिया पमज्जणा ॥ २८७ ॥ वासावासं० कप्पइ निग्गंथाण वा २ अन्नयरिं दिसं वा अणुदिसं वा अवगिज्झिय भत्तपाणं गवेसित्तए, से किमाहु भंते!? ओसन्नं समणा[4] वासासु तवसंपउत्ता भवंति, तवस्सी दुब्बले किलंते मुच्छिज्ज वा पवडिज्ज वा तामेव दिसं वा अणुदिसं वा समणा भगवंतो पडिजागरंति ॥ २८८ ॥

वासावासं प० कप्पइ निग्गंथाण वा २ जाव चत्तारि पंच जोयणाइं गंतुं पडियत्तए, अंतरा वि से कप्पइ वत्थए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥ २८९ ॥

इच्चेयं संवच्छरियं थेरकप्पं अहासुत्तं अहाकप्पं अहामग्गं अहातच्चं सम्मं काएणं फासित्ता पालित्ता सोभित्ता तीरित्ता किट्टित्ता आराहित्ता

---

१ वयइ घवंतं वा सातिज्जति च–छ ॥ २ खामेयव्वं क–विना ॥ ३ उवसामियव्वं ग–च–छ ॥ ४ समणा भगवंतो तव॰ च ॥

आणाए अणुपालित्ता अत्थेगइया समणा णिग्गंथा तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झंति बुज्झंति मुच्चंति परिनिव्वायंति सव्वदुक्खाणमंतं करेंति, अत्थेगइया दोच्चेणं भवग्गहणेणं सिज्झंति जाव सव्वदुक्खाणमंतं करेंति, अत्थेगइया तच्चेणं भवग्गहणेणं जाव अंतं करेंति, सत्तट्ठ भवग्गहणाइं नाइक्कमंति ॥ २९० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भयवं महावीरे रायगिहे नगरे गुणसिलए चेइए बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं बहूणं सावयाणं बहूणं सावियाणं बहूणं देवाणं बहूणं देवीणं मज्झगए चेव एवमाइक्खइ एवं भासइ एवं पण्णवेइ एवं परूवेइ पज्जोसवणाकप्पो नामऽज्झयणं सअट्ठं सहेउयं सकारणं ससुत्तं सअत्थं सउभयं सवागरणं भुज्जो २ उवदंसेइ त्ति बेमि ॥ २९१ ॥

॥ पज्जोसवणाकप्पो सम्मत्तो । अट्ठमज्झयणं सम्मत्तं ॥

ए[कै]काक्षरगणनाग्रन्थाग्रमानमिदम्—

एकः सहस्रो द्विशतीसमेतः, श्लिष्टस्तथा षोडशभिर्विदन्तु ।
कल्पस्य संख्या कथिता विशिष्टा, विशारदैः पर्युषणाभिधस्य ॥ १ ॥

॥ ग्रन्थाग्रम् १२१६ ॥

कल्पसूत्रस्य चूर्णी निर्युक्तिगर्भा

तथा

पृथ्वीचन्द्रसूरिप्रणीतं टिप्पनकम्

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

कप्पसुत्तस्स चुण्णी।

(दसासुयक्खंधसुत्तट्ठमज्झयणस्स णिज्जुत्तिगब्भा चुण्णी)

संबंधो—सत्तमासियं फासेत्ता आगतो ताहे वासाजोग्गं उवहिं उप्पाएति, वासाजोग्गं च खेत्तं पडिलेहेति, एतेण संबंधेण **पज्जोसमणाकप्पो** संपत्तो। तस्स दारा चत्तारि, अधिकारो वासावासजोग्गेण खेत्तेण उवहिणा य, जा य वासासु मज्जाया। णामणिप्फण्णो पज्जोसमणाकप्पो। दुपदं नाम—पज्जोसमणा कप्पो य। पज्जोसमणाए कप्पो पज्जोसमणाकप्पो। पज्जायाणं ओसमणा पज्जोसमणा। अधवा परि–सव्वतोभावे, "उष निवासे", एस पज्जोसमणा॥ इदाणि **णिज्जुत्ती**वित्थारो—

> **पज्जोसमणाए अक्खराइं होंति उ इमाइं गोण्णाइं।**
> **परियायववत्थवणा, पज्जोसमणा य पागइया॥१॥**
> **परिवसणा पज्जुसणा, पज्जोसमणा य वासवासो य।**
> **पढमसमोसरणं ति य, ठवणा जेट्ठोग्गहेगट्ठा॥२॥**

पज्जोसमणाए० गाहाद्वयम्। पज्जोसमणा एतेसिं अक्खराणं शक्रेन्द्रपुरन्दरवदेकार्थिकानि नामानि गुणनिप्फण्णानि गौणानि। जम्हा पव्वज्जापरियातो पज्जोसमणावरिसेहिं गणिज्जति तेण परियागववत्थवणा भण्णति। जहा—आलोयण-वंदणाईसु जहारायणियाते कीरमाणेसु अणज्जमाणे परियाए पुच्छा भवति–कति पज्जोसमणातो गयातो उवट्ठावियस्स? जम्हा [1]उउबद्धिता दव्व-क्खेत्त-काल-भावपज्जाया एत्थ पज्जोसविज्जंति, उज्झिज्जंति त्ति भणितं होइ, अण्णारिसा दव्वादिपज्जाया वासारत्ते आयरिज्जंति तम्हा पज्जोसमणा भण्णति। पागतिय त्ति पज्जोसमण त्ति एयं सव्वलोगसामण्णं। पागतिया गिहत्था। एगत्थ चत्तारि मासा परिवसंतीति परिवसणा। सव्वासु दिसासु ण परिभमंतीति पज्जुसणा। वरिसासु चत्तारि मासा एगत्थ अच्छंतीति वासावासो। णिव्वाघातेणं पाउसे चेव वासपाउग्गं खित्तं पविसंतीति पढमसमोसरणं। [2]उडुबद्धाओ अण्णा मेरा ठविज्जतीति ठवणा। उडुबद्धे एक्केक्कं मासं खेत्तोग्गहो भवति, वरिसासु चत्तारि मासा एगखेत्तोग्गहो भवति त्ति जिट्ठोग्गहो। एषां व्यञ्जनतो नानात्वम्, न त्वर्थतः॥१॥२॥ एषामेकं ठवणाणामं परिगृह्य णिक्खेवो कज्जति—

> **ठवणाए णिक्खेवो, छक्को दव्वं च दव्वणिक्खेवो।**
> **खेत्तं तु जम्मि खेत्ते, काले कालो जहिं जो उ॥३॥**
> **[3]ओदइयाईयाणं, भावाणं जा जहिं भवे ठवणा।**
> **भावेण जेण य पुणो, [4]ठविज्जए भावठवणा उ॥४॥**

---

१ **ओबद्धिता** प्रत्यन्तरे॥ २ **ओबद्धातो** प्रत्य०॥
३ **उदईयाईयोणं** प्रत्य०॥ ४ **ठविज्जई** प्रत्य०॥ **ठाविज्जइ** प्रत्य०॥

ठवणाए णिक्खेवो० गाहा [द्वयम्]। णामठवणाओ गयाओ। दव्वट्ठवणा जाणगसरीरभविय-सरीरवतिरित्ता 'दव्वं च दव्वनिक्खेवो' जाइं दव्वाइं परिभुज्जंति जाणि य परिहरिज्जंति। परिभुज्जंति तण-डगल-छार-मल्लगादि। परिहरिज्जंति सच्चित्तादि ३। सच्चित्ते सेहो ण पव्वाविज्जित, अचित्ते वत्थादि ण घेप्पति पढमसमोसरणे, मीसए सेहो सोवहितो। खेत्तट्ठवणा सकोसं जायणं, कारणे वा चत्तारि पंच जोयणाइं। कालट्ठवणा चत्तारि मासा, यच्च तस्मिं कल्प्यम्। भावट्ठवणा कोधादिविवेगो भासासमिति-जुत्तेण य होतव्वं ॥३॥४॥ एतेसिं सामित्तादिविभासा कायव्वा तत्थ गाधा—

सामित्ते करणम्मि य, अहिगरणे चेव होंति छब्भेया।
एगत्त-पुहत्तेहिं, दव्वे खेत्तऽद्ध भावे य ॥५॥

चे० गाहा। दव्वस्स ठवणा दव्वठवणा, दव्वाणं वा ठवणा दव्वठवणा, दव्वेण वा ठवणा दव्वठवणा, दव्वेहिं वा ठवणा २, दव्वम्मि वा ठवणा द० २, दव्वेसु वा ठ० २। एवं खेत्त-काल-भावेसु वि एगत्त-पुहत्तेहिं सामित्त-करणा-ऽधिकरणा भाणितव्वा। तत्थ दव्वस्स ठवणा जहा कोइ संथारगं गेण्हति, दव्वाणं जधा तिन्नि पडोगारेणं गेण्हति, दव्वेणं जधा वरिसारत्ते चउसु मासेसु एक्कसिं आयंबिलेण पारेत्ता सेसं कालं अब्भत्तट्ठं करेति, दव्वेहिं मासेणं मासेणं चत्तारि आयंबिलपारणया, एवं निव्विइयएणं पि,[1] दव्वम्मि जधा एगंगिए फलए ठायव्वं, दव्वेसु जधा दामादीकट्ठसंथारए।[2] खेत्तस्स एगगामस्स परिभोगो, खेत्ताणं तिगामादीणं अंतरपल्लीयादीणं, करणे एगत्त-पुहत्तेणं णत्थि, अधिकरणे एगखेत्ते परं अद्धजोयणमेराते गंतुं पडिएत्तए, पुहत्तेणं दुयमादीहिं वि अद्धजोयणेहिं गंतुं पडिएत्तए कारणे। कालस्स जा मेरा सा ठविज्जति—अकप्पिया वासारत्तकाले[3] ण परिघेप्पति, कालाणं चउण्हं मासाणं ठवणा, कालेण आसाढपुण्णिमाए[4] कालेण ठायंति, कालेहिं पंचाहे पंचाहे गते कारणे ठायंति, कालम्मि पाउसे ठायंति, कालेसु आसाढपुण्णिमाओ सवीसतिरायमासदिवसेसु गतेसु ठायंति कारणे। भावस्स ओदइयस्स ठवणा, भावाणं खतियं भावं संकमंतस्स[5] सेसाणं भावाणं परिवज्जणा होइ, भावेणं णिज्जरट्ठाए ठाति, भावेहि णिज्जरट्ठयाए संगहट्ठयाए वेतावच्चं करेति, भावम्मि खतोवसमिते, भावेसु णत्थि, अहवा खतोव-समिते भावे सुद्धातो सुद्धतरं एवमादिसु परिणमंतस्स भावेसु ट्ठवणा भवति ॥५॥ एवं ताव दव्वादि समासेणं भणितं। इदाणिं एते चेव वित्थरेण भणीहामि। तत्थ ताव पढमं कालट्ठवणं भणामि। किं कारणं? जेणं एतं सुत्तं[6] कालट्ठवणाए सुत्तादेसेणं परूवेतव्वं—

कालो समयादीओ, पगयं समयम्मि तं परूवेस्सं।
णिक्खमणे य पवेसे, पाउस सरए य वोच्छामि ॥६॥

---

१ णिव्विओयणं पि प्रत्यन्तरेषु॥ २ दोमादीकंबी संथारए प्रत्य०। दोमादीकं पी संथारए प्रत्यन्तरेषु॥ ३ °काले परिघेप्पति प्रत्य०। °कालोपरि घेप्पति प्रत्य०॥ ४ °माकालेण प्रत्यन्तरेषु। ५ संकंतस्स प्रत्यन्तरेषु॥ ६ जं एयं सुत्तं प्रत्य०॥

कालो समयादीओ० गाथा। असंखेज्जसमया आवलिया, एवं सुत्तालावएण जाव संवच्छरं। एत्थ पुण उडुबद्धेण वासारत्तेण य पगतं, अधिगार इत्यर्थः। तत्थ पाउसे पवेसो वासावासपाउग्गे खेत्ते, सरते तातो निग्गमणं ॥६॥

ऊणाइरित्तमासे, अट्ठ विहरिऊण गिम्ह हेमंते।
एगाहं पंचाहं, मासं च जहासमाहीए ॥७॥

ऊणातिरित्त० गाहा। चत्तारि हेमंतिया मासा, चत्तारि गिम्हमासा, एते अट्ठ विहरंति। ते पुण अट्ठ[1] मासा ऊणा वा अतिरित्ता वा विहरिज्जा ॥७॥ कथं पुण ऊणा वा अतिरित्ता वा भवंति? तत्थ ताव[2] जहा ऊणा भवंति तधा भण्णति—

काऊण मासकप्पं, तत्थेव उवागयाण ऊणा ते।
चिक्खल्ल वास रोहेण वा वि तेण ट्ठिया ऊणा ॥८॥

काऊण० पुव्वद्धं। आसाढचाउम्मासितं पडिक्कंते, जति अण्णत्थ वासावासपाउग्गं खेत्तं णत्थि ताहे तत्थेव ठिता वासावासं एवं ऊणा अट्ठ मासा, जेण सत्त मासा विहरिता ॥

अहवा इमेहिं पगारेहिं ऊणा अट्ठ मासा होज्ज—

चिक्खल्ल० पच्छद्धं। जत्थ वासारत्तो कतो ततो कत्तियचाउम्मासिए ण णिग्गया। इमेहिं कारणेहिं–पंथे चिक्खल्लो तत्थ खुप्पिज्जति, वासं वा ण ओरमती, रोहगो वा जातो। जाव मग्गसिरं सव्वं ण णिग्गता, ताहे पोसे णिग्गयाणं पोसादीया आसाढंता सत्त मासा विहरिता, एवं ऊणा भवंति ॥८॥

इयाणिं जहा अतिरित्ता अट्ठ मासा विहरिता होज्ज तहा भण्णति—

वासाखेत्तालंभे, अद्धाणादीसु पत्तमहिगातो।
साहगवाघाएण व, अपडिक्कमिउं जइ वयंति ॥९॥

वासाखेत्तालंभे० गाधा। साहुणो आसाढचाउमासिए पडिक्कंते वासावासपातोग्गं खेत्तं मग्गंता ण लभंति, ताहे तेहिं मग्गंतेहिं ताव ण लद्धं जाव आसाढचाउम्मासियातो सवीसतिरातो मासो गतो, णवरं भद्दवए जोण्हस्स पंचमीए लद्धं खेत्तं तम्मि दिवसे पज्जोसवियं, एवं णव मासा सवीसतिराता विहरिता। अहवा साधू अद्धाणपडिवण्णा, सत्थवसेणं आसाढचाउम्मासियातो परेणं पंचाहेण वा दसाहेण वा जाव सवीसतिराते वा मासे खेत्तं पत्ता, एवं अतिरित्ता अट्ठ मासा विहरिता। अहवा जत्थ वासावासो कतो ततो खेत्तातो आरतो चेव कत्तियचाउम्मासियस्स णिग्गच्छंति इमेहिं कारणेहिं—कत्तियपुण्णिमाते[3] आयरियाणं णक्खत्तं असाहगं, अण्णो वा कोइ तद्दिवसं वाघातो भविस्सति ताहे अपुण्णे कत्तिए णिग्गच्छंता अतिरित्ते अट्ठ मासे विहरिस्संति ॥९॥ "एगाहं पंचाहं मासं व जहासमाधीए" (गा० ७) अस्य व्याख्या—

पडिमापडिवण्णाणं, एगाहं पंच होंतऽहालंदे।
जिण-सुद्धाणं मासो, णिक्कारणओ य थेराणं ॥१०॥

---

१ **पायोग्गं** प्रत्य० ॥ २ **भद्दपदजो**° प्रत्यन्तरेषु ॥ ३ °**पुण्णिमाए** प्रत्य० ॥

पडिमापडिवन्नाणं० गाहा । पडिमापडिवण्णा उडुबद्धे एक्केकं अहोरत्तं एगखेत्ते अच्छंति । अहा
दिया पंच अहोरत्ताइं एगखेत्ते अच्छंति । जिणकप्पिया मासं । सुद्धपरिहारिया एवं चेव । थेरकप्पि
णिव्वाघातेण मासं, वाघाए ऊणं वा अतिरित्तं वा मासं ॥१०॥

ऊणाइरित्त मासा, एवं थेराण अट्ठ णायव्वा ।
इयरे अट्ठ विहरिउं, णियमा चत्तारि अच्छंति ॥११॥

ऊणातिरित्त मासा० गाथा । 'इयरे णाम' पडिमापडिवण्णया अहालंदिया एते एवं रिति
उउबद्धे कहिं पुण ठातव्वं वासारत्तिया चत्तारि मासा सव्वे वि अच्छंति एगखेत्ते ॥११॥

आसाढपुण्णिमाए, वासावासं तु होति ठायव्वं ।
मग्गसिरबहुलदसमीउ जाव एक्कम्मि खेत्तम्मि ॥१२॥

आसाढपुण्णिमाए वासावासेसु होति ठातव्वं० गाधा । आसाढपुण्णिमाए वासावासं ठातव्वं ॥१२

बाहि ठिया वसभेहिं, खेत्तं गाहेत्तु वासपाओग्गं ।
कप्पं कहेत्तु ठवणा, सावणऽसुद्धस्स पंचाहे ॥१३॥

बाहि ठिया वसभेधि० गाधा । 'बाहि ठिय' त्ति जत्थ आसाढमासकप्पो कतो तत्थ दसमि
आरब्भ जाव आसाढमासपण्णरसी ताव वासावासपाउग्गे खेत्ते संथारय-डगलग-छार-मल्लगादी गेण्हं
वसभा भावेंति य खेत्तं साधुभावणाए । ततो आसाढपुण्णिमाए वासावासपाउग्गे खेत्ते गंतुं आसाढचा
म्मासियं पडिक्कमंति, पंचहिं दिवसेहिं पज्जोसवणाकप्पं कहेंति, सावणबहुलस्स पंचमीए पज्जोसवेंति । अ
बाहिट्ठितेहिं वसभेहिं ण गहिताणि छारादाणि ताहे कप्पं कहेंता चेव गेण्हंति मल्लगादीणि ।
आसाढपुण्णिमाए ठिता जाव मग्गसिरबहुलस्स दसमी ताव एगम्मि खेत्ते अच्छेज्जा तिण्णि वा दसरात
एवं तिन्नि पुण दसराता चिक्खल्लादीहिं कारणेहिं ॥१३॥

एत्थ तु अणभिग्गहियं, वीसतिरायं सवीसतीमासं ।
तेण परमभिग्गहियं, गिहिणातं कत्तिओ जाव ॥१४॥

एत्थ उ० गाथा । 'एत्थ'ति पज्जोसविते सवीसतिरायस्स मासस्स आरतो जति गिहत्
पुच्छंति—तुब्भे अज्जो ! वासारत्तं ठिता ? अध णो ताव ठाध ? । एवं पुच्छिएहिं जति अभिवड्ढियसंवच्छ
जत्थ अधिमासतो पडति तो आसाढपुण्णिमातो वीसतिराते गते भणंति 'ठिता मो' त्ति, आरतो
कप्पति वोत्तुं 'ठिता मो' त्ति । अह इतरे तिण्णि चंदसंवच्छरा तेसु सवीसतिराए मासे गते भणंति 'ठि
मो' त्ति, आरतो ण कप्पति वोत्तुं 'ठिता मो' त्ति ॥१४॥ किं कारणं ?—

१ थेराण होंति णायव्वा प्रत्यन्तरेषु ॥ २ निशीथचूर्णौ "अहालंदिया विसुद्धपरिहारिया जिण
कप्पिया य" इति पाठः ॥ ३ एवं विहरित्ता प्रत्यन्तरे ॥ ४ वासावासेसु होति प्रत्य० । वासा
वासासु होति प्रत्य० । वासावासम्मि होति प्रत्य० ॥ ५ °मीए जाव प्रत्य° ॥ ६ वासाणं
सुद्धदसमीए निर्युक्तिप्रत्यन्तरेषु ॥

असिवाइकारणेहिं, अहवा वासं ण सुट्ठु आरद्धं।
अहिवड्ढियम्मि वीसा, इयरेसु सवीसई मासो ॥१५॥

असिवादि० गाहा। कयाति असिवातीणि कारणाणि उप्पज्जेज्जा जेहिं णिग्गमणं होज्जा ताहे ते गिहत्था मण्णेज्ज——ण किंचि जाणंति एते, मुसावायं वा उल्लवेंति, जेणं 'ठिता मो' त्ति भणित्ता णिग्गया।' अहवा वासं ण सुट्ठु आरद्धं, तेण लोगो भीतो धण्णं झंपितुं ठितो; साधूहिं भणितं 'ठिया मो' त्ति, जाणंति एते—वरिसिस्सति तो मुयामो धण्णं; विक्किणामो अधिकरणं, घराणि य छएंति, हलादीण य संठप्पं करेंति। जम्हा एते दोसा तम्हा वीसतिराते अगते सवीसतिराते वा मासे अगते ण कप्पति वोत्तुं 'ठिता मो' त्ति ॥१५॥

एत्थ तु पणगं पणगं, कारणियं जा सवीसतीमासो।
सुद्धदसमीठियाण व, आसाढीपुण्णिमोसरणं ॥१६॥

एत्थ तु० गाहा। आसाढपुण्णिमाए ठियाणं जति तणडगलादीणि गहियाणि पज्जोसवणाकप्पो य कहितो तो सावणबहुलपंचमीए पज्जोसवेंति। असति खेत्ते सावणबहुलदसमीए, असति खेत्ते सावण-बहुलस्स पण्णरसीए, एवं पंच पंच ओसारेंतेण जाव असति भद्दवतसुद्धपंचमीए, अतो परेणं ण वट्टति अतिक्कामेतुं। आसाढपुण्णिमातो आढत्तं मग्गंताणं जाव भद्दवयजोण्हस्स पंचमीए एत्थंतरे जति ण लद्धं ताहे जति रुक्खहेट्ठे ठितो तो वि पज्जोसवेतव्वं। एतेसु पव्वेसु जहालंभेणं पज्जोसवेयव्वं, अप्पव्वे ण वट्टति॥

कारणिया चउत्थी वि **अज्जकालएहिं** पवत्तिता। कहं पुण ?— **उज्जेणीए** णगरीए **बलमित्त-भाणुमित्ता** रायाणो। तेसिं भाइणेज्जो **अज्जकालएण** पव्वावितो। तेहिं रादीहिं पदुट्ठेहिं **अज्जकालतो** निव्विसतो कतो। सो **पइट्ठाणं** आगतो। तत्थ य **सातवाहणो** राया सावगो। तेण **समणपूयणओ च्छणो** पवत्तितो, अंतेउरं च भणियं——अमावसाए उववासं काउं "अट्ठमिमादीसु उववासं कातुं" **इति पाठान्तरम्** पारणए साधूणं भिक्खं दाउं पारिज्जह। अध पज्जोसमणादिवसे आसण्णीभूते **अज्जकालएण सातवाहणो** भणितो—भद्दवयजोण्हस्स पंचमीए पज्जोसवणा। रण्णा भणितो—तद्दिवसं मम इंदो अणु-जायव्वो होहिति तो 'ण पज्जुवासित्ताणि चेतियाणि साधुणो य भविस्संति' त्ति कातुं तो छट्ठीए पज्जोस-वणा भवतु। आयरिएण भणियं—न वट्टति अतिकामेतुं। रण्णा भणितं—तो चउत्थीए भवतु। आयरिएण भणितं—एवं होउ—त्ति चउत्थीए कता पज्जोसवणा। एवं चउत्थी वि जाता कारणिता॥

"सुद्धदसमीठियाण व आसाढीपुण्णिमोसरणं" ति जत्थ आसाढमासकप्पो कतो, तं च खेत्तं वासा-वासपाउग्गं, अण्णं च खेत्तं णत्थि वासावासपाउग्गं, अहवा अब्भासे चेव अण्णं खेत्तं वासावासपाउग्गं, सव्वं च पडिपुण्णं संथारडगलकादी काइयभूमी य बद्धा, वासं च गाढं अणोरयं आढत्तं, ताहे आसाढ-पुण्णिमाए चेव पज्जोसविज्जति। एवं पंचाहपरिहाणिमधिकृत्योच्यते ॥१६॥

---

१ **सवीसओ मासो** प्रत्य० ॥ २ **जाव वीसती** प्रत्यन्तरेषु ॥ ३ **पज्जवसणाकप्पो** प्रत्य० ॥ ४ **अण्णया पज्जोसवणादिवसे आसण्णे आगते अज्जकालएण** प्रत्य० ॥

इय सत्तरी जहण्णा, असीति णउती दसुत्तरसयं च ।
जइ वासति मग्गसिरे, दस राया तिण्णि उक्कोसा ॥१७॥

इय सत्तरी० गाहा । 'इय' उपप्रदर्शने । जे आसाढचाउम्मासियातो सवीसतिराते मासे गते पज्जोसवेंति तेसिं सत्तरी दिवसा जहण्णतो जेट्ठोग्गहो भवति । कहं पुण सत्तरी ? चउण्हं मासाणं सवीसं दिवससतं भवति, ततो सवीसतिरातो मासो पण्णासं दिवसा सोधिया, सेसा सत्तरिं दिवसा जे भद्दवयबहुलस्स दसमीए पज्जोसवेंति तेसिं असीतिं दिवसा जेट्ठोग्गहो । जे सावणपुण्णिमाए पज्जोसवेंति तेसिं णेउतिं[1] दिवसा जेट्ठोग्गहो । जे सावणबहुलदसमीए ठिया तेसिं दसुत्तरं दिवससतं जेट्ठोग्गहो । एवमादीहिं पगारेहिं वरिसारत्तं एगखेत्ते अच्छित्ता कत्तियचाउम्मासिए णिग्गंतव्वं । अथ वासं ण ओरमति तो मग्गसिरे मासे जद्दिवसं पैक्कमट्टियं[2] जातं तद्दिवसं चेव णिग्गंतव्वं । उक्कोसेणं तिण्णि दसरायाण निग्गच्छेज्जा, मग्गसिरपुण्णिमाए त्ति भणियं होइ । मग्गसिरपुण्णिमाते परेण जति विप्लुवंतेहिं[3] (?) तह वि णिग्गंतव्वं । अध ण णिग्गच्छन्ति तो चउलहुगा । एवं पंचमासिओ जेट्ठोग्गहो जातो ॥१७॥

काऊण मासकप्पं, तत्थेव ठियाँणऽतीए[4] मग्गसिरे ।
सालंबणाण छम्मासितो तु जेट्ठोग्गहो होति ॥१८॥

काऊण० गाहा । आसाढमासकप्पं काउं जति अण्णं वासावासपाउग्गं खेत्तं णत्थि, तं चेव वासावासपाउग्गं जत्थ आसाढमासकप्पो कतो, तो तत्थेव पज्जोसविते; आसाढपुण्णिमाते वा सालंबणाणं मग्गसिरं पि सव्वं वासं ण ओरमति तेणं ण णिग्गता, असिवादीणि वा बाहिं, एवं सालंबणाणं छम्मासितो जेट्ठोग्गहो । बाहिं असिवादीहिं जदि वाघातो अण्णवसहीए ठंति, जतणाविभासा कातव्वा ॥१८॥

जइ अत्थि पयविहारो, चउपाडिवयम्मि होइ गंतव्वं ।
अहवा वि अणितस्सा, आरोवण पुव्वनिद्दिट्ठा ॥१९॥

जति अत्थि पदविहारो० गाहा । कंठा । कुत्र निद्दिट्ठा ? **निसीथे** ॥१९॥ कयाइ अपुण्णे वि चाउम्मासिए निग्गमेज्जा इमेहिं कारणेहिं—

काईयभूमी संथारए य संसत्त दुल्लहे भिक्खे ।
एएहिं कारणेहिं, अप्पत्ते होइ णिग्गमणं ॥२०॥
राया सप्पे कुंथू, अगणि गिलाणे य थंडिलस्सऽसति ।
एएहिं कारणेहिं, अप्पत्ते होति णिग्गमणं ॥२१॥

काइय० गाहा [द्वयम्] । काईयभूमी संसत्ता उदएण वा पेल्लिता[5] । संथारगा संसत्ता । अन्नातो वि तिण्णि वसधीओ णत्थि, अहवा तासु वि एस चेव वाघातो । राया वा पदुट्ठो । गिलाणो वा जाओ विज्जनिमित्तं अतिक्कंते वि अच्छिज्जति ॥२०॥२१॥

---

१ णतुतिं प्रत्य० ॥ २ पक्कमट्टियं प्रत्य० । पक्कमज्जियं प्रत्य० ॥ ३ विब्भमंतेहिं प्रत्य० ॥ ४ ठियाण जाव मग्ग° प्रत्य० ॥ ५ पिल्लिया प्रत्य० ॥

वासं व ण ओरमई, पंथा वा दुग्गमा सचिक्खल्ला ।
एएहिं कारणेहिं, अइकंते होइ णिग्गमणं ॥२२॥
असिवे ओमोयरिए, राया दुट्ठे भए व गेलण्णे ।
एएहिं कारणेहिं, अइकंते होंति णिग्गमणं ॥२३॥

वासं व ण ओरमती० गाथाद्वयं कंठं ॥२२॥२३॥ एस कालट्ठवणा । इयाणिं खेत्तट्ठवणा—

उभओ त्रि अद्धजोयण, सअद्धकोसं च तं हवति खेत्तं ।
होइ सकोसं जोयण, मोत्तूणं कारणज्जाए ॥२४॥

उभओ० गाधा । जम्मि खेत्ते वासावासं ठायंति तत्थ 'उभतो' सव्वतो समंता सकोसं जोयणं उग्गहो कातव्वो । कहं पुण ? सव्वतो समंता छ दिसातो, पुव्वा दाहिणा अवरा उत्तरा उड्ढा अधा । चत्तारि विदिसातो असंववहारिगीओ एगपएसियाओ त्ति कातुं मुक्कातो । तासु छसु दिसासु एक्केक्काए अद्धजोयणं अद्धकोसं च भिक्खायरियाए गम्मति, गतपडियागतेणं सकोसं जोयणं भवति ॥२४॥
कधं पुण छद्दिसातो भवंति ? उच्यते—

उड्ढमहे तिरियम्मि य, सकोसयं सव्वतो हवति खेत्तं ।
इंदपयमाइएसुं, छद्दिसि इयरेसु चउ पंच ॥२५॥
तिण्णि दुवे एक्का वा, वाघाएणं दिसा हवइ खेत्तं ।
उज्जाणाओ परेणं, छिण्णमडंबं तु अक्खेत्तं ॥२६॥

उड्ढमहे० गाहा[द्वयम्] । 'इंदपदे' **गयग्गपदे** पव्वते उवरिं पि गामो, हिट्ठा वि गामो, उड्ढुच्च-तस्स[1] मज्झम्मि वि गामो, मज्झिल्लगामस्स चउसु वि दिसासु गामा । मज्झिल्लगामे ठिताणं छद्दिसातो भवंति । आदिग्गहणेणं जो अण्णो वि एरिसो पव्वतो होज्ज तस्स वि छद्दिसातो भवंति । 'मोत्तुं'त्ति एरिसं पव्वयं मोत्तुं अण्णम्मि खेत्ते चत्तारि वा दिसातो उग्गहो भवति पंच वा ॥२५॥

ण केवलं एत्तियाओ चेव, तिन्नि दुवे वा एक्का वा दिसा वाघाएणं होज्जा । को पुण वाघातो ? अडवि-उज्जाणाओ परेणं पव्वयादि विसमं वा पाणियं वा, एतेहिं कारणेहिं एयाओ दिसाओ रुद्धियातो होज्जा जेण गामो णत्थि, सति वि गामे अगम्मो होज्ज । 'छिण्णमडंबं णाम' जस्स गामस्स वा णगरस्स वा सव्वासु वि दिसासु उग्गहे गामो णत्थि, तं च अक्खेत्तं णायव्वं ॥२६॥ जाए दिसाते जलं ताते दिसाए इमं विहिं जाणेज्जा—

दगघट्ट तिन्नि सत्त व, उडु-वासासु ण हणंति तं खेत्तं ।
चउरट्ठाति[2] हणंती जंघद्धेक्को वि उ परेणं ॥२७॥

दगघट्ट० गाथा । 'दगसंघट्टो नाम' जत्थ जाव अद्धं जंघाए उदगं । उडुबद्धे तिन्नि संघट्टा जत्थ भिक्खायरियाए, गतागतेणं छ । वासासु सत्त, ते गतागतेणं चोद्दस भवंति । एतेहिं ण उवहम्मति खेत्तं ॥ ॥२७॥ खेत्तट्ठवणा गता । दव्वट्ठवणा इदाणिं—

---

१ **उड्ढं च तस्स** प्रत्यन्तरेषु । नायं पाठः साधीयान् ॥ २ **चउमट्ठाति** प्रत्य० ॥

दव्वट्ठवणाऽऽहारे१, विगई२ संथार३ मत्तए४ लोए५ ।
सच्चित्ते६ अच्चित्ते७, वोसिरणं गहण-धरणाइं ॥२८॥ दारगाहा ॥
पुव्वाहारोसवणं, जोगविवड्ढी य सत्तिउग्गहणं ।
संचइय असंचइए, दव्वविवड्ढी पसत्था उ ॥२९॥

दव्वट्ठवणाहारे० गाहा । पुव्वाहारो० गाहा । दव्वठवणाए आहारे चत्तारि मासे णिराहारो अच्छतु । ण तरति तो एगदिवसूणे । एवं जति जोगहाणी भवति तो जाव दिणे दिणे आहारेतुं जोगवुड्ढी—जो णमोक्कारेणं पारेतओ सो पोरिसीते पारेतु, पोरिसिइत्तो पुरिमड्ढेण, पुरिमड्ढइत्तो एक्कासणएण । किं कारणं ? वासासु चिक्खल्लचिलिच्चिलं, दुक्खं सण्णाभूमिं गम्मति, थंडिल्लाणि य पउराणि हरितकाएण उवहताणि ॥२८॥ गता आहारठवण त्ति । इदाणिं विगतिठवण त्ति—

"संचइय असंचइए दव्वविवड्ढी पसत्था उ" । विगती दुविधा—संचइया असंचइया य । तत्थ असंचइया खीरं दधिं मंसं णवणीओगाहिमगा य, सेसाओ घय-गुल-मधु-मज्ज-खज्जविहाणाओ संचइयाओ । तत्थ मज्जविहाणाओ अप्पसत्थाओ, सेसाओ पसत्थाओ ॥२९॥ आसामेकतरा परिगृह्योच्यते—

विगतिं विगतीभीओ, विगइगयं जो उ भुंजए भिक्खू ।
विगईविगयसभावं, विगती विगतिं बला नेइ ॥३०॥

विगतिं० गाथा । तं आहारेत्ता संयतत्वादसंयतत्वं विविधैः प्रकारैः गच्छिहिति विगतिं । 'विगतीभीतो' त्ति संयतत्वादसंयतत्वगमनं तस्स भीतो । 'विगतिगतं' भत्तं पाणं वा विगति-मिस्सं ण भोत्तव्वं । जो पुण भुंजति तस्स इमे दोसा—विगती० पच्छद्धं । विगतीए विगतो संजयभावो जस्स सो विगतीविगतसभावो, तं विगतीविगतसभावं सा विगती आहारिया बला विगतिं णेति । "विगती णाम" असंयतत्वगमनम् । जम्हा एते दोसा तम्हा णव रसविगतीतो ओगाहिमगदसमातो णाऽऽहारे-तव्वातो । ण तहा उडुबद्धे जधा वासासु, वासासु । सीयले काले अतीव मोहुब्भवो भवति गज्जितविज्जुया-ईणि य दट्ठुं सोउं च ॥३०॥ भवे कारणं अहारेज्जा वि गेलण्णेणं । आयरिय-बाल-वुड्ढ-दुब्बलसंघयणाणं गच्छोवग्गहट्ठताए घेप्पेज्जा । अहवा सड्ढा णिबंधेण णिमंतेति पसत्थाहिं विगतीहिं तत्थ गाहा—

पसत्थविगईगहणं, गरहियविगतिग्गहो य कज्जम्मि ।
गरहा लाभ पमाणे, पच्चय पावप्पडीघाओ ॥३१॥

पसत्थविगतीगहणं० गाहा । ताधे जाओ असंचइयाओ खीर-दधि-ओगाधिमगाणि य ताओ असंचइयातो घेप्पंति, संचइयातो ण घेप्पंति घत-तेल्ल-गुल-णवणीयादीणि । पच्छा तेसिं खते जाते जता कज्जं भवति तदा ण लब्भंति तेण ताओ ण घेप्पंति । अह सड्ढा णिबंधेण णिमंतेति ताधे भण्णति—

१ खीरदधिणव° प्रत्य० ॥ २ उ गिण्हए भिक्खू प्रत्य० ॥ ३ भवति कारणं प्रत्य० ॥ ४ णिब्बंधंति ताहे प्रत्यन्तरेषु ॥

जदा कज्जं भविस्सति तदा गेण्हीहामो बालादि, बाल-गिलाण-वुड्ढ-सेहाण य बहूणि कज्जाणि उप्पज्जंति, महंतो य कालो अच्छति । ताहे सड्ढा तं भणंति—जाव तुब्भे समुद्दिसह ताव अत्थि चत्तारि वि मासा । ताहे णाऊग गेण्हंति जयणाए । संचइयं पि ताधे घेप्पति जहा तेसिं सड्ढाणं सड्ढा वड्ढति । अव्वोच्छिन्ने भावे चेव भणंति—होतु अलाहि पज्जत्तं ति । सा य गहिया थेर-बाल-दुब्बलाणं दिज्जति, बलिय-तरुणाणं ण दिज्जति, तेसिं पि कारणे दिज्जति । एवं पसत्थविगतिग्गहणं । अपसत्था ण घेत्तव्वा । सा वि गरहिता विगती कज्जेणं घेप्पति इमेणं—"वासावासं पज्जोसविताणं अत्थेगतियाणं एवं वुत्तपुव्वं भवति—'अट्ठो भंते! गिलाणस्स ?' तस्स य गिलाणस्स वियडेणं पोग्गलेणं वा कज्जं, से य पुच्छितव्वे—केवतिएणं से अट्ठो ?[१] जं से पमाणं वदति 'एवतिएणं मम कज्जं' तप्पमाणतो घेत्तव्वं ।" एयम्मि कज्जे वेज्जसंदेसेण वा अण्णत्थ वा कारणे आगाढे जस्स सा अत्थि सो विण्णविज्जति, तं च से कारणं दीविज्जति, एवं जाइते समाणे लभेज्जा, जाधे य तं पमाणं पत्तं भवति जं तेण गिलाणेण भणितं ताहे भण्णति—'होतु अलाहि' त्ति वत्तव्वं सिया । ताहे तस्यापि प्रत्ययो भवति—सुव्वत्तं एते गिलाणट्ठयाए मग्गंति, ण एते अप्पणो अट्ठाए मग्गंति, जति पुण अप्पणो अट्ठाते मग्गंता तो दिज्जंतं पडिच्छंता जावतियं दिज्जति । जे वि य भावा तेसिं पि पडिघातो कतो भवति, ते वि जाणंति—जधा तिण्णि दत्तीतो गेण्हंति, सुव्वत्तं गिलाणट्ठाए । से णं एवं वदंतं "अलाहि, पडिग्गाहेहि भंते ! तुमं पि भोक्खसि वा[२] पाहिसि वा, एवं से कप्पति पडिग्गाहित्तए, नो से कप्पति गिलाणणीसाए पडिग्गाहित्तए" ॥३१॥ एवं विगतिठवणा[३] गता । इदाणिं संथारे त्ति—

कारणओ उडुगहिते, उज्झिऊण गेण्हंति अण्णपरिसाडी ।
दाउं गुरुस्स तिण्णि उ, सेसा गेण्हंति एक्केक्कं ॥३२॥

कारण० गाहा । संथारया जे उडुबद्धिया कारणे गहिया ते वोसिरिज्जंति, अण्णेसिं गहणं धारणं च ॥३२॥ संथारे त्ति गतं । इदाणिं मत्तए त्ति—

उच्चार-पासवण-खेलमत्तए[४] तिण्णि तिण्णि गेण्हंति ।
संजय-आएसट्ठा, भुंजेज्जऽवसेस[५] उज्झंति ॥३३॥

उच्चार० गाधा । उच्चार-पासवणमत्तया जे उडुबद्धे कारणेणं गहिया खेलमत्तो य ते वोसिरिज्जंति, अन्नेसिं गहणं धारणं च । एक्केक्के तिण्णि तिण्ण उच्चार-पासवण-खेलमत्तगे य गेण्हति, उभयोकालं पि पडिलेहिज्जंति । जति वुट्ठी ण पडति ण परिभुंजंति दिया वा रातो वा, परिभुंजंति मासलहुं । जाहे वासं पडति ताधे परिभुंजंति, जेण अभिग्गहो गहितो सो परिट्ठवेति । जदा णत्थि तदा अप्पणा परिट्ठवेति । ताव सो णिव्विसियव्वो जाव कज्जं करेति । उल्लतो ण णिक्खिप्पति, विसुयावेत्ता णिक्खिप्पइ । सेह-अपरिणताणं ण दाविज्जति ॥३३॥ मत्तए त्ति गतं । [इदाणिं लोए त्ति—]

---

१ पडिलाहेहि प्रत्य० ॥ २ वा दाहिसि वा प्रत्य० ॥ ३ विगतीण ठवणा प्रत्य० ॥ ४ उच्चारे पासवणे, खेलम्मि य मत्त तिण्णि गिण्हंति । इति प्रत्यन्तरेषु पाठः ॥ ५ °आपसाए भिज्जेज्जऽव° प्रत्य० ॥

धुवलोओ उ जिणाणं, णिच्चं थेराण वासवासासु ।
असहू गिलाणगस्स व, णातिक्कामेज्ज तं रयणिं ॥३४॥

धुवलोओ उ० गाहा । धुतकेस-मंसुणा भवितव्वं । गच्छणिग्गताणं धुवलोओ निच्चं । गच्छवासीणं पि थेरकप्पियाणं ति वासावासे उस्सग्गेणं धुवलोतो कातव्वो । अध ण तरति असहू वा ताधे सा रयणी णातिक्कमेयव्वा ॥३४॥ लोए त्ति गतं । सच्चित्तं—

मोत्तुं पुराण-भावियसड्ढे संविग्ग सेस पडिसेहो ।
मा णिद्दओ भविस्सइ, भोयण मोए य उड्डाहो ॥३५॥ दारं ।

[मोत्तुं पुराण० गाहा ।] सेहं वा सेहीं वा जति पव्वावेति चउगुरुं आणादि विराहणा, सो ताव जीवे ण सद्दहति । कधं ? जति भण्णति 'एते आउक्काइया जीवा' तं च कालं ते पुणो दुक्खं परिहरितुं, ताधे सो भणति—जति एते जीवा तो तुब्भे णिवयमाणे किं हिंडध तुब्भे किर अहिंसया ?, एवं ण सद्दहति । पादे ण धोवंति जति ताहे सो भणति—समलचिक्खल्लं मद्दिऊणं पाए वि ण धोवेंति ताहे दुगुंछति, किं एतेहिं समं अच्छितेण असुयीहिं ? ति गच्छेज्जा । अह धोवेंति सागारियं ति बाउसदोसा । वासे पडंते सो पडिस्सयाओ ण णीति, सो य उवस्सगो डहरगो ताहे जति मंडलीए समुद्दिसंते पासति तो उड्डाहं करेति विप्परिणमति य, अण्णेहि य संसट्ठयं समुद्दिसावितो पच्छा वच्चति । अध मंडलीए ण समुद्दिसंति तो सामायारिविराधणा समता य ण कता भवति । जति वा णिसग्गमाणा मत्तएसु उच्चार-पासवणागि आयरंति तं दट्ठूण गतो समाणो उड्डाहं करेज्ज । अध धरेंति तो आयविराहणा । अध निसग्गं ते णिंति तो संजमविराधणा । एवमादी दोसा जम्हा तम्हा ण पव्वावेयव्वा । भवे कारणं पव्वावेज्जा—पुराणो वा अभिगतसड्ढो वा अधवा कोति राया रायगच्चो वा अतिसेसी वा अव्वोच्छित्तिं वा काहिति त्ति पव्वावेंति, ताधे पुण विवित्ता वसही महती य घेप्पति । जति जीवे चोएति तत्थ पण्णविज्जति, पादाण य से कप्पो कीरति, समुद्देसे उच्चारादिसु य जयणाए जयंति आयरंति, अण्णं पडिस्सयं वा घेत्तूण जतणाए उवचरिज्जति ॥३५॥

इदाणिं अच्चित्ताणं छार-डगलय-मल्लयादीणं उडुबद्धे गहियाणं वासासु वोसिरणं, वासासु [गहणं] धरणं [च] । छाराईणि जति ण गिण्हति मासलहुं, जा य तेहिं विणा विराधणा गिलाणादीण भविस्सति । भायणे विराधणा लेवेण विणा तम्हा घेत्तव्वाणि । छारो एक्के कोणे पुंजो घणो कीरति, तलिया विकिंचिज्जंति, जदा ण विकिंचितातो तदा छारपुंजे णिहम्मंति । 'मा पणतिजिस्संति' उभतो काले पडिलेहिज्जंति ताओ छारो य । जता अवगासो भूमीए नत्थि छारस्स तदा कुंडगा भरिज्जंति । लेवो समाणेऊण भाणस्स हेट्ठा कीरति, छारेण उग्गुंडिज्जति, स च भायणेण समं पडिलेहिज्जति । अध अच्छंतयं भायणं

---

१ धुवकेस° प्रत्यन्तरेषु । नाय पाठः साधुः ॥ २ निसग्गं ते णंति तो प्रत्यन्तरेषु । निस्संक मग्गंते णंति तो प्रत्य० ॥ ३ अभिगमसड्ढो प्रत्य० ॥
४ 'मा पनकयिष्यन्ति' पनकमयं मा भूवन् इत्यर्थः ॥ ५ ओगुंडिज्जति प्रत्य० । गुंडिज्जति प्रत्य० ॥

णत्थि ताहे मल्लयं लेवेऊणं भरिज्जति पडहत्थं पडिलेहिज्जति य। एवं एसा सीमा भणिता—काणति गहणं, काणति धरणं, काणति वोसिरणं, काणति तिण्णि वि॥

दव्वट्ठवणा गता। इयाणिं भावट्ठवणा—

> **इरि-एसण-भासाणं, मण वयसा काइए य दुच्चरिए।**
> **अहिगरण-कसायाणं, संवच्छरिए विओसवणं ॥३६॥**

इरिएसण० गाहा। इरि-एसण-भासागहणेणं आदाणणिक्खेवणासमिती-पारिट्ठावणियासमितीतो वि गहियातो भवंति। एयासु पंचसु वि समितीसु वासासु उवउत्तेण भवितव्वं ॥३६॥

एवमुक्ते चोदकाऽऽह—उडुबद्धे किं असमिएण भवियव्वं जेण भणति वासासु पंचसु समितीसु उवउत्तेण भवियव्वं? उच्यते—

> **कामं तु सव्वकालं, पंचसु समितीसु होइ जइयव्वं।**
> **वासासु अहीगारो, बहुपाणा मेइणी जेणं ॥३७॥**

कामं० गाधा। 'कामं' अवधृतार्थे। यद्यपि 'सर्वकालं' सदा समितेण होतव्वं तधा वि वासासु विसेसो कीरति, जेणं तदा बहुपाणा पुढवी आगासं च ॥३७॥ एवं ताव सव्वासिं सामण्णं भणितं। इयाणिं एक्केक्काए पिधप्पिधं असमितस्स दोसा भण्णंति—

> **भासणे संपाइवहो, दुण्णेओ नेहछेओ तइयाए।**
> **इरिय चरिमासु दोसु वि, अपेह-अपमज्जणे पाणा ॥३८॥**

भासणे० गाहा। अणाउत्तं भासंतस्स संपादिमाणं पाणाणं वाघातो भविस्सति, आदिग्गहणेणं[1] आउक्कायफुसिताओ सच्चित्तवातो य मुहे पविसति। 'ततिया णाम' एसणासमिती, अणाउत्तस्स उदउल्लाणं हत्थमत्ताणं ['णेह]छेदो णाम' उदउल्लविभत्ति दुक्खं णज्जति। 'चरिमातो णाम' आदाणणिक्खेणासमिती पारिट्ठावणियासमिती य। इरियासमितीअणुवउत्तो सुहुमाओ मंडुक्कलियादीओ हरिताणि य न परिहरति। आदाणणिक्खेवणासमितीए पारिट्ठावणियासमितीए य अणुवउत्तो पडिलेहणपमज्जणासु दुप्पडिलेहित-दुप्पमज्जितं करेति, ण वा पमज्जेज्ज पडिलेहिज्ज वा। समितीणं पंचण्ह वि उदाहरणाणि।

इरियासमितीए उदाहरणं—एगो साहू इरियासमितीए जुत्तो। सक्कस्स आसणं चलितं। सक्केण देवमज्झे पसंसिओ। मिच्छादिट्ठी देवो असद्दहंतो आगतो मक्खियप्पमाणातो मंडुक्कलियातो विगुव्वति, पिट्ठतो हत्थिभयं, गतिं ण भिंदति, हत्थिणा य उक्खिवितुं पाडितो ण सरीरं पेहति, 'सत्ता मारित'त्ति जीवदयापरिणतो॥

---

१ अत्र यद्यपि चूर्णिकृता "आदिग्गहणेणं" इत्याद्युक्तम्, किन्त्वास्या गाथायां 'आदि'पदमेव नास्तीत्यत्र तद्विदः प्रमाणम्। पाठभेदो वा चूर्णिकृदग्रे भविष्यति, न चोपलब्धः सोऽस्माभिः कुत्राप्यादर्शे॥

अधवा इरियासमितीए अरहण्णतो—देवताए पादो छिन्नो, अन्नाए संधितो य ॥

भासासमितीए—साधू णगररोहए वट्टमाणे भिक्खाए णिग्गतो पुच्छितो भणति—बहुं सुणेति कण्णेहिं० सिलोगो ॥२॥

एसणासमितीए **णंदिसेणो, वसुदेवस्स** पुव्वभवो कधेतव्वो ॥

अहवा इमं दिट्ठिवातियं—पंच संजया महल्लातो अद्धाणातो तण्हाछुहाकिलंता णिग्गता । वियालियं गता पाणयं मग्गंति । अणेसणं लोगो करेति । ण लद्धं । कालगता पंच वि ॥३॥

आदाणभंडमत्तणिक्खेवणासमितीए उदाहरणं—आयरिएण साधू भणितो—गामं वच्चामो । उग्गाहिए संते केणति कारणेण ठिना । एक्को 'एत्ताहे पडिलेहितं' ति कातुं ठवेउमारद्धो । साधूहि चोतितो भणति—किं एत्थ सप्पा अच्छंति ?। सण्णिहिताए देवयाए सप्पो विगुव्वितो । एस जहण्णो असमितो ॥

अन्नो तेणेव विहिणा पडिलेहित्ता ठवेति सो उक्कोसतो समितो । उदाहरणं—एगस्साऽऽयरियस्स पंच सिस्ससयाइं । एत्थं एगो सेट्ठिसुतो पव्वइत्तो । सो जो जो साधू एति तस्स तस्स डंडयं णिक्खिवति । एवं तस्स उट्ठियस्य अच्छंतस्स अण्णो एति अण्णो जाति तहा वि सो भगवं अतुरियं अचवलं उवरिं हेट्ठा य पमज्जेत्ता ठवेति एवं बहुणा वि कालेणं ण परितम्मति ॥४॥

पंचमाए समितीए उदाहरणं **धम्मरुयी** । सक्कासणचलणं । पसंसा । मिच्छादिट्ठिदेवआगमणं । पिपीलियाविगुव्वणं । काइयाडा संजता । बाहाडितो य मत्ततो । णिग्गतो पेच्छति, संसत्तं थंडिल्लं । 'साधू परिताविज्जंति' त्ति पवीतो । देवेण वारितो । वंदितुं गतो ॥

बितितो चेल्लतो काइयाडो ण वोसिरति । देवयाए उज्जोतो कओ । एस समितो ॥

इमो असमितो—चउवीसं उच्चारपासवणभूमीतो तिण्णि कालभूमीओ य ण पडिलेहेति । चोदितो भणति—किं एत्थ उट्टो भवेज्जा ?। देवता उट्टरूवेणं थंडिले ठिता । बितीए गतो तत्थ वि एवं, ततियए वि, ताहे तेण उट्ठवितो । ताहे देवयाते पडिचोतिओ सम्मं पडिवन्नो ॥५॥२८॥ इदाणिं "मण वयसा काइए य दुच्चरिए" त्ति अस्य व्याख्या—

> **मण वयण कायगुत्तो दुच्चरियाइं तु खिप्पमालोए । दारं ।**
> **अहिगरणम्मि दुरुयग, पज्जोए चेव दमए य ॥२९॥**

मण० पुव्वद्धं कंठं । गुत्तीणं उदाहरणानि ।

---

१ बहुं सुणेति कण्णेहिं, बहुं अच्छीहिं पेच्छति, ।
न य दिट्ठं सुयं सव्वं, भिक्खू **अक्खाउमरिहति** ॥१॥ इति पूर्णः श्लोकः ॥

मणोगुत्तीते– एगो सेट्ठिसुतो सुण्णघरे पडिमं ठितो। पुराणभज्जा से सण्णिरोहमसहमाणी उब्भामइल्लेण समं तं चेव घरमतिगता। पल्लंकखिलएण य साधुस्स पादो विद्धो। तत्थ अणायारं आयरति। ण य तस्स भगवतो मणो विणिग्गतो सट्ठाणातो १॥

वतिगुत्तीए– सण्णायगसगासं साधू पत्थितो। चोरेहिं गहिओ वुत्तो य। मातापितरो से विवाहणिमित्तं एंताणि दिट्ठाणि। तेहिं णियत्तितो। तेण तेसिं वइगुत्तेण ण कहितं। पुणरवि चोरेहिं गहियाणि। साधू य पुणो तेहिं दिट्ठो। 'स एवायं साधू' त्ति भणिऊण मुक्को। इतराणि वि 'तस्स वइगुत्तस्स मातापितरो' त्ति काउं मुक्काणि २॥

कायगुत्तीए––साधू हत्थिसंभमे गतिं ण भिंदति, अद्धाणपडिवन्नो वा ३ ॥३९॥

इदाणिं अधिकरणे त्ति दारं–असमितस्स वोसिरणं, समितत्तणस्स गहणं, अधिकरणं न कातव्वं, पुव्वुप्पन्नं वा ण उदीरेतव्वं, वितोसवेतव्वं। दिट्ठंतो कुंभकारेण—

एगबइल्ला भंडी, पासह तुब्भे य डज्झ खलहाणे।
हरणे झामण जत्ता, भाणगमल्लेण घोसणया ॥४०॥
अप्पिणह तं बइल्लं, दुरूतगा! तस्स कुंभयारस्स।
मा भे डहीहि गामं, अन्नाणि वि सत्त वासाणि ॥४१॥

एगो कुंभकारो भंडि कोलालभंडस्स भरेऊण दुरूतयं णाम पच्चंतं गामं गतो। तेहि दुरूतइच्चेहिं गोहेहिं तस्स एगं बइल्लं हरिउकामेहिं वुच्चति–पेच्छह इमं अच्छेरं 'भंडी एगेण वइल्लेण वच्चइ'। तेण भणितं–पेच्छह इमस्स गामस्स खलहाणाणि डज्झंति त्ति। तेहिं तस्स सो बइल्लो हरितो। तेण जातिता–देह बइल्लं। तेणा भणंति–तुमं एक्केण चेव बइल्लेण आगतो। जाहे ण दिंति ताहे तेण पतिवरिसं खलीकतं धण्णं सत्त वासाणि झामितं। ताहे दुरूतयगामेल्लएहिं एगम्मि महामहे भाणतो भणितो–उग्घोसेहि जस्स अवरद्धं तं मरिसावेमो, मा णे सकुले उच्छादेतु। भाणएण उग्घोसितं। ततो कुंभकारेण भण्णति–अप्पिणध तं बतिल्लं० गाहा। पच्छा तेहिं विदिण्णो, खामितो॥

जति ताव तेहिं असंजतेहिं अण्णाणीहिं होंतएहिं खामितो एत्तिया अवराधा, तेण वि य खंतं, किमंग पुण संजएहिं नाणीहिं होंतएहिं जं कतं तं सव्वं पज्जोसवणाए उवसामेतव्वं ॥४०॥४१॥ अहवा दिट्ठंतो उद्दायणो राया—

चंपा कुमारनंदी, पंचऽच्छर थेरनयण दुमऽवलए।
विह पासणया सावग, इंगिणि उववाय णंदिसरे ॥४२॥

---

१ हरणे झामण भाणग घोसणया मल्लजुद्धेसु इति निशीथभाष्ये पाठः॥ २ खमियं प्रत्य० ॥ ३ चंपा अणंगसेणो पंच° निशीयभाष्ये॥ ४ पास णयण सावग नि० भाष्ये॥

बोहण पडिमा उदयण, पभावउप्पाय देवदत्ताते ।
मरणुववाए तावस, णयणं तह भीसणा समणा ॥४३॥
गंधार गिरी देवय, पडिमा गुलिया गिलाण पडियरणे ।
पज्जोयहरण दोक्खर रण गहणा मेऽज्ज ओसवणा ॥४४॥
दासो दासीवतितो, छत्तट्ठिय जो घरे य वत्थव्वो ।
आणं कोवेमाणो, हंतव्वो बंधियव्वो य ॥४५॥

तारिसे अवराधे 'पज्जोओ सावगो'त्ति कातूण मोत्तूण खामितो। एवं साधुणा वि पज्जोसवणाए परलोगभीतेण सव्वं खामेतव्वं ॥४२॥४३॥४४॥४५॥ अहवा—

खद्धाऽऽदाणियगेहे, पायस दट्ठूण चेडरूवाइं ।
पियरोभासण खीरे, जाइय लद्धे य तेणा उ ॥४६॥
पायसहरणं छेत्ता, पच्चागय दमग असियए सीसं ।
भाउय सेणावति खिंसणा य सरणागतो जत्थ ॥४७॥

एगो दमगो पच्चंतगामवासी । तेण सरतकाले चेडरूवेहिं जाइज्जंतेण दुद्धं मग्गिऊण पायसो रद्धो । तत्थ चोरसेणा पडिया । तेहिं विलोलितं, सो य पायसो संथालीतो हरितो तेणेहिं । सो य अडवीतो तणं लुणिऊण 'अज्ज तेहिं समं पायसं भोक्खामि'त्ति जाव एतस्स चेडरूवेहिं रुयमाणेहिं सिट्ठं। कोधेण गंतुं तेसिं चोराण वक्खेवेण सेणावतिस्स असियएणं सीसं छिंदिऊण णट्ठो । ते य चोरा हयसेणावतिया णट्ठा। तेहिं गंतूण पल्लिं तस्स डहरतो भाया सेणावती अभिसित्तो। ताहे ताओ माता भयणीतो तं भणंति—तुमं अम्हं वइरियं अमारेऊण इच्छसि सेणावइत्तणं काउं ?। तेण गंतूण सो आणितो दमगो जीवगेज्झो वराओ, तेसिं पुरतो णिगलियं बंधेऊण भणितो धणुं गहाय—भण कत्थ आहणामि सरेण भाइमारगा !?। तेण भणियं—जत्थ सरणागता विज्झंति । तेण चिंतिऊण भणियं—कइया वि णो सरणागता आहम्मंति। ताहे सो पूएऊण विसज्जितो । जति ताव तेण धम्मं अयाणमाणेण सा मुक्को, किमंग ! पुण साधुणा परलोगभीतेण ?, अब्भुवगतस्स सम्मं संहियव्वं खमितव्वं ॥४६॥४७॥

दाओदएण राई, णासइ कालेण सिगय-पुढवीणं ।
णासइ उदगस्स सती, पव्वयराती उ जा सेलो ॥४८॥
उदयसरिच्छा पक्खेणऽवेति चउमासिएण सिगयसमा ।
वरिसेण पुढविराई, आमरण गती उ पडिलोमा ॥४९॥

---

१ देवदत्तट्ठं नि० भा० ॥ २ गहणं णाम तोसवणे नि० भा० ॥ ३ पायस दमचेडरूवगा दट्ठुं । पियरो नि० भा० ॥ ४ सेणाधिव खिंसणा नि० भा० ॥ ५ विलओलितं प्रत्य० ॥ ६ सस्थालीक इत्यर्थः ॥ ७ जाव एतस्स प्रत्य० ॥ ८ संधियव्वं प्रत्य० ॥

सेल-ट्ठि थंभ दारुय, लया य वंसी य मिंढ गोमुत्तं ।
अवलेहणिया किमिराग कद्दम कुसुंभय हलिद्दा ॥५०॥
एमेव थंभकेयण, वत्थेसु परूवणा गईओ य ।
मरुयऽचंकारिय पंडरज्ज मंगू य आहरणा ॥५१॥

इदाणिं कसाय त्ति–तेसिं चउक्कओ णिक्खेवो जधा **णमोक्कारणिज्जुत्तीए** तहा परूवेऊण कोधो चउव्विधो–उदगराइसमाणो वालुग० पुढवि० पव्वत० । जो तद्दिवसं चेव पडिक्कमणवेलाए उवसमइ जाव पक्खियं ताव उदगरातीसमाणो । चाउम्मासिए जो उवसमति [सो] वालुगारातिसमाणो, सरते जधा पुढवीए फुडिता दालीतो वासेणं सम्मिलंति । एवं जाव देवसिय-पक्खिय-चाउम्मासिएसु ण उवसमति, संवच्छरिए उवसमति तस्स पुढविरातीसमाणो कोधो । जो पज्जोसमणाए वि ण उवसमति तस्स पव्वयरातीसमाणो कोधो, जधा पव्वतराती ण सम्मिलति तधा सो वि । एवं सेसा वि कसाया परूवेतव्वा ॥४८॥४९॥५०॥५१॥

तत्थ कोधे उदाहरणं–एसेव दमओ ॥ अधवा—

अवहंत गोण मरुए, चउण्ह वप्पाण उक्करो उवरिं ।
छोढुं मए सुवट्टाऽतिकोवे णो देमो पच्छित्तं ॥५२॥

एक्को मरुतो । तस्स इक्को बइल्लो । सो तं गहाय केयारे मलेऊग गतो । सो सितियाए ण तरति उट्ठेतुं, ताहे तेण तस्स उवरिं तोत्तओ भग्गो ण य उट्ठेति । ताहे तिण्हं केयाराणं डगलएहिं आहणति ण य सो उट्ठेति । चउत्थस्स केयारस्स डगलएहिं मतो सो । उवट्ठिओ धियारे । सो तेहिं भणिओ —णत्थि तुज्झ पच्छित्तं गोवज्झा जेण एरिसा कया । एवं सो सलागपडिओ जाओ । एवं साहुणा वि एरिसो कोधो ण कातव्वो । सिय त्ति होज्जा ताधे उदगरातीसमाणेण होतव्वं । जो पुण पक्खिय-चाउम्मासिय-संवच्छरिएसु ण उवसंतो तस्स विवेगो कीरति ॥५२॥ माणे **अचंकारियभट्टा**—

वणिधूयाऽचंकारियभट्टा अट्ठसुयमग्गओ जाया ।
वरग पडिसेह सचिवे, अणुयत्तीहं पयाणं च ॥५३॥
णिवचिंत विगालपडिच्छणा य दारं न देमि निवकहणा ।
खिंसा णिसि णिग्गमणं, चोरा सेणावई गहणं ॥५४॥
णेच्छइ जलूगवेज्जगगहण तम्मि य अणिच्छमाणम्मि ।
गेण्हावेइ जलूगा, धणभाउग कहण मोयणया ॥५५॥

---

१ **अवलेहणि किमि कद्दम कुसुंभरागो हलिद्दा य** नि० भा० ॥ २ "राग दोस कसाए य, इंदियाणि य पच वि ।" इति **आवश्यकनिर्युक्त्यन्तर्गतनमस्कारनिर्युक्ति**सत्कगाथा ९१८ गतं "कसाए" इति पद व्याख्यानयद्भिर्भगवद्भिः **श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणपूज्यपादैर्विशेषावश्यकमहाभाष्ये** कषायपदं "नाम ठवणा दविए" इत्यादि २९८० गाथात. २९८९ पर्यन्तगाथाकदम्बकेन न्यक्षेण निक्षिप्तं वर्तते ॥ ३ **मए उवट्ठा** नि० भाष्ये ॥ ४ **गेण्हावे जलूग धणा, भाउय दूते कहण मोसो** नि० भा० ॥

सयगुणसहस्सपागं, वणभेसज्जं वेतीसु जायणता।
तिक्खुत्त दासीभिंदण, ण य कोव सयं पदाणं च ॥५६॥

एगा अट्ठण्हं पुत्ताणं अणुमग्गजाइया सेट्ठिधूता। सा अमच्चेण जाइता। तेहिं भणितं–जति अवराधे वि ण चंकारेसि तो देमो। तेण पडिस्सुतं–आमं, ण चंकारेमि। दिण्णा, तस्स भारिया जाता। सो पुण अमच्चो जामे गते रायकज्जाणि समाणेऊण एति। सा दिवसे दिवसे खिंसति। पच्छा अण्णया कयादीथि बारं बंधेऊण अच्छति। अमच्चो आगतो, सो भणति–उग्घाडेहि दारं। सा ण उग्घाडेति। ताधे तेण चिरं अच्छिऊण भणिता–मा तुमं चेव सामिणी होज्जाहि। सा दारं उग्घाडेऊण अडविहुत्ता माणेण गता। चोरेहिं घेत्तुं चोरसेणावतिस्स उवणीता। तेण भणिया–महिला मम होहि त्ति। सा णेच्छति। ते वि बलामोडीए ण गेण्हंति। तेहि जलोगवेज्जस्स हत्थे विक्कीता। तेण वि भणिता–मम महिला होहि त्ति। सा णेच्छति। रोसेण 'जलोगातो पडिच्छसु'त्ति भणिता। सा तत्थ णवणीयेणं मक्खिया जलोगातो गेण्हति। तं असरिसं करेति, ण य इच्छति, अण्णरूवलावण्णा जाता। भाउएण य मग्गमाणेण पच्चभिण्णाता, मोएऊण णीता। वमणविरेयणेहि य पुणण्णवीकाऊण अमच्चेण णेयाविया। तीसे य तेल्लं सतसहस्सपागं पक्कं, तं च साधुणा मग्गितं। ताए दासी संदिट्ठा–आणेहि। ताए आणंतीए तं भायणं भिण्णं। एवं तिण्णि वारे भिण्णाणि, ण य रुट्ठा तिसु सतसहस्सेसु वि णट्ठेसु। चउत्थवारा अप्पणा उट्ठेतुं दिण्णं। जति ताव ताए मेरुसरिसोवमो माणो णिहतो, किमंग! पुण साधुणा णिहणियव्वो चेव ॥५३॥५४॥५५॥५६॥

पासत्थि पंडरज्जा, परिण्ण गुरुमूल णाय अभिओगा।
पुच्छति य पडिक्कमणे, पुव्वब्भासा चउत्थम्मि ॥५७॥
अपडिक्कम सोहम्मे, अभिओगा देवि सक्कतोसरणं।
हत्थिणि वायणिसग्गो, गोतमपुच्छा य वागरणं ॥५८॥
महुरा मंगू आगम, बहुसुय वेरग्ग सड्ढपूया य।
सातादिलोभ णितिए, मरणे जीहा य णिद्धमणे ॥५९॥
अब्भुवगत गतवेरे, णाउं[3] गिहिणो वि मा हु अहिगरणं।
कुज्जा हु कसाए वा, अविगडितफलं च सिं सोउं ॥६०॥

मायाए **पंडरज्जा** णाम साधुणी–सा विज्जासिद्धा आभिओग्गाणि बहूणि जाणति। जणो से पणयकर-सिरो अच्छति। सा अण्णया कयाति आयरियं भणति–भत्तं पच्चक्खावेह। ताहे गुरूहिं सव्वं छड्डाविया पच्चक्खातं। ताहे सा भत्ते पच्चक्खाते एगाणिया अच्छति, ण कोति तं आढाति। ताधे ताए विज्जाए आवाहितो जणो आगंतुमारद्धो पुप्फगंधाणि घेत्तूण। आयरिएहिं दो वि पुच्छिता वग्गा। भणंति–ण

१ जतीसु प्रत्य०। जइस्स नि० भा०॥ २ अणुमग्गओ जाया प्रत्य०॥ ३ नाउं निशीथभाष्ये॥

याणामो। सा पुच्छिया भणति—आमं, मए विज्जाए कयं। तेहिं भणितं—वोसिर। ताए वोसिट्ठं। ठितो लोगो आगंतुं। सा पुणो एगागी, पुणो आवाहितं सि ' च। ततियं अणालोइउं कालगता **सोहम्मे** कप्पे एरावणस्स अग्गमहिसी जाता। ताधे आगंतूण भगवतो पुरतो ठिच्चा हत्थिणी होउं महता सद्देणं वाउ-क्कायं करेति। पुच्छा उट्टिया। वागरिओ भगवता पुव्वभवो से। 'अण्णो वि कोइ साधू साधुणी वा मा एवं काहिति, सो वि एरिसं पाविहितिमं'ति तेण वातं करेति। तम्हा माया ण कायव्वा ॥५७॥५८॥

लोभे—**लुद्धणंदो** फालइत्तो जेणं अप्पणो पाया भग्गा। तम्हा लोभो ण कायव्वो ॥५९॥६०॥

पायच्छित्ते (पच्छित्ते) बहुपाणो, कालो बलितो चिरं च ठायव्वं।
सज्झाय संजम तवे, धणियं अप्पा णिओतव्वो ॥६१॥

[पच्छित्ते० गाहा।] एतेसिं सव्वेसिं पज्जोसमणाए वोसमणत्थं एत्थ वासारत्ते पायच्छित्तं। अट्ठसु उडुबद्धिएसु मासेसु जं पच्छित्तं संचियं तं वोढव्वं। किंनिमित्तं? तदा बहुपाणं भवति, हिंडंताण य विरा-धणा तेसिं भवति। अवि य बलितो कालो, सुहं तदा पच्छित्तं वोढुं सक्कइ, चिरं च एगम्मि खेत्ते अच्छि-तव्वं। अवि य सीतलगुणेण बलियाइं इंदियाइं भवंति, तेण दप्पणीहरणत्थं एत्थ वासारत्ते पायच्छित्तं तवो कज्जति, वित्थरेण य सज्झाते संजमे य सत्तरसविधे धणियं अप्पा जोएयव्वो ॥६१॥

पुरिमचरिमाण कप्पो, मंगल्लं वद्धमाणतित्थम्मि।
इह परिकहिया जिण-गणहराइथेरावलि चरित्तं ॥६२॥

[पुरिम० गाहा।] पुरिमचरिमाण य तित्थगराणं एस मग्गो चेव—जहा वासावासं पज्जोसवेयव्वं पडतु वा वासं मा वा। मज्झिमगाणं पुण भयितं। अवि य **वद्धमाण**तित्थम्मि मंगलणिमित्तं जिण-गणहर [राइथेरा] वलिया सव्वेसिं च जिणाणं समोसरणाणि परिकहिज्जंति ॥६२॥

सुत्ते जहा निबद्धं, वग्घारिय भत्त-पाण अग्गहणे।
णाणट्ठि तवस्सी अणहियासि वग्घारिए गहणं ॥६३॥

सुत्ते० गाहा। सुत्ते जहा णिबंधो "णो कप्पति णिग्गंथाण वा णिग्गंथीण वा वग्घारियवुट्ठिकायंसि गाहावतिकुलं भत्ताए वा पाणाए वा पविसित्तए वा णिक्खमित्तए वा"। (सूत्रं २५६) 'वग्घारियं णाम' जं भिण्णवासं पडति, वासकप्पं भेत्तूण अंतोकायं तिम्मेति एतं वग्घारियं, एत्थ ण कप्पति। "कप्पति से अप्पवुट्ठिकायंसि संतरुत्तरस्स गाहावइकुलं वा०" (सूत्रं २५६) जदा पुण साधू णाणट्ठी कंचि सुतखंधं दरपढितं, सो य ण तरति विणा आहारेण चाउक्कालं पोरिसिं कातुं १ अहवा तवस्सी तेण विगिट्ठं तवो-कम्मं कतं, तद्दिवसं च वासं पडति जद्दिवसं पारेन्ततो २ अधवा कोति छुहालुओ अणधियासतो होज्जा ३ एते तिण्णि वि वग्घारिते वि पडंते हिंडंति संतरुत्तरा ॥६३॥

संजमखेत्तचुयाणं, णाणट्ठि-तवस्सि-अणहियासाणं।
आसज्ज भिक्खकालं, उत्तरकरणेण जतियव्वं ॥६४॥

संजम० गाहा । ते य पुणो कताथि 'संजमखेत्तचुता णाम' जत्थ वासकप्पा उण्णिया लब्भंति जत्थ पायाणि अण्णाणि य संजमोवगरणाणि लब्भंति तं संजमखेत्तं, ते य तओ संजमखेत्तातो चुता—असिवादीहिं कारणेहिं गता अण्णखेत्तं संकंता जत्थ संजमोवगरणाणि वासकप्पा य दुल्लभा, ताधे जद्दिवसं वासं पडति तद्दिवसं अच्छंतु । जदा णाणट्ठी तवस्सी अणधियासया [य] भवंति तदा आसज्ज भिक्खाकाले उत्तरकरणेण जतंति ॥६४॥

उण्णियवासाकप्पो, लाउयपायं च लब्भए जत्थ ।
सज्झाएसणसोही, वरिसति काले य तं खेत्तं ॥६५॥
पुव्वाहीयं नासइ, नवं च छातो अपच्चलो घेत्तुं ।
खमगस्स य पारणए, वरिसति असहू य बालाई ॥६६॥
वाले सुत्ते सूई, कुडसीसग छत्तए अपच्छिमए ।
णाणट्ठि तवस्सी अणहियासि अह उत्तरविसेसो ॥६७॥

॥ पज्जोसमणाकप्पणिज्जुत्ती समत्ता ॥

जति उण्णियं अत्थि तेण हिण्डंति, असति उट्टिएण, असति उट्टियस्स कुतवेण। जाहे एतं तिविधं पि वालगं णत्थि ताहे जं सोत्तियं पंडरं घणमसिणं तेण हिंडंति । सुत्तियस्स असतीए ताहे तलसूर्ति तालिसूयी वा उवरिं कातुं । जाधे सूती वि णत्थि ताहे कुडसीसयं सागस्स पलासस्स वा पत्तेहिं कातूण सीसे छुभित्ता हिंडंति । कुडसीसयस्स असतीए छत्तएण हिंडंति । एस णाणट्ठी-तवस्सि-अणधियासाण य उत्तरविसेसो भणितो । एवं पज्जोसवणाए विही भणितो ॥६५॥६६॥६७॥

णाम निप्फण्णो गतो । सुत्ताणुगमे सुत्तं उच्चारेतव्वं अक्खलितादि—

सूत्रम् १—"**तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं०**" । 'तेणं कालेणं' ति जो भगवता उसभसामिणा सेसतित्थकरेहि य भगवओ वद्धमाणसामिणो चयणादीणं छण्हं वत्थूणं कालो णातो दिट्ठो वागरिओ य तेणं कालेणं । 'तेणं समएणं' ति कालान्तर्गतः समयः, समयादिश्च कालः, सामण्णकालातो एस विसेसकालो समतो । हत्थस्स उत्तरातो हत्थुत्तरातो, गणणं वा पडुच्च हत्थो उत्तरो जासिं तातो हत्थुत्तरातो—उत्तरफग्गुणीतो ॥ **सूत्रम् २**—'छट्ठीपक्खेणं' ति छट्ठीअहोरत्तस्स रत्तीए 'पुव्वरत्तावरत्तंसी' ति अड्ढरत्ते ॥ **सूत्रम् ३**—चयमाणे ण जाणति, जतो एगसमइतो उवओगो णत्थि ॥ **सूत्रम् ४**—चोद्दस महासुमिणे 'ओरालें' त्ति पहाणे 'कल्लाणे' आरोग्गकरे 'सिवे' उवद्दवोवसमणे 'धण्णे' धणावहे 'मंगल्ले' पवित्ते 'सस्सिरीए' सोभाए मणोहरे ॥ **सूत्रम् १३**—सक्के देविंदे 'मघवं' ति महा—मेहा ते जस्स वसे संति से मघवं । पागे—बलवगे अरी जो सासेति सो पागसासणो । कतू—पडिमा, तासिं सतं फासित **कत्तियसेट्ठित्तणे** जेण सो सतक्कतू । 'सहस्सक्खे' ति पंचण्हं से मंतिसताणं सहस्समक्खीणं । असुरादीणं पुराणि दारेति त्ति पुरंदरो ॥ **सूत्रम् ४१**—

'महता' इति पधाणेण, 'गीतवादितरवेणं 'ति भण्णिहिति, 'आहतेणं 'ति निच्चाणुबद्धेणं अक्खाणग-बद्धेण वा, एवंवादिणा णट्टेण—णच्चिएणं, गीएणं—ससद्दिएणं, वाइएणं—आतोज्जाभिघातसद्देणं, आतोज्जेक्क-देसोऽयम्, तन्त्री–प्रतीता, तलं—हत्थपुडं, तालं—कंसालिया, तुडियाणि—वादित्ताणि, एतेसिं घणोवमेणं मुरवाण य पडुणा वि सद्देणं पवादितरवेणं ॥ **सूत्रम् ६०**—'हितानुकंपएणं देवेणं 'ति हितो सक्कस्स अप्पणो य, अणुकंपतो भगवतो ॥ **सूत्रम् ६१-६२**—'अट्टणसाला' वायामसाला। सतं वाराओ पक्कं जं तं सतपागं, सतेणं [वा] काहावणाणं। 'पीणणिज्जेहिं 'ति रसादिधातुसमकारीहिं। 'दीवणिज्जेहिं' अग्गिजणणेहिं। 'दप्पणिज्जेहिं' बैलकरेहिं। 'मदणिज्जेहिं' चम्महवद्धणेहिं। 'तिप्पणिज्जेहिं' मंसोवचयकरेहिं। 'छेदा' बावत्तरीकलापंडिता। 'दक्खा' कज्जाणं अविलंबितकारी। 'पट्ठा' वाग्मिनः। 'निउणा' कलाकुसला। 'सुद्धोदगं' उण्होदकं। 'गणणायगा' प्रकृतिमहत्तरया, 'डण्डणायका' [सेणाव-इणो], 'ईसरा' भोइया, तलवरपट्टबद्धा तलवराः राजस्थानीया इत्यर्थः, 'माडंविया' पच्चंतराइणो, 'कोडुंबिया' गाममहत्तरा ओलग्गगा य, 'इब्भा' णेगमादिणो वणिया, 'सेट्ठी' पट्टबेंटणो तदधिवो, 'महामंती' हत्थिसाहणो-वरिगो, 'गणगा' भंडारिया, 'अमच्चो' रज्जाधिट्ठायगो, 'चेडगा' पादमूलिगा, 'पीढमद्दा' अत्थाणीए आसणासीणसेवगा, 'णगर' मिति पगतीतो, 'णिगमा' कारणिया, 'संधिवाला' रज्जसंधिरक्खगा ॥ **सूत्रम् ७८**—'जीवितारिहं पीतिदाणं 'ति जावज्जीवं पहुप्पितुं जोग्गं ॥ **सूत्रम् १०७**—'पेत्ते-ज्जए 'त्ति पित्तियए। **सूत्रम् १११**—'आहोधिए' त्ति अब्भंतरोधी। 'पाईणगामिणी' पुव्वदिसा-गामिणी छाया ॥ **सूत्रम् ११३**—'मंजुमंजुणा घोसेण अपडिबुज्झमाणे 'त्ति ण णज्जति को किं जंपति ? ॥ **सूत्रम् १२०**—'विजयावत्तस्स चेतियस्स' **विजयावत्तं** णामेणं, 'वियावत्तं वा' व्यावृत्तं चेतियत्तणातो, जिण्णुज्जाणमित्यर्थः। 'कट्ठकरणं' क्षेत्रम् ॥ **सूत्रम् १२१-१२२**—'आवीकम्मं' पगासकम्मं। 'रहोकम्मं' पच्छण्णं कतं। सेसं कण्ठं जाव "अट्ठियगामणीसाते पढमं अंतरवासं वासावासं उवागते"। अन्तरे वासः अन्तरवासः। अन्तरवास इति वासारत्तस्याऽऽख्या। उक्तञ्च—"अंत-रघणसामलो भगवं।" 'पावा' देवेहिं कतं णामं, जेण तत्थ भगवं कालगतो। रज्जुगा—लेहगा, तेसिं सभा रज्जुयसभा, अपरिभुज्जमाणा करणसाला। छतुमत्थकाले जिणकाले य एते वासारत्ता। 'पणियभूमी' वज्जभूमी॥ **सूत्रम् १२३**—'कत्तियमासे कालपक्खे चरिमा रतणी' अंवामंसा। कालं—अन्तं गतः कालगतः कायट्ठितिकालाद् भवट्ठितिकालाच्च। वीतिक्कंतो संसारातो। सम्मं उज्जातो ण जधा अण्णे, समत्तं वा उज्जातः। जाति-जरा-मरणस्स य बंधणं—कम्मं तं छिण्णं। 'सिद्धः' साधितार्थः। 'बुद्धः' ज्ञः। मुक्तो भवेभ्यः। सर्वभावेन निर्वृतः परिनिर्वृतोऽन्तकृत। सव्वदुक्खाणि—संसारियाणि पहीणाणि सारीराणि माणसाणि य। बितितो चंदो संवच्छरो, पीतिवद्धणो मासो, णंदिवद्धणो पक्खो, अग्गिवेसो दिवसो, उव-

---

१ °यम्, तंतिपया तन्त्री प्रत्य०। °यम्, तंतिपया तन्त्री प्रत्य० ॥ २ घन्नकरेहिं प्रत्यन्तरेषु ॥ ३ चम्मट्ठिवद्धणेहिं प्रत्यन्तरेषु ॥ ४ बद्धवेंटणो प्रत्यन्तरेषु ॥ ५ आयामंसा प्रत्यन्तरेषु ॥ ६ °सा काला। अन्तं प्रत्य० ॥

समो वि से णामं, देवाणंदा रयणी निरिति त्ति वुच्चति, लवस्स अच्ची णामं, पाणुस्स मुत्तो, थोवस्स सिद्धणामं, करणं णागं, सव्वट्ठसिद्धो मुहुत्तो ॥ **सूत्रम् १२६–१२७**—पारं आभोएति–प्रकासेति पाराभोगः, पोसहो अवामंसाए त्ति। तम्मि णातए पेज्जबंधणं–णेहो तं वोच्छिण्णं। **गोतमो** भगवता पट्ठवितो–अमुगगामे अमुगं बोधेहिं। तहिं गतो वियालो य जातो, तत्थेव वुत्थो। णवरि पेच्छति रत्तिं देवसण्णिवातं, उवउत्तो, णातं–जहा भगवं कालगतो। ताहे चिंतेति–अहो! भगवं णिप्पिवासो, कधं वा वीतरागाण णेहो भवति?, णेहरागेण य जीवा संसारं अडंति, एत्थंतरा णाणं उप्पण्णं। बारस वासाणि[1] केवली विहरति जहेव भगवं, णवरं अतिसयरहितो। धम्मकहणा परिवारो य तहेव। पच्छा अज्ज**सुधम्मस्स** णिसिरति गणं 'दीहायु'त्ति कातुं। पच्छा अज्ज**सुधम्मस्स** केवलणाणं उप्पण्णं, सो वि अट्ठ वासे विहरेत्ता केवलिपरियाएणं अज्ज**जंबुणामस्स** गणं दातुं सिद्धिं गतो ॥ **सूत्रम् १३१**—कुः–भूमी तस्यां तिष्ठतीति कुन्थू, अणुं सरीरगं धरेति अणुंधरी ॥ **सूत्रम् १४५**—दुविधा 'अंतकरभूमि'त्ति अन्तः–कर्मणां भूमी–कालो सो दुविधो–पुरिसंतकरकालो य परियायंतकरकालो य। जाव अज्जजंबुणामो ताव सिवपहो, एस जुगंतकरकालो। चत्तारि वासाणि भगवता तित्थे पवत्तिते तो सिज्झितुमारद्धा एस परियायं-तकरकालो। ततिए पुरिसजुगे जुगंतकरभूमी ॥ **सूत्रम् १४६**—पणपण्णं पावा, पणपण्णं कल्लाणा, तत्थेगं **मरुदेवा** ॥ **सूत्रम् २०१**—'णव गणा एक्कारस गणधरा' दोण्हं दोण्हं पच्छिमाणं एक्को गणो। जीवंते चेव भट्टारए णवहिं जणेहिं[2] अज्ज**सुधम्मस्स** गणो णिक्खित्तो 'दीहातुगो'त्ति णातुं ॥ **सूत्रम् २२४**—समणे भगवं महावीरे०। चंदसंवच्छरमधिकृत्योपदिश्यते[3], जेणं जुगादी सो। वासाणं सवीस-तिराते मासे०। किंणिमित्तं? पाएण सअट्ठा कडिताइं पासेहिंतो, उक्कंपिताणि उवरिं, लित्ता कुड्डा, घट्ठा भूमी, 'मट्ठा' लण्हीकता, समंता मट्ठा सम्मट्ठा, खता उदगपधा णिद्धमणपधा य, सअट्ठा जे अप्पणो णिमित्तं परिणामिया कता, इधरा 'पव्वइता ठित'त्ति कातुं दंताल-छेत्तकरिसण-घरछयणाणि य करेंति तत्थ अधिकरणदोसा, सवीसतिराते मासे गते ण भवंति ॥ **सूत्रम् २३२**—"वासावासं पज्जोसविए कप्पति" सुत्तं, 'सव्वतो समंत'त्ति सव्वतो चउदिसिं पि सकोसं जोयणं खेत्त-कप्पप्पमाणं, अडविजलकारणादीसु तिदिसिं विदिसिं एगदिसिं वा भयितं। 'अहालंदमवि' अथेत्ययं निपातः, लन्दमिति कालस्याख्या, जहण्णं लंदं उदउल्लं, उक्कोसं पंच रातिंदिया, तयोरन्तरं मध्यमम्। यथा रप्रकृतिरपि अरप्रकृतिरपि एवं लंदमपि अलन्दमपि मासो जाव छम्मासा जेट्ठोग्गहो ॥ **सूत्रम् २३३**—"वासावासं० सकोसं जोयणं गंतुं पडियत्तए[4]" दगघट्टा ग्रो[5] एरवतिकुणालाए अद्धजो-यणं वहति तत्थ वि ण उवहम्मति। थलागासं ण विरोलेंतो वच्चति ॥ **सूत्रम् २३४**—अत्थे-

---

१ अत्र प्रभूतेष्वादर्शेषु **बारस वासे** इति पाठो दृश्यते ॥ २ **णवहिं गणहरेहिं अज्ज°** प्रत्य० ॥ ३ °**कृत्योपदिश्यते** प्रत्य० ॥ ४ **पडिपत्तते** प्रत्य० ॥ ५ **ग्रो** इति सप्तसंख्याद्योतकोऽक्षराङ्कः, सप्त दकसङ्घट्टा इत्यर्थः ॥

गतिया आयरिया ' दाए भंते ! ' दाते गिलाणस्स मा अप्पणो पडिग्गाहे चातुम्मासिगादिसु ॥ सूत्रम् २३५—' पडिग्गाहे भंते ! 'त्ति अप्पणो पडिग्गाहे अज्ज गिलाणस्स अण्णो गिण्हिहि त्ति ण वा भुंजति। अध दोण्ह वि गेण्हंति तो पारिट्ठावणियदोसा । अपरिट्ठवेंते गेलण्णादि ॥ सूत्रम् २३६—दाए पडिग्गाहे गिलाणस्स अप्पणो वि, एवाऽऽयरिय-बाल-वुड्ढ-पाहुणगाण वि विलिण्णं[1], स एव दोसो, मोहुब्भवो, खीरे य धरणे आत-संजमविराधणा ॥ सूत्रम् २३८—" वासा० अत्थेगतिया " आयरियं वेयावच्चकरो पुच्छति गिलाणं वा, इतरधा पारिट्ठावणियदोसा। गिलाणोभासितयं मंडलीए ण छुब्भति, अणोभासियं छुब्भति । से य वदेज्जा अट्ठो अमुएण एवतितेण वा, 'से'त्ति वेयावच्चकरे । 'विण्णवेति' ओभासति । से य पमाणपत्ते दाता भणति–पडिग्गाहे, तुमं पि य भोक्खसि तोदणं दवं पाहिसि । गरहितविगतिं पडिसेधति[2], अगरहितं जाणेत्ता णिव्बंधं च तं च फासुगं अत्थि ताहे गेण्हति, गिलाणणिस्साए ण कप्पति घेत्तुं ॥ सूत्रम् २३९––" वासावासं० अत्थि" ' तहप्पगाराइं ' अदुगुंछिताणि कुलाणि । ' कडाणि ' तेण अण्णेण वा सावगत्तं गाहिताणि दाणसड्ढत्त वा । ' पत्तियाइं ' धृतिकराइं । ' थेज्जाइं ' थिराइं प्रीतिं प्रति दाणं च । ' वेसासियाणि ' विस्संभणीयाणि तहिं च धुवं लभामि अहं, ताणि अस्संसयं देंति । [' सम्मयाइं '] सम्मतो सो तत्थ पविसंतो । ' बहुमयाइं ' बहूण वि स सम्मतो ण एगस्स दोण्हं वा बहूण वि साहूणं देंति । ' अणुमताइं ' दातुं चेव जत्थ, [तत्थ] से णो कप्पति अदट्ठुं वइत्तए–अत्थि ते आउसो ! इमं वा इमं वा ? । जति भणति को दोसो ? बेइ–तं तुरितं श्रद्धावान् सड्ढी ओदण-सत्तुग-तलाहतिया वा पुव्वकड्ढिते उण्होदए ओदणो पेज्जा वा सगेहे परगेहे वा पुव्वभावितेण उसिणदवेण समितं तिम्मेति, तलाहतियातो आवणातो आणेति, सत्तुगा किणंति, पामिच्चं वा करेति ॥ सूत्रम् २४०—एगं गोयरकालं सुत्तपोरिसिं कातुं अत्थपोरिसिं कातुं एक्कं वारं कप्पति ॥ सूत्रम् २४१–चउत्थभत्तियस्स त्ति, ' अयमिति ' प्रत्यक्षीकरणे ' एवतिए 'त्ति वक्ष्यमाणो विसेसो पढमातो–प्रातः ण चरिमपोरिसीए ' वियडं ' उग्गमादिसुद्धं । णऽण्णत्थ आयरिय० उवज्झाय० गिलाण० खुड्डतो वा । संलिहित्ता संपमज्जित्ता धोवित्ता ' पज्जोसवित्तए ' परिवसित्तए। ण संथरति थोवं तं ताहे पुणो पविसति ॥ सूत्रम् २४२––छट्ठस्स दो गोयकरकाला । किं कारणं ? सो पुणो वि कल्लं उववासं काहिति, जति खंडिताणि तत्तियाणि चेव कप्पंति । कीस एगवारा गेण्हितुं ण धरेति ? उच्यते–सीतलं भवति संचय-संसत्त-दीहादी दोसा भवंति, भुत्ताणुभुत्ते य बलं भवति, दुक्खं च धरेति त्ति ॥ सूत्रम् २४३–– एवं अट्ठमस्स वि तिण्णि ॥ सूत्रम् २४४––व्यपगतं अष्टं व्यष्टं विकृष्टं वा, तिण्णि वि गोयरकाला ' सव्वे ' चत्तारि वि पोरुसितो ॥ आहाराणंतरं पाणगं–– सूत्रम् २४५––णिच्चभत्तिगस्स 'सव्वाइं' जाणि पाणेसणाए भणियाणि । अधवा वक्ष्यमाणानि नव वि उस्सेतिमादीणि ॥ सूत्रम् २४६–– चउत्थभत्तियस्स तओ–' उस्सेदिमं ' पिट्ठं दीवगा वा । ' संसेदिमं ' पण्णं उक्कड्ढेउं सीयलएणं सिच्चति । ' चाउलोदगं ' चाउलधोवणं ॥ सूत्रम् २४७––छट्ठे ' तिलोदगं ' लोविताण वि तिलाण धोवणं

---

१ वितीर्णं प्रत्यन्तरेषु ॥ २ पडिसिधति प्रत्यन्तरेषु ॥

मरहट्टादीणं । 'तुसोदगं' वीहिउदगं । जवधोवणं जवोदगं ॥ सूत्रम् २४८—'आयामगं' अवस्सावणं । 'सोवीरगं' अंबिलं ॥ सूत्रम् २४९—'सुद्धवियडं' उसिणोदगं ॥ सूत्रम् २५०—भत्तपच्चक्खाययस्स ससित्थे आहारदोसा, अपरिपूते कट्ठादि, अपरिमिते अजीरगादिदोसा ॥ सूत्रम् २५१—'संखादत्तिओ' परिमितदत्तिओ । लोणं थोवं दिज्जति, जति तत्तिलगं भत्तपाणस्स गेण्हति सा वि दत्ती चेव । पंच त्ति णिम्मं, चतुरो तिण्णि दो एगा वा । छ सत्त वा मा एवं संछोभो—कताइ तेण पंच भोयणस्स लद्धातो तिण्णि पाणगस्स ताहे ताओ [1]पाणगच्चियातो भोयणे संछुब्भति तण्ण कप्पति, [2]भोयणच्चियातो वा पाणए संछुब्भति तं पि ण कप्पति ॥ सूत्रम् २५२—वासावासंसि वासावासे पज्जोसविते णो कप्पति उवस्सयातो जाव सत्तघरंतरं [3]सँण्णवत्तयितुं आत्मानम्, अन्यत्र चरितुं चारए । 'सह उवस्सयातो' त्ति सह सेज्जातरघरेणं सत्त एयाणि । अण्णो भणति—सेज्जातरघराओ परंपरेण अण्णाणि सत्त ॥

सूत्रम् २५३—वासावासं० जं किंचि 'कणग फुसितं' उस्सा महिया वासं वा पडति उदगविराहण त्ति काउं ॥ सूत्रम् २५४—'अगिहं' अब्भावगासो, तत्थ अद्धसमुद्दिट्ठस्स बिंदू पडेज्ज । णणु तेण उवओगो कओ पुव्वं ? उच्यते—छाउमत्थिओ उवओगो तहा वा अण्णहा वा होज्जा । 'पज्जोसवेत्तए' आहारेत्तए । 'स्यात्' कथञ्चित् आगासे भुंजेज्ज वासं च होज्ज तत्थ देसं भोच्चा आहारस्स देसं 'आदाय' गृहीत्वा तं देसं पाणिणा पिधेत्ता उरेण वा 'णिलिज्जेज्ज' ओहाडेज्ज कक्खंसि वा आदद्यात् । आदाय वा ततः किं कुर्यात् ? 'अधाछण्णाणि' ण संजयट्ठाए छण्णाणि । बहवो बिंदवो दगं । बिन्दुमात्रं उदगरयो । तदेगदेसो दगफुसिता ॥ सूत्रम् २५६—वग्घारियवुट्ठिकातो जो वासकप्पं गालेति अच्छिण्णाते व धाराते । कप्पति से 'संतरुत्तरस्स' अंतरं—रयहरणं पडिग्गहो वा, उत्तरं—पाउरणकप्पो, सह अंतरेण उत्तरस्स ॥ सूत्रम् २५७—वासा० सुत्तं, 'निगिज्झिय निगिज्झिय' ठाइउं ठाइउं वरिसति । कप्पति से 'अहे उवस्सयं वा' अप्पणयं उवस्सयं अण्णेसिं वा संभोइयाणं इयरेसिं वा । तेसऽसति अहे वियडगिहे । तत्थ वेलं णाहिति ठिओ वा वरिसति वा असंकणिज्जे य रुक्खमूलं णिग्गलं करीरादि । तत्थ से वियडगिहे रुक्खमूले वा ठियस्स आगमनात् पूर्वकालं पुव्वाउत्ते तिण्णि आलावगा ।

पुव्वाउत्ताऽऽरुभियं, केसिंचि समीहितं तु जं तत्थ ।
एते ण होंति दोण्णि वि, पुव्वपवत्तं तु जं तत्थ ॥१॥

पुव्वाउत्तं केइ भणंति—जं आरुभितं चुल्लीए । केइ भणंति—जं समीहितं, 'समीहितं णाम' जं तत्थ [4]ढोतितेल्लगं पागट्ठाए । एते दोण्णि वि अणाएसा । इमो आतेसो—जं तेसिं गिहत्थाणं 'पुव्वपवत्तं' जत्तियं उवक्खडिज्जंतयं एतं पुव्वाउत्तयं ॥ कहं पुण ते दो वि अणाएसा ? अत उच्यते—

---

१ पानकसत्का इत्यर्थः ॥ २ भोजनसत्का इत्यर्थः ॥ ३ सण्णवत्तइउं प्रत्यन्तरेषु । संज्ञपयितुमित्यर्थः ॥
४ ढौकित सज्जीकृतमित्यर्थः ॥

पुव्वारुहिते य समीहिते य किं छुब्भती ण खलु अण्णं ?।
तम्हा जं खलु उचितं, तं तु पमाणं ण इतरं तु ॥१॥
बालगपुच्छादीहिं, णातुं आदरमणादरेहिं च ।
जं जोग्गं तं गेण्हति, दव्वपमाणं च जाणेज्जा ॥२॥

सूत्रम् २५८—तत्थ अच्छंतस्स कतायि वरिसं न चेव ठाएज्जा तत्थ किं कायव्वं ? का वा मेरा ? "कप्पति से वियडं भोच्चा" 'वियडं' उग्गमादिसुद्धं एगायतं सह सरीरेण पाउणित्ता वरिसंते वि उवस्सयं एति । तत्थ वसंते बहू दोसा एगस्स आयपरोभयसमुत्था दोसा, साहू व अद्दण्णा होज्जा ॥

सूत्रम् २५९–२६०–२६१—एत्थ वि वियडरुक्खमूलेसु कहं अच्छितव्वं ? "तत्थ णो कप्पति एगस्स णिग्गंथस्स एगाए य णिग्गंथीए"। कहं एगाणिओ ? संघाडइल्लओ अब्भत्तट्ठिओ असुहितओ कारणिओ वा । एवं णिग्गंथीण वि आयपरोभयसमुत्था दोसा संकादओ य भवंति । अह पंचमओ खुड्डओ वा खुड्डिया वा, छक्कण्णं रहस्सं ण भवति । तत्थ वि अच्छंतो अण्णेसिं धुवकम्मियादीणं संलोए 'सपडिदुवारे' सपडिहुत्तदुवारं सव्वगिहाण वा दुवारे । खुड्डतो साधूणं, संजतीणं खुड्डिया । साधू उस्सग्गेणं दो, संजतीओ तिण्णि चत्तारि पंच वा । एवं अगारीहिं वि ॥ **सूत्रम् २६२**—'अपडिण्णतो' ण केणयि वुत्तो—मम आणेज्जासि, अहं वा तव आणेस्सामि, ण कप्पति । कहं ? अच्छति त्ति गहितं, सो वि तोतिण्णो, अधियं गहितं, भुंजंते गेलण्णदोसा, परिट्ठवेन्ते आउ-हरित-विराहणा ॥

सूत्रम् २६३–२६४—वासावासं० 'से' इति स भगवांस्तीर्थकरः । 'किमाहु' दोसमाहु ? आयतणं उदगस्स "पाणी पाणिलेहातो"। 'पाणी' पाणिरेव. 'पाणिलेहा' आयुरेहा, सुचिरतरं तत्थ आउक्कातो चिट्ठति । णहो सव्वो । 'णहसिहा' णहग्गलयं ; 'उत्तरोट्ठा' दाढियाओ । भमुहरोमाइं एत्थ वि चिरं अच्छति ॥ **सूत्रम् २६५**—"वासावासं०"। 'अट्ठ सुहुमाइं'ति सूक्ष्मत्वादल्पाधारत्वाच्च 'अभिक्खणं' पुणो पुणो जाणितव्वाणि सुत्तोवदेसेणं पासितव्वाणि चक्खुणा, एतेहिं दोहि वि जाणित्ता पासित्ता य परिहरितव्वाणि ॥ **सूत्रम् २६६**—पाणसुहुमे 'पंचविहे' पंचप्पगारे । एक्केक्के वण्णे सहस्ससो भेदा, अण्णे य बहुप्पगारा संजोगा, ते सव्वे वि पंचसु समोतरंति किण्हादिसु । णो चक्खुफासं० जे णिग्गंथेणं अभिक्खणं अभिक्खणं जत्थ ठाण-णिसीयणाणि चेतेति । 'आदाणं' गहणं निक्खेवं वा करेति ॥ **सूत्रम् २६७**—'पणतो' उल्ली चिरुग्गतो, तद्दव्वसमाणवण्णो जाहे य उप्पज्जति ॥ **सूत्रम् २६८**—'बीयसुहुम' सुहुमं जं व्रीहिबीयं तंदुलकणिया समाणगं ॥ **सूत्रम् २६९**—हरियसुहुमं पुढविसरिसं किण्हादिना अचिरुग्गतं ॥ **सूत्रम् २७०**—पुप्फसुहुमं अल्पाधारत्वात्, अधवा उट्ठेंतगं सुहुमं सण्हगं उंबरपुप्फादि, अधवा पल्लवादिसरिसं ॥

सूत्रम् २७१—अंडसुहुमं पंचविहं– 'उड्डंसंडे' मधुमक्खियादीणं अंडगाणि, पिपीलिगा—मुइंगंडाणि, उक्कलियंडे छतादिपुडगस्स, हलिया—घरतोलिया तीसे अंडगं, हल्लोहलिया—अहिलोडी सरडी

वि भणति तेसिं अंडयं ॥ सूत्रम् २७२—'लेणसुहुमे' लेणं–आश्रयः सत्त्वानाम्। उत्तिंगलेणं गद्दभगउक्केरो। भूमीए भिगू फुडिया दाली [स्फुटिता राई]। 'उज्जुगं' विलं। 'तालमूलगं' हेट्ठा विच्छिण्णं उवरिं तणुगं। 'संबुक्कावत्तं' भमंतयं ॥ सूत्रम् २७४—"वासावासं०"। इयाणिं सामण्णा सामायारी–दोसु वि कालेसु विसेसेण वासासु आयरिओ दिसायरिओ सुत्तत्थं वाएइ। उवज्झाओ सुत्तं वाएति। पवत्ती णाणादिसु पवत्तेति–णाणे पढ परियट्टेहिं सुणेहिं उद्दिसावेहिं एयं १ दंसणे दंसणसत्थाइं पढ परियट्टेहिं सुणेहिं वा २ चरित्ते पच्छित्तं वहाहिं, अणेसण दुप्पडिलेहिताणि करेंतं वारेति, बारसविहेण तवेण जोयावेति, जो जस्स जोगो ३। थेरो एतेसु चेव णाणादिसु सीतंतं थिरीकरेति पडिचोदेति, उज्जमंतं अणुवूहति। गणी अण्णे आयरिया सुत्तादिणिमित्तं उवसंपण्णगा। गणावच्छेइया साधू घेत्तुं बाहिरखेत्ते अच्छंति उद्धावणा-पधावण-खेत्तोवधिमग्गणेसु असिवादिसुं उज्जुत्ता। अण्णं वा जं 'पुरतो कट्टु' पुरस्कृत्य सुहदुक्खिया परोप्परं पुच्छंति; खेत्तपडिलेहगा वा दुग्गमादी गता ते अण्णमण्णं पुरतो कातुं विहरंति, अणापुच्छाए ण वट्टति। किं कारणं? वासं पडेज्ज, पडिणीतो वा, अहवाऽऽयरिय-बाल-खमग-गिलाणाणं घेत्तव्वं, तं च ते अतिसयजुत्ता जाणमाणा कारणं दीवेत्ता। पच्चवाया–सेहसण्णायगा वा असंखडयं वा केणति सद्धिं पडिणीओ वा। एवं वियारे वि पडियमुच्छियादि पच्चवाता ॥ सूत्रम् २७५—गामाणुगामं कारणिओ दूतिज्जति ॥ सूत्रम् २७६—'अण्णतरं वा विगतिं' खीरादि, 'एवदियं' एत्तियं परिमाणेण, 'एवतिखुत्तो' एत्तियवारातो दिवसे वा मोहुब्भवदोसा खमग-गिलाणाणं अणुण्णाता ॥ सूत्रम् २७७—'अण्णयरं तेगिच्छं' वातिय-पेत्तिय-सेंभिय-सण्णिपाता आतुरो, वेज्जो पडिचरओ, ओसध-पत्थभोयणं 'आउट्टित्तए' करेत्तए, करणार्थे आउट्टशब्दः ॥ सूत्रम् २७८—'अण्णतरं' अद्धमासादि 'ओरालं' महल्लं। समत्थो असमत्थो वेयावच्चकरो पडिलेहणादि करेंतओ अत्थि, पारणगं वा संधुक्कणादि अत्थि ॥ सूत्रम् २७९—भत्तपच्चक्खाणे नित्थारतो न णित्थारओ, समाधिपेणगं णिज्जवगा वा अत्थि, णिप्फत्ती वा अत्थि णत्थि। 'अण्णतरं उवहिं' ति वत्थ-पत्तादि ट्रूक[2]। अधासन्निहिता, अणातावणे कुत्थणं पणतो। अह णत्थि पडियरगा उल्लति हीरेज्ज वा उदगवधो जायते, तेण विणा हाणी ॥ सूत्रम् २८१—"वासावासं०"। अणभिग्गहियसेज्जा-सणियस्स मणिकोट्टिमभूमीए वि संथारो सो अवस्स घेत्तव्वो। विराहणा "पाणा सीतल कुंथू०" सीतलाए भूमीए अजीरमादी दोसा, आसणेण विणा कुंथूसंघट्टो, णिसेज्जा महलिज्जति, उदगवधो मइलाए उवरिं, हेट्ठा वि आदाणं कम्मणां दासाणं वा। उच्चं च कुच्चं च उच्चाकुच्चं, न उच्चाकुच्चं अणुच्चाकुच्चं। भूमीए अणंतरे संथारए कए[3] अवेहासे पिवीलिकादिसत्तवधो दीहैजाइओ[4] वा डसेज्ज तम्हा उच्चे कातव्वो। उक्तं च–

हत्थं लंबति सप्पो०गाधा। कुच्चे संघंसएण कुंथू-मंकुणादिवधो। 'अणट्ठाबंधी' पक्खस्स

---

१ 'पाणाणि णिज्ज' प्रत्य० ॥ २ "ट्रूक" इति चतुःसंख्याद्योतकोऽक्षराङ्कः। ३ अविहायसि इत्यर्थः ॥
४ दीहादीओ वा प्रत्य० ॥

तिण्णि चत्तारि वाराओ बंधति, सज्झायादी पलिमंथो पाणसंघट्टणा य। अहवा 'अणट्ठाबंधी' सत्तहिं छहिं पंचहिं वा अड्डएहिं बंधति। 'अमियासणितो' अबद्धासणितो ठाणातो ठाणसंकमं करेमाणो सत्ते वहेति। अणाताविस्स संथारगपादादीणं पणग-कुंथूहिं संसज्जते, तक्कज्जअणुवभोगे उवभोगणिग्गत्थए य, अधिकरणं, उवभुंजमाणस्स जीववधो, असमितो ईरियादिसु।

भासणे संपाइवधो, दुण्णेयो णेहछेतो ततियाए।
पढमचरियासु दोण्हं, अपेहअपमज्जणे दोसो ॥१॥

णेहो—आउक्कातो चेव। 'णेहच्छेदो' परिणतो वा ण वा दुव्विण्णेतो 'ततियाए' एसणाए समितीए त्ति। अभिक्खणं अभिक्खणं ठाण-णिसीयण-तुअट्टण-उवहिआदाणणिक्खेवे। तहा जहा एयाणि ट्ठाणाणि संथारादीणि ण परिहरति तहा तहा संजमे दुआराधए। जो य पुण अभिग्गहीतसेज्जासणितो भवति तस्यानादानं भवति कर्मणामसंयमस्य वा। उच्चो कातव्वो, अकुच्चो बंधियव्वो। अट्ठाए एक्कसिं पक्खस्स अङ्गगा चत्तारि। बद्धासणेण होयव्वं, कारणे उट्ठेति। संथारगादी आतावेयव्वा, पमज्जणसीलेण य भवियव्वं। जहा जहा एताणि करेति तहा तहा संजमो सुट्ठु आराहितो भवति, सुकरतो वा ततो मोक्खो भवति॥ **सूत्रम्** २८२—"वासावासं० तेतो उच्चार०।" 'तेयो'त्ति अंतो तैतो अधियासिताओ, अणहियासियाओ वि तैयो, आसण्णे मज्झे दूरे एक्केका वाघायणिमित्तं, एवं बाहिं पि ३। 'उस्सण्णं' प्रायसः। 'पाणा बीजावगा' संखणग—इंदगोवगादि प्राणाः अहुणुब्भिण्णा बीजातो, हरिता जाता, आयतनं स्थानम्॥ **सूत्रम्** २८३—"वासावासं० ततो मत्तया ओगिण्हित्तए, तं०—उच्चारमत्तए ३।" विवेलाए धरेंते आयविराहणा, वासने संजमविराहणा, बाहिं णितस्स गुम्मियादिगहणं तेण मत्तए वोसिरित्ता बाहिं णेत्ता परिट्ठवेति। पासवणे वि आभिग्गहिओ धरेति, तस्सासति जो जाधे वोसिरति सो ताहे धरेति, ण णिक्खिवति, सुवंतो वा उच्छंगे द्वितयं चेव उवरिं दंडए वा दोरेण बंधति, गोसे असंसणियाए मूमीए अण्णत्थ परिट्ठवेति॥ **सूत्रम्** २८४—वासावासं० णो कप्पति णिग्गंथा २ परं पज्जोसवणातो गोलोममेत्ता वि केसा जाव संवच्छरिए थेरकप्पे। 'उवातिणावेत्तए' त्ति अतिक्का-मेत्तए। केसेसु आउक्कातो लगति सो विराधिज्जति, तेसु य उल्लेतेसु छप्पतियातो सम्मुच्छंति, छप्पइयाओ य कंडूयंतो विराधेति, अप्पणो वा खतं करेति, जम्हा एते दोसा तम्हा गोलोमप्पमाणमेत्ता वि ण कप्पंति। जति छुरेण कारेति कत्तरीए वा आणादीता, छप्पतियातो छिज्जंति, पच्छाकम्मं च ण्हावितो करेति, ओहामणा, तम्हा लोओ कातव्वो, तो एते दोसा परिहरिता भवंति। भवे कारणं ण करेज्जा वि लोयं, असहू ण तरेति अहियासेतुं, लोयं जति कीरति अण्णो उवद्दवो भवति, बालो रुवेज्ज वा धम्मं वा छड्डेज्ज, गिलाणो वा तेण लोओ ण कीरति। जइ कत्तरीए कारेति पक्खे पक्खे कातव्वं, अध छुरेणं मासे मासे कातव्वं। पढमं छुरेण, पच्छा कत्तरीए। अप्पाण दवं घेत्तूण तस्स वि हत्थ-धोवण दिज्जति एस जयणा।

१-२-३-४ तिस्र इत्यर्थ॥ ५ प्रायसमित्यर्थः। प्राणा प्रत्य०॥ ६ लोतो प्रत्य०। लोयो प्रत्यन्तरेषु॥ ७ दव पानीयमित्यर्थः॥

धुवलोओ उ जिणाणं, थेराण पुण वासासु अवस्स कायव्वो ; पक्खिया- आरोवणा वयाणं सव्वकालं । अहवा संथारयदोराणं पक्खे पक्खे बंधा मोत्तव्वा पडिलेहेयव्वा य । अहवा पक्खिया आरोवणा केसाणं कत्तरीए, अण्णहा पच्छित्तं । मासितो खुरेणं, लोओ छण्हं मासाणं थेराणं, तरुणाणं चाउम्मासिओ । संवच्छरिओ त्ति वा वासरत्तिओ त्ति वा एगट्ठं । उक्तं च—

"संवच्छरं वा वि परं पमाणं, [1]वीयं च वासं ण तहिं वसेज्जा ।"

एस 'कप्पो' मेरा मज्जाया, कस्स ? थेराणं भणिता आपुच्छ-भिक्खायरियादि विगति-पच्चक्खाणं जाव मत्तग त्ति । जिणाण वि एत्थ किंचि सामण्णं, पाएणं पुणथेराणं ॥ **सूत्रम् २८५**—वासावासं० णो कप्पति णिग्गंथा २ परं पज्जोसवणातो अधिकरणं वदित्तए, अतिक्रामयित्वेत्यर्थः । वदित्तए जधा अधिकरणसुत्ते । कताइ ठवणादिवसे चेव अधिकरणं समुप्पण्णं होज्ज तं तद्दिवसमेव खामेयव्वं । जो परं पज्जोसवणातो अधिकरणं वदति सो 'अकप्पो' अमेरा णिज्जूहियव्वो गणातो, तम्बोलपत्रज्ञातवत् । उवसंत उवट्ठिते मूलं ॥ **सूत्रम् २८६**—वासावासं० पज्जोसविताणं' इह खलु' पवयणे 'अज्जेव' पज्जोसवणादिवसे 'कक्खडे' महल्लसद्देणं, कडुए जकारमकारेहिं, 'वुग्गहो' कलहो । सामायारी वितहकरणे तत्थऽवराधे सेहेण रातिणितो खामेयव्वो पढमं । जति वि रातिणिओ अवरद्धो, पच्छा रातिणितो खामेति । अह सेहो अपुट्ठधम्मो ताहे रातिणितो खामेति पढमं । 'खमियव्वं' सहियव्वं सयमेव । खामेयव्वो परो, उवसमियव्वं अप्पणा अण्णेसिं पि उवसमो कायव्वो, उवसमेयव्वं संजताणं संजतीण य ।

[2]जं अज्जियं समीखल्लएहिं० गाधा । तावो भेदो० गाधा । 'सम्मुती' सोभणा मती सम्मुती रागदोसरहितया, 'संपुच्छण' त्ति सज्झायाउत्तेहिं होयव्वं, अधवा 'संपुच्छणा' सुत्तत्थेसु कायव्वा, ण कसाया वोढव्वा[3] । जो खामितो वा अखामितो वा उवसमति तस्स अत्थि आराहणा णाणादि ३, जो ण उवसमति तस्स णत्थि । एवं ज्ञात्वा तम्हा अप्पणा चेव उवसमितव्वं जति परो खामितो वि ण उवसमति । कम्हा किंनिमित्तं ? जेण 'उवसमसारं' उवसमप्पभवं उवसममूलमित्यर्थः, समणभावो सामण्णं ॥ **सूत्रम् २८७**—वासासु वाघातणिमित्तं तिण्णि उवस्सया घेत्तव्वा । का सामाचारी ? उच्यते—वेउव्विया पडिलेहा पुणो पुणो पडिलेहिज्जति संसत्ते असंसत्ते, तिण्णि वेलाओ—पुव्वण्हे १ भिक्खं गतेसु २ वेतालियं ३ । जे अण्णे दो उवस्सया तेसिं 'वेउव्विया पडिलेहा' दिणे दिणे निहालिज्जंति, मा कोति ठाहिति ममत्तं वा काहिति,

---

१ वितियं प्रत्यन्तरेषु ॥ २ गाथे इमे कल्पलघुभाष्यगते । ते च सम्पूर्णे एवम्—

जं अज्जियं समीखल्लएहिं तवनियमबंभमइएहिं ।
तं दाणि पच्छ नाहिसि, छड्डितो सागपत्तेहिं ॥ २७१४ ॥
तावो भेदो अयसो, हाणी दंसण-चरित्त-नाणाणं ।
साहुपदोसो संसारवड्ढणो साहिकरणस्स ॥ २७०८ ॥

३ वोढव्वा । अट्टो अणत्थकल्लाणे वा दविलेण वा (?) जो खामितो क्वचित्प्रत्यन्तरे ॥

त्तिए दिवसे पादपुंछणेण पमज्जिज्जति ॥ सूत्रम् २८८—वासावासं० अण्णतरं दिसं वा ट्रूक अणुदिसं वा ट्रूके अभिगिज्झ भिक्खं सण्णाभूमिं वा गमित्तए कहेउं आयरियादीणं सेसाणं पि, एवं सव्वत्थ विसेसेण वासासु। जेण 'उस्सण्णं' प्रायसः तवसंप्रयुक्ता छट्ठादी पच्छित्तनिमित्तं संजमणिमित्तं च चरति, योऽन्यथ्थरति स पडिचरति। पडिजागरति गवेसति अणागच्छंतं दिसं वा अणुदिसं वा सघाडगो ॥

सूत्रम् २८९—"वासावासं पज्जोसवियाणं०" चत्तारि पंच जोयण त्ति संथारगोवस्सग-णिवेसण-साधी वाडग-वसमग्गाम-भिक्खं कातुं अदिट्ठे वसिऊण जाव चत्तारि पंच जोयणा अलब्भंते, एवं वास-कप्प ओसधणिमित्तं गिलाणवेज्जणिमित्तं वा, णो से कप्पति तं रयणिं जहिं से लद्धं तहिं चेव वसित्तए, अहवा जाव चत्तारि पंच जोयाणइं गंतुं अंतरा कप्पति वत्थए ण तत्थेव जत्थ गम्मति, कारणिओ वा वसेज्जा ॥ सूत्रम् २९०—"इच्चेतं संवच्छरियं"। 'इति' उपप्रदर्शने। एस जो उक्तो भणितो सांवत्सरिकश्चातुर्मासिक इत्यर्थः। 'थेरकप्पो' थेरमज्जाता थेरसामायारी, ण जिणाणं, अधवा जिणाण वि किंचि एत्थ, जधा "अगिहंसि"। 'अहासुत्तं' जहा सुत्ते भणितं, न सूत्रव्यपेतम्। तथा कुर्वतः अहा-कप्पो भवति, अण्णहा अकप्पो। अधामग्गं, कह मग्गो भवति? एवं करेंतस्स णाणादि ३ मग्गो। 'अधातच्चं' यथोपदिष्टम्। 'सम्यग्' यथावस्थितं कायवाङ्मनोभिः। 'फासेत्ता' आसेवेत्ता। 'पालेत्ता' रक्खित्ता। सोभितं करणेण कतं। 'तीरितं' नीतं अन्तमित्यर्थः। यावदायुः आराधेत्ता अणुपालणाए य करेंतेण सेभितं किट्टितं। पुण्णं चाउम्मासितं तेणेवं करेंतेण उवदिसंतेण य आराहितो भवति, ण विरा-धिओ। आणाए उवदेसेण य करेंतेण अणुपालिओ भवइ, अण्णेहिं पालितं जो पच्छा पालेति सो अणु-पालेति। तस्स एवं पालितस्स किं फलम्? उच्यते, तेणेव भवग्गहणेण सिज्झति, अत्थेगतिया दोच्चेणं, एवं उक्कोसियाए आराहणाए। मज्झिमियाए तिहिं। जहण्णियाए सत्तऽट्ठ ण वोलेति ॥ किं स्वेच्छया भण्णति? नेत्युच्यते, निद्देसो कीरति पुणो— सूत्रम् २९१—तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहे णगरे सदेवमणुयासुराए 'परिसाए' उदघाट्च शिरः परि—सर्वत. सीदति परिषत् 'मज्झे ठितो' मज्झगतो 'एवं आइक्खइ' एवं यथोक्तं कहेति, भासति वाग्योगेण, पण्णवेति अणुपा-लियस्स फलं, 'परूवेति' प्रति प्रति रूवेति। 'पज्जोसवणाकप्पो' त्ति वरिसारत्तमज्जाता। अज्जो! त्ति आमंत्रणे। द्विर्ग्रहणं निकाचनार्थे, एवं कर्त्तव्यं नान्यथा। सह अत्थेण सअट्ठं। सहेतुं न निर्हेतुकम्। 'सनिमित्तं सकारणं' अणणुपालितस्स दोसा अयं हेतु., अपवादो कारणं जहा सवीसतिराते मासे वीति-क्कंते पज्जोसवेयव्वं। किंनिमित्तं हेतुः, पाएणं अगारीहिं अगाराणि सट्ठाए कडाणि। कारणे उरेण वि पज्जोसवेति आसाढपुण्णिमाए। एवं सव्वसुत्ताणं विभासा। दोसदरिसणं हेतुः, अववादो कारणं। सहेतुं सकारणं 'भुज्जो भुज्जो' पुणो पुणो उवदंसेति। परिग्रहणात् सावगाण वि कहिज्जति, समोसरणे कड्ढि-ज्जति पज्जोसमणाकप्पो ॥

॥ अट्ठमं अज्झयणं परिसमाप्तम् ॥

१-२ ट्रक इत्यय चतु.सङ्ख्यावेदकोऽक्षराङ्कः ॥ ३ करेंतेण सोभितस्स णाणादि प्र०॥

॥ अर्हम्॥

कल्पचूर्ण्यन्तर्गतानां विशिष्टार्थार्पिकाणां शब्दानां सूची

॥ अर्हम् ॥

कल्पसूत्रचूर्ण्याः शुद्धिपत्रम्

पत्र–पंक्ती	अशुद्धम्	शुद्धम्
८६—३	पव्वानिज्जित,	पव्वाविज्जति,
८६—४	जायणं,	जोयणं,
८६—९	म त्त०	सामित्ते०
८६–२८	कालोपरि घेप्पति	कालो परिघेप्पति
८७–२०	-चाउमासिए	-चाउम्मासिए
८८–१०	हाति	होति
८८–११	–पाआग्गं	–पाओग्गं
८८–१७	छारादाणि	छारादीणि
९०—६	जेट्ठाग्गहो	जेट्ठोग्गहे
९२—५	गाहा।पुव्वा-	गाहा ॥२८॥ पुव्वा-
९२—९	॥२८॥ गता	॥गता
९२–२०	वासासु ।	वासासु
९३–१०	पमाणं पत्तं	पमाणपत्तं
९४–२५	पँणतिज्जिस्संति'	पँणतिज्जिस्सं' ति
९४–३०	पनकयिष्यन्ति'	पनकयिष्यन्' इति
९८–२१	सा मुक्को	सो मुक्को
१००–२२	णिद्धिमणे	णिद्धमणे
१०१—२	सि च	सिट्ठं च
१०२—१	पुणा	पुणो
१०२–१८	णाम णिप्फण्णो	णामणिप्फण्णो
१०२–२८	फासित	फासितं
१०२–२९	सूत्रम् ४१–	सूत्रम् १४–
१०४—१	वच्चति	वुच्चति
१०४–१६	महावीर०	महावीरे०
१०४–२९	सङ्घाङ्घट्टा	सङ्घट्टा
१०६–१०	'कणग फुसितं'	'कणगफुसितं'
१०८—६	अणेसण दुप्प-	अणेसणदुप्प-
१०८–२५	दासाणं	दोसाणं
१०९–१५	-गोवगादि प्राणाः	-गोवगादिप्राणाः
१०९–२०	असंसणियाए	असंसत्तियाए
१०९–२८	अप्पाण	अप्पणा
११०—७	पुणथेराणं	पुण थेराणं
११०–१३	सामायारी वितह-	सामायारीवितह-
११०–२३	संसत्ते असंसत्ते,	संसत्ते, असंसत्ते
१११—७	कप्प ओसध-	कप्पओसध-
१११—७	णा से	णो से
१११—८	जोयाणइं	जोयणाइं
१११–११	तथा कुर्वतः	तथाकुर्वतः
१११–१२	एवं करेंतस्स	एवंकरेंतस्स

कल्पसूत्रटिप्पनकस्य शुद्धिपत्रम्

१—८	अड्ढरत्तकाल-	अड्ढ [रत्ताव] रत्तकाल-	१२—१३	आश्रयतिआश्र-	आश्रयति आश्र-
			१२—१८	पियट्ठयाए	'पियट्ठयाए'
२—१९	ऋुग-	ऋग्-	१२—२७	तत्र	तन्न
२—२९	-कारकेशास्त्रे	-कारके शास्त्रे	१३—४	अम्मेज्जं	अमेज्जं
३—२५	-विशेपेभ्यः	-विशेषेभ्यः	१३—२१	प्रकीडित-	प्रक्रीडित-
४—१९	-प्रदेश कर्म-	-प्रदेशकर्म-	१३—२३	गणियाबर-	गणियावर-
४—३०	२ "रयाणणं	१ "रयणाणं	१३—२४	करेहकारवेह	करेह कारवेह
५—२५	'घ '	'घट्ठं'	१३—२५	गंधवट्ठि-	गंधवट्टि-
६—१	—वत्त्या-	वर्त्त्या-	१५—१३	मंजु मंजुणा	मंजुमंजुणा
६—१५	-फलत्वात् तत्र ।	-फलत्वात् ।	१५—१४	सर्वद्व्या	सर्वद्रर्चा
७—१०	तदेवंविघं	तदेवंविधं	१८—१०	राकं	एकं
७—२५	एव वयासी	एवं वयासी	१९—११	जनश्रुतिः	जनश्रुतिः ।
८—१०	नयनोयो-	नयनयो-	२१—३	—रहिताः	—रहिता
१०—२९	जीवको-	जीविको-	२१—१९	सूत्रम्—	सूत्रम् २९१—
११—२१	गुत्तानिअनेको-	गुत्तानि अनेको-	२१—२६	-सन्धामनु-	-सन्धानमनु-

॥ अर्हम् ॥

आचार्यश्रीपृथ्वीचन्द्रसूरिप्रणीतं

कल्पसूत्रटिप्पनकम् ।

प्रणम्य वीरमाश्चर्यसेवधिं विधिदर्शकम् ।
श्रीपर्युषणाकल्पस्य, व्याख्या काचिद् विधीयते ॥१॥

पञ्चमाङ्गस्य सद्वृत्तेरस्य चोद्धृत्य चूर्णितः ।
किञ्चित् कस्मादपि स्थानात्, परिज्ञानार्थमात्मनः ॥२॥

सूत्रम् १—'ते णं काले णं' ति 'ते' इति प्राकृतशैलीवशात्, तस्मिन् यस्मिन् भगवानत्रावतीर्ण इह भरते । णंकारो वाक्यालङ्कारार्थः सर्वत्र द्रष्टव्यः ।' काले' अधिकृतावसर्पिणीचतुर्थारके । 'ते णं' ति तस्मिन् यत्रासौ भगवान् देवानन्दाया ब्राह्मण्या दशमदेवलोकप्राणतपुष्पोत्तरविमानात् च्युतः॥ सूत्रम् २—मुनिसुव्रत-नेमी हरिवंशसमुद्भवौ, शेषा एकविंशतिः काश्यपगोत्राः । 'अड्ढरत्तकालसमयंसि' त्ति समयः समाचारोऽपि भवतीति कालो वर्णादिरपि स्यात् तद्व्यवच्छेदार्थं समयग्रहणम्, कालेन विशेषितः कालरूपः समयः, स चार्द्धरात्ररूपोऽपि भवति अतोऽर्द्धरात्रशब्देन विशेषितश्च, अर्धरात्ररूपः कालसमयोऽर्द्धरात्रकालसमयः । स च पूर्वरात्रकालोऽपि भवत्यत एवापररात्रे, तत्र स्वप्नस्य सद्यःफलत्वात् । हस्त उत्तरो यासां ताः, बहुवचनं बहुकल्याणकापेक्षम् । योगः—चन्द्रेण सह सम्बन्धः । आहारव्युत्क्रान्त्या भवव्युत्क्रान्त्या शरीरव्युत्क्रान्त्या परित्यागेनेति, एतानि देवभवसम्बन्धीनि परित्यजति । कुक्षौ गर्भत्वेनोत्पद्यमानः सन् 'व्युत्क्रामति' प्रविशतीत्यर्थ ॥ सूत्रम् ३—'चइस्सामि' त्ति यतस्तीर्थंकरसुराः पर्यन्तसमये अधिकतरं कान्तिमन्तो भवन्ति विशिष्टतीर्थकरत्वलाभात्; शेषाणां तु षण्मासावशेषे काले कान्त्यादिहानिर्भवति,

"माल्यम्लानिः कल्पवृक्षप्रकम्पः, श्रीह्रीनाशो वाससां चोपरागः ।
दैन्यं तन्द्रा कामरागाङ्गभङ्गो, दृष्टिभ्रान्तिर्वेपथुश्चारतिश्च ॥१॥" इति ।

'चयमाणे न जाणइ' त्ति एकसामयिकत्वात् च्यवनस्य, "एगसामइओ नत्थि उवओगो" त्ति,

---

१ काचिद्विलिख्यते ह्रं० जे० ॥

आचाराङ्गवृत्तौ यथा—आन्तर्मौहूर्त्तिकत्वाच्छाद्मस्थिकज्ञानोपयोगस्य च्यवनकालस्य च सूक्ष्मत्वादिति। (श्रुत० २ चू० ३ पत्र ४२५)। चुए मि त्ति जाणइ, तिनाणोवगओ होत्था जम्हा॥ सूत्रम् ४—'जं रयणिं'ति जं रयणिं सा देवाणंदा माहणी सुत्तजागरा ओहीरमाणी किमुक्तं भवति ? प्रचलायमाना तृतीयनिद्रावशगा चतुर्दश स्वप्नानि पश्यति॥ सूत्रम् ६—तानि दृष्ट्वा 'हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिया' हृष्टतुष्टं—अत्यर्थं तुष्टम् हृष्टं वा—विस्मितं तुष्टं च—तोषवच्चित्तं यत्र तत् तथा, तद् यथा भवत्येवं आनन्दिता—ईषन्मुखसौम्यतादिभावैः समृद्धिमुपगता। ततश्च 'नन्दिता' समृद्धतरतामुपगता 'पीइमणा' प्रीतिः—प्रीणनमाप्यायनं मनसि यस्याः सा प्रीतिमनाः। 'परमसोमणसिय'त्ति 'परमसौमनस्यं' सुष्ठु—सुमनस्कता-सञ्जातं मनो यस्याः सा परमसौमनसिता। 'हरिसवस'त्ति हर्षवशेन विसर्पद्—विस्तारयायि हृदयं यस्याः सा तथा। मेघधाराभ्याहतकदम्बपुष्पमिव समुच्छ्वसितानि रोमाणि कूपकेषु—रोमरन्ध्रेषु यस्याः सा तथा। 'सुमिणुग्गहं करेइ' विशिष्टफललाभारोग्यराज्यादिकं विभावयति। 'अतुरियं'ति देहमनश्चापल्यरहितं यथा भवत्येवम्। 'असंभंताए' अनुत्सुकया 'रायहंससरिसीए' राजहंसगतिसदृशयेत्यर्थः। 'आसत्था' आश्वस्ता गतिजनितश्रमाभावात्। 'वीसत्था' विश्वस्ता सङ्क्षोभाभावादनुत्सुका। 'सुहासणवरगया' सुखेन वा सुखं वा शुभं वा आसनवरं गता या सा तथा। करयलपरिग्गहियं शिरसि प्रदक्षिणावर्त्तं दशनखं 'अञ्जलिं' मुकुलितकमलाकारं कृत्वा वदतीति। 'एवं खलु अहं देवाणुप्पिया' इत्यादि सुगमम्॥ सूत्रम् ७—देवानांप्रियः सोऽपि मइपुव्वेणं अप्पणो साभाविएणं आभिनिबोधिकप्रभवेन 'बुद्धिविन्नाणेणं' बुद्धिः—साम्प्रतदर्शिनी विज्ञानं—पूर्वापरार्थविभावकम्, तेन मतिविशेषभूतौत्पत्तिक्यादिबुद्धिरूपपरिच्छेदेनेति। 'अत्थोग्गहणं' फलनिश्चयम्॥ सूत्रम् ८—'ओराला णमित्यादि जाव सुकुमालपाणि' अग्रे व्याख्यास्यते॥ सूत्रम् ९—'विन्नयपरिणयमित्ते' विज्ञ एव विज्ञकः स चासौ परिणतमात्रश्च कलादिष्विति गम्यते विज्ञकपरिणतमात्र.। 'जुव्वणगं' यौवनमनुप्राप्तः। 'रिउव्वेय'त्ति ऋग-यजुः-सामाऽथर्वणवेदानां इतिहासः—पुराणं पञ्चमो येषां ते तथा तेषाम्। 'चतुण्हं वेयाणं'ति विशेष्यपदम्। 'निघंटछट्ठाणं' निर्घण्टः—नामकोशः। 'संगोवंगाणं' अङ्गानि—शिक्षादीनि षट्, उपाङ्गानि—तदुक्तार्थप्रपञ्चनपराः प्रबन्धाः। 'सरहस्साणं'ति ऐदम्पर्ययुक्तानाम्। 'सारए' अध्यापनद्वारेण प्रवर्त्तकः, स्मारको वा, अन्येषां विस्मृतस्य सूत्रादेः स्मारणात्। 'वारए' वारकः, अशुद्धपाठनिषेधात्। 'धारए' क्वचित् पाठः, सूत्रधारकः, अधीतानामेषां धारणात्। 'पारए' पारगामी। 'षडङ्गवि'दिति षडङ्गानि—शिक्षादीनि वक्ष्यमाणानि। 'साङ्गोपाङ्गाना'मिति यदुक्तं तद् वेदपरिकरज्ञापनार्थम्, अथवा 'षडङ्गवि'दित्यत्र तद्विचारकत्वं गृहीतम्, "विद विचारणे" इति वचनादिति न पुनरुक्तत्वमिति। 'सट्ठितंतविसारए' कापिलीयशास्त्रपण्डितः। 'संखाणे'त्ति गणितस्कन्धेषु सुपरिनिष्ठित इति योग.। षडङ्गवेदकत्वमेव व्यनक्ति—'सिक्खाकप्पे' शिक्षा—अक्षरस्वरूपनिरूपकं शास्त्रम्, कल्पश्च—तथाविधसमाचारनिरूपकं शास्त्रमेव, तत समाहारद्वन्द्वात् शिक्षाकल्पे। 'वागरणे' शब्दशास्त्रे। 'छंदे' पद्यलक्षणशास्त्रे। 'निरुक्ते' शब्दव्युत्पत्तिकारकेशास्त्रे, "निरुक्तं पदभञ्जनम्" (अभि० २-१६८) इति वचनात्। 'जोइसामयणे' ज्योतिःशास्त्रज्ञानम्, "अय पय" इत्यादि सर्वे गत्यर्था

ज्ञानार्था धातव इति। 'बंभणएसु' ब्राह्मणसम्बन्धिषु 'परिव्वायएसु' 'परिव्राजकसत्केषु 'नीतिषु' दर्शनेष्वित्यर्थः, 'सुपरिनिट्ठिए'त्ति सुष्ठु निष्ठां प्राप्तः सुशिक्षित इत्यर्थः भविष्यतीति ॥ **सूत्रम् १३**—"तेणं कालेण'-मित्यादि पूर्ववत् । 'सक्के देविंदे' देवानामिन्द्रः, "इदि परमैश्वर्ये" इति वचनाद इन्दनादिन्द्रः, "इन्देरक्" ( ) औणादिकः प्रत्ययः । 'देवराया' देवानां राजा, "राज दीप्तौ" । 'वज्जपाणी' वज्रं पाणौ प्रहरणं यस्य सः । 'पुरन्दरे' असुरादिपुराणां दारणात् पुरन्दरः । 'सतक्कतू' शतं क्रतूनां-प्रतिमानामभिग्रहविशेषाणां श्रमणोपासकपञ्चमप्रतिमारूपाणां वा कार्त्तिकश्रेष्ठिभवापेक्षया यस्यासौ शतक्रतुः। 'सहस्सक्खे' सहस्रमक्ष्णां यस्यासौ सहस्राक्षः, इन्द्रस्य किल मन्त्रिणां पञ्चशतानि सन्ति, तदीयानां चाक्ष्णा-मिन्द्रप्रयोजनव्यापृततयेन्द्रसम्बन्धित्वेन विवक्षणात् स सहस्राक्षः। 'मघवं' मघाः—मेघास्ते यस्य वशे सन्त्यसौ मघवा । 'पागसासणे' पाको नाम बलवान् रिपुस्तं शास्ति—निराकरोति स पाकशासनः । 'दाहिणड्ढ-लोगाहिवई'त्ति दक्षिणार्द्धलोकाधिपतिः । 'बत्तीसविमाणसयसहस्साहिवई' द्वात्रिंशद् विमानशतसहस्राः—लक्षा इति तेषामधिपतिः। 'एरावण'त्ति ऐरावणो वाहनं यस्य सः। सुरेन्द्र इति । 'अरयं-बरवत्थधरे' अरजांसि च तानि अम्बरवस्त्राणि च—स्वच्छतया आकाशकल्पवसनानि अरजोऽम्बरवस्त्राणि तानि धारयति यः सः। 'आलइअमालमउडे' आलगितमालं मुकुटं यस्य स तथा। 'नवहेमचारु-चित्त'त्ति नवाभ्यामिव हेम्नः सत्काभ्यां चारुचित्राभ्यां चञ्चलाभ्यां कुण्डलाभ्यां विलिख्यमानौ गण्डौ यस्य स तथा। 'महड्ढिए' महाऋद्ध्या समस्तच्छत्रादिराजचिह्नरूपया । 'महज्जुईए' महाद्युत्या आभ-रणादिसम्बन्धिन्या । सर्वज़ुत्या वा—उचितेष्टवस्तुघटनालक्षणया ॥ **सूत्रम् १४**—'सामाणिय'त्ति समानया—इन्द्रतुल्यया ऋद्ध्या चरन्तीति सामानिकाः। 'तायत्तीसाए'त्ति त्रयस्त्रिंशतः 'तायत्तीसगाणं' मन्त्रि-कल्पानाम्। 'लोगपालाणं'ति **सोम-यम-वरुण-वैश्रमणानाम्**। 'अग्गमहिसीणं'ति **पौलोमी-शची-**प्रमुखाणाम्। सपरिकराणां 'तिन्हं परिसाणं'। 'सत्तण्हं अणियाणं' गान्धर्विक-नाट्या-ऽश्व-रथ-हस्ति-भट-वृषभानीकानाम्, एषामनीकाधिपानां च । 'चउण्हं चउरासीणं आयरक्ख'त्ति आत्मरक्षाः—अङ्गरक्षस्थानीयाः। 'अन्नेसि' इत्यादिकानां 'आहेवच्चं' आधिपत्यं—अधिपतिकर्म । 'पोरेवच्चं' पुरोवर्तित्वं—अग्रगामित्वम् । 'स्वामित्वं' स्वामिभावम्। 'भर्तृत्वं' पोषकत्वम् । 'महत्तरगत्तं' महान्तं (महद्) गुरुत्वम्, तरशब्दो गुरुत्व-ख्यापकः। आणेसरत्तं—आज्ञेश्वरस्य—आज्ञाप्रधानस्य सत. यत् सेनाधिपत्यं तत् तथा। कारयन् अन्यैः, पालयन् स्वयमिति। 'महयाहय'त्ति आहतमहता रवेणमिति, अथवा 'अहय'त्ति अहतानि—अव्याहतानि नाट्य-गीत-वादितानि, आहतेभ्यः—मुख-हस्त-दण्डादिभिः शङ्ख-पटह-झल्लर्यादिभ्यो वाद्यविशेषेभ्यः आकुट्यमानेभ्यो वा, शङ्खाः—प्रतीताः, शङ्खिका—ह्रस्वशङ्खः, खरमुहिआ—काहला, पोया—महती काहला, पिरिपिरिया—कोलिक-

१ "महयाहयनट्टगीयवाइयसंखसंखियखरमुहीपोयापिरिपिरियापणवपडहभभाहोरंभभेरिझल्लरीदुदुहितततविततघण-झुसिरतंतीतलतालतुडियमुइंगपडुनाइयरवेणं" इति पाठानुसारेण टिप्पनककृता व्याख्यातमाभाति, नोपलब्धोऽयं एतत्समो वा पाठ. क्वचिदप्यादर्शे अन्यत्र जीवाभिगमादावपि चेति ॥

२ वाद्यिविशे- ह० ॥ ३-ला, वृक्का-महती ह० ॥

पुटकावनद्धमुखो वाद्यविशेषः, पणवः—भाण्डपटहो लघुपटहो वा, तदन्यस्तु पटह इति, 'भंभ'त्ति ढक्का, 'होरंभ'त्ति रूढिगम्या, 'भेरी' महाढक्का, 'झल्लरि'त्ति वलयाकारो वाद्यविशेषः, 'दुन्दुभि'त्ति देववाद्यविशेषः, अथोक्तानुक्तसंग्रहद्वारेणाह—ततानि—वीणादिकानि, तज्जनितशब्दा अपि तता, एवमन्यदपि पदत्रयम्, नवरमयं विशेषस्ततादीनाम्—"ततं वीणादिकं ज्ञेयं १, विततं पटहादिकम् २। घनं तु कांस्यतालादि ३, वंशादि शुषिरं मतम् ४॥१॥ तथा तन्त्री—वीणा, तलताला:—हस्ततालाः, तला वा—हस्ताः ताला:—कांसिकाः, 'तुडिय'त्ति शेषतूर्याणि, तथाकारो ध्वनिसाधर्म्याद् यो मृदङ्गः—मर्दलः पटुनादः—दक्षपुरुषेण प्रवादित इति, एतेषां द्वन्द्वः, अत एषां रवः स तथा तेन। 'भोगभोगाइं'ति भोगार्हान् भोगान्—शब्दादीन् भुञ्जानो विहरति स्म॥ **सूत्रम् १५**—'केवलकप्पं'ति केवलः—परिपूर्णः कल्पत इति कल्पः—स्वकार्यकरणसमर्थः, अथवा केवलकल्पः—केवलज्ञानसदृशः परिपूर्णतासाधर्म्यात्। 'कडय'त्ति कटकानि—बाहुवलकानि, त्रुटिकाः—बाहुरक्षकाः, केयूराणि—अङ्गदाः बाहुमूलविभूषणानि, मुकुटः—शिरोविभूषणम्, कुण्डलानि—कर्णाभरणानि, हाराः—मुक्तामया अष्टादशसरिकादयः॥ **सूत्रम् १७**—'उग्गकुलेसु व'त्ति उग्राः—आदिकरस्थापिता आरक्षकवंशजाताः, भोगाः—तेनैव स्थापितगुरुवंशजाताः, राजन्याः—भगवद्वयस्यवंशजाः, क्षत्रियाः—राजकुलीनाः, इक्ष्वाकाः— इक्ष्वाकुवंशजाः, हरिवंशस्तु—**हरिवर्षा**दानीतयुगलप्रभवः। 'अन्यतरेषु वा तथाप्रकारेषु विशुद्धजातिकुलवंशेषु' इति भणनाद् भटाः— शौर्यवन्तः, योधाः—तेभ्यो विशिष्टतराः, **मल्लकिनो लेच्छकिनश्च**—राजविशेषाः, राजानः— नृपाः, ईश्वराः—युवराजादयः, तदन्ये च महर्द्धिकाः, तलवराः—प्रतुष्टनरपतिवितीर्णपट्टबन्धविभूषिता राजस्थानीयाः, माण्डविकाः—सन्निवेशनायकाः, कोडुम्बिकाः—कतिपयकुटुम्बप्रभवो राजसेवकाः॥ **सूत्रम् २६**—हरिणेगमेषीति ज्ञेयम्, 'वेउव्वियसमुग्घाएणं'ति वैक्रियकरणाय प्रयत्नविशेषेण 'समोहन्नइ' समुपहन्यते—समुपहतो भवति समुपहन्ति वा प्रदेशान् विक्षिपतीति। तत्स्वरूपमेवाह—'संखेज्जाइं'ति दण्ड इव दण्डः—ऊर्ध्वाधआयतः शरीरबाहल्यो जीवप्रदेश कर्मपुद्गलसमूहः। तत्र च विविधपुद्गलानादत्ते इति दर्शयन्नाह—तद्यथा, 'रत्नानां' कर्केतनादीनाम्। इह च यद्यपि रत्नादिपुद्गला औदारिकाः वैक्रियसमुद्घाते च वैक्रिया एव ग्राह्या भवन्ति तथापीह तेषां रत्नादिपुद्गलानामिव सारताप्रतिपादनाय रत्नानामित्युक्तम्, तच्च रत्नानामिवेत्यादि व्याख्येयम्। **अन्ये त्वाहुः**—औदारिका अपि ते गृहीताः सन्तो वैक्रियतया परिणमन्तीति। यावत्करणादिदं दृश्यम्—'वइराण' मित्यादि। किम्? अत आह—'अहाबायरे' यथाबादरान्—असारान् पुद्गलान् परिशातयति दण्डनिसर्गगृहीतान्। यच्चोक्तं **प्रज्ञापना टीकायाम्**—"यथास्थूलान् 'वैक्रियपुद्गलान्' वैक्रियशरीरनामकर्मपुद्गलान् प्राग्बद्धान् शातयति" (समु०पद ३६ पत्र ५६०) इति तत् समुद्घातशब्दसमर्थनार्थमनाभोगिकं वैक्रियशरीरकर्मनिर्जरणमाश्रित्येति। 'अहासुहुमे'त्ति यथासूक्ष्मान् 'परियाइ'त्ति पर्यादत्ते, दण्डनिसर्गगृहीतान् सामस्त्येनादत्त इत्यर्थः॥

सूत्रम् २७—'दोच्चं पि' द्वितीयमपि वारं समुद्घातं करोति चिकीर्षितरूपनिर्माणार्थम्। 'कुच्छिसि० साहरइ' गब्भसाहरणसूत्रं **भगवती**सम्बन्धि यथा—हरी णं भंते! नेगमेसी सक्कदूए इत्थीगब्भं साहरमाणे

२ "रयाणणं जाव अहाबायरे" इति सूत्रपाठः टिप्पनककर्ता सम्मतः॥

किं गब्भाओ गब्भं साहरइ १ गब्भाओ जोणिं साहरइ २ जोणीओ गब्भं साहरइ ३ जोणीओ जोणिं साहरइ ४ ? नो गब्भाओ गब्भं साहरइ, नो गब्भाओ जोणिं साहरइ, परामुसिय परामुसिय अव्वाबाहं अव्वाबाहेणं जोणीओ गब्भं साहरइ, नो जोणीओ जोणिं साहरइ। पहू णं भंते ! हरिणेगमेसी सक्कदूए इत्थीगब्भं नहसिरंसि वा रोमकूवंसि वा साहरित्तए वा नीहरित्तए वा ? हंता पहू, नो चेव णं तस्स गब्भस्स आबाहं वा विबाहं वा उप्पाइज्जा छविच्छेयं पुण करिज्जा एसुहुमं च णं साहरिज्ज वा नीहरेज्ज वा (श० ५ उ० ४ सू० १८७ पत्र २१८)॥ व्याख्या–तत्र 'हरिः' इन्द्रस्तत्सम्बन्धित्वाद् **हरिः, नैगमेषी** नाम 'सक्कदूए' शक्रदूतः शक्रादेशकारी पदात्यनीकाधिपतिः येन शक्रादेशाद् भगवान् **महावीरो देवानन्दागर्भात् त्रिशलागर्भे** संहृत इति। 'इत्थीगब्भं'ति स्त्रियाः सम्बन्धी गर्भः–सजीव-पुद्गलपिण्डकः स्त्रीगर्भस्तं 'संहरमाणे' अन्यत्र नयन्। इह चतुर्भङ्गिका–तत्र 'गर्भाद्' गर्भाशयादवधेः 'गर्भं' गर्भाशयान्तरं 'संहरति' प्रवेशयति 'गर्भं' सजीवपुद्गलपिण्डलक्षणमिति प्रकृतमित्येकः १। तथा 'गर्भाद्' अवधेः 'योनिं' गर्भनिर्गमद्वारं संहरति, योन्या उदरान्तरं प्रवेशयतीत्यर्थः २। तथा 'योनीतः' योनिद्वारेण निष्काश्य 'गर्भं संहरति' गर्भाशयान्तरं प्रवेशयति ३। तथा 'योनीतः' योनेः सकाशाद् योनिं 'संहरति' नयति, योन्या उदरान्निष्काश्य योनिद्वारेणैवोदरं प्रवेशयतीत्यर्थः ४। एतेषु शेषनिषेधेन तृतीयमनुजानन्नाह– 'परामुसिय परामुसिय' परामृश्य परामृश्य–तथाविधकरणव्यापारेण संस्पृश्य संस्पृश्य स्त्रीगर्भं 'अव्याबाध-मव्याबाधेन सुखं सुखेनेत्यर्थः 'योनीतः' योनिद्वारेण निष्काश्य 'गर्भं' गर्भाशयं संहरति गर्भमिति प्रकृतम्। यच्चेह योनीतो निर्गमनं स्त्रीगर्भस्योक्तं तल्लोकव्यवहारानुवर्त्तनात्, तथाहि—निष्पन्नोऽनिष्पन्नो वा गर्भः स्वभावाद् योन्यैव निर्गच्छति। अयं च तस्य गर्भसंहरणे आचार उक्तः। अथ तत्सामर्थ्यं दर्शयन्नाह—'पभू णं नहसिरंसि वा' नखाग्रे 'साहरित्तए' संहर्त्तुं–प्रवेशयितुं 'नीहरित्तए' विभक्तिपरिणामेन नखशिरसो रोमकूपाद्वा नीहर्त्तुं–निष्काशयितुम्। 'आबाहं' ईषद्बाधां 'विबाहं'ति विशिष्टबाधाम्। 'छविछेयं'ति शरीरच्छेदं पुनः कुर्यात्, गर्भस्य हि छविच्छेदमकृत्वा नखाग्रादौ प्रवेशयितुमशक्यत्वात्। 'एसुहुमं च णं' इतिसूक्ष्ममिति–एवं लघ्विति॥ **सूत्रम् ३०**—'हिताणुकंपएणं' हितः शक्रस्य आत्मनश्च, अनुकम्पको भगवतः। अत्र **चूर्णिः**—"हिओ सक्कस्स अप्पणो य, अणुकंपओ भगवओ॥" **सूत्रम् ३१**—'तिन्नाणोवगए० साहरिज्जिस्सामि' इत्यादि च्यवनवद् ज्ञेयम्॥ **सूत्रम् ३२**—'तंसि तारिसगंसि' तस्मिंस्तादृशके–वक्तुमशक्यस्वरूपे पुण्यवतां योग्य इत्यर्थः। अब्भितरओ 'सचित्ते' चित्रकर्मयुक्ते भित्तिभागे बाहिरओ 'दूमितं' धवलितं 'घट्ठं' घृष्टं कोमलपाषाणादिना अत एव 'मट्ठं' मसृणं यत्तथा तस्मिन्। 'विचित्तउल्लोय' विचित्रः–विविधचित्रयुक्तः उल्लोकः–उपरिभागो यत्र चिल्लियं–दीप्यमानं तलं वा–अधोभागो यत्र तत्तथा। 'मणिरयण' मणिरत्नप्रणाशितान्धकारे। 'बहुसम'त्ति पञ्चवर्णमणिकुट्टिमकलिते। 'पंचवन्न'त्ति पञ्चवर्णेन सरसेन सुरभिणा च मुक्तेन–निक्षिप्तेन पुष्पपुञ्जलक्षणेनोपचारेण–पूजया कलितं यत् तत् तथा तत्र। 'कालागुरु' कालागुरुप्रभृतीनां धूपानां यो मघमघायमानो गन्ध उद्धूतस्तेनाभिरामं–रम्यं यत् तत् तथा तत्र। कुंदुरुक्कं–चीडा तुरुष्कं–सिल्हकं 'सुगंधि'त्ति सुगन्धयः सद्गन्धाः प्रवरवासाः सन्ति यत्र तत्तथा

तत्र। 'गंधवट्टि'त्ति सौरभ्यातिशयात् सद्गन्धद्रव्यगुटिकाकल्पे। 'तंसि तारिसगंसि'त्ति। 'सहालिङ्गनवत्या' शरीरप्रमाणेन गण्डोपधानेन यत्तत्र। 'उभओ विब्बोयणे' 'उभयतः-शिरोऽन्तपदान्तावाश्रित्य विब्बोयणे-उपधानके यत्र तत्तथा। 'उभओ उन्नए' उभयतः उन्नते। 'मज्झेणय' मध्ये नतं च-निम्नं गंभीरं च महत्त्वाद् यत्तत्र, अथवा 'मध्येन च' मध्यभागेन च गम्भीरम्। 'पन्नत्तगविब्बोयण'त्ति क्वचिद् दृश्यते, तत्र च सुपरिकर्मितगण्डोपधाने इत्यर्थः। 'गंगापुलिण' गङ्गापुलिनवालुकाया योऽवदालः-अवदलनं पादादिन्यासे अधोगमनमित्यर्थः तेन सदृशकं अतिनम्रत्वाद् यत्तत्तथा तत्र, दृश्यते च हंसतूल्यादीनामयं न्याय इति। 'ओअवियं' परिकर्मितं यत् क्षौमिकं दुकूलं-कार्पासिकमतसीमयं वा वस्त्रं तस्य युगलापेक्षया यः पट्टः-शाटकः स प्रतिच्छादनं-आच्छादनं यस्य तत् तथा तत्र। 'सुविरइय' सुष्ठु विरचितं रजस्त्राणं-आच्छादनविशेषो अपरिभोगावस्थायां यस्मिंस्तत् तथा तत्र। 'रत्तंसुअ' रक्तांशुकसंवृते-मशकगृहाभिधानवस्त्रविशेषावृते। 'आईग' आजिनकं-चर्ममयो वस्त्रविशेषः, स च स्वभावादतिकोमलो भवति, रूतं च-कर्पासपक्ष्म, बूरं-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-म्रक्षणम्, तूलं च-अर्कतूलमिति द्वन्द्वः, एतेषामिव स्पर्शो यस्य तत्तथा तत्र। 'सुगंधवरकुसुम' सुगन्धीनि यानि वरकुसुमानि चूर्णाः-एतद्व्यतिरिक्तास्तथाविधशयनोपचाराश्च तैः कलितं यत्तत्तथा तत्र। 'अड्ढरत्त' समयः समाचारोऽपि भवतीति कालेन विशेषितः, कालरूपः समयः, स चार्द्ध-रात्रोऽपि भवतीति अतो अर्द्धरात्रशब्देन विशेषितः, ततश्चार्द्धरात्ररूपः कालसमयोऽर्द्धरात्र[काल]समयः, स च पूर्वरात्रकालोऽपि भवति अत एवापररात्रे, तत्र स्वप्नस्य सद्यःफलत्वात् तत्र। 'सुत्तजागरा' नातिसुप्ता नातिजागरेति भावः। किमुक्तं भवति? 'ओहीरमाणी' प्रचलायमाना। 'ओरालानि' प्रधानानि 'कल्याणानि' श्रेयस्कारीणि 'शिवानि' अनुपद्रवकारीणि 'धन्यानि' धर्मधनप्रापकानि, मङ्गल्यविधायकानि मङ्गल्यानि हितार्थप्रापकानीति वा। 'गयवसहे'त्यादि॥ **सूत्रम् ४९-५१** — 'अतुरियं' देहमनश्चापल्यरहितं यथा भवत्येवं 'असंभंताए' अनुत्सुकया अविलम्बितया 'रायहंससरिसीए' राजहंससदृशया इत्यर्थः 'जेणेव सिद्धत्थे जाव निसीयेइ'। 'आसत्था' आश्वस्ता गतिजनितश्रमाभावात्। 'वीसत्था' विश्वस्ता सङ्क्षोभाभावादनुत्सुका। 'सुहासण' सुखेन वा सुखं वा शुभं वा आसनवरं गता या सा तथा। 'सिद्धत्थं जाव फलविसेसे भविस्सइ'॥ **सूत्रम् ५२** — 'एयमट्ठं सोच्चा हट्ठतुट्ठ' हृष्टतुष्टः अत्यन्तं हृष्टं वा तुष्टं वा विस्मितं चित्तं यस्य सः। आनन्दितः-ईषन्मुखसौम्यतादिभावैः समृद्धिमुपगतः। ततश्च 'नंदिये' त्ति नन्दितस्तैरेव समृद्धतरतामुपगतः। 'पीइमणे' प्रीतिः-प्रीणनं मनसि यस्य सः। 'परमसोमणसिए' परम सौमनस्यं-सुमनस्कतासञ्जातं मनो यस्य सः। 'धाराहय' धाराहतनीपः-कदम्बः सुरभिकुसुममिव 'चंचुमालइए'त्ति पुलकिता तनुः-शरीरं यस्य स तथा। किमुक्तं भवति? 'ऊसवियरोम' उच्छ्वसितानि रोमाणि कूपेषु-तद्रन्ध्रेषु यस्य स तथा। 'मइपुव्वेणं' आभिनिबोधिकप्रभवेन 'बुद्धिविन्नाणेणं' बुद्धिः-प्रत्यक्षदर्शिका विज्ञानं-अतीतानागतवस्तुसूचकं तेन, मतिविशेषभूतौत्पत्तिक्यादिबुद्धिरूपपरिच्छेदेन। 'अत्थोग्गहणं' फल-

---

१ "धाराहयनीवसुरहिकुसुमचंचुमालइए ऊसवियरोमकूवे" इति पाठ. टिप्पनकृत्सम्मतः॥

निश्चयम् ॥ सूत्रम् ५३—आरोग्यं–नीरोगता, तुष्टिः–हृदयतोषः, दीर्घायुः–आयुषो वृद्धिः, कल्याणानि–अर्थप्राप्तयः, मङ्गलानि–अनर्थप्रतिघाताः। 'तिसिलि खत्तियाणि जाव सुमिणा दिट्ठा'। अर्थलाभो भविष्यतीति शेषः। 'अम्हं कुलकेऊ' केतुः चिह्नं ध्वज इत्यनर्थान्तरम्, केतुरिव केतुरद्भुतत्वात्, कुलस्य केतुः कुलकेतुस्तम्, एवमन्यत्रापि। 'कुलदीवं' दीप इव दीपः प्रकाशकत्वात्।'कुलपव्वयं'कुलपर्वतोऽनभिभवनीयस्थितिराश्रयसाधर्म्यात्। 'कुलवडिंसयं' कुलावतंसकः–शेखर उत्तमत्वात्।'कुलतिलयं' तिलकः–विशेषकः भूषकत्वात्। 'कुलकित्तिकरं' इह कीर्त्तिरेकदिग्गामिनी प्रसिद्धिः। 'कुलदिणयरं' कुलस्य दिनकरः कुलप्रकाशकत्वात्। 'कुलाहारं' कुलस्याधारः कुलाधारः पृथ्वीवत्। 'कुलविवद्धणकरं' विविधैः प्रकारैर्वर्द्धनं धन-धान्य-पुत्र-कलत्र-मित्र-हस्त्यश्वादिभिरिति। 'कुलनंदिकरं' समृद्धिहेतुत्वात्। 'कुलजसकरं' सर्वदिग्गामिकप्रसिद्धिविशेषः 'कुलपायवं' पादप आश्रयणीयच्छायत्वात् तत्करणशीलम्। 'सुकुमाल' सुकुमालौ पाणि-पादौ यस्य तम्। 'अहीणपुन्नपंचिंदिय' अहीनानि–स्वरूपतः पूर्णानि–संख्यया पुण्यानि–पूतानि वा पञ्चेन्द्रियाणि यस्य तत् तथा, तदेवंविधं शरीरं यस्य तम्। तथा 'लक्खणवंजण'त्ति लक्षणानि–स्वस्तिकादीनि व्यञ्जनानि–मषतिलकादीनि तेषां यो गुणः–प्रशस्तता तेनोपेतः–युक्तो यः स तथा तम्। अथवा सहजं लक्षणम्, पश्चाद्भवं व्यञ्जनमिति, गुणाः–सौभाग्यादयः लक्षणव्यञ्जनानां वा ये गुणास्तैरुपेतं–युक्तं यं तं तथा। 'मानोन्मान' तत्र मानं–जलद्रोणमानता, जलभृतकुण्डिकायां हि मातव्यः पुरुषः प्रवेश्यते, तत्प्रवेशे च यज्जलं ततो निःसरति तद् यदि द्रोणमानं भवति तदाऽसौ मानोपेत उच्यते। उन्मानं तु–अर्द्धभारमानता, मातव्यपुरुषो हि तुलारोपितो यद्यर्द्धभारमानो भवति तदा उन्मानोपेतोऽसावुच्यते। प्रमाणं पुनः–स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशताङ्गुलोच्छ्रयता। यदाह–

जलदोणमद्धभारं, समुहाइं समूसिओ उ जो नव उ। माणुम्माणपमाणं, तिविहं खलु लक्खणं एयं ॥ १ ॥

स्वमुखानि द्वादशाङ्गुलप्रमाणानि नवभिर्गुणितान्यष्टोत्तरं शतमङ्गुलानां भवति। शेषपुरुषलक्षणमेतत्, तीर्थकरास्तु विंशताङ्गुलशतमाना भवन्ति। तैः परिपूर्णं लक्षणादिभिरिति। अतः सुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गम्। ससिसोमाकारं 'कान्तं च' कमनीयं तम्। अत एव प्रियं द्रष्टॄणां दर्शनं–रूपं यस्य स तथा तम्। 'दारकं' पुत्रं जनिष्यसे ॥ सूत्रम् ५४—'सें वि य णं' स चासौ दारक उन्मुक्तबालभावः 'विन्नय' विज्ञ एव विज्ञकः परिणतमात्रश्च कलादिष्विति गम्यते विज्ञकपरिणतमात्रः। यौवनमनुप्राप्तः 'शूरः' दानतोऽभ्युपेतनिर्वाहणतो वा, 'धीरः' परैरक्षोभ्यः, 'वीरः' संग्रामतः, 'विक्रान्तः' परकीयभूमण्डलाक्रमणतः। 'विच्छिन्नविपुलबलवाहणे' विस्तीर्णविपुले–अतिविपुले बल-वाहने–सैन्य-गवादिके यस्य स तथा। 'रज्जवइ'त्ति राज्यपतिः स्वतन्त्रमित्यर्थः भविष्यतीति ॥ सूत्रम् ५५—सा एवं श्रुत्वा जाव एव वयासी ॥ सूत्रम् ५६—'एवमेयं' एवमेतत् स्वामिन्! यथैतद् यूयं वदत। 'तहमेयं' तथैतद्विशेषः। 'अवितहमेयं' सत्यमेतदित्यर्थः। 'असंदिद्धमेयं' सन्देहवर्जितमेतत्। 'इच्छियमेयं' इष्टमेतत्। 'पडिच्छियमेयं' प्रतीप्सितं प्राप्तुमिष्टम्। 'इच्छिय-पडिच्छियमेयं' युगपदिप्सा-प्रतीप्साविषयत्वात्, 'इच्छियपडिच्छियं वा' उभयधर्मयोगाद् अत्यन्तादरख्यापनाय वा स्वामिन्!। राज्ञा मुत्कलिता स्वशयनीये उपागच्छति। एवं वयासी ॥ सूत्रम् ५७—मम 'एते' स्वप्ना इत्यर्थः 'उत्तम'त्ति स्वरूपतः 'पहाण'त्ति अर्थप्राप्तिरूपप्रधानफलतः 'मंगल'त्ति अनर्थप्रतिघातरूपफलापेक्षयेति स्वप्ना इति अन्यैः

पापस्वप्नैः प्रतिहन्निष्यन्ति इति कृत्वा देवगुरुजनसम्बद्धाभिः प्रशस्ताभिर्मङ्गल्याभिर्धार्मिकाभिः 'लष्टाभिः' मनोज्ञाभिः कथाभिः 'सुविणजागरियं' स्वप्नसंरक्षणाय जागरिका—निद्रानिषेधः स्वप्नजागरिका तां 'पडिजागरमाणी' प्रतिजाग्रती कुर्वती आभीक्ष्ण्ये च द्विर्वचनं 'विहरति' आस्ते स्म ॥ **सूत्रम् ५८**—'तए णं से सिद्धत्थे जाव बाहिरियं उवट्ठाणसालं' 'कौटुम्बिकपुरुषान्' आदेशकारिणः शब्दयति । 'गंधोदय' सुगन्धोदकेन सिक्ता शुचिका—पवित्रा सम्मार्जिता—कचवरापनयनेन उपलिप्ता—छगणादिना या सा तथा ताम्, इदं च विशेषणं 'गन्धोदकसिक्तसम्मार्जितोपलिप्तशुचिकाम्' इत्येवं दृश्यम्, सिक्ताद्यनन्तरभावित्वात् शुचिकत्वस्येति। 'सुगंधवरपंचवन्नपुप्फोवयारकलिय'मित्यादि पूर्ववद् व्याख्येयम् ॥ **सूत्रम् ६०**—'कल्लं पाउप्पभायाए' 'कल्लं'ति श्वः प्रादुः—प्राकाश्ये, ततः प्रकाशप्रभातायां रजन्याम्। 'फुल्लोत्पलकमलकोमलोन्मीलिते' फुल्लं—विकसितं तच्च तदुत्पलं च फुल्लोत्पलम्, तच्च कमलश्च—हरिणविशेषः फुल्लोत्पलकमलौ तयोः कोमलं—अकठोरमुन्मीलितं—दलानां नयनयोश्चोन्मीलनं यस्मिंस्तत्तथा तस्मिन् । अथेति रजनीविभातानन्तरं पाण्डुरे रक्ताशोकप्रकाशे किंशुकस्य शुकमुखस्य गुञ्जार्द्धस्य एवं 'बन्धुजीवादि जाव हिंगुलयनियरातिरेयरेहंतसरिसे' एकार्थान्येतानि, एतेषां रागेण सदृशो यः स तथा तस्मिन् । तथा कमलाकराः—ह्रदादयस्तेषु षण्डानि—नलिनी षण्डानि तेषां बोधको यः स कमलाकरषण्डबोधकस्तस्मिन् । 'उत्थिते' अभ्युद्गते, कस्मिन्? इत्याह—सूरे । पुनः किम्भूते? इत्याह—सहस्सरस्सिम्मि ॥ **सूत्रम् ६१**—'तस्स य करपहारपरद्धम्मि अंधकारे जाव अट्टणसालं' सुगमम् । 'अट्टणसाल'त्ति व्यायामशाला । 'अणेगवायाम' तत्र च अनेकानि व्यायामार्थं यानि योग्यादीनि तानि तथा तैः । तत्र योग्या—गुणनिका, वल्गनमुल्लङ्घनम्, व्यामर्दनं—परस्परेणाङ्गमोटनम् । सयं वाराओ पक्कं जं तं सयपागं, सएण वा काहावणाणं पागो । 'पीणणिज्जेहिं'ति रसाइधातुवसमकारीहिं 'दीवणिज्जेहिं' अग्गिजणणेहिं 'दप्पणिज्जेहिं' बलकरेहिं मंस-ऽट्ठिवद्धणेहिं 'तिप्पणिज्जेहिं' मंसोवचयकरेहिं । छेया—बावत्तरीकलापंडिया, दक्खा—अविलंबियकारी, पत्तट्ठा—वाग्मिनः, निउणा—क्रीडाकुशलाः ॥ **सूत्रम् ६२**—शुद्धोदकं उष्णोदकम् । 'पम्हलसुकुमालाए' पक्ष्मवत्या सुकुमालया चेत्यर्थः, 'गंधकासाइय' गन्धप्रधानया कषायरक्तशाटिकयेत्यर्थः । [1]'नासानीसास' नासानिःश्वासवातवाह्यमतिलघुत्वात् चक्षुर्हरं लोचनानन्ददायकत्वात् चक्षूरोधकं वा घनत्वात्, 'वण्णफरिस' प्रधानवर्णस्य स्पर्शमित्यर्थः, हयलालायाः सकाशात् पेलवं—मृदु अतिरेकेण—अतिशयेन यत्तत्तथा । कनकेन खचितं—मण्डितं अन्तयोः—अञ्चलयोः कर्म—वानलक्षणं यस्य तत्तथा तेन दूष्यरत्नेन संवृतः । 'हारं'ति अष्टादशसरिकम्, अर्द्धहारं—नवसरिकम् । एवं जहा **सूरियाभस्स** अलंकारे तहेव । स चैवम्— "एगावलिं पिणद्धे" इत्यादि सूत्रम् (राजप्रश्नीय० १३७ पत्र

---

१ अत्र **टिप्पनककृता राजप्रश्नीयोपाङ्गानुसारिवाचनाभेदमनुसृत्य** टिप्पितं ज्ञायते, स च वाचनाभेद एवंरूपः स्यात्—"**नासानीसासवायवोज्झ-चक्खुहर-वन्नफरिसजुत्त-हयलालापेलवातिरेग-धवल-कणगखचियंतकम्मदूसरयणसंवुए** इति । नैष वाचनाभेदोऽस्माभिरुपलब्ध ॥

"चूडामणिर्नाम सकलपार्थिवरत्नसर्वसारो देवेन्द्रमनुष्येन्द्रमूर्धकृतनिवासो निश्शेषामङ्गलाशान्तिरोगप्रमुखदोषापहारकारी प्रवरलक्षणोपेतः परममङ्गलभूत आभरणविशेषः ।" इति **राजप्रश्नीयवृत्तौ** पत्रं २५२ ॥

२५१)। तत्रैकावली–विचित्रमणिमयी। मुक्तावली–केवलमुक्तामयी। कनकावली–सौवर्णमणिमयी। रत्नावली–रत्नमयी। अङ्गदं केयूरं च–बाह्वाभरणविशेष, एतयोश्च यद्यपि नामकोशे एकार्थतोक्ता तथापीहाकारविशेषाद् भेदोऽवगन्तव्यः। कटकं–कलाचिकाभरणविशेषः। तुटिकं–बाहुरक्षिका। कटिसूत्रं–सारसना, रत्नमयक्षुद्रघण्टिकाकलिता स्त्रीणां सा भवति। दशमुद्रिकानन्तकं–हस्ताङ्गुलिमुद्रिकादशकम्। वक्षःसूत्रं–हृदयाभरणभूतं सुवर्णसङ्कलम्। 'वेच्छीसुत्तं'ति **पाठान्तरम्**, तत्र वैकक्षिकासूत्रं–उत्तरासङ्गपरिधानीयं सङ्कलकम्। मुरवी–मुरजाकारमाभरणम्। कण्ठमुरवी–तदेव कण्ठासन्नतरावस्थानम्। प्रलम्बं–झुम्बनकम्। कुण्डलानि–कर्णाभरणानि। मुकुटः–शिरोभूषणम्। चूडामणिः–केशालंकरणम्। **वाचनान्तरे त्वयमलङ्कारवर्णकः साक्षाल्लिखित एव दृश्यते।** 'रयणसंकडुक्कडं'ति रत्नसङ्कटं च तदुत्कटं च–उत्कृष्टं रत्नसङ्कटोत्कटम्। 'गंथिम' इह ग्रन्थिमं–ग्रन्थननिर्वृत्तं सूत्रग्रथितमालादि। वेष्टिमं–वेष्टननिष्पन्नं पुष्पलम्बूसकादि। पूरिमं–येन वंशशलाकामयं पञ्जरकादि कूर्चादि वा पूर्यते। सङ्घातिमं तु–यत् परस्परतो नालसङ्घातेन सङ्घात्यते। 'अलंकिय' अलङ्कृतश्चासौ–कृतालङ्कारोऽत एव विभूषितश्च–सञ्जातविभूषश्चेत्यलङ्कृतविभूषितः। 'वेरुलियभिसंतदंडं'ति भिसंतं–दीप्यमानदण्डम्। 'पलंबसकोरिंटमल्लदामं' सकोरिण्टकानि–कोरिण्टकपुष्पगुच्छयुक्तानि माल्यदामानि–पुष्पमाला यत्र। 'चंदमण्डलनिभं' परिपूर्णचन्द्रमण्डलाकारं उपरि धृतं यैत्राऽऽस्ते तत्तथा। 'नाणामणिकणग' नानामणिकनकरत्नानां विमलस्य महार्हस्य तपनीयस्य च सत्कावुज्ज्वलौ विचित्रौ दण्डौ ययोस्ते तथा। कनकतपनीययो कोः विशेषः? उच्यते–कनकं पीतम्, तपनीयं रक्तमिति। 'चिल्लिआउ'त्ति दीप्यमाने, लीने इत्येके। 'संखंककुंद'त्ति शङ्खाङ्ककुन्द–दकरजसाममृतस्य मथितस्य सतो यः फेनपुञ्जः तस्य च सन्निकाशे ये ते तथा। इह च अङ्कः रत्नविशेष इति। 'चामराओ' यद्यपि चामरशब्दो नपुंसकलिङ्गो रूढस्तथापीह स्त्रीलिङ्गतया निर्दिष्टः, तथैव क्वचिद् रूढित्वादिति। 'अणेगगणनायग' तत्रानेके गणनायकाः–प्रकृतिमहत्तराः, दण्डनायकाः–तन्त्रपालाः, राजानः–माण्डलिकाः, ईश्वराः–युवराजाः, तलवराः–नरपतिप्रदत्तपट्टबन्धविभूषिता राजस्थानीयाः, माडम्बिकाः–छिन्नमडम्बाधिपाः, कोटुम्बिकाः–कतिपयकुटुम्बप्रभवोऽवलगकाः, मन्त्रिणः–प्रतीताः, महामन्त्रिणः–मन्त्रिमण्डलप्रधानाः, हस्तिसाधनोपरिका इति **वृद्धाः**, गणकाः–गणितज्ञा ज्योतिषिकाः, भाण्डागारिका **इत्यन्ये**, दौवारिकाः–प्रतीहाराः, अमात्याः–राज्याधिष्ठायकाः, चेटाः–पादमूलिकाः, पीठमर्दाः–आस्थाने आसनासीनसेवकाः, वयस्या इत्यर्थः, नगराः–नगरवासिप्रकृतयः, नगरं इह सैन्यनिवासिप्रकृतयः एतदपि दृष्टम्, निगमाः–कारणिका वणिजो वा, श्रेष्ठिनः–श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः, सेनापतयः–सैन्यनायकाः, सार्थवाहाः–प्रतीताः, दूताः–अन्येषां राजादेशनिवेदकाः, सन्धिपालाः–राज्यसन्धिरक्षकाः, एतेषां द्वन्द्वस्ते, इह तृतीयाबहुवचनलोपो द्रष्टव्यः। 'सद्धिं' सार्द्धं सहेत्यर्थः, न केवलं तत्सहितत्वमेव, अपि तु तैः समिति–समन्तात् परिवृतः–परिकरित इति॥ **सूत्रम् ६३**—अहियपेच्छणिज्जं 'महग्घवरपट्टणुग्गयं' महार्घ्या च

---

१ एतदर्थज्ञापिका टिप्पणी अष्टमपत्रे मुद्रितेति तत एव द्रष्टव्या॥ २ लम्बूसकादि जे०॥ ३ यद् राजते त° जे०॥

सा वरपत्तनोद्गता च–वरवस्रोत्पत्तिस्थानसम्भवेति समासः अतस्ताम्, वरपट्टनाद्वा प्रधानवेष्टनकादुद्गता–निर्गता या सा तथा ताम्। 'सन्हपट्ट'त्ति सूक्ष्मपट्टसूत्रमयो भक्तिशतचित्रः तानः–ताननको यस्यां सा तथा ताम्। 'सययसमुचिय'त्ति संततं–सर्वकालं समुचिता। ईहामृगाः–वृकाः, ऋषभाः–वृषभाः, तुरग-करि-विहगाः–प्रतीताः, व्यालाः–श्वापदा भुजगा वा, किन्नराः–व्यन्तरविशेषाः, शरभाः–आटव्याः, अष्टापदाः–महाकायाः, चमराः–आटव्यगवाः, कुञ्जराः–गजाः, वनलताः–अशोकादिलताः, पद्मलताः–पद्मिन्यः, एतासां यका भक्तयः–विच्छित्तयस्ताभिश्चित्रा या सा तथा। 'अब्भितरियं'ति आभ्यन्तरां जवनिकां अंछावेइ'त्ति आकर्षयति। 'अच्छुरयमिउ' आस्तरकेण–प्रतीतेन मृदुमसूरकेण च, अथवा अस्तरजसा–निर्मलेन मृदुमसूरकेण आस्तृतं–आच्छादितं यत् तत्तथा। 'अंगसुहफासयं' अङ्गसुखः–देहस्य शर्महेतुः स्पर्शो यस्य तदङ्गसुखस्पर्शकम्॥ **सूत्रम् ६४**—भद्रासणं रयावित्ता 'अट्ठंग' अष्टाङ्गं–अष्टावयवं यद् महानिमित्तं परोक्षार्थप्रतिपत्तिकारणव्युत्पादकं महाशास्त्रं तस्य यौ सूत्रार्थौ तौ धारयन्ति ये ते तथा तान्। निमित्ताङ्गानि चाष्टाविमानि–अट्ठ निमित्तंगाइं, दिव्वु १ प्पाय २ ऽन्तलिक्ख ३ भोमं ४ च। अंग ५ सर ६ लक्खणं ७ वंजणं च तिविहं पुणेक्केक्कं॥१॥ सिग्घमित्यादीन्येकार्थानि औत्सुक्योत्कर्षप्रतिपादनपराणि॥ **सूत्रम् ६६**—'कयबलिकम्मा' स्नानानन्तरं कृतं बलिकर्म यैः स्वगृहदेवतानां ते तथा। 'कयकोउय' कृतानि कौतुकमङ्गलान्येव प्रायश्चित्तानि–दुःस्वप्नादिविघातार्थमवश्यकरणीयत्वाद् यैस्ते तथा। अन्ये त्वाहुः–'पायच्छित्ता' पादेन पादे वा छुप्ताः–चक्षुर्दोषपरिहारार्थं पादच्छुप्ताः, कृतकौतुकमङ्गलाश्च ते पादच्छुप्ताश्चेति विग्रहः। तत्र कौतुकानि मषीतिलकादीनि, मङ्गलानि तु सिद्धार्थकदध्यक्षतदूर्वाङ्कुरादीनि। 'सुद्धप्प वेसाइं' शुद्धात्मानः 'वेश्यानि' वेषोचितानि, अथवा शुद्धानि च तानि प्रावेश्यानि च–राजसभाप्रवेशोचितानि शुद्धप्रावेश्यानि वस्त्राणीति परिधाय। 'अल्पमहार्घ्याभरणभूषिताः' अल्पानि च तानि महार्घ्याभरणानि च तैर्भूषिताः। सिद्धार्थकाः–सर्षपाः हरितालिका–दूर्वा तल्लक्षणानि कृतानि मङ्गलानि मूर्ध्नि यैस्ते तथा॥ **सूत्रम् ६८**—'सुमिणलक्खण' 'अच्चिय' अर्चिता गन्धचन्दनादिभिर्देवतावत्, वन्दिता सद्गुणोत्कीर्त्तनेन, पूजिता वस्त्राभरणादिभिः, सत्कारिता अभ्युत्थानादिभिः, सम्मानिता आसनदानादिभिः॥ **सूत्रम् ७०**—ते च स्वप्नानि श्रुत्वा 'लद्धट्ठा' स्वतः, 'गहियट्ठा' परस्मात्, 'पुच्छियट्ठा' संशये सति परस्परतः, 'विणिच्छियट्ठा' प्रश्नान्तरम्, अत एवाभिगतार्था इति॥ **सूत्रम् ७१**—'सुविण'त्ति सामान्यफलत्वात्, 'महासुमिणा' महाफलत्वात्। अम्हं सुविणसत्थे द्विचत्वारिंशतस्त्रिंशतश्च मीलनाद् 'बावत्तरिं'ति द्विसप्ततिर्भवति। 'अरहंतमायरो वा जाव गब्भं वक्कममाणंसि' गर्भं व्युत्क्रामति–प्रविशतीत्यर्थः। 'गय वसभे'त्यादि, इह 'अभिसेय' लक्ष्म्यभिषेकः। 'दाम' पुष्पमाला। 'विमाण भवण' एकमेव, तत्र विमानाकारं भवनं विमानभवनम्, अथवा देवलोकाद् योऽवतरति तन्माता विमानं पश्यति, यस्तु नरकात् तन्माता भवनमिति। इह च गाथाया केषुचित् पदेष्वनुस्वारस्याश्रवणं गाथानुलोम्याद् दृश्यमिति॥ **सूत्रम् ७८**—'असणेणं जाव जीवियारिहं' जीवकोचितम्॥ **सूत्रम् ८४**—गर्भस्थे सति कुर्वन्ति सुभिक्षानि दुर्भिक्षप्रतिषेधात्, सन्निहिं–घृतगुडादिस्थापनानि, सन्निचयाः–

धान्यसञ्चयाः, निही इव लक्षादिप्रमाणद्रव्यस्थापनानि 'महानिहाणाइं भवंति' भूमिगतसहस्रादिसंख्या द्रव्यसञ्चयाः । 'से जाइं इमाइं पुरापोराणाइं' पुराप्रतिष्ठितत्वेन पुराणानि पुरापुराणानि । अत एव 'पहीण' स्वल्पीभूतस्वामिकानि । 'पहीणसेउयाइं' प्रहीणाः–अल्पीभूताः सेक्तारः–सेचकाः धनप्रक्षेप्तारो येषां तानि तथा प्रहीणमार्गाणि वा । 'पहीणगोत्ता' प्रहीणं–विरलीभूतं मानुषं गोत्रागारं–तत्स्वामिगोत्रगृहं येषां तानि तथा । 'उच्छन्नसामियाइं' निःसत्ताकीभूतानि । उच्छन्नशब्दः प्रहीणशब्दस्थाने वाच्यः सर्वपदेष्विति, शेषं पूर्ववत् । 'सिंघाडएसु वा' सिङ्घाटकं–फलविशेषः, स्थापना △, त्रिकं–तिसृणां मार्गाणां मीलनम् ⊢, चतुष्कं–चतुर्णां पथां मीलनम् +, चत्वरं–बहूनां पथां मिलनम् ⁂, चतुर्मुखं–चतुर्मुखदेवकुलिकावत् ╬, महापथः–राजमार्गः, 'गामट्ठाणेसु वा' तत्र करादिगम्या ग्रामाः, आकराः–लोहाद्युत्पत्तिभूमयः, नैतेषु करोऽस्तीति नकराणि, खेटानि–धूलीप्राकारोपेतानि, कर्बटानि–कुनगराणि, मडम्बानि–सर्वतोऽर्द्धयोजनात् परतोऽवस्थितग्रामाणि, द्रोणमुखानि–येषां जलस्थलपथावुभावपि स्तः, पत्तनानि–येषु जलस्थलपथयोरन्यतरेण पर्याहारप्रवेशः, आश्रमाः–तीर्थस्थानानि मुनिस्थानानि वा, " मुनीनां स्थानमाश्रमः " ( ) इति वचनात्, संबाहः–समभूमौ कृषिं कृत्वा येषु दुर्गभूमि[भूते]षु धान्यानि कृषीवलाः संवहन्ति रक्षार्थम्, सन्निवेशाः सार्थकटकादेः, घोषाः–गोकुलानि । ग्रामस्थानेषु–उद्वसितेष्विति, एवं नगरस्थानेषु वा । 'ग्रामनिर्द्धमनेषु' ग्रामजलनिर्गमेषु, एवं नगरनिर्द्धमनेषु । आपणानि–हट्टानि व्यवहारस्थानानि तेषु । 'देवकुलेषु वा' यक्षशिवायतनादिषु । 'सभासु' राजसभादिषु । आरामाः–विविधलतोपेताः, ये कदल्यादिप्रच्छन्नगृहेषु स्त्रीसहितानां पुंसां क्रीडास्थानभूतास्तेषु । उद्यानानि–पत्र-पुष्प-फल-च्छायोपगवृक्षोपशोभितानि, बहुजनस्य विविधवेषस्योन्नतमानस्य भोजनार्थं यानं–गमनं येष्विति । वनेषु वनषण्डेषु वा, वनानीति–एकजातीयवृक्षाणि, वनषण्डाः–अनेकजातीयोत्तमवृक्षाः । सुसाणेसु–श्मशानगृहेषु पितृवनेषु, सुन्नागारेसु–शून्यगृहेषु, गिरिकन्दरागृहेषु, शान्तिगृहेषु–शान्तिकर्मस्थानेषु, शैलगृहेषु–पर्वतमुत्कीर्यकृतेषु गृहेषु, उपस्थानगृहेषु–आस्थानमण्डपेषु, भवनगृहेषु–कुटुम्बिवसनगृहेष्विति । वाशब्दः सर्वपदेषु दृश्यः । 'सन्निखित्ताइं' सम्यग् निक्षिप्तानि 'सन्निहियाइं' सम्यग् निधानीकृतानि–गुप्तानिअनेकोपायैः पिधानादिभिः तिष्ठन्ति तानि सिद्धार्थराजभवने 'साहरंति' प्रवेशयन्ति निक्षेपयन्ति तिर्यग्लोकवासिनो जृम्भका देवाः शक्रवचनेनेति ॥ सूत्रम् ८६—'गब्भत्ताए अवक्कन्ने तप्पभिइं च णं अम्हे हिरन्नेण'मित्यादि, हिरण्यं–रूप्यम्, अघटितसुवर्णमित्येके, सुवर्णेन–घटिताघटितेन, विउलधणेण इह धनं गणिमादि ४, धान्यानि–चतुर्विंशतिः यवगोधूमादीनि, राज्यं–राष्ट्रादिसमुदयात्मकम्, राष्ट्रं च–जनपदम्, कोशं–भाण्डागारम्, कोष्ठागारं च–धान्यगृहम्, बलं च हस्त्यादिसैन्यम्, वाहनं च–वेगसरादिकम्, कणयं–सुवर्णम्, रत्नानि–कर्केतनादीनि, मणयः–चन्द्रकान्ताद्याः, मौक्तिकानि–शुक्तिआकाशादिप्रभवानि, शङ्खाः–प्रतीताः, शिलाप्रवालानि विद्रुमाणि, अन्ये त्वाहुः—शिलाः–राजपट्टादिरूपाः, प्रवालं–विद्रुमम्, रक्तरत्नानि–पद्मरागादीनि इत्येवमादिकेन । 'संत'त्ति विद्यमानं सारं–प्रधानं स्वापतेयं–द्रव्यम् । प्रीत्या सत्कारेण–वस्त्रादिना ॥ सूत्रम् ९२—'तं गब्भं

---

१ °ताः सक्काः सेचकाः खं० ॥ २ पर्याहारप्रवेशः निर्गमप्रवेश इत्यर्थः ।

नाइसोएहिं नाइसुक्केहिं जाव' यतस्तेषां मध्यात् कानिचिद् वातिकानि पैत्तिकानि श्लेष्मविधायकानि च। उक्तं च **वाग्भटे**--वातलैश्च भवेद् गर्भः, कुब्जान्धजडवामनः। पित्तलैः स्खलतिः पिङ्गः, श्वित्री पाण्डुः कफात्मभिः ॥ १ ॥ (   ) 'सव्वत्तुभयमाण' ऋतौ ऋतौ भज्यमानानि यानि सुखानि–सुखहेतवः शुभानि वा तानि तथा तैः भोजनाऽऽच्छादनादिभिः। 'गब्भस्स हिअं' तमेव गर्भमपेक्ष्य, 'मिअं' परिमितं नाधिकमूनं वा, 'पच्छं' सामान्येन पथ्यम्। किमुक्तं भवति ? 'गब्भपोसणं' गर्भपोषकमिति 'देसे य' उचितमूप्रदेशे 'काले य' तथाविधावसरे आहारमाहारेमाणी 'विवित्तमउएहिं' विविक्तानि–दोषवियुक्तानि लोकान्तरासङ्कीर्णानि वा मृदुकानि च–कोमलानि यानि तथा तैः। 'पइरिक्क' प्रतिरिक्तत्वेन–तथाविधजनापेक्षया विजनत्वेन सुखा शुभा वा या सा तथा तया, 'मणाणुकूलाए विहारभूमीए'। 'पसत्थदोहला' अनिन्द्यमनोरथा। 'सम्माणिय' प्राप्ताभिलषितस्य भोगात्। 'अविमाणिय' क्षणमपि लेशेनापि च नापूर्णमनोरथेत्यर्थः। अत एव 'वोच्छिन्न' त्रुटितवाञ्छेत्यर्थः। 'संपुन्न' अभिलषितार्थपूरणात्। 'वेवणीय' व्यपनीतदोहदा। दोहदव्यवच्छेदस्यैव प्रकर्षाभिधानायाह–'विणीयदोहल'त्ति। ['ववगयरोग'] इत्यादि, इह च मोहः–मूढता परित्रासः–अकस्माद्भयम्। इह स्थाने **वाचनान्तरे** 'सुहं सुहेणं' ति सुखं सुखेन यथा भवति गर्भानाबाधया 'आसयइ' आश्रयतिआश्रयणीयं वस्तु, 'सयइ' शेते, 'चिट्ठइ' ऊर्ध्वस्थानेन तिष्ठति, 'विहरइ' विचरति, 'निसीयइ' उपविशति, 'तुयट्टइ' शय्यायां वर्त्तत इति ॥ **सूत्रम् ९५**—'तं रयणिं जाव सिद्धत्थरायभवणंसि हिरन्नवासं' हिरण्यं–रूप्यम्, घटितसुवर्णमित्यन्ये, वर्षः–अल्पतरः वृष्टिस्तु–महतीति, 'बीयवासं जाव' सुगमं 'मल्लवासं च' माल्यं तु–ग्रथितपुष्पाणि, वर्णः–चन्दनम्, चूर्णः–गन्धद्रव्यसम्बन्धी, गन्धाः–कोष्ठपुटपाकाः, वसुधारावर्षं वर्षन्ति ॥ **प्रियंभाषिता**भिधा [चेटी] राजानं वर्द्धापयति, यथा—पियट्ठयाए प्रियार्थतायै प्रीत्यर्थमित्यर्थः 'पियं निवेएमो' प्रियं–इष्टं वस्तु पुत्रजन्मलक्षणं निवेदयामः, 'पियं मे भवतु' एतच्च प्रियनिवेदने प्रियं 'भे' भवतां भवतु, तदन्यद्वा प्रियं भवत्विति। तस्या दानं 'मउडवज्जं'ति मुकुटस्य राजचिह्नत्वात् स्त्रीणां चानुचितत्वात् तस्येति तद्वर्जनम्, 'जहामालिय' यथाधारितं–"मल मल्ल धारणे" इति यथापरिहितमित्यर्थः 'ओमोयं' अवमुच्यते–परिधीयते यः सः अवमोकः–आभरणं तम्। 'मत्थए धोयइ' अङ्गप्रतिचारिकाणां मस्तकानि क्षालयति दासत्वापनयनार्थम्, स्वामिना धौतमस्तकस्य हि दासत्वमपगच्छतीति **लोकव्यवहारः** ॥ **सूत्रम् ९७**—'चारगसोहणं' बन्दमोचनमित्यर्थः।

---

१ अत्र सर्वेष्वपि टिप्पनकादर्शेषु **'अवणीय'** इति दृश्यते ॥

२ एनं **टिप्पनकांश**मवलोक्य श्रीमद्भिः **कल्पकिरणावलीवृत्तिकृद्भिः** स्ववृत्तौ **"पियट्ठयाए पियं निवेएमो, पियं भे भवतु, मउडवज्जं जहामालियं ओमुयं मत्थए धोयइ-इत्ति क्वचिद् दृश्यते"** इत्येवं यद् वाचनान्तरत्वेन निष्टङ्कितमस्ति तत्र सम्यगाकलयामः, यतो न टिप्पनककृता इदं सूत्रत्वेन व्याख्यातं वर्त्तते, किन्तु **ज्ञातासूत्राद्यनुसारतः** प्रसङ्गसूचनमात्रमेव कृत वरीवृत्यत इति नैवायं टिप्पनकनिर्दिष्टो व्याख्यातश्चापि खण्डसूत्रांशो वाचनान्तरांशः इत्यत्रार्थे तद्विद एव प्रमाणमिति ॥

३ **टिप्पनककृद**भिप्रायेण सप्तनवतितम सूत्रमित्थंरूप सम्भाव्यते–**खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! कुंडपुरे नगरे चारगसोहणं करेह, चारगसोहणं २ त्ता माणुम्माणवद्धणं करेह, माणु २ त्ता उस्सुक्कं**

'माणुम्माण' इह मानं—रस-धान्यविषयम् उन्मानं—तुलारूपम् । 'उस्सुंकं' उच्छुल्कम्, शुल्कं तु विक्रयभाण्डं प्रति राजदेयं द्रव्यं मण्डपिकायामिति । 'उक्करं'ति उन्मुक्तकरम्, करस्तु गवादीन् प्रति प्रतिवर्षं राजदेयं द्रव्यम्। 'उक्किट्ठं' उत्कृष्टं—प्रधानम्, लभ्येऽप्याकर्षणनिषेधाद्वा । 'अदेज्जं' विक्रेयनिषेधेनाविद्यमानदातव्यं जनेभ्यः । 'अम्मेज्जं' विक्रेयनिषेधादेवाविद्यमानमातव्यं अमेयं देयमिति । 'अभड' अविद्यमानो भटानां—राजाज्ञादायिनां पुरुषाणां प्रवेशः कुटुम्बिगृहेषु यस्मिन् । 'अदंडकोदंडिमं' दण्डं—लभ्यद्रव्यम्, दण्ड एव कुदण्डेन निर्वृत्तं द्रव्यं कुदण्डिमम्, तन्नास्ति यस्मिन् तद् अदण्डकुदण्डिमम् । तत्र दण्डः—अपराधानुसारेण राजग्राह्यं द्रव्यम्, कुदण्डस्तु—कारणिकानां प्रज्ञापराधान्महत्यप्यपराधिनि अल्पं राजग्राह्यं द्रव्यमिति । 'अधरिमं' अविद्यमानधारणीयद्रव्यम्, रिणमुत्कलनात् । 'गणियावरनाडइज्ज' गणिकावरैः—वेश्याप्रधानैर्नाटकीयैः—नाटकसम्बन्धिभिः पात्रैः कलितम् । 'अणेगतालायराणु' नानाविधप्रेक्षाकारिसेवितं कुण्डपुरवरं ति । 'आसिय[सुइ]सम्मज्जिय' आसिक्तं—ईषत्सिक्तम् अत एव शुचिकं सम्मार्जितं—कचवरापनयनेन उपलेपितं—गोमयादिना । सिङ्घाटकादि—पूर्ववर्णितम् । सम्मृष्टं—सममूम्यादिकरणेन रथ्यान्तरापणवीथिष्विति । 'मंचाइमंच' सुगमम् । 'लाउल्लोइयमहियं' 'लाउ'त्ति लिप्तं—छगणादिना उल्लोचितं—देवदूष्यवितानैः महितं—पञ्चवर्णपुष्पप्रकरपुष्पगृहकरणेनेति । दर्दर—मलयाभिधानपर्वतयोः समुद्भूतचन्दनादिद्रवेण दत्तपञ्चाङ्गुलितलम् । अन्ये त्वाहुः—दर्दरः—चीवरावनद्धं कुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालितेन वा । 'वाघारियमल्ल' वाघारितं—ऊर्ध्वीकृतपुष्पगृहाकारि सर्वत्रापि माल्यदामकलापम् । कुन्दरुक्कादि पूर्ववत् । नटाः—नाटककर्तारः, 'नट्टग' ये स्वयं नृत्यन्ति, जल्लाः—वरत्राखेलकाः, मल्लमुष्टिकाः—मल्ला एव प्रतीताः, वेलम्बकप्लवकाः—उत्प्लुत्य ये नृत्यन्ति मुखाद्यनेकप्रकारान् दर्शयन्ति च, कथकपठकाः—प्रतीताः, लासकाः—रासकान् ये ददति, 'आरक्खग' आरक्षकाः। लङ्खाः—वंशाग्रनर्त्तकाः, मङ्खाः—गौरीपुत्रकाः मङ्खलिका इति प्रसिद्धाः, तूणइल्लाः—तूणीरधारकाः, तुम्बाः—किन्दरिका आलपन्यादिवादिनः, वीणिकाः—वीणावादिनः, अनेके तालाचराः—ये तालान् कुट्टयन्तः कथां कथयन्ति । 'अणुद्धुयमुयंगं' अनुद्धूताः—वादनार्थं वादकैरविमुक्ता मृदङ्गा यस्मिन् । 'अमिलायमल्लदामं' अम्लानपुष्पमालम् 'पमुइयपकीलिय' प्रमुदितजनयोगात् प्रमुदितम्, प्रक्रीडितजनयोगात् प्रक्रीडितम्, ततः कर्मधारयोऽतस्तम् । 'सपुरजण' सह पुरजनेन जनपदेन च—जनपदसम्बन्धिजनेनार्यं

उक्करं उक्किट्ठं अदेज्जं अमेज्जं अभडप्पवेसं अदंडकोदंडिमं अधरिमं गणियावरनाडइज्जकलियं अणेगतालायराणुचरियं करेह कारवेह, अणेग २ त्ता कुंडपुर नगरं सब्भिंतरबाहिरियं आसिय[सुइ]सम्मज्जिओवलेवियं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरचउम्मुहमहापहेसु सम्मट्ठरत्थंतरावणवीहियं मंचाइमंचकलियं लाउल्लोइयमहियं दद्दरदिण्णपचंगुलितलं वग्घारियमल्लदामकलावं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कडज्झंतधूवमघमघेंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं नडनट्टगजल्लमल्लमुट्ठियवेलंबगपवगकहगपढकलासगआरक्खगलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणियअणेगतालायराणुचरियं अणुद्धुयमुइंगं अमिलायमल्लदामं पमुइयपकीलियसपुरजणजाणवयं करेह कारवेह, करेत्ता कारवेत्ता य जूयसहस्सं च मुसलसहस्सं च उस्सवेह, उस्सवित्ता य मम पयमाणत्तियं पच्चप्पिणेह ॥ ९७ ॥

वर्त्तते तं तथा। वाचनान्तरे 'विजयवेजइयं'ति दृश्यते, तत्र चातिशयेन विजयो विजयविजयः स प्रयोजनं यत्र तद् विजयवैजयिकं वर्द्धापनकं कारवेह त्ति ॥ **सूत्रम् ९९**—'ठिईवडियं' स्थितौ—कुलस्य लोकस्य वा मर्यादायां पतिता—आगता या पुत्रजन्ममहक्रिया सा स्थितिपतिता अतस्ताम् ॥ **सूत्रम् १००**—'दसाहियाए' 'दशाहिकायां' दशदिवसप्रमाणायां 'जाये य' यागान् पूजाविशेषान् 'दाये य' दायांश्च दानानि 'भाये य' भागांश्च विवक्षितद्रव्यांशान् ॥ **सूत्रम् १०१**—'चंदसूरदंस' चन्द्रसूर्यदर्शनाभिधानमुत्सवम्। 'जागरियं' रात्रिजागरणरूपमुत्सवविशेषं षष्ठीजागरणमित्यर्थः। 'निव्वत्ते असुइ' 'निर्वृत्ते' अतिक्रान्ते अशुचीनां जातकर्मणां करणमशुचिजातकर्मकरणं तत्र। 'संपत्ते बारसाहे' सम्प्राप्ते द्वादशाख्यदिवसे, अथवा द्वादशानामह्नां समाहारो द्वादशाहम् तस्य दिवसो द्वादशाहदिवसः, येन स पूर्यते तत्र क्वापि वर्द्धापनकविधिर्दृश्यतेऽयम्। 'तस्सेव नियगसयणे'त्यादि 'नायाणं'ति नाया नाम—जे उसभसामिस्स सइणिज्जगा ते ज्ञाताः, शेषं सुगमम्। असणं ४ 'आसाएमाणा' ईषदास्वादयन्तो बहु च त्यजन्त इति इक्षुखण्डादेरिव। 'विसाएमाणा' विशेषेण स्वादयन्तोऽल्पमेव त्यजन्तः खर्जूरादेरिव। स्वाद्यविशेषं 'परिभाए' ददतः। 'परिभुंजे' सर्वमुपभुञ्जानाः अल्पमप्यपरित्यजन्तो भोज्यम् ॥ **सूत्रम् १०२**—'जिमियभुत्तुत्तराए' जेमिताः भुक्तवन्तः भुक्तोत्तरकालम्। किम्भूताः सन्तः? 'आयन्ता' आचान्ताः शुद्धोदकयोगेन 'चोक्खा' चोक्षाः लेपसिक्थाद्यपनयनेन, अत एव परमशुचिभूता नाम कुर्वन्ति ॥ **सूत्रम् ११०**—दीक्षाग्रहणसमये लो[कान्ति]काः 'ताहिं इट्ठाहिं' ताभिर्विवक्षिताभिः 'वग्गूहिं'ति वाग्भिः, यकाभिश्चानन्द उत्पद्यत इति भावः। 'इष्टाभिः' इष्यन्ते स्म यास्ताभि.। 'कान्ताभिः' कमनीयाभिः। 'प्रियाभिः' प्रेमोपादिकाभिः। विरूपा अपि कारणवशात् प्रिया भवन्त्यत उच्यते—'मनोज्ञाभिः' शुभस्वरूपाभिः। मनोज्ञा अपि शब्दतोऽर्थतो न हृदयङ्गमा भवन्तीत्याह—'मणामाहिं' मनोऽमन्ति—गच्छन्ति यास्तास्तथा ताभिः। उदारेण—उदात्तेन स्वरेण प्रयुक्तत्वाद् अर्थेन वा युक्तत्वादुदाराभिः। कल्यं—आरोग्यं अणन्ति—शब्दयन्तीति कल्याणास्ताभिः। शिवस्य—उपद्रवाभावस्य सूचकत्वात् शिवाभिः। धनं लभन्ते धनेन वा साध्यो धन्यास्ताभिः। मङ्गले—दुरितक्षये साध्व्यो मङ्गल्यास्ताभिः। सह श्रिया—रचनार्थशोभया यास्ताः सश्रीकास्ताभिः वाग्भिरिति अभिनंदमाणा य० ॥ **सूत्रम् १११**—'अप्पडिवाई नाणदंसणे' अप्रतिपाति वर्द्धमानकमवधिज्ञानमवधिदर्शनं च ताभ्यामवलोकयति आत्मनो निष्क्रमणकालमिति। अथवा 'अहोहिए'त्ति "अब्भंतरोधी" इति चूर्णिः। 'चेचा हिरन्नं' त्यक्त्वा 'हिरण्यं' रूप्यम्, अघटितसुवर्णमित्येके। त्यक्त्वा सर्वपदेषु योज्यम्,। 'स्वर्णं' घटिताघटितम्, 'राज्यं' स्वाम्यमात्यराष्ट्रकोशदुर्गपुद्द्वलसप्ताङ्गकलितम्, 'धनं' गणिमधरिममेयपारिच्छेद्यरूपम्, 'राष्ट्रं देशश्च' एकार्थे, 'बलं' हस्त्यश्वरथ-पदातिरूपम्। वाहनानि यथा—यानानि—शकटानि, जुग्गं—गोल्लविषयप्रसिद्धं जम्पानम्, शिबिका—कूटाकाराच्छादितजम्पानरूपा, [1]स्यन्दमानिका पुरुषप्रमाणजम्पानविशेषः, गिल्ली—हस्तिन उपरि कोल्लरकाकारा,

---

१ अत्र प्रत्यन्तरेषु स्यन्दमानिका इत्यपि पाठो दृश्यते, किन्तु स्यन्दनशब्दानुसारितया 'स्यन्दमानिका'पाठः सुतरां युक्ततर आभाति ॥

खाटानां यद् अड्डपल्यानं तदन्यविषये थिल्लिरेभिधीयते, अतस्तां विकटयानं तल्लटकवर्जितशकटम्, (१),परियानप्रयोजनं पारियानिकम्, सांग्रामिकं–संग्रामयोग्यं कटीप्रमाणफलकवेदिकम् । 'कोशं' रत्नादिभाण्डागारम्, विविधधान्यस्थानं कोष्ठागारम्, 'पुरं' सर्वनगरप्रधानम्, 'अन्तःपुरं' प्रतीतम्, 'जनपदं' लोकम् । त्यक्त्वा 'धन-धान्यादि' (दीनि') पूर्वव्याख्यातानि, रत्नानि–कर्केतनादीनि, मणयः–चन्द्रकान्ताद्याः, मौक्तिक-शङ्खाः प्रतीताः, शिलाप्रवालानि–विद्रुमाणि,अन्ये त्वाहुः—शिलाः–राजपट्टादिकाः,प्रवालं–विद्रुमम् ,रक्तरत्नानि–पद्मरागादीनि, इत्यादिकं 'संतं' विद्यमानं सारं–प्रधानं स्वापतेयं 'विच्छड्डइत्ता' परित्यज्य, 'विग्गोवइत्ता' प्रकाश्य, अथवा "गुप गोपनकुत्सनयोः" इति वचनात् कुत्सनीयमेतत् अस्थिरत्वादिति त्यक्त्वा, दानं दत्त्वा, 'दायिकानां' दायः–भागोऽस्त्येषां ते दायिकाः तेषां परिभाज्य । 'पाईणगामिणीए' प्रतीचीपूर्वदिग्गामिन्यां छायायां 'पोरिसीए' पाश्चात्यपौरुष्यां प्रमाणप्राप्तायामभिनिवर्त्यमानायाम् । 'संखिय' चन्दनगर्भशङ्खहस्ताः, 'चक्किय' चक्रप्रहरणहस्ताः, नाङ्गलिकाः–गलावलम्बितसुवर्णमयलाङ्गलप्र[ति]कृतिधारिणो भट्टविशेषाः, 'मुहमंगलिय' मुखेन मङ्गलं येषां मङ्गलपाठका इति, 'वद्धमाण' स्कन्धारोपितपुरुषाः, 'पूसमाण' मान्याः घाण्टिकाः–घण्टिकया चरन्तीति घाण्टिकाः 'राउलियका' इति । 'ताहिं इट्ठाहिं' इत्यादि पूर्ववद् ज्ञेयम् ॥ **सूत्रम्** ११३—'अभिभविय गामकंटए' अभिभूय–अपकर्ण्य 'ग्रामकण्टकान्' दुर्वाक्यजल्पनपरान् । 'मंजु मंजुणा घोसेणं' न ज्ञायते कोऽपि किं जल्पतीति । 'सव्विड्ढीए' सर्वर्द्ध्या समस्तच्छत्रादिराजचिह्नरूपया, 'सव्वज्जुईए' सर्वद्युत्या आभरणादिसम्बन्धिन्या, सर्वयुत्या वा उचितेष्टवस्तुघटनालक्षणया । 'सव्वबलेणं'ति हस्त्यश्वादिना सर्वसैन्येन कटकेनेति, वाहनानि–करभ-शिबिकादीनि, 'सर्वसमुदायेन' पौरादिमीलकेन, 'सर्वादरेण' सर्वोचितकृत्यकरणरूपेण, 'सव्वविभूईए' सर्वसम्पदा, 'सव्वविभूसाए' समस्तशोभया, 'सव्वसंभमेण' प्रमोदकृतौत्सुक्येन, 'सर्वसङ्गमेन' सर्वजनमेलापकेन, 'सव्वपगईहिं' अष्टादशनैगमादिनगरवास्तव्यप्रकृतिभिः, 'सव्वनाडएहिं' इत्यादि सुगमम् । 'सव्वतुडिय' सर्वतूर्यशब्दानां मीलने यः सङ्गतो निनादः–महाघोषः स तथा तेन । अल्पेष्वपि ऋद्ध्यादिषु सर्वशब्दप्रवृत्तिर्दृष्टा इत्यत आह–'महया इड्ढीए महया जुईए' इत्यादि । 'जमगसमगं जाव' यमकसमकं युगपदित्यर्थः । 'शङ्खपणव' पूर्ववत् ॥ **सूत्रम्** ११६— 'दुवालस वासाइं निच्चं वोसट्ठकाए' व्युत्सृष्टकायः परिकर्मवर्जनतः, 'चियत्तदेहे' त्यक्तदेहः परीषहादिसहनतः, 'जे केइ उवसग्गा उप्पज्जंति ते सम्मं सहइ' तानुपसर्गान् सहते क्षमते तितिक्षते अधिसहते ॥ **सूत्रम्** ११७—'अणगारे जाए जाव अलोमे'त्ति सुगमम्, परं 'गुत्तिंदिए' स्वविषयेषु रागादिना इन्द्रियाणामप्रवृत्तेः, 'गुत्तबंभयारी' गुप्तं–नवभिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिभी रक्षितं मैथुनविरमणं चरतीति सः । 'संते' शान्त उपशमेन, 'प्रशान्तः' इन्द्रियनोइन्द्रियैः, 'उवसंते' उपशान्तः क्रोधाद्यकरणेन, 'परिनिर्वृतः' सर्वसङ्गपरित्यागतः, 'अणासवे' सप्तदशाश्रवाभावतः, "पञ्चाश्रवाद्विरमणं"इत्यादि । 'अममे' अविद्यमानममेत्यभिलाषः निर-

---

१ गल्लिरभि० प्रत्यन्तरे ॥

२ पञ्चाश्रवाद् विरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः कषायजयः ।
दण्डत्रयविरतिश्चेति संयमः सप्तदशभेदः ॥१७२॥
इति सम्पूर्णा कारिका प्रशमरतौ ॥

भिण्णङ्गत्वात् । 'अकिंचणे' नास्ति किञ्चन द्रव्यं यस्य स अकिञ्चनः । 'छिन्नगंथे' छिन्नो ग्रन्थः—धनधान्यादिस्तत्प्रतिबन्धो वा स तथा । 'निरुवलेवे' द्रव्यतो निर्मलदेहत्वाद् भावतो बन्धहेत्वभावाद् निर्गत उपलेपो यस्मादिति निरुपलेपः । एतदेवोपमानैरभिधीयते—'कंसपाईव' कंसपात्र्येव मुक्ततोया यथा भवति निर्लेप इत्यर्थः । 'संखे' रंगणं—रागाद्युपरञ्जनं तस्मान्निर्गत इत्यर्थः । जीवे इव संयमे गतिः—प्रवृत्तिर्न हन्यते अस्य कथञ्चिदिति भावः । 'गयणमिव' न कुलग्रामाद्यालम्बन इति भावः । वायुरिव ग्रामादिष्वेकरात्र्यादिवासात् । 'सारयसलि' अकलुषमनस्त्वात् । 'पुक्खरपत्तं' प्रतीतम् । 'कुम्मो इव' कच्छपो हि कदाचिदवयवपञ्चकेन गुप्तो भवत्येवमसावपीन्द्रियपञ्चकेनेति । 'विहग इव' मुक्तपरिच्छदत्वादनियतवासाच्चेति । 'खग्गविसाणं व' खङ्गः—आटव्यो जीवस्तद्विषाणं—शृङ्गं तदेकमेव भवति तद्वद् 'एकजातः' एकभूतः, रागादिसहायवैकल्यादिति । 'भारुंडपक्खी' भारुण्डपक्षिणोः किलैकं शरीरं पृथग्ग्रीवं त्रिपादं भवति, तौ चात्यन्ताप्रमत्ततयैव निर्वाहं लभेते इति तेनोपमेति । 'कुंजरो' हस्तीव शूरः कषायादिरिपून् प्रति । 'वसहो' गौरिवोत्पन्नबलः, प्रतिज्ञातवस्तुभरनिर्वाहक इत्यर्थः । 'सीहो इव' परीषहादिभिरनभिभवनीय इत्यर्थः । 'मंदरो' मेरुरिवानुकूलाद्युपसर्गैरविचलितसत्त्वः । 'सागरो' हर्ष-शोकादिभिरक्षोभित्वादिति । 'चंदे इव' अनुपतापकारिपरिणामः । 'सूरे इव' दीप्ततेजाः, द्रव्यतः शरीरदीप्त्या भावतो ज्ञानेन । 'जच्चकणगं व' जातं—लब्धं रूपं—स्वरूपं रागादिकुद्रव्यविरहाद् येन स तथा । 'वसुंधरो' स्पर्शाः—शीतोष्णादयोऽनुकूलेतराः । 'सुहुयहुयासणे' सुष्ठुहुतं—क्षिप्तं घृतादीति गम्यते यस्मिन् स सुहुतः, स चासौ हुताशनश्च—वह्निरिति सुहुतहुताशनः, तद्वत्तेजसा—ज्ञानरूपेण तपोरूपेण वा ज्वलन्—दीप्यमानः ॥ **सूत्रम् १२०–१२१—जंभियग्रामस्य नगरस्य वहिः उज्जुवालिकानद्यास्तीरे।** 'वियावंत्तस्से'ति **चूर्णिर्यथा—"विजयावत्तस्स चेइयस्स' विजयावत्तं** नामेणं, 'वियावत्तं वा' व्यावृत्तं चेतियत्तणाओ, जिण्णुज्जाणमित्यर्थः" । 'कट्ठकरण' क्षेत्रम् । 'आवीकम्मं' प्रकटं कर्म कृतं पगासकयं ति । 'रहःकर्म' प्रच्छन्नकृतम् । शेषं कण्ठचम्" ॥ **सूत्रम् १२२—** 'अंतरावासे वासावासं उवागए' छउमत्थकाले जिणकाले य एए वासारत्ता ४२ संख्याः । 'पणियभूमी' वज्जभूमी । 'अंतरावासे'त्ति वासारत्तस्याऽऽख्या नाम । उक्तं च—"अंतरघणसामलो भयवं" वर्षात्रयनसम इति । 'पावा' देवेहिँ कयं, जेण तत्थ भगवं कालगओ । रज्जुका—लेहगा तेषां सभा रज्जुगसभा, अपरिभुज्जमाणा करणशाला ॥ **सूत्रम् १२३**—कत्तियमासे कालपक्खे चरिमा रयणी अवामंसा । कालं—अंतं गतः कालगतः, कायट्ठितिकालाद् भवट्ठिइकालाच्च वीइकंतो । जाति—जरा—मरणस्स य बंधणं तं छिन्नं । 'सिद्धः' साधितार्थः, 'बुद्धः' ज्ञः, मुक्तो भवेभ्यः, सर्वभावेन निर्वृतः, अन्तकृत् सव्वदुक्खाणि—संसारियाणि पहीणाणि सारीराणि माणसाणि य । बिईओ चंदो संवच्छरो, द्वितीयप्रमाणं ३५४ ११/६२ दिन, पीइवद्धणो मासो, नंदिवद्धणो पक्खो, अग्गिवेसो नाम दिवसो उवसमो

---

१ विशेषपि चूर्ण्यादर्शेषु टिप्पनकादर्शेषु च अवामंसा इत्येव पाठो वरीवर्तते इति सम्भाव्यते "तात्कालीन भाषाविदा 'अमावसा'ऽर्थको 'अवामंसा' शब्दोऽपि सम्मतः" इति नामाद्युद्वपाठादाक्षा विधेयेति ॥

त्ति से नामं, देवाणंदा रयणी निरइ त्ति वुच्चइ, लवस्स अच्ची नामं, पाणस्स मुत्तो नामं, थोवस्स सिद्धो नामं, करणं नागं, सव्वट्ठसिद्धो मुहुत्तो ॥ **सूत्रम् १२६**—'जं रयणिं० भगवं जाव तं रयणिं च णं जेट्ठस्स'त्ति गोयमो 'अमुगगामे अमुगं बोहेहि' तहिं गओ, वियालो जाओ, तत्थेव वुत्थो, नवरि पेच्छइ देवसन्निवायं, उवउत्तो, नायं, जहा—भयवं कालगओ, चितेइ—अहो ! भगवं निप्पिवासो, 'कहं वा वीयरागाणं नेहो भवइ ?, नेहरागेण य जीवा संसारे अडंति, एत्थंतरे नाणं समुप्पन्नं । बारस वासे केवली विहरइ जहेव भयवं अइसयरहिओ, धम्मकहणा परिवारो य तहेव । पच्छा अज्जसुहम्मस्स निसिरइ गणं 'दीहाउओ'त्ति काउं । पच्छा अज्जसुहम्मस्स केवलनाणं समुप्पन्नं, सो वि बारस वरिसे विहरइ, जंबुस्स गणं दाउं सिद्धिं गओ ॥ **सूत्रम् १२७**—तं रयणिं नव मल्लई नव लेच्छई एते पारं आभोएइ प्रकासेति वा पाराभोगः । 'पोसहो' अवामंसाइ ते पौषधं कृतवन्त इति ॥ **सूत्रम् १३१**—तं रयणिं 'कुंथू अणुद्धरी नामं'त्ति कुः—भूमिस्तस्यां तिष्ठतीति कुन्थूः, अणुं सरीरं धरेइ त्ति अणुधरी ॥ **सूत्रम् १४५**—दुविहा 'अंतगडभूमी' अन्तः कर्मणां भूमिः—कालो । सो दुविहो—पुरिसंतकरकालो परियायंतकरकालो य । जाव अज्जजंबुनामो ताव सिद्धिपहो, जम्बूस्वामिनं यावत् सिद्धिगमनं न परतः । चत्तारि वासाणि भगवया तित्थे पवत्तिए सिज्झिउमारद्धा, एस परियायंतकरकालो । तइए पुरिसजुगे जुगंतकडभूमी—वीरः १ सुधर्म्मस्वामी २ जम्बूस्वामी ३ च, एतत् पुरुषयुगत्रयम् ॥ **सूत्रम् १४७**—'नव वाससयाइं'ति अस्या वाचनायाः ॥छ॥

सूत्रम् १४८—पासे अरहा 'पुरिसादाणीए' पुरुषाणां प्रधानः पुरुषोत्तम इति । अथवा **समवायाङ्गवृत्तावुक्तम्**—"पुरुषाणां मध्ये आदानीयः—आदेयः पुरुषादानीयः" (पत्र १४–२) । **उत्तराध्ययनबृहद्वृत्तौ** "पुरुषश्चासौ पुरुषकारवर्त्तितया आदानीयश्च आदेयवाक्यतया पुरुषादानीयः, पुरुषविशेषणं तु पुरुष एव प्रायस्तीर्थंकर इति ख्यापनार्थम् । पुरुषैर्वा आदानीयः—आदानीयज्ञानादिगुणतया पुरुषादानीयः" (पत्र २७०–२) ॥ **सूत्रम् १५६**—तस्याष्टौ 'गणाः' समानवाचनाक्रियाः [साधु]समुदायाः, अष्टौ 'गणधराः' तन्नायकाः सूरयः । इदं च प्रमाणं **स्थानाङ्गे (सूत्र ६१७) पर्युषणाकल्पे** (सूत्र १५६) च श्रूयते । दृश्यते च किल **आवश्यके** अन्यथा, तत्र चोक्तम्—"दस नवगं, गणाण माणं जिणिंदाणं ॥" (निर्युं०गा० २६८) ति, कोऽर्थः ? पार्श्वस्य दश गणा गणधराश्च, तदिह द्वयोरल्पायुष्त्वादिकारणेनाविवक्षाऽनुमातव्येति ॥छ॥

सूत्रम् २२४—' वासाणं सवीसइराए ' चन्द्रसंवत्सरमधिकृत्यापदिश्यते जेण सो जुगाई ॥ **सूत्रम् २२८**—किंनिमित्तं ? पाएण सहा कडाणि, पासेहिं ' उक्कंपियाणि ' धवलितानीति, उवरिं लित्ता, 'गुत्ता' वृतिकरण-द्वारपिधानादिभिः, [कुड्डा] घट्टा, भूमी 'मट्ठा' लन्हीकया, समंता [मट्ठा] सम्मट्ठा,

---

१ यद्यपि **सूत्रादर्शेषु किरणावल्यादिवृत्तिषु** च **"मुहुत्ते पाणू"** इति पाठ आदृतो दृश्यते, तथापि **चूर्णि-टिप्पनकयोः "मुत्ते पाणू"** इति पाठानुसारेणैव व्याख्यानं वर्त्तत इति ॥

२ अमावास्यायामित्यर्थः ॥

खइआ–उदगपहा, जलनिर्गमनमार्गाः निक्कमणपहाः, गृहात् सलिलं येषु निर्गच्छति। 'स्वार्थं' ये आत्मार्थं परिणामिता कृता इति, इतरथा 'पव्वइया [ठिय']त्ति काउं दंताल छेत्तकरिसण-घरछाययाणि करंति तत्थ अहिगरणदोसा, सवीसइराए मासे गए न भवंति। शेषश्चूर्णितो विशेषो ज्ञेयः, ग्रन्थविस्तरभयान्न लिख्यते॥

सूत्रम् २२९—'जे इमे अज्जत्ताए समण'त्ति अद्यकालीनाः॥ सूत्रम् २३१—'नो से कप्पइ तं रयणिं'ति भाद्रपदशुक्लपञ्चमीमतिक्रमितुम्॥ सूत्रम् २३२—'सव्वओ समंत'त्ति चतुर्दिक्षु एतत् प्रमाणम्, विदिक्ष्वपि। 'अहालंदं'ति अल्पकालमपीत्यर्थः। जघन्यतः 'लंदं'ति उदकार्द्रः करो यावत् शुष्यतीति, उत्कृष्टतः पंच राइंदियाणि षण्मासान् वा अवग्रहे स्थातुमेकत्र॥ सूत्रम् २३३—जत्थ 'नइ'त्ति सततवाहिनी, 'निच्चसंदण'त्ति नित्यं स्रवणशीला स्तोकजलेति। 'एरवइ'त्ति कुणालाजनपदे एरवती[१] नदी नित्योदकाऽर्द्धयोजनं वहति तादृशा न कल्पते लङ्घितुम्। जत्थ 'चक्किया' शक्नुयात् स्याद् राकं पादं जले द्वितीयं त्वाकाशे कृत्वा न विलोडंतो गच्छति तत्र कल्पते गन्तुं प्रत्यागन्तुं च। यत्र च न शक्नुयाद् गत्वा प्रत्यागन्तुम् तत्र न गच्छेत्॥

सूत्रम् २३४—'एवं वुत्तपुव्वं'ति यदेतदुक्तं भवति गुरुभिर्यदुत 'दापयेर्ग्लानाय त्वं' तदा दातुं कल्पते न स्वयं ग्रहीतुमिति॥ सूत्रम् २३६—'दावे भंते!' दापयेः 'पडिगाहे' त्वमपि गृह्णीयाः॥

सूत्रम् २३७—'नवरसे'त्ति नवग्रहणात् कदाचित् पक्वान्नं गृह्यते। यद्यपि मद्यादिवर्जनं यावज्जीवितमस्त्येव तथापि कदाचिदत्यन्तापवाददशायां ग्रहणेऽपि कृतपर्युषणानां सर्वथा निषेधः॥ सूत्रम् २३९—'तहप्पगाराइं'ति अदुगुंछितानि। 'कडाणि'त्ति तेहिं अन्नेहिं वा सावगत्तं गाहियाणि। 'पत्तियाणि' प्रीतिकराणि दानं प्रति। 'थेज्जाइं' स्थिराणि दानं प्रति। 'वेसासियाइं' वैश्वासिकानि। 'सम्मतानि' सम्मतः स मुनिर्येषु प्रविशन् तानि। बहूनां सम्मतो नैकस्य द्वयोर्वा तानि अनुमतानि भवन्ति। 'अदक्खु' अदृष्ट्वा वइत्तए ग्राह्यं वस्तु। 'सड्ढी' श्रद्धावान् गिण्हइ यत्यर्थम्॥ सूत्रम् २४१—'पाओ निक्खम्म' प्रातर्निष्क्रमितुम्। 'वियडगं'ति उद्गमादिशुद्धं ['भोच्चा' भुक्त्वा] 'पेच्चा' पीत्वा। से य 'संथरइ' निर्वहति। 'पज्जोसवित्तए' परिवासित्तए॥

सूत्रम् २४३—'तओ' त्रयो गोचरकालाः॥ सूत्रम् २४४—'विकिट्ठ'त्ति अष्टमादूर्ध्वं तपः॥ सूत्रम् २४६—'तओ पाणगा' त्रीणि पानकानि। 'उस्सेइमं' पिट्ठजलाइ। 'संसेइमं' पत्राणि उक्कालेउं सीयलेण जलेण सिंचंति तं संसेइमं॥ सूत्रम् २४८—'आयामए' अवस्रावणम्। 'सोवीरं' काञ्जिकम्। 'सुद्धवियडं' उष्णोदकम्॥ सूत्रम् २५०—'भत्तपडियाइ' अनशनिनः। 'नो चेव णं ससित्थे' आहारदोषात्। 'पूए' गलिते। अपरिपूए कट्ठाइ गले लग्गइ॥ सूत्रम् २५१—'संखादत्ति' परिमितदत्तेः। 'लोणासायणं' स्तोकम्॥ सूत्रम् २५२—'जाव उवस्सया' सप्तगृहाधिकम्। 'सन्नियट्ट' सन्निवर्तयितुमात्मानमन्यत्र चरितुम्। उवस्सयस्स शय्यातरगृहस्य, सह शय्या-

---

[१] "**पर्युषणाकल्पटिप्पनके** त्वेरावती नदी वर्षाकालेऽकल्प्यत्वेनैव व्याख्याताऽस्ति, परं बृहत्कल्पादिभिर्विसंवादित्वाद् विचार्यमेवैतद् व्याख्यानमिति" इति **कल्पकिरणावलीकृत**. पत्र १८१-२॥

तरगृहेण सत्त एयाणि । **अन्ये भणंति**—शय्यातरगृहं वर्जयित्वा सप्त । **अन्ये पुनः** शय्यातरगृहमनन्तरगृहं च वर्जयन्ति, उद्गमदोषसद्भावात् ॥ **सूत्रम् २५३**—'पाणिपडिग्गहि' जिनकल्पिकादेः । ओस-महीवासा फुसारमात्रं यावत् पतति तावन्न कल्पते गन्तुम् ॥ **सूत्रम् २५४**—'अगिहंसि' अच्छादिते, आकाशे इत्यर्थः । 'पिंडवायं' आहारम् । आहारस्य देशं भुक्त्वा देशमादाय 'निलिज्जिज्जा' निक्षिपेत् उरःप्रभृतिषु । 'अहाछन्नाणि' स्वनिमित्तमाच्छादितानि 'लेणानि' गृहाणि पाणिंसि नो निपतन्ति, बहवो बिन्दव दकम्, 'दगरए' बिन्दुमात्रम्, 'दगफुसिया' ओसा एगदेसे निपतति ॥ **सूत्रम् २५६**—'पडिग्गहधा' स्थविरकल्पिकस्य । 'वाघारिय'त्ति जत्थ वासकप्पो गलइ, अच्छिन्नाए वा धाराए वरिसइ, जत्थ वा वासकप्पं भेत्तूणं अंतोकायं उल्लेइ । 'संतरुत्तरंसि' अंतरमिति—कल्पः उत्तरं च—वर्षाकल्पकम्बली, अथवा अंतरं—रजोहरणं पडिग्गहो वा उत्तरं—पाउकरणकप्पो तेहिं सह ॥ **सूत्रम् २५७**—'निगिज्झिय निगिज्झिय' स्थित्वा स्थित्वा । 'कप्पइ अहे वियडगिहंसि वा' आस्थानमण्डपम् । पुव्वाउत्ते 'भिलंगसूवे' मसूरदालिः उडिददालिर्वा इति **जनश्रुतिः व्यवहारवृत्तौ** त्विदमुक्तम्—"यद् गृहस्थानां पूर्वप्रवृत्तमुपस्क्रियमाणं तत् पूर्वायुक्तम्" । इति । साधोरागमनात् पूर्वं गृहस्थैः स्वभावेन राध्यमानः सतन्दुलोदनः 'भिलंगसूपो नाम' सस्नेहः सूपो दालिरिति स कल्पते प्रतिग्रहीतुम् । योऽसौ तत्र 'पूर्वागमनेन' पूर्वागताः साधव इति हेतोः पश्चाद् दायकः प्रवृत्तो राद्धुं स तन्दुलोदनो भिलंगसूपो वा नासौ कल्पते प्रतिग्रहीतुमिति ॥ **सूत्रम् २५९**—'तत्थ नो कप्पइ दोन्हं निग्गं जाव एगयओ चिट्ठित्तए' शङ्कादोषसद्भावात् । 'सपडिदुवारे' सव्वओ दुवारे सव्वगिहाणं वा दुवारे, कल्पते स्थातुम् ॥ **सूत्रम् २६२**—'अपडिन्न'त्ति अपृष्टस्य, 'अपडिन्नओ' न केणइ वुत्तं मम आणिज्जासि, न वा तेण कोइ पडिन्नओ जहाऽहं तव आणिस्सामि । 'इच्छा परो'त्ति यद्यनिच्छन् भुङ्क्ते तदा तस्य ग्लानिः, अथ न भुङ्क्ते तदा परिष्ठापनदोषः स्यात् ॥ **सूत्रम् २६४**—'सत्त सिणेह'त्ति स्नेहायतनानि स्थानानि—'पाणी' हस्तौ १ 'पाणिरेखाः' आयूरेखादयः तासु सुचिरमुदकं तिष्ठति २ 'नखाः' प्रतीताः ३ 'नखशिखाः' तदग्रभागाः ४ भ्रूरोमाणि ५ श्मश्रुः ६ 'उत्तरोष्ठा' दाढियाओ ७, एतेषु चिरं तिष्ठत्युदकार्द्रता ॥ **सूत्रम् २६५**— इमाइं अट्ठ सुहुमाइं ति सूक्ष्मत्वादल्पाधारत्वाच्च 'अभिक्खणं' पुनः पुनः जाणियव्वाणि सुत्तोवएसेणं, पासियव्वाणि चक्खुणा, एएहिं दोहि वि जाणित्ता पासित्ता य परिहरियव्वाणि । तानि च **स्थानाङ्गवृत्तौ** यथा—"अट्ठ सुहुमे'त्यादि, सूक्ष्माणि श्लक्ष्णत्वादल्पाधारतया च" ॥ **सूत्रम् २६६**—तत्र 'प्राणसूक्ष्मं' अनुद्धरी कुन्थुः, कुः—भूमिस्तस्यां तिष्ठतीति कुन्थुः, स हि चलन्नेव विभाव्यते न स्थितः, सूक्ष्मत्वादिति । अत्र **चूर्णिः**—"पाणसुहुमे 'पंचविहे' पंचप्पगारे, एक्केक्के वन्ने सहस्ससो भेदा अन्ने बहुप्पगारा संजोगा ते सव्वे वि पंचसु समोयरंति किन्हाइसु, नो चक्खुफासं० जे निग्गंथाणं २ अभिक्खणं २० जत्थ ठाणनिसीयणाणि, चेएइ आग्राणं गहणं निक्खेवणं वा करेइ" १॥ **सूत्रम् २६७**—'पंचविहे' इत्यादि सर्वस्थानेषु वाच्यम्, 'पनकसूक्ष्मं' पनकः—उल्ली स च प्रायः प्रावृट्काले भूमीकाष्ठादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनो भवति, स एव सूक्ष्ममिति । एवं सर्वत्र २ ॥

सूत्रम् २६८— 'बीजसूक्ष्मं' शाल्यादिबीजस्य मुखमूले कणिका, लोके या तुषमुच्यते ३ ॥ **सूत्रम् २६९**— 'हरितसूक्ष्मं' अत्यन्ताभिनवोद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णं शरीरतः संहननतोऽल्पसंहननं स्तोकेनापि विनश्यति हरितमेवेति ४ ॥ **सूत्रम् २७०**— 'पुष्पसूक्ष्मं' वटोदुम्बराणां पुष्पाणि, तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणीति न लक्ष्यन्ते, उच्छ्वासेनापि विराध्यन्ते ५ ॥ **सूत्रम् २७१**— 'अण्डसूक्ष्मं' मक्षिका-लूतापुटक-कीटिका-गृहेकोकिलिका[1]-ब्राह्मणी-कृकलासाद्यण्डकानि ६ ॥ **सूत्रम् २७२**— 'लयनसूक्ष्मं' लयनं–आश्रयः सत्त्वानाम्, तच्च कीटिकाद्यनेके सूक्ष्माः सत्त्वा भवन्तीति यथा उत्तिंगाः–गर्दभाकृतिजीवगृहाः । भिंगुः–केदारादिविवरं । 'उज्जुए' बिलरूपं गृहम् । 'तालमूलए' हिट्ठा विच्छिन्नं उवरिं तणुयं विवरं । 'संवोक्कावर्त्तं' भ्रमरविवरम् ७ ॥ **सूत्रम् २७३**—'स्नेहसूक्ष्मं' अवश्याय-हिम-महिका-करक-हरतनुरूपमिति । 'हरतनुः' यद् भूमीतस्तृणाग्रेषु बिन्दुस्थितं दृश्यते ८ । चूर्णौ 'उत्तिंगलेणं' गर्दभउक्केरो गर्दभाकृतयो जीवाः, भूमीए भिगू–फुडिया दाली, 'उज्जुगं' बिलम्[2], 'तालमूलगं' हिट्ठा विच्छिन्नं उवरिं तणुगं, 'संबुक्कावत्तं' भमंतयं" ॥ **सूत्रम् २७४-७५**—'आयरियं' इत्यादि, पृष्ट्वा सर्वमपि कर्तुं कल्पते । दोसु वि कालेसु विसेसओ वासासु आयरियाई आपुच्छित्ता विहरिउं कप्पइ इति समणाणं सामायारी, यत आचार्यादयः प्रत्यपायं जानते ॥ **सूत्रम् २७६**—अन्नयरं विगइं ति 'एवइअं वा' एतावतीं 'एवइखुत्तो वा' एतावतीर्वाराः ॥ **सूत्रम् २७९**— असणं ४ 'आहारित्तए' आनेतुम् ॥ **सूत्रम् २८०**—'आयावित्तए' सकृत् तापयितुम्, पुनः पुनः प्रतापयितुम् । 'नो से कप्पइ' इति वस्त्रादिकं प्रकाशे मुक्त्वा भक्ताद्यर्थं गन्तुम्, वृष्ट्यादिभावे अप्कायविराधनात् । मुहुत्तगं 'जाणाहि' परिभावय ॥ **सूत्रम् २८१**—'अणभिग्गहियस्स'[3]त्ति मणिकुट्टिमादिसद्भावेऽप्यवश्यं संस्तारक एव शयितव्यमित्यभिग्रहवता भाव्यम् । 'आयाणमेतं'ति कर्मणो दोषाणां वा आदानम् । सोऽपि संस्तारकोऽकुचो बन्धनीयः, निश्चल इत्यर्थः, "कुच परिस्पन्दे" इति पाठात्, जस्स कंबियाओ न चलन्ति, चले ४ आणाइणो दोसा य जीवव-धश्च । उच्चश्च कर्त्तव्यः, अनुच्चे पिपीलिकादिवधः सर्पो वा दशेत् । 'अट्ठाणबंधि'त्ति पक्खस्स तिन्नि चत्तारि वा वाराओ बंधइ, अन्यथा पलिमंथो । 'अभिआसणो' अबद्धासणिओ ठाणाओ ठाणसंकमेण जीवे वहइ । 'असमि' समितिरहितस्य ॥ **सूत्रम् २८२**— 'ओसन्नं' प्रायशः । प्राणबीजादिका भवन्ति, प्राणाः शङ्खनक-इन्द्रगोपकादि, अणुब्भिन्नाइं[5] जाओ हरिया जाया (?) । आयतनं–स्थानम् ॥[4] **सूत्रम् २८३**— 'वासावासं तओ मत्तया ओगिन्हइ' त्रयो मात्रकाः ॥ **सूत्रम् २८४**— 'उवायणा' अतिक्रमयितुम् । शेषो लोचादिविधिश्चूर्णितो ज्ञेयः ॥ **सूत्रम् २८५**— 'अहिगरणं

---

१ **गृहकोलिका** क्वचिदादर्शे ॥ २ **दाली, स्फुटिता राई,** 'उज्जुगं' इति क्वचिदादर्शे ॥

३ सूत्र–चूर्णि–वृत्तिषु **अणट्ठाबंधिस्स** इति पाठो दृश्यते ॥ ४ साम्प्रतमुपलभ्यमानेषु प्राचीनतमेषु चूर्ण्यादर्शेषु "ओसन्नं' प्रायशः, प्राणा बीजावगा सखणग–इंदगोवगादि अणुब्भिन्नबीजातो हरिता जाया आयतनं–स्थानम् ।" इति चूर्णिपाठो दृश्यते ॥ ५ टिप्पनकादर्शेषु कस्मिंश्चित **अणुभिन्नाइं** कस्मिंश्चित् **अणभिन्नाइं** कस्मिंश्चिच **अणाभिन्नाइं** इति दृश्यते ॥

'वयइ' रार्टि करोति मानादिकारणेन ॥ सूत्रम् २८६— 'अज्जेव' पर्युषणादिने 'कक्खडे' वड्डसद्देणं, 'कडुए' जकारमकारादिरूपः, 'वुग्गहे' कलहः। उवसमियव्वं अप्पणा, अन्नेसिं उवसमो कायव्वो। 'सेम्मई' शोभना मतिः सम्मतिः रागद्वेषरहिताः। जो खामिओ उवसमइ तस्स आराहणा, जो न उवसमइ तस्स नत्थि। 'संपुच्छण'त्ति संपुच्छणा सुत्तत्थेसु कायव्वा, न कसाया वोढव्वा, हट्ठगिलाणाण वा पुच्छणा ॥ सूत्रम् २८८—ओसन्नं प्रायः ॥ सूत्रम् २८९— 'गंतु पडिएत्तए' त्ति वर्षाकल्पौषधवैद्यादिनिमित्तं गत्वा कार्यसिद्धौ तदैव निवर्त्तयितुम्, 'नो कप्पइ तं रयणिं' यस्मिन् दिने वर्षाकल्पादि लब्धं तद्दिनरात्रिं तत्रैव अतिक्रमितुं न कल्पते, जाए वेलाए लद्धं ताए चेव निग्गच्छित्ता बाहिं ठायव्वं, कारणओ वा वसिज्जा ॥ सूत्रम् २८७—'वेउव्विया पडिलेहणा' का सामायारी? उच्यते—पुणो पुणो पडिलेहिज्जंति संसत्ते, असंसत्ते वि तिन्नि वेलाओ—पुव्वण्हे १ भिक्खंगएसु २ वेयालियं ति ३ तृतीयपोरुष्यामिति ॥ सूत्रम् २९०—'इच्चेइयं संवच्छरियं' 'इति' उपप्रदर्शने, एष यो भणितः 'सांवत्सरिकः' चातुर्मासिक इत्यर्थः 'थेरकप्पो' थेरसामायारी, न जिणाणं, अहवा जिणाण वि किंचि। 'अहासुत्तं' यथा सूत्रे भणितम्, न सूत्रव्यपेतम्, तथाकुर्वतः अहाकप्पो भवइ, अन्नहाऽकप्पो। अहामग्गं, कहं मग्गो भवइ? एवं करिंतस्स नाणाइ ३ मग्गो। 'अहातच्चं' यथोपदिष्टम्। 'सम्यग्' यथावस्थित कायवाङ्मनोभिः। 'फासित्ता' आसेवित्ता। 'पालेत्ता' रक्खित्ता। सोभितं करणेन कयं। तीरितं नीतमन्तमित्यर्थः। यावदायुः आराहइत्ता अणुपालणाए करेंतेणं शोभितं क(कि)ट्टितं। अन्नं चाउम्मासियं तेणेव करेंतेण उवदिसंतेण य आराहिओ भवइ, न विराहिओ आणाए उवदेसेण य करेंतेण य अणुपालिओ भवइ, अन्नेहिं पालियं जो पच्छा पालेइ सो अणुपालेइ। तस्सेवं पालियस्स किं फलं? उच्यते—तेणेव भवग्गहणेण सिज्झइ, अत्थेगइया दोच्चेणं, एवं उक्कोसियाए आराहणाए। मज्झिमियाए तिहिं। जहन्नियाए सत्तऽट्ठ न वोलेइ। किं सेच्छया भन्नइ? नेत्युच्यते ॥ सूत्रम्—निद्देसोऽधुणा कीरइ परिसाए त्ति—उद्घाटच शिरः परि–सर्वतः सीदति परिषत्। मज्झे ठिओ मज्झट्ठिओ। 'एवं अक्खाइ' 'एवं' यथोक्तं कहेइ। भासइ वागूजोगेण। पन्नवेइ अणुपालियस्स फलं। परूवेइ एवं कर्त्तव्यं नान्यथा। सह अत्थेणं सअट्ठं। 'सहेउअं' न निर्हेतुकम्। सनिमित्तं सकारणं। अणणुपालितस्स दोसा, अयं हेतुः। अववादो कारणं, जहा—सवीसइराए वि मासे विइक्कंते पज्जोसवेयव्वं। किंनिमित्तं? हेऊ—पाएणं अगारीहिं अगा–

---

१ 'सुम्मई' शोभना मतिः सुमतिः प्रत्यन्तरे पाठः ॥

२ अत्र यद्यपि सर्वास्वपि टिप्पनकप्रतिषु 'का सामायारी? उच्यते–'वेउव्विया पडिलेहा' पुणो पुणो इत्येव पाठो वर्त्तते, तथाप्यर्थानुसन्धानमनुसृत्यास्माभिः पाठपरावृत्तिर्विहिताऽस्ति ॥

३ भगवता चूर्णिकृता टिप्पनककृता चापि, तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे रायगिहे णगरे सदेवमणुयासुराए परिसाए मज्झट्ठिते चेव एवमाइक्खइ इत्यादि सूत्रपाठमाश्रित्य व्याख्यातं वर्तते। निष्टङ्कितोऽस्त्ययं पाठश्चूर्णिकृता चूर्णौ। किन्तु नोपलब्धोऽयं पाठः समीपस्थासु प्राचीनास्वपि सूत्रप्रतिषु ॥ ४ अणुपालितस्स प्रत्यन्तरे ॥

-राणि सट्ठाए कडाणि भवन्ति। कारणे आरेणावि पज्जोसवेइ, आसाढपुन्निमाए। एवं सव्वसुत्ताण विभासा। दोसदरिसणं हेतुः। अववाओ कारणे। सहेउय सकारणं 'भुज्जो भुज्जो' पुणो पुणो उवदंसेइ। परिसग्रह-णात् सावगाण वि कहिज्जइ, समोसरणे वि वन्निज्जइ ॥ छ ॥

निशीथोक्तो विधिर्लिख्यते—

पज्जोसवणाकप्पं, पज्जोसवणाइ जो उ कड्ढिज्जा।
गिहि-अन्नतित्थि-ओसन्न-संजईणं च आणाई ॥१॥

व्याख्या—पज्जोसवणा-पुव्ववन्निया। गिहत्थाणं अन्नतित्थियाणं ति गिहत्थीणं अन्नतित्थिणीणं ओसन्नाण य संजईण य जो 'एए पज्जोसवेइ' एषामग्रे पर्युषणाकल्पं पठतीत्यर्थः, तस्स चउगुरुं आणाईया य दोसा॥

गिहि अन्नतित्थि-ओसन्नदुगं ते तग्गुणेहऽणुववेया।
सम्मीसवास संकाइणो य दोसा समणिवग्गे ॥२॥

व्याख्या—गिहत्था गिहत्थीओ एयं दुगं, अन्नतित्थिगा अन्नतित्थिणीओ, अहवा ओसन्ना ओसन्नीओ। एए दुगा संजमगुणेहिं अणुववेया, तेण तेसिं पुरओ न कड्ढिज्जइ। अहवा एएहिं सह संवासदोसो भवइ, इत्थीसु य संकाइया दोसा भवंति। संजईओ जइ वि संजमगुणेहिं उववेयाओ तहावि सम्मीसवासदोसो संकादोसो य भवइ ॥२॥

दिवसओ न चेव कप्पइ, खित्तं व पडुच्च सुणिज्जमन्नेसिं।
असईय व इयरेसिं, दंडिगमाभत्थिओ कड्ढे ॥३॥

व्याख्या—**पज्जोसवणाकप्पो** दिवसओ कड्ढिउं न चेव कप्पइ। जत्थ वि खित्तं पडुच्च कड्ढिज्जइ, जहा-दिवसओ आणंदपुरे मूलचेइयघरे सव्वजणसमक्खं कड्ढिज्जइ, तत्थ वि साहू नो कड्ढइ, पासत्थो कड्ढइ तं साहू सुणिज्ज, न दोसो। पासत्थाण वा कड्ढगस्स असइ दंडिगेण वा अब्भत्थिओ सड्ढेहिं वा ताहे दिवसओ कड्ढइ **पज्जोसवणाकप्पं**। कड्ढणे इमा सामायारी—अणागयं चेव पंचरत्तेण अप्पणो उवस्सए पाओसिए आवस्सए कए कालं घेत्तुं काले सुद्धे वा असुद्धे वा पट्ठविए कड्ढिज्जइ, एवं चउसु राईसु। पज्जोसवणाराईए पुण कड्ढिए सव्वे साहू समप्पावणियं काउसग्गं करेंति, "पज्जोसवणाकप्पस्स समप्पा-वणियं करेमि काउसग्गं, जं खंडियं जं विराहियं जं न पडिपूरियं०—सव्वो दंडओ कड्ढेयव्वो जाव—वोसिरामि"त्ति, "लोगस्सुज्जोयगरे०" चिंतिऊण ओसारत्ता "लोगस्सुज्जोयगरं०" कड्ढित्ता सव्वे साहवो निसीयन्ति। जेण कड्ढिओ सो ताहे कालस्स पडिक्कमइ। ताहे वरिसकालठवणा ठविज्जइ। एसा विही भणिया॥ कारणे गिहत्थअन्नतित्थिपासत्थे य पज्जोसवेइ। कहं? भन्नइ—

बिइयं गिहि-ओसन्ना, कड्ढिज्जंतम्मि रत्ति पज्जाहि।
असईण संजईणं, जयणाए दिवसओ कप्पे ॥४॥

व्याख्या—जइ राओ कड्ढिज्जंते गिहत्था अन्नतित्थिया ओसन्ना वा आगच्छेज्ज तो वि न ठाविज्जा।

एवं सिज्झियमाइइत्थीसु वि । संजइओ वि अप्पणो पडिस्सए चेव राओ कड्ढंति । जइ पुण संजईण संभोइयाण कड्ढतिया न होज्ज तो अहापहाणाणं कुलाणं आसन्ने सपडिदुवारे संलोए साहुसाहुणीण य अंतरे चिलिमिलिं दाऊण दिवसओ कड्ढिज्जइ। शेषं पूर्ववत्। इति **निशिथचूर्णौ** दशमोद्देशके भणितम् ॥

चन्द्रकुलाम्बरशशिनश्चारित्रश्रीसहस्रपत्रस्य ।
श्री**शीलभद्रसूरे**र्गुणरत्नमहोदधेः शिष्यः ॥१॥
अभवद् वादिमदहरषट्तर्काम्भोजबोधनदिनेशः ।
श्री**धर्मघोषसूरि**र्बोधित**शाकम्भरीनृपतिः** ॥२॥
चारित्राम्भोधिशशी त्रिवर्गपरिहारजनितबुधहर्षः ।
दर्शितविधिः शमनिधिः सिद्धान्तमहोदधिप्रवरः ॥३॥
बभूव श्री**यशोभद्रसूरि**स्तच्छिष्यशेखरः ।
तत्पादपद्ममधुपोऽभूच्छ्री **देवसेन**गणिः ॥४॥
टिप्पनकं पर्युषणाकल्पस्यालिखदवेक्ष्य शास्त्राणि ।
तच्चरणकमलमधुपः श्री**पृथ्वीचन्द्रसूरि**रिदम् ॥५॥
इह यद्यपि न स्वधिया विहितं किञ्चित् तथापि बुधवर्गैः ॥
संशोध्यमधिकमूनं यद् भणितं स्वपरबोधाय ॥६॥
॥ श्रीपर्युषणाकल्पटिप्पनकं समाप्तमिति ॥ ग्रन्थाग्रम् ६८५॥

---

१ शाकम्भरीभूपः ह्रं० ॥ २ ग्रन्थाग्रम् ६७० प्रत्यन्तरे ॥

॥ अर्हम् ॥

कल्पटिप्पनकान्तर्गतानां विशिष्टार्थार्पकाणां शब्दानां सूची

શ્રમણ ભગવાન વીરવર્દ્ધમાનસ્વામિને નમસ્કાર થાઓ

ચરમશ્રુતકેવલિશ્રીભદ્રબાહુસ્વામિ વિરચિત

કલ્પસૂત્ર

(દશાશ્રુત સ્કંધનું આઠમું અધ્યયન)

॥ શ્રીસર્વજ્ઞને નમસ્કાર ॥

[અરિહંતોને નમસ્કાર
સિદ્ધોને નમસ્કાર
આચાર્યોને નમસ્કાર
ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર
લોકમાના સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર

આ પાંચ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો નાશ કરનારા
છે અને સર્વ મંગલોમાં પ્રથમ મંગલરૂપ છે. ૧]

૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પોતાના જીવનના બનાવોમાં પાંચવાર હસ્તોત્તરા નક્ષત્ર આવેલ હતું (હસ્તોત્તરા એટલે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્ર) તે જેમકે ૧ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાન ચવ્યા હતા અને ચવીને ગર્ભમા આવ્યા હતા. ૨ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાનને એક ગર્ભસ્થાનમાંથી ઉપાડીને બીજા ગર્ભસ્થાનમાં ફેરવવામાં આવ્યા હતા. ૩ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમા ભગવાન જન્મ્યા હતા. ૪ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમાં ભગવાને મુંડ થઇને ઘરથી નીકળી અનગારપણું–મુનિપણું–સ્વીકારી પ્રવ્રજ્યા લીધી ૫ હસ્તોત્તરા નક્ષત્રમા ભગવાનને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાઘાત–પ્રતિબંધ–વગરનું, આવરણ–રહિત, સમગ્ર અને પ્રતિપૂર્ણ એવું કેવલ વરજ્ઞાન અને કેવલ વરદર્શન પેદા થયુ. ૬ સ્વાતિનક્ષત્રમા ભગવાન પરિનિર્વાણ પામ્યા.

૨ તે કાલે તે સમયે જ્યારે ઉનાળા–ગ્રીષ્મ–નો ચોથો મહિનો અને આઠમો પક્ષ (આઠમું પખવાડીયું) એટલે આષાઢ મહિનાનો શુક્લપક્ષ (અજવાળીયું) ચાલતો હતો, તે આષાઢ શુક્લછઠને દિવસે સ્વર્ગમાં રહેલા મહાવિજય પુષ્પોત્તર પ્રવરપુંડરીક નામના મહાવિમાનમાથી ચવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માહણકુંડગામ નગરમાં રહેતા કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણ–બ્રાહ્મણ–ની પત્ની જાલંધરગોત્રની દેવાનદા માહણી–બ્રાહ્મણી–ની કૂખમા ગર્ભરૂપે ઉપજ્યા જે મહાવિમાનમાંથી ભગવાન ચવ્યા તે વિમાનમાં વીશ સાગરો-

પમ જેટલી આયુષ્યની સ્થિતિ હતી—ચવતી વેળાએ ભગવાનનુ તે આયુષ્ય ક્ષીણ થએલ હતું, ભગવાનનો દેવભવ તદ્દન ક્ષીણ થએલ હતો; ભગવાનની દેવવિમાનમાં રહેવાની સ્થિતિ ક્ષીણ થએલ હતી આ બધું ક્ષીણ થતાં જ તરત ભગવાન તે દેવવિમાનમાંથી ચવીને અહીં દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા. જ્યારે ભગવાન દેવાનંદાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા ત્યારે અહીં જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં, દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં આ અવસર્પિણીના સુષમસુષમા, સુષમા અને સુષમદુઃષમા નામના આરાઓનો સમય તદ્દન પૂરો થઈ ગયો હતો. દુઃષમસુષમા નામનો આરો લગભગ વીતી ગયો હતો એટલે એક કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ—દુઃષમસુષમા નામનો આરો વીતી ચૂકયો હતો, હવે માત્ર તે દુઃષમસુષમા આરાનાં બેંતાલીશ હજાર અને પંચોતેર વરસ તથા સાડા આઠ માસ જ બાકી રહ્યા હતા; તે વખતે ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા હતા. વળી, ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા પહેલાં ઇક્ષ્વાકુકુલમાં જનમ પામેલા અને કાશ્યપગોત્રવાળા એકવીશ તીર્થંકરો ક્રમેક્રમે થઈ ચૂકયા હતા, હરિવંશકુલમાં જનમ પામેલા ગૌતમગોત્રવાળા બીજા બે તીર્થંકરો થઇ ચૂકયા હતા અર્થાત્ એ રીતે કૂલ તેવીશ તીર્થંકરો થઇ ચૂકયા હતા તે વખતે ભગવાન ગર્ભરૂપે આવ્યા હતા. વળી, આગળના તીર્થંકરોએ 'હવે પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છેલ્લા તીર્થંકર થશે' એ પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર વિશે નિર્દેશ કરેલો હતો.

આ રીતે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આગલી રાતની છેવટમાં અને પાછલી રાતની શરૂઆતમાં એટલે બરાબર મધરાતને સમયે હસ્તોત્તરા—ઉત્તરાફાલ્ગુની—નક્ષત્રનો યોગ થતાં જ દેવાનંદાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે ઉત્પન્ન થયા.

વળી ભગવાન જ્યારે કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા ત્યારે તેમનો આગલા દેવભવને યોગ્ય આહાર, દેવભવની હયાતી અને દેવભવનુ શરીર છૂટી ગયાં હતાં અને વર્તમાન માનવભવને યોગ્ય આહાર, માનવભવની હયાતી અને માનવભવનુ શરીર તેમને સાંપડી ગયાં હતાં.

૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા—'હવે દેવભવમાંથી હું ચવીશ' એમ તેઓ જાણે છે. 'વર્તમાનમાં દેવભવમાંથી હું ચ્યવમાન છું' એમ તેઓ જાણતા નથી. 'હવે દેવભવથી હું ચ્યુત થએલો છું' એમ તેઓ જાણે છે.

૪ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જાલધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવ્યા તે રાત્રે સૂતી જાગતી તે દેવાનંદા માહણી સેજ—પથારી—માં સૂતાંસૂતાં આ પ્રકારનાં ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય અને મંગલરૂપ તથા શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઇ.

૫ તે ચૌદ સ્વપ્નોનાં નામ આ પ્રમાણે છેઃ— ૧ ગજ-હાથી, ૨ વૃષભ-બળદ, ૩ સિંહ, ૪ અભિષેક-લક્ષ્મીદેવીનો અભિષેક, ૫ માળા-ફૂલની માળા, ૬ ચંદ્ર, ૭ સૂર્ય-

સૂરજ, ૮ ધ્વજ, ૯ કુંભ-પૂર્ણકલશ, ૧૦ પદ્મસરોવર-કમલોથી ભરેલુ સરોવર, ૧૧ સાગર-સમુદ્ર, ૧૨ દેવવિમાન કે દેવભવન, ૧૩ રત્નરાશિ-રત્નોનો ઢગલો અને ૧૪ અગ્નિ-ધૂમાડા વગરનો અગ્નિ.

૬ તે વખતે તે દેવાનંદા માહણી આ પ્રકારનાં ઉદાર, કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય અને મંગલરૂપ તથા શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી જતાં હરખી, સંતોષ પામી, ચિત્તમાં આનદ પામી અને તેના મનમાં પ્રીતિ નીપજી, તેણીને પરમ સૌમનસ્ય થયું, હરખને લીધે તેણીનું હૃદય ધડકવા લાગ્યુ-પ્રફુલ્લિત થયુ, મેઘની ધારાઓ પડતાં જેમ કદંબનું ફૂલ ખીલી જાય-તેના કાંટા ખડા થઇ જાય-તેમ તેણીનાં રોમેરોમ ખડાં થઈ ગયાં. પછી તેણીએ પોતાને આવેલાં સ્વપ્નોને યાદ કર્યાં, સ્વપ્નોને યાદ કરી તે પોતાની પથારીમાંથી ઊભી થઇને તેણી ધીમેધીમે અચપલપણે વેગરહિતપણે રાજહંસની સરખી ગતિથી જ્યાં રિષભદત્ત માહણ છે ત્યાં તેની પાસે જાય છે, જઇને રિષભદત્ત માહણને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ કહીને વધાવે છે, વધાવીને ભદ્રાસનમાં બરાબર બેસીને આશ્વાસ પામેલી, વિશ્વાસ પામેલી તે દશનખસહિત બન્ને હથેળીઓની માથાને અડે એ રીતે આવર્ત કરીને ફેરવી અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલી:—એ પ્રમાણે ખરેખરુ છે કે હે દેવાણુપ્રિયા! હું આજે જ્યારે સૂતી જાગતી ઉંઘતી ઉંઘતી પથારીમાં પડી રહી હતી ત્યારે હું આ આ પ્રકારનાં ઉદાર યાવત્ શોભાસહિત એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને જાગી ગઈ. તે સ્વપ્નોનાં નામ આ પ્રમાણે છે'—હાથી યાવત્ અગ્નિ સુધી. હે દેવાનુપ્રિયા! એ ઉદાર યાવત્ એવાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું કલ્યાણમય એવું કોઈ વિશેષપ્રકારનું ફલ થશે, એમ હું માનું છું.

૭ ત્યાર પછી તે રિષભદત્ત માહણ દેવાનંદા માહણી પાસેથી સ્વપ્નોને લગતી હકીકત સાંભળીને, બરાબર સમજીને રાજી થયો, સંતોષ પામ્યો યાવત્ હરખને લીધે તેનું હૃદય પ્રફુલ્લ બન્યું અને મેઘની ધારાથી છંટકારાએલુ કદંબનું ફૂલ જેમ ખીલી ઉઠે તેમ તેનાં રોમેરોમ ઊભા થઈ ગયાં. પછી તેણે એ સ્વપ્નોની યાદી કરી, યાદી કરીને તે, તેના ફલ વિશે વિચારવા લાગ્યો, વિચાર કરીને તેણે પોતાના સ્વાભાવિક-સહજ-મતિયુક્ત બુદ્ધિના વિજ્ઞાનદ્વારા તે સ્વપ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કર્યો, પોતાના મનમાં એ સ્વપ્નોના અર્થોનો ઉકેલ કરી તે માહણ ત્યાં પોતાની સામે બેઠેલી દેવાનંદા માહણીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

૮ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વપ્નો જોયાં છે, કલ્યાણરૂપ, શિવરૂપ, ધન્ય, મંગલમય અને શોભાયુક્ત સ્વપ્નો તમે જોયાં છે, તમે આરોગ્ય કરનારાં, સંતોષ પમાડે એવાં, દીર્ઘ આયુષ્ય કરે એવાં, કલ્યાણ કરનારાં અને મંગલ કરનારાં સ્વપ્નો જોયાં છે. તે સ્વપ્નોનું વિશેષ પ્રકારનુ ફલ આ પ્રમાણે છે: હે દેવાનુપ્રિયે! અર્થનો-લક્ષ્મીનો લાભ થશે, હે દેવાનુપ્રિયે! ભોગોનો, પુત્રનો અને સુખનો લાભ થશે અને એ પ્રમાણે ખરેખર

બનશે કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે બરાબર પૂરા નવ માસ અને સાડા સાત રાત દિવસ વીતાવી દીધા પછી પુત્રને જન્મ આપશો.

એ પુત્ર હાથેપગે સુકુમાળ થશે, પાંચ ઈંદ્રિયોએ અને શરીરે હીણો નહીં પણ બરાબર સંપૂર્ણ-પૂરો થશે, સારાં લક્ષણવાળો થશે, સારાં વ્યંજનવાળો થશે, સારાં ગુણોવાળો થશે, માનમાં, વજનમાં તથા પ્રમાણે કરીને એટલે ઉંચાઇમાં બરાબર પૂરો હશે, ઘાટીલાં અંગોવાળો તથા સર્વાંગ સુંદર-સર્વઅંગોએ સુંદર-હશે, ચંદ્ર જેવો સૌમ્ય હશે તથા મનોહર-નમણો, દેખાવે વહાલો લાગે તેવો, સુંદર રૂપવાળો અને દેવકુમારની સાથે સરખાવી શકાય તેવો હશે.

૯ વળી, તે પુત્ર, જ્યારે બાલવય વટાવી સમજણો થતાં મેળવેલી સમજણને પચાવનારો થઈ જુવાન વયમાં પહોંચશે ત્યારે તે રિગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદને-એ ચારે વેદોને અને તે ઉપરાંત પાંચમા ઇતિહાસને-મહાભારતને-છઠ્ઠા નિઘંટુ નામના શબ્દકોશને જાણનારો થશે.

તે, એ બધાં પૂર્વોક્ત શાસ્ત્રોને સાંગોપાંગ જાણનારો થશે, રહસ્યસહિત સમજનારો થશે, ચારે પ્રકારના વેદોનો પારગામી થશે, જેઓ વેદ વગેરેને ભૂલી ગયા હશે તેમને એ તમારો પુત્ર યાદ કરાવનાર થશે, વેદનાં છએ અંગોનો વેત્તા-જાણકાર થશે, ષષ્ટિતંત્ર નામના શાસ્ત્રનો વિશારદ થશે, તથા સાંખ્ય શાસ્ત્રમાં કે ગણિત શાસ્ત્રમાં, આચારના ગ્રંથોમાં, શિક્ષાના-ઉચ્ચારણના શાસ્ત્રમાં, વ્યાકરણ શાસ્ત્રમા, છંદશાસ્ત્રમાં, વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રમાં, જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં અને એવા બીજાં પણ ઘણાં બ્રાહ્મણશાસ્ત્રોમા અને પરિવ્રાજકશાસ્ત્રોમાં એ તમારો પુત્ર ઘણો જ પંડિત થશે.

૧૦ તો હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વપ્નો જોયાં છે યાવત્ આરોગ્ય કરનારાં, સંતોષ પમાડનારાં, દીર્ઘઆયુષ્ય કરનારાં, મંગલ અને કલ્યાણ કરનારાં સ્વપ્નો તમે જોયાં છે.

૧૧ પછી તે દેવાનંદા માહણી રિષભદત્ત માહણ પાસેથી સ્વપ્નોના ફલને લગતી આ વાત સાંભળીને, સમજીને હરખાઇ, તુઠી યાવત્ દશ નખ ભેગા થાય એ રીતે આવર્ત કરીને, અંજલિ કરીને રિષભદત્ત માહણને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:

૧૨ હે દેવાનુપ્રિય! જે તમે ભવિષ્ય કહો છો એ એ પ્રમાણે છે, હે દેવાનુપ્રિય! તમારૂં કહેલુ એ ભવિષ્ય તે પ્રમાણે છે, હે દેવાનુપ્રિય! તમારૂં ભાખેલુ એ ભવિષ્ય સાચું છે, હે દેવાનુપ્રિય! એ સંદેહ વગરનું છે, હે દેવાનુપ્રિય! મેં એવું ઇચ્છેલુ છે, હે દેવાનુપ્રિય! મેં તમારા એ વચનને સાંભળતાં જ સ્વીકારેલું છે-પ્રમાણભૂત માનેલ છે, હે દેવાનુપ્રિય! એ તમારૂં વચન મેં ઇચ્છેલ છે અને મને માન્ય પણ છે, હે દેવાનુપ્રિય! જે એ હકીકત તમે કહો છો તે એ સાચી જ હકીકત છે, એમ કહીને તે સ્વપ્નોનાં ફલોને

એ દેવાનંદા માહણી બરાબર સ્વીકારે છે, તે સ્વપ્નોનાં ફલોને બરાબર સ્વીકારીને એટલે એ સ્વપ્નોનાં ફલોને બરાબર જાણી-સમજી રિષભદત્ત માહણની સાથે ઉદાર-વિશાલ એવા માનવોચિત અને ભોગવવા યોગ્ય ભોગોને ભોગવતી તે દેવાનંદા માહણી રહે છે.

૧૩ હવે તે કાલે તે સમયે શક્ર, દેવોનો ઇંદ્ર દેવોનો રાજા, વજ્રપાણિ-હાથમાં વજ્રને રાખનારો, અસુરોના પુરોનો-નગરોનો-નાશ કરનાર-પુરંદર, સો ક્રતુ-પ્રતિમા-કરનાર-શતક્રતુ, હજાર આંખવાળો સહસ્રાક્ષ, મોટા મોટા મેઘોને તાબે રાખનાર-મઘવા, પાક નામના અસુરને સજા કરનાર-પાકશાસન, દક્ષિણ બાજુના અડધા લોકનો માલિક-દક્ષિણાર્ધલોકાધિપતિ બત્રીશ લાખ વિમાનોનો સ્વામી, અને ઐરાવણ હાથીના વાહન ઉપર બેસનાર એવો સુરેન્દ્ર પોતાના સ્થાનમાં બેઠેલો હતો.

એ સુરેન્દ્રે રજ વગરનાં અંબર-ગગન-જેવાં ચોકખાં વસ્ત્રો પહેરેલાં, યથોચિત રીતે માળા અને મુકુટ પહેરેલાં, એણે પહેરેલાં સોનાનાં નવાં, સુંદર, અચંબો પમાડે એવાં અથવા ચિત્રામણવાળી કારીગરીવાળાં, અને વારેવારે હાલતાં બે કુંડલોને લીધે એનાં બન્ને ગાલ ઝગારા મારતા હતા, એનું શરીર ચમકતું હતું, પગ સુધી લટકતી એવી લાંબી વનનાં ફૂલોથી ગુંથેલી માળા એણે પહેરેલી; એવો એ ઇંદ્ર સૌધર્મ નામના કલ્પમાં-સ્વર્ગમાં-આવેલા સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં બેઠેલી સૌધર્મ નામની સભામાં શક્રનામના સિંહાસનમાં બેઠેલો હતો.

૧૪ ત્યાં તે બત્રીશ લાખ વિમાનાવાસો, ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવો, તેત્રીશ-ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવો, ચાર લોકપાલો, પોતપોતાના પરિવાર સાથેની આઠ મોટી પટ્ટરાણીઓ, ત્રણ સભાઓ, સાત સૈન્યો, સાત સેનાધિપતિઓ, ચાર ચોરાશી હજાર એટલે ત્રણ લાખ છત્રીશ હજાર અંગરક્ષક દેવો અને સૌધર્મસભામા વસનારા બીજા પણ ઘણાં વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ એ બધાં ઉપર અધિપતિપણુ ભોગવતો રહે છે, એટલે એ બધી પોતાની પ્રજાનું પાલન કરવાનું સામર્થ્ય તે ધરાવે છે તથા એ બધાંનો તે અગ્રેસર-પુરપતિ-છે, સ્વામી-નાયક-છે, ભર્તા-પોષક-છે, અને એ બધાનો તે મહત્તર-મહામાન્ય-ગુરુસમાન-છે, તથા એ બધાં ઊપર પોતાના નિમેલા માણસો દ્વારા ફરમાવીને પોતાનું ઐશ્વર્ય અને આજ્ઞાદાયિત્વ બતાવતો રહે છે-એ બધાં ઊપર ઈશ્વર તરીકે પ્રધાનપણે તેની પોતાની જ આજ્ઞા ચાલે છે, એ રીતે રહેતો અને પોતાની પ્રજાને પાળતો તથા નિરંતર ચાલતાં નાટકો, સંગીત, વાગતાં વીણા હાથતાળીઓ, બીજાં વાજાંઓ અને મેહની જેવો ગંભીર અવાજવાળો મૃદંગ તથા સરસ અવાજ કરતો ઢોલ એ બધાનાં મોટા અવાજ દ્વારા ભોગવવા યોગ્ય દિવ્ય ભોગોને ભોગવતો તે ઇંદ્ર ત્યાં રહે છે.

૧૫ તથા તે ઇંદ્ર પોતાના વિપુલ અવધિજ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ તરફ જોતો જોતો બેઠેલ છે ત્યાં તે, જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમા-ભરતમાં આવેલા માહણ-

કુંડગ્રામ નગરમાં કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ઉપજેલા જૂએ છે. ભગવાનને જોઇને તે હરખ્યો-રાજી થયો, ત્રુઠયો-તુષ્ટમાન થયો, ચિત્તમાં આનંદ પામ્યો, બહુ રાજી થયો, પરમ આનંદ પામ્યો, મનમાં પ્રીતિવાળો થયો, પરમ સૌમનસ્યને તેણે મેળવ્યુ અને હરખને લીધે તેનુ હૃદય ધડકતું બની ગયુ તથા મેઘની ધારાઓથી છંટાએલ કદંબના સુગંધી ફૂલની પેઠે તેનાં રૂવેરૂવાં ખડાં થઈ ગયાં, તેનાં ઉત્તમ કમલ જેવાં નેત્રો અને મુખ વિકસિત થયાં-ખિલી ગયાં, તેણે પહેરેલાં ઉત્તમ કડાં, બહેરખાં, બાજુબંધ, મુગટ, કુંડલ અને હારથી સુશોભિત છાતી, એ બધું તેને થએલ હરખને લીધે હલુહલુ થઈ રહ્યુ, લાંબુ લટકતું અને વારેવારે હલતું ઝૂમણું તથા બીજાં પણ એવાં જ આભૂષણ તેણે પહેરેલાં હતાં એવો તે શક્ર ઈન્દ્ર ભગવંતને જોતાં જ આદર વિનય સાથે એકદમ ઝપાટાબંધ પોતાના સિંહાસન ઉપરથી ઊભો થાય છે, તે સિંહાસન ઉપરથી ઊભો થઇ પોતાના પાદપીઠ ઉપર નીચે ઊતરે છે, પાદપીઠ ઉપર નીચે ઊતરી તે, મરકત અને ઉત્તમ રિષ્ટ તથા અંજન નામના રત્નોએ જડેલી અને ચળકતાં મણિરત્નોથી સુશોભિત એવી પોતાની મોજડીઓ ત્યાં જ પાદપીઠ પાસે ઊતારી નાખે છે, મોજડીઓને ઊતારી નાખી તે પોતાના ખભા ઉપર બેસને જનોઈની પેઠે ગોઠવીને એટલે એકવડું ઉત્તરાસંગ કરે છે, એ રીતે એકવડું ઉત્તરાસંગ કરીને તેણે અંજલિ કરવા સાથે પોતાના બે હાથ જોડયા અને એ રીતે તે તીર્થંકર ભગવંતની બાજુ લક્ષ્ય રાખી સાત આઠ પગલાં તેમની સામે જાય છે, સામે જઇને તે ડાબો ઢીંચણ ઊંચો કરે છે, ડાબો ઢીંચણ ઊંચો કરીને તે જમણા ઢીંચણને ભોંતળ ઉપર વાળી દે છે, પછી માથાને ત્રણવાર ભોંયતળ ઉપર લગાડી પછી તે થોડો ટટ્ટાર બેસે છે. એ રીતે ટટ્ટાર બેસીને કડાં અને બહેરખાને લીધે ચપોચપ થઈ ગએલી પોતાની બન્ને ભુજાઓને ભેગી કરે છે. એ રીતે પોતાની બન્ને ભુજાઓને ભેગી કરીને તથા દશ નખ એકબીજાને અડે એ રીતે બન્ને હથેળીઓને જોડી માથું નમાવી માથામાં-મસ્તકે અંજલિ કરીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યોઃ

૧૬ અરહંત ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ, ૧ તીર્થનો પ્રારંભ કરનારા એવા તીર્થંકરોને, પોતાની જ મેળે બોધ પામનારા સ્વયંસંબુદ્ધોને, ૨ પુરુષોમાં ઉત્તમ અને પુરુષોમા સિંહસમાન, પુરુષોમાં ઉત્તમ કમળસમાન અને પુરુષોમાં ઉત્તમ ગંધહસ્તી જેવા, ૩ સર્વલોકમાં ઉત્તમ, સર્વલોકના નાથ, સર્વલોકનું હિત કરનારા, સર્વલોકમાં દીવા સમાન અને સર્વલોકમાં પ્રકાશ પહોંચાડનારા, ૪ અજ્ઞાનથી અંધ બનેલા લોકોને આંખ સમાન શાસ્ત્રની રચના કરનારા, એવા જ લોકોને માર્ગ બતાવનારા, શરણ આપનારા અને જીવનને આપનારા એટલે કદી મરવું ન પડે એવા જીવનને-મુક્તિને-દેનારા તથા બોધિબીજને-સમક્તિને આપનારા, ૫ ધર્મને દેનારા, ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા, ધર્મના નાયક, ધર્મરૂપ રથને ચલવનારા સારથી સમાન, અને ચાર છેડાવાળા ધર્મરૂપ જગતના ઉત્તમ ચક્રવર્તી, ૬ અજ્ઞાનથી ડુબતા લોકોને દ્વીપ-બેટ-સમાન, રક્ષણ આપનારા, શરણ દેનારા, આધાર સમાન અને

અવલંબન આપનારા તથા ક્યાંય પણ સ્ખલના ન પામે એવા ઉત્તમ જ્ઞાન અને દર્શનને ધરનારા, ઘાતીકર્મ તદ્દન ખસી ગએલ છે તેવા, ૭ જિને-રાગદ્વેષ વગેરે આંતરશત્રુઓને જિતી ગયેલા, જેઓ એ આંતરશત્રુઓને જિતવા મથે છે તેમને જિતાડનાર, સંસાર સમુદ્રને તરી ચુકેલા, જેઓ તરવા મથે છે તેમને તારનારા, પોતે જાતે બોધને પામેલા બીજાઓને બોધ આપનારા, મુક્તિને પામેલા અને બીજાઓને મુક્તિ સુધી પહોંચાડનારા. ૮

સર્વજ્ઞ-બધું જાણનારા, બધું જોનારા, જે પદ શિવરૂપ છે, અચલ છે, રોગ વગરનું છે, અંત વગરનું છે, ક્ષય વિનાનું છે, કોઈપણ પ્રકારની પીડા વગરનું છે અને જ્યાં પહોંચ્યા પછી કદી પાછું ફરવું પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પહોંચેલા તથા ભયને જિતી ગએલા એવા જિનોને નમસ્કાર થાઓ. ૯

તીર્થની શરૂઆત કરનાર છેલ્લા તીર્થંકર, આગલા તીર્થંકરોએ જેમના થવાની સૂચના આપેલી હતી એવા અને પૂર્વે વર્ણવેલા તમામ ગુણોવાળા યાવત્ જ્યાં પહોંચ્યા પછી કદી પાછું ફરવું પડતું નથી એવા સિદ્ધિગતિ નામના પદને પામવાની અભિલાષાવાળા એવા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ.

અહીં સ્વર્ગમાં રહેલો હું ત્યાં એટલે દેવાનંદાની કુક્ષિમાં રહેલા ભગવંતને વંદન કરું છું, ત્યાં રહેલા ભગવંત અહીં રહેલા મને જુઓ એમ કરીને તે દેવરાજ ઈંદ્ર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને વંદન કરે છે, નમન કરે છે અને પોતાના ઉત્તમ સિંઘાસણમાં પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખીને બેસે છે.

૧૭ ત્યારપછી તે દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રને આ એ પ્રકારનો એના અંતરમાં ચિંતનરૂપ, અભિલાષરૂપ મનોગત સંકલ્પ પેદા થયો કે એ થયું નથી, એ થવા જોગ નથી અને એવું થનારું પણ નથી કે અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ, વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં હલકાં કુલોમાં કે અધમ કુલોમાં કે તુચ્છ કુલોમાં કે દળદરિયાં કુલોમાં કે કંજુસી કુલોમાં કે ભિખારી કુલોમાં કે માહણ કુલોમાં એટલે બ્રાહ્મણનાં કુલોમાં આજસુધી કોઈવાર આવેલા નથી કે આવતા નથી કે હવે પછી કોઈવાર આવનારા નથી, એ પ્રમાણે ખરેખર છે કે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં કે ભોગવંશનાં કુલોમાં કે રાજન્યવંશનાં કુલોમાં કે ઈક્ષ્વાકુવંશનાં કુલોમાં કે ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે કોઈ બીજા તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધ જાતિ, કુલ અને વંશવાળાં કુલોમાં આજ પહેલાં આવેલા છે, વર્તમાનમાં આવે છે અને ભવિષ્યમાં પણ તેઓ બધા તેવા ઉત્તમ કુલોમાં આવનારા છે.

૧૮ વળી, એવો પણ લોકમાં અચરજરૂપ બનાવ, અનંત અવસર્પિણીઓ અને ઉત્સર્પિણીઓ વીતી ગયા પછી બની જાય છે કે જ્યારે તે અરહંત ભગવંતો વગેરેએ નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નથી કરેલો હોતો, એ કર્મનું વેદન નથી કરેલું હોતું અને એમનું એ કર્મ એમના આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલું નથી હોતું એટલે કે એમને એ કર્મનો

ઉદય હોય છે ત્યારે તે અરહંત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ અંત્ય કુલોમાં કે અધમ કુલોમાં કે તુચ્છ કુલોમાં કે દળદરિયાં કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમાં અને કંજુસનાં કુલોમાં પણ આવેલા છે કે આવે છે કે આવશે એટલે એવાં હલકાં કુલોવાળી માતાઓની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે કે ઉપજે છે કે ઉપજશે છતાં તે કુલોમાં તેઓ કદી જનમ્યા નથી કે જનમતા નથી કે હવે પછી જનમવાના પણ નથી.

૧૯ અને આ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રવાળા રિષભદત્ત માહણની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણી-બ્રાહ્મણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે.

૨૦ તો થઈ ગયેલા, વર્તમાન સમયના અને હવે પછી થનારા તમામ દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રોનો એ આચાર છે કે અરહંત ભગવંતોને તેવા પ્રકારનાં અંતકુલોમાંથી કે અધમકુલોમાંથી કે તુચ્છકુલોમાંથી કે દળદરિયાં કુલોમાંથી કે ભિખારીનાં કુલોમાંથી કે કંજૂસનાં કુલોમાંથી ખસેડીને ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં કે ભોગવંશનાં કુલોમાં કે રાજન્યવંશનાં કુલોમાં કે જ્ઞાતવંશનાં કુલોમાં કે ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે વિશુદ્ધ જાતિ કુલ અને વંશનાં તેવા પ્રકારનાં કોઈ બીજાં ઉત્તમ કુલોમાં ફેરવી નાખવા ઘટે.

તો મારે સારુ ખરેખર શ્રેયસ્કર પ્રવૃત્તિ છે કે, આગળના તીર્થંકરોએ જેમના થવાની સૂચના આપેલી છે એવા છેલ્લા તીર્થંકર શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાંથી કોડાલગોત્રના માહણ રિષભદત્તની ભારજા-પત્ની જાલંધરગોત્રની માહણી દેવાનંદાની-કૂખમાંથી ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરમાં રહેતા જ્ઞાત નામના ક્ષત્રિયોના વંશમાં થએલા કાશ્યપગોત્રવાળા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની ભારજા વાસિષ્ઠગોત્રની ક્ષત્રિયાણી ત્રિશલાની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કરવા ઘટે, અને વળી જે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ છે તેને પણ જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કરવો ઘટે એમ કરીને એમ વિચારે છે, એમ વિચારીને પાયદળસેનાના સેનાપતિ હરિણેગમેસિ નામના દેવને સાદ દે છે, હરિણેગમેસિ નામના દેવને સાદ દઈ તેને એ ઇન્દ્રે આ પ્રમાણે કહ્યું:

૨૧ હે દેવાનુપ્રિય! એમ ખરેખર છે કે આજ લગી એ થયું નથી, એ થવા યોગ્ય નથી અને હવે પછી એ થવાનુ નથી કે અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ, વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં, અધમકુલોમાં, કંજુસનાં કુલોમાં, દળદરિયાં કુલોમાં, તુચ્છ કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમાં આજલગી કોઈવાર આવેલા નથી, વર્તમાનમાં આવતા નથી અને હવે પછી કોઈવાર આવનારા નથી, ખરેખર એમ છે કે, અરહંત ભગવંતો, ચક્રવર્તી રાજાઓ, બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં, ભોગવંશનાં કુલોમાં, રાજન્યવંશનાં કુલોમાં, જ્ઞાતવંશનાં કુલોમાં, ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં,

ઇક્ષ્વાકુવંશનાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે બીજા કોઇ તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધ જાતિ વિશુદ્ધ કુલ અને વિશુદ્ધવંશમાં આજલગી આવેલા છે; વર્તમાનમાં આવે છે અને હવે પછી પણ તેઓ ઉત્તમકુલમાં આવવાના છે.

૨૨ વળી, એવો પણ લોકોને અચરજમાં નાખી દે એવો બનાવ, અનંત અવસર્પિણીઓ અને ઉત્સર્પિણીઓ વીતી ગયા પછી બની આવે છે કે જ્યારે નામગોત્ર કર્મનો ક્ષય નહીં થયો હોય, એ કર્મ પૂરેપૂરું ભોગવાઈ ગયેલું ન હોય અને ભોગવાયું ન હોવાથી જ એ કર્મ આત્મા ઉપરથી ખરી પડેલુ ન હોય એટલે કે અરહંત ભગવંતો વગેરેને એ કર્મનો ઉદય આવેલો હોય ત્યારે અરહત ભગવંતો કે ચક્રવર્તી રાજાઓ કે બલદેવ રાજાઓ કે વાસુદેવ રાજાઓ અંત્યકુલોમાં કે હલકાં કુલોમાં કે તુચ્છકુલોમાં કે કંજુસનાં કુલોમા કે દળદરિયાં કુલોમાં કે ભિખારીનાં કુલોમાં આવેલા છે કે આવે છે કે આવવાના છે છતાં તે કુલોમાં તેઓ કદી જનમેલા નથી, જનમતા નથી કે હવે પછી જનમવાના પણ નથી.

૨૩ અને આ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં, ભારતવર્ષમાં માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ઉપજેલા છે.

૨૪ તો થઈ ગયેલા, વર્તમાન સમયના અને હવે પછી થનારા તમામ દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રોનો એ આચાર છે કે અરહંત ભગવંતોને તેવા પ્રકારનાં અંતકુલોમાંથી કે અધમકુલોમાંથી કે તુચ્છકુલોમાંથી કે કંજુસનાં કુલોમાંથી કે દળદરિયાં કુલોમાંથી કે ભીખમંગાનાં કુલોમાંથી યાવત્ માહણનાં કુલોમાંથી ખસેડીને તેવાં પ્રકારનાં ઉગ્રવંશનાં કુલોમાં કે ભોગવંશનાં કુલોમાં કે રાજન્યવંશનાં કુલોમાં કે જ્ઞાતવંશનાં કુલોમાં કે ક્ષત્રિયવંશનાં કુલોમાં કે ઇક્ષ્વાકુવંશનાં કુલોમાં કે હરિવંશનાં કુલોમાં કે કોઇ બીજા તેવા પ્રકારનાં વિશુદ્ધજાતિનાં, વિશુદ્ધવંશનાં અને વિશુદ્ધ કુલવાળા કુલોમાં ફેરવી નાખવા ઘટે.

૨૫ તો હે દેવાનુપ્રિય! તું જા; શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને માહણકુંડગ્રામ નામના નગરમાંથી કોડાલગોત્રના રિષભદત્ત માહણની ભારજા જાલંધરગોત્રની દેવાનંદા માહણીની કૂખમાંથી ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરમાં જ્ઞાતવંશનાં ક્ષત્રિયોનો વંશજ અને કાશ્યપગોત્રનો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે તેની ભારજા વાસિષ્ઠગોત્રની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી છે તેની કૂખમાં ગર્ભપણે સ્થાપિત કર અને ગર્ભપણે સ્થાપિત કરીને મને આ મારી આજ્ઞા તરત જ પાછી આપી દે.

૨૬ ત્યારપછી પાયદળસેનાનો સેનાપતિ તે હરિણેગમેસી દેવ, દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની ઉપર મુજબની આજ્ઞા સાંભળીને રાજી થયો અને યાવત્ તેનું હૃદય રાજી થવાને

લીધે ધડકવા લાગ્યું. તેણે યાવત્ બન્ને હથેળીઓ ભેગી કરીને અંજલિ જોડીને 'એમ દેવની જેવી આજ્ઞા' એ પ્રમાણે એ આજ્ઞાના વચનને તે, વિનયપૂર્વક સ્વીકારે છે, આજ્ઞાના વચનને વિનયપૂર્વક સ્વીકારીને તે હરિણેગમેસી દેવ, દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની પાસેથી નીકળે છે, નીકળીને ઉત્તરપૂર્વની દિશાના ભાગમાં એટલે ઇશાનખૂણા તરફ જાય છે, ત્યાં જઇને વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે પોતાના શરીરને બદલવાનો પ્રયત્ન કરે છે, એમ કરીને તે પોતાના શરીરમાં રહેલા આત્માના પ્રદેશોના સમૂહને અને કર્મપુદ્ગલના સમૂહને સંખ્યેય યોજનના લાંબા દંડના આકારે શરીરમાંથી બહાર કાઢે છે, તેમ કરતાં તે દેવ, ભગવંતને એક ગર્ભમાંથી ખસેડીને બીજા ગર્ભમાં સ્થાપિત કરવા સારુ પોતાના શરીરને નિર્મળ-ઘણું સારુ-બનાવવા માટે એ શરીરમાં રહેલા સ્થૂલ પુદ્ગલ પરમાણુઓને ખંખેરી કાઢે છે અર્થાત એ પુદ્ગલ પરમાણુઓ જેમકે રતનનાં, વજ્રના, વૈડૂર્યનાં, લોહિતાક્ષનાં, મસારગલ્લનાં, હંસગર્ભનાં, પુલકનાં, સૌગંધિકનાં, જ્યોતીરસનાં, અંજનનાં, અંજનપુલકનાં, રજતનાં, જાતરૂપનાં, સુભગનાં, અંકનાં, ફટિકનાં અને રિષ્ટનાં એ તમામ જાતનાં રત્નોની જેવાં સ્થૂલ છે તો એવાં પોતાના શરીરમાં જે સ્થૂલ પુદ્ગલ પરમાણુઓ છે તેને ખેરવી નાખે છે અને તેની જગ્યાએ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને એટલે સારરૂપ એવાં સારાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે.

૨૭ એ રીતે ભગવંતની પાસે જવા માટે પોતાના શરીરને સરસ બનાવવા સારુ સારાં સારાં સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને ફરીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, એમ કરીને પોતાના મૂળ શરીર કરતાં જુદું એવું બીજું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર-પોતાનુ બીજું રૂપ બનાવે છે, એવું બીજું રૂપ બનાવીને ઉત્તમ પ્રકારની, ત્વરાવાળી, ચપળ, વેગને લીધે પ્રચંડ, બીજી બધી ગતિઓ કરતાં વિશેષ વેગવાળી, ધમધમાટ કરતી, શીઘ્ર દિવ્ય દેવગતિ વડે ચાલતો ચાલતો એટલે નીચે આવતો નીચે આવતો તે, તીરછે અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ્ચ જે બાજુએ જંબૂદ્વીપ આવેલો છે, તેમાં જ્યાં ભારતવર્ષ આવેલુ છે અને તેમા જ્યાં માહણકુંડગ્રામ નગર આવેલું છે, તેમાં જ્યાં રિષભદત્ત બ્રાહ્મણનું ઘર આવેલુ છે અને એ ઘરમાં જ્યાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી છે તે બાજુએ આવે છે, તે બાજુએ આવતાં ભગવંતને જોતાં જ શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને પ્રણામ કરે છે, તેમને પ્રણામ કરીને તે દેવ, પરિવારસહિત દેવાનંદા માહણીને અવસ્વાપિની નિદ્રામાં મૂકે છે એટલે પરિવાર સહિત દેવાનંદા માહણી ઉપર ઘેનનું ધારણ મૂકે છે, એ બધાંને ગાઢનિદ્રામાં મૂકીને ત્યાં રહેલાં અસ્વચ્છ પરમાણુ-પુદ્ગલોને દૂર કરે છે, દૂર કરીને ત્યાં સ્વચ્છ પરમાણુ-પુદ્ગલોને ફેંકે છે-વેરે છે-ફેલાવે છે, એમ કર્યા પછી 'ભગવન્ ! મને અનુજ્ઞા આપો' એમ કહી પોતાની હથેળીના સંપુટ દ્વારા શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને કોઈ જાતની લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે ગ્રહણ કરે છે, એ રીતે એ દેવ, શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને ગ્રહણ કરીને જે બાજુ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગર છે, તે નગરમાં જે બાજુ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયનુ ઘર છે, તે ઘરમાં જ્યાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી રહે છે તે બાજુએ આવે છે, તે બાજુએ આવીને પરિવારસહિત ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને ગાઢ ઉંઘના ધારણમાં મૂકે છે, તેમ કરીને ત્યાં રહેલાં

અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરે છે, અસ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને દૂર કરીને સ્વચ્છ પરમાણુ પુદ્ગલોને ફેંકે છે વેરે છે, તેમ કરીને તે શ્રમણ ભગવંત મહાવીરને લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમા ગર્ભપણે ગોઠવે છે અને વળી જે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ છે તેને પણ જાલંધર ગોત્રવાળી દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાં ગર્ભપણે ગોઠવે છે, આ રીતે બધું બરાબર ગોઠવીને તે દેવ, જે દિશામાથી આવ્યો હતો તે જ દિશા તરફ પાછો ચાલ્યો ગયો.

૨૮ હવે જે ગતિથી આવ્યો હતો, તે ઉત્તમ પ્રકારની, ત્વરાવાળી, ચપળ, વેગને લીધે પ્રચંડ, બીજી બધી ગતિઓ કરતાં વિશેષ વેગવાળી, ધમધમાટ કરતી, શીઘ્ર દિવ્ય દેવગતિ વડે પાછો તીરછે અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રોની વચ્ચોવચ્ચ થતો અને હજાર હજાર જોજનની મોટી ફાળો ભરતો–એ રીતે ઊંચે ઊપડતો તે દેવ જે તરફ સૌધર્મ નામના કલ્પમાં સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમા શક્ર નામના સિંઘાસણમાં દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્ર બેઠેલો છે તે જ બાજુ તેની પાસે આવે છે, પાસે આવીને દેવેંદ્ર દેવરાજ શક્રની એ આજ્ઞાને તરત જ પાછી સોંપી દે છે અર્થાત્ આપે જે આજ્ઞા કરેલી તેનો મેં અમલ કરી દીધો છે એમ જણાવે છે.

૨૯ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા.

૧ મને ફેરવીને બીજે લઇ જવામાં આવશે એમ તેઓ જાણે છે.

૨ પોતે પોતાને ફેરવાતા જાણતા નથી.

૩ પોતે ફેરવાઇ ચૂકયા છે એ પ્રમાણે જાણે છે.

૩૦ તે કાલે તે સમયે જ્યારે વર્ષાઋતુ ચાલતી હતી અને વર્ષાઋતુનો જે તે પ્રસિદ્ધ એવો ત્રીજો મહિનો અને પાંચમો પખવાડો ચાલતો હતો એટલે આસો મહિનાનો વ૦ દિ૦ પક્ષ ચાલતો હતો તથા તે સમયે તે વ૦ દિ૦ પક્ષની તેરમી તિથિ એટલે તેરશની તિથિ આવેલી હતી. ભગવાનને સ્વર્ગમાંથી ચ્યવ્યાને અને દેવાનંદા માહણીના ગર્ભમાં આવ્યાને એકંદરે કુલ બાશી રાત દિવસો વીતી ગયાં હતાં અને તેરશને દિસસે ત્ર્યાશીમો રાતદિવસ ચાલતો હતો, તે ત્ર્યાશીમા દિવસની બરાબર મધરાતે એટલે આગલી રાતનો છેડો અને પાછલી રાતની શરૂઆત થતી હતી એવે સમયે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં હિતાનુકમ્પક એવા હરિણેગમેસી દેવે શક્રની આજ્ઞાથી માહણકુંડગ્રામ નગરમાંથી કોડાલ ગોત્રના રિષભ-દત્ત બ્રાહ્મણની ભારજા જાલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાંથી ભગવંતને ખસેડીને ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોમાંના કાશ્યપગોત્રના સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની ભારજા વાસિષ્ઠ ગોત્રની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં લેશ પણ પીડા ન થાય એ રીતે બરાબર ગોઠવી દીધા.

૩૧ શ્રમણ ભગવંત મહાવીર ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા. ૧ 'હું લઇ જવાઇશ'

બરાબર માપસર, શોભાયમાન અને લટ્ઠ છે એવા, રાતા કમળની પાંખડી જેવા કોમળ સૂંવાળા તાળવાવાળો અને જેની ઉત્તમ જીભ બહાર લપલપાયમાન–લટકતી–છે, એવા, જેની બન્ને આંખો સોનીની મૂસમાં પડેલા તપાવેલા ઉત્તમ સોનાની પેઠે હલહલ કરે છે; બરાબર ગોળ છે તથા ચોકખી વીજળીની પેઠે ઝગારા માર્યા કરે છે એવી ઉત્તમ આંખવાળા, વિશાળ અને ખુબ પુષ્ટ ઉત્તમ સાથળવાળા, બરાબર પૂર્ણપણે ભરાવદાર એવા જેનાં ચોકખાં કાંધ છે એવા; તથા જેની યાળ–કેસરાવળી–કોમળ, ધોળી, પાતળી, સુંદર લક્ષણુવાળી, અને ફેલાયેલી છે એવી યાળના આડંબરથી જે શોભિત છે એવા, જેનું પૂછડું ઊંચું, પછાડીને ઊંચું કરેલ હોવાથી ગોળાકારે વળેલું અને સુંદર છે એવા, સૌમ્ય, સૌમ્ય દેખાવદાર, ગેલ કરતા, આકાશમાંથી ઊતરતા અને પોતાના મોંમાં પેસતા તથા નહોર જેના ભારે અણીવાળા છે એવા તથા જાણે કે મુખની શોભાએ પોતાનો પાલવ ન ફેલાવેલો હોય એવી સુંદર લટકતી જીભવાળા સિંહને તે ત્રિશલા ત્રીજે સ્વપ્ને જુએ છે. ૩

૩૭ ત્યાર પછી વળી, તે પૂર્ણચંદ્રમુખી ત્રિશલા દેવી ચોથે સ્વપ્ને લક્ષ્મીદેવીને જુએ છે. એ લક્ષ્મીદેવી ઊંચા પહાડ ઉપર ઉગેલા ઉત્તમ કમળના આસન પર બરાબર બેઠેલી છે, સુંદર રૂપવાળી છે, એના બન્ને પગના ફણા બરાબર ગોઠવાયેલા સોનાના કાચબા જેવા ઉંચા છે. અતિ ઉંચાં અને પુષ્ટ એવાં અંગૂઠા તથા આંગળીઓમાં એના નખ જાણે રંગેલા ન હોય એવા લાલ, માંસથી ભરેલા, ઉંચા પાતળા, તાંબા સમાન રાતા અને કાંતિથી ચમકદાર છે. કમળની પાંદડીઓ જેવી સૂંવાળી એના હાથ અને પગની કોમળ અને ઉત્તમ આંગળીઓ છે. એની બન્ને જાંઘો ચડઊતર પ્રમાણે મોથના વળાંકની પેઠે ગોળ વળાંકવાળી છે, શરીર પુષ્ટ હોવાથી એના બન્ને ઘુંટણ બહાર દેખાતા નથી, એના સાથળ ઉત્તમ હાથીની સૂંઢ જેવા પુષ્ટ છે તથા એણે કેડ ઉપર સોનાનો કંદોરો પહેરેલો છે એવી એણીની કેડ કાંતિવાળી અને વિશાળ ઘેરાવાવાળી છે. જેણીના શરીર ઉપરનાં રુંવાટાં ઉત્તમ આંજણ, ભમરાનું ટોળું, મેઘનું જૂથ, એ બધાં જેવાં શ્યામ તથા સીધાં, બરાબર સરખાં, આંતરા વિના લગોલગ ઉગેલાં, અતિશય પાતળાં, સુંદર મનોહર સૂંવાળાંમાં સૂંવાળા નરમ અને રમણીય છે, નાભિમંડળને લીધે જેણીનાં જઘન સુંદર વિશાળ અને સરસ લક્ષણુવાળાં છે એવી, હથેળીમાં માઈ જાય તેવો પાતળો સુંદર ત્રિવલીવાળો જેણીના શરીરનો મધ્યભાગ છે એવી, અંગે અંગે વિવિધ મણિનાં, રતનનાં, પીળા સોનાનાં, ચોકખા લાલ સોનાનાં જેણીએ આભરણો અને ભૂષણો સજેલાં છે એવી, જેણીનાં સ્તનયુગલ ઝળહળતા છે, નિર્મળ કળશની સમાન ગોળ અને કઠણ છે, મોતીના હારથી તથા કુંદ–મોગરા વગેરેનાં ફૂલોની માળાથી સજેલાં છે એવી, વચ્ચે વચ્ચે જ્યાં શોભે ત્યાં પન્નાનાં નંગો જડેલાં હોઈને શોભાયમાન બનેલા તથા આંખને ગમે તેવી રીતે મોતીમાં ઝુમખાં લટકતાં હોઈને વિશેષ ચમકતા એવા મોતીના હારથી સુશોભિત એવી, છાતી ઉપર પહેરેલી ગીનીની માળાથી વિરાજિત એવી, તથા ગળામાં પહેરેલા મણિસૂત્રથી સોહામણી એવી તે લક્ષ્મીદેવીએ ખભા સુધી લટકતાં ચમકતાં બે કુંડલને પહેરેલાં છે તેથી વધારે સોહામણા-

તથા સરસ કાંતિવાળા બનેલા અને જાણે કે મુખનો કુટુંબી–સગો–જ ન હોય એવી રીતે મુખ સાથે એકાકાર થયેલા એવા શોભાગુણના સમુદાય વડે તે વધુ શોભીતી લાગે છે, તેનાં લોચન કમળ જેવાં નિર્મળ વિશાળ અને રમણીય છે એવી, કાંતિને લીધે ઝગારા મારતા બન્ને હાથમાં કમળો રાખેલાં છે અને કમળોમાંથી મકરંદનાં પાણીનાં ટીપાં ટપક્યાં કરે છે એવી, ગરમી લાગે છે માટે નહીં પણ માત્ર મોજને ખાતર વીંજાતા પંખાવડે શોભતી એવી, એકદમ છૂટા છૂટા ગૂંચ વિનાના, કાળા, ઘટ્ટ, ઝીણા–સૂંવાળા અને લાંબાવાળ વાળો એનો કેશકલાપ છે એવી, પદ્મદ્રહના કમળ ઊપર નિવાસ કરતી અને હિમવંત પર્વતના શિખર ઊપર દિગ્ગજોની વિશાળ અને પુષ્ટ સૂંઢમાંથી નીકળતા પાણીવડે જેણીનો અભિષેક થયા કરે છે એવી ભગવતી લક્ષ્મીદેવીને ત્રિશલા રાણી ચોથે સ્વપ્ને જૂએ છે. ૪

૩૮ પછી વળી, પાંચમે સ્વપ્ને આકાશમાંથી નીચે પડતી માળાને જૂએ છે. મંદારનાં તાજાં ફૂલો ગુંથેલાં હોઇને એ માળા સુંદર લાગે છે, એમાં ચંપો, આસોપાલવ, પુનાગ, નાગકેસર, પ્રિયંગુ, સરસડો, મોગરો, મલ્લિકા, જાઈ, જૂઇ, અંકોલ, કૂજો, કોરંટકપત્ર, મરવો—ડમરો, નવમાલિકા, બકુલ, તિલક, વાસંતીવેલ, સૂર્યવિકાસી કમળો ચંદ્રવિકાસી કમળો, પાટલ, કુંદ, અતિમુક્તક, સહકાર–આંબો એ બધાં કેટલાંક વૃક્ષો અને કેટલીક વેલડી—લતા—ઓ તથા કેટલાક ગુચ્છાઓનાં ફૂલો ગુંથીને એ માળા બનેલી હોવાથી ઘણી જ સુગંધવાળી છે તથા એ માળાની અનોપમ મનોહર સુગંધને લીધે દશે દિશાઓ મહેક મહેક થઈ રહી છે, વળી, એ માળામાં તમામ ઋતુમાં ખિલતાં સુગંધી ફૂલો ગુંથેલાં છે, અર્થાત્ એમાં છએ ઋતુમાં ખિલતાં ફૂલોની માળાઓ મળેલી છે, માળાનો મુખ્યવર્ણ ધોળો છે છતાં તેમાં બીજાં બીજાં રંગબેરંગી ફૂલો ભળેલાં હોવાથી તે વિવિધ રંગી શોભાયમાન અને મનોહર દીસે છે તથા એમાં વિવિધ ભાતો પડે એ રીતે ફૂલો ગોઠવેલાં છે એથી એ અચરજ પમાડે એવી લાગે છે, વળી, એ માળામાં ઊપર નીચે આગળ પાછળ એમ બધી બાજુઓમાં ગણગણાટ કરતાં ષટ્પદ, મધમાખી અને ભમરાઓનાં ટોળાં મળેલાં છે એથી એ માળાના તમામ ભાગો ગુંજતા જણાય છે એવી એ માળા આકાશમાંથી નીચે આવતી દેખાય છે. ૫

૩૯ હવે છટ્ઠે સ્વપ્ને માતા ચંદ્રને જુએ છે. એ ચંદ્ર ગાયનું દૂધ, પાણીનાં ફીણ, પાણીનાં બિંદુઓ અને રૂપાનો ઘડો એ બધાની જેવો વર્ણે–રંગે ધોળો છે, શુભ છે, હૃદય અને નયન એ બન્નેને ગમે એવો છે, બરાબર સંપૂર્ણ–પૂરેપૂરો છે, ગાઢાં અને ઘેરાં અધારાંવાળાં સ્થળોને અંધારાં વગરનાં બનાવનાર એવો એ ચંદ્ર છે તથા પક્ષ પૂરો થતાં એટલે શુક્લપક્ષ પૂરો થતાં છેલ્લે દિવસે જેની આનંદ આપનારી તમામ કળાઓ પૂરેપૂરી રીતે ખિલી નીકળે છે એવો, કુમુદનાં વનોને ખિલવનાર, રાત્રિને શોભાવનાર, ચોકખા કરેલા દર્પણના કાચ જેવો ચમકતો, હંસ સમાન ધોળા વર્ણવાળો, તારા અને

નક્ષત્રોમાં પ્રધાન, તથા તેમને શોભાવનાર, અંધારાંનો શત્રુ, કામદેવના બાણોને ભરવાના ભાથા સમાન, દરિયાનાં પાણીને ઉછાળનારો, દૂમણી અને પતિ વગરની વિરહીસ્ત્રીઓને ચંદ્ર પોતાનાં કિરણોવડે સૂકવી નાખે છે એવો, વળી, એ ચંદ્ર સૌમ્ય અને સુંદર રૂપવાળો છે, વળી વિશાળ ગગનમંડળમાં સૌમ્ય રીતે ફરતો તે, જાણે ગગનમંડળનું હાલતું ચાલતું તિલક ન હોય એવો, રોહિણીના મનને સુખકર એવો એ રોહિણીનો ભરથાર છે એવા, સારી રીતે ઉલ્લસતા એ પૂર્ણચંદ્રને તે ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નમાં જુએ છે. ૬

૪૦ ત્યાર પછી વળી, અંધારાં પડળોને ફોડી નાખનાર, તેજથી ઝળહળતો, રાતો આસોપાલવ, ખિલેલાં કેસુડાં, પોપટની ચાંચ, ચણોઠીનો અડધો લાલભાગ એ બધાનાં રંગ જેવો લાલચોળ, કમળનાં વનોને ખિલવનાર, વળી, જ્યોતિષચક્ર ઉપર ફરનારો હોવાથી તેના લક્ષણને જણાવનાર, આકાશતળમાં દીવા જેવો, હિમનાં પડળોને ગળે પકડનાર એટલે ગાળી નાખનાર, ગ્રહમંડળનો મુખ્ય નાયક, રાત્રિનો નાશ કરનાર, ઊગતાં અને આથમતાં ઘડીભર બરાબર સારી રીતે જોઇ શકાય એવો, બીજે વખતે જેની સામે જોઇ જ ન શકાય એવા રૂપવાળો, તથા રાત્રિમાં ઝપાટાબંધ દોડતા ચોર જાર વગેરેને અટકાવનાર, ઠંડીના વેગને હઠાવી નાખનાર, મેરુપર્વતની આસપાસ નિરંતર ફેરા ફરનાર, વિશાળ અને ચમકતા ચંદ્ર તારા વગેરેની શોભાને પોતાનાં હજાર કિરણોવડે દાબી દેનાર એવા સૂર્યને માતા સાતમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૭

૪૧ ત્યાર પછી વળી, ઉત્તમ સોનાના દંડની ટોચ ઉપર બરાબર બેસાડેલો, ભેગાં મળેલાં નીલાં રાતાં પીળાં અને ધોળાં તથા સુંવાળાં, વળી, પવનને લીધે લહેરખીઓ લેતાં જેને માથે મોરપીંછાં વાળની પેઠે શોભી રહ્યાં છે એવા ધ્વજને માતા આઠમે સ્વપ્ને જુએ છે, એ ધ્વજ અધિક શોભાવાળો છે. જે ધ્વજને મથાળે–ઉપરના ભાગમાં–સ્ફટિક અથવા તોડેલો શંખ, અંકરત્ન, મોગરો, પાણીનાં બિંદુઓ અને રૂપાનો કળશ એ બધાની જેવા ધોળા રંગનો શોભતો સિંહ શોભી રહેલ છે જાણે કે એ સિંહ ગગનતળને ફાડી નાખવાને ફાળ ભરતો ન હોય એવો દેખાય છે એવો એ ધ્વજ છે તથા એ ધ્વજ, સુખકારી મંદમંદ પવનને લીધે ફરફરી રહેલ છે, ઘણો મોટો છે અને માણસોને એ ભારે દેખાવડો લાગે છે. ૮

૪૨ ત્યાર પછી વળી, ઉત્તમ કંચનની જેવા ઊજળા રૂપવાળો, ચોકખા પાણીથી ભરેલો, ઉત્તમ, ઝગારા મારતી કાંતિવાળો કમળોના જત્થાથી ચારે બાજુ શોભતો એવો રૂપાનો કળશ માતાને નવમે સ્વપ્ને દેખાય છે, તમામ પ્રકારના મંગલના ભેદો એ કળશમાં ભેગા થયેલા છે એવો એ સર્વ મંગલમય છે, ઉત્તમ રત્નોને જડીને બનાવેલા કમળ ઊપર એ કળશ શોભી રહેલ છે, જેને જોતાં જ આંખ ખુશખુશ થઇ જાય છે એવો એ રૂપાળો છે, વળી, એ પોતાની પ્રભાને ચારે કોર ફેલાવી રહ્યો છે, તમામ દિશાઓને

બધી બાજુએ ઊજળી કરી રહ્યો છે, પ્રશસ્ત એવી લક્ષ્મીનું એ ઘર છે, તમામ પ્રકારનાં દૂષણો વિનાનો છે, શુભ છે; ચમકિલો છે, શોભાવડે ઉત્તમ છે, તથા તમામ ઋતુનાં સુગંધી ફૂલોની માળાઓ એ કળશના કાંઠા ઉપર મૂકેલી છે એવા રૂપાના પૂર્ણકલશને તે માતા જુએ છે. ૯

૪૩ ત્યાર પછી વળી, પદ્મસરોવર નામના સરોવરને માતા દસમા સ્વપ્નમાં જુએ છે, એ સરોવર, ઊગતા સૂર્યનાં કિરણોથી ખિલેલાં હજાર પાંખડીવાળાં—સહસ્રદલ—મોટાં કમળોને લીધે સુગંધિત બનેલ છે, એમાં કમળોના રજકણો પડેલાં હોવાથી એનુ પાણી પિંજરા રંગનુ એટલે પીળુ તથા રાતું દેખાય છે, એ સરોવરમાં ચારે કોર ઘણા બધા જળચર જીવો ફરી રહ્યા છે, માછલાં એ સરોવરનું અઢળક પાણી પીધા કરે છે, વળી, ઘણું લાંબું પહોળું અને ઊંડું. એ સરોવર સૂર્યવિકાસી કમળો, ચંદ્રવિકાસી કુવલયો, રાતાં કમળો, મોટાં કમળો, ઊજળાં કમળો, એવાં અનેક પ્રકારના કમળોની વિસ્તારવાળી, ફેલાતી વિવિધરંગી શોભાઓને લીધે જાણે કે ઝગારા મારતું હોય એવું દેખાય છે, સરોવરની શોભા અને રૂપ ભારે મનોહર છે, ચિત્તમાં પ્રમોદ પામેલા ભમરાઓ, માતેલી—મત્ત—મધમાખીઓ એ બધાનાં ટોળાં કમળો ઊપર બેસી તેમનો રસ ચૂસી રહ્યાં છે એવા એ સરોવરમાં મીઠો અવાજ કરનારા કલહંસો, બગલાંઓ, ચકવાઓ, રાજહંસો, સારસો ગર્વથી મસ્ત બનીને તેના પાણીનો ઉપયોગ કરે છે તથા વિવિધ પ્રકારનાં પક્ષીઓનાં નરમાદાનાં જોડકાં એ સરોવરનાં પાણીનો હોંશે હોંશે ઉપયોગ કરે છે એવું એ સરોવર કમલિનીનાં પાંદડાં ઉપર બાઝેલાં મોતી જેવાં દેખાતાં પાણીનાં ટીપાંઓ વડે ચિત્રોવાળુ દેખાય છે, વળી એ સરોવર, જોનારનાં હૃદયોને અને લોચનોને શાંતિ પમાડે છે એવું છે એવા અનેક કમળોથી રમણીય દેખાતા એ સરોવરને માતા દસમે સ્વપ્ને દેખે છે. ૧૦

૪૪ ત્યાર પછી વળી, માતા અગિયારમે સ્વપ્ને ક્ષીરોદ સાગરને—દૂધના દરિયાને જુએ છે. એ ક્ષીરોદસાગરનો મધ્યભાગ, જેવી ચંદ્રનાં કિરણોના સમૂહની શોભા હોય તેવી શોભાવાળો છે એટલે અતિઊજળો છે, વળી, એ ક્ષીરોદસાગરમા ચારે બાજુ પાણીનો ભરાવો વધતો વધતો હોવાથી એ બધી બાજુએ ઘણો ઊંડો છે, એનાં મોજાં ભારે ચપળમાં ચપળ અને ઘણાં ઊંચાં ઊછળતાં હોવાથી એનુ પાણી ડોલ્યા જ કરે છે, તથા જ્યારે ભારે પવનનુ જોર હોય છે ત્યારે પવન એનાં મોજાંની સાથે જોરથી અથડાય છે તેથી મોજાં જાણે જોરજોરથી દોડવા લાગે છે, ચપળ બને છે, એથી એ સ્પષ્ટ દીસતા તરંગો આમતેમ નાચતા હોય એવો દેખાવ થાય છે તથા એ તરંગો ભયભીત થયા હોય એમ અતિક્ષોભ પામેલા જેવા દેખાય છે એવા એ સોહામણા નિર્મળ ઉદ્ધત કલ્લોલોના મેળાપને લીધે જોનારને એમ જણાય છે કે જાણે ઘડીકમા એ દરિયો કાંઠા તરફ દોડતો આવે છે અને ઘડીકમાં વળી એ પોતા તરફ પાછો હઠી જાય છે એવો એ ક્ષીરોદસાગર ચમકતો અને રમણીય દેખાય છે, એ દરિયામા રહેતા મોટા મોટા મગરો, મોટા મોટા મચ્છો; તિમિ, તિમિંગલ, નિરુદ્ધ અને તિલતિલિય નામના જળચરો પોતાનાં

પૂછડાંને પાણી સાથે અફળાવ્યા કરે છે એથી એનાં ચારે બાજુ કપૂરની જેવાં ઊજળાં ફીણ વળે છે અને એ દરિયામાં મોટી મોટી ગંગા જેવી મહાનદીઓના પ્રવાહો ભારે ધસારાબંધ પડે છે, એ વેગથી પડતા પ્રવાહોને લીધે એમાં ગંગાવર્ત નામની ભમરીઓ પેદા થાય છે, એ ભમરીઓને લીધે ભારે વ્યાકુળ થતાં દરિયાનાં પાણી ઊછળે છે, ઊછળીને પાછાં ત્યાં જ પડે છે, ભમ્યા કરે છે–ઘુમરી લે છે, એવાં ઘુમરીમાં ચક્કર ચક્કર ફરતાં એ પાણી ભારે ચંચળ જણાય છે એવા એ ક્ષીરસમુદ્રને શરદઋતુના ચંદ્રસમાન સૌમ્યમુખવાળી તે ત્રિશલા માતા અગિયારમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૧૧

૪૫ ત્યાર પછી વળી, માતા બારમે સ્વપ્ને ઉત્તમ દેવવિમાનને જુએ છે, એ દેવવિમાન ઊગતા સૂર્યમંડલની જેવી ચમકતી કાંતિવાળું છે, ઝળહળતી શોભાવાળું છે, એ વિમાનમાં ઉત્તમ સોનાના અને મહામણિઓના સમૂહમાંથી ઘડેલા ઉત્તમ એક હજાર અને આઠ ટેકા–થાંભલા–મૂકેલા છે તેથી એ ચમકતું દેખાતું વિમાન આકાશને વિશેષ ચમકતું બનાવે છે, એવું એ વિમાન સોનાના પતરામાં જડેલા લટકતા મોતીઓના ગુચ્છાઓથી વિશેષ ચમકિલું દેખાય છે, તથા એ વિમાનમાં ચળકતી દિવ્યમાળાઓ લટકાવેલી છે, વળી એમાં વૃક, વૃષભ, ઘોડા, પુરુષ, મગર, પક્ષી, સાપ, કિન્નરો, રુરુમૃગો, શરભ, ચમરી ગાય, વિશેષ પ્રકારનાં જંગલી જનાવરો, હાથી, વનની વેલડી, કમળવેલ વગેરેનાં વિવિધ ભાતવાળાં ચિત્રો દોરેલાં છે તથા એમાં ગંધર્વો ગાઇ રહ્યા છે અને વાજાં વગાડી રહ્યા છે તેથી એમના અવાજોથી એ પૂરેપૂરું ગાજતું દેખાય છે, વળી, પાણીથી ભરેલા વિપુલ મેઘની ગર્જનાના જેવા અવાજવાળા નિત્ય ગાજતા દેવદુંદુભિના મોટા અવાજવડે જાણે આખાય જીવલોકને એ વિમાન ન ભરી દેતું હોય એવું એ ગાજે છે, કાળો અગર, ઉત્તમ કંદરૂ–કિન્નરૂ, તુરકી ધૂપ વગેરે બળતા ધૂપોને લીધે મઘમઘી રહેલું એ વિમાન ગંધના ફેલાવાને લીધે મનોહર લાગે છે અને એ નિત્ય પ્રકાશવાળું, ધોળું, ઊજળી પ્રભાવાળું, દેવોથી શોભાયમાન, સુખોપભોગરૂપ એવું ઉત્તમોત્તમ વિમાન તે ત્રિશલાદેવી સ્વપ્નામાં જુએ છે. ૧૨

૪૬ ત્યાર પછી, માતા ત્રિશલા તેરમે સ્વપ્ને તમામ પ્રકારના રત્નોના ઢગલાને જુએ છે. એ ઢગલો ભોંતળ ઊપર રહેલો છે છતાં ગગનમંડળના છેડાને પોતાના તેજથી ચકચકિત કરે છે, એમાં પુલક, વજ્ર, ઇંદ્રનીલ, સાસગ, કર્કેતન, લોહિતાક્ષ, મરકત, મસારગલ્લ, પ્રવાલ, સ્ફટિક, સૌગંધિક, હંસગર્ભ, અંજન, ચંદનપ્રભ વગેરે ઉત્તમ રત્નોનો રાશિ સરસ રીતે ગોઠવાયેલો છે, રત્નોનો એ ઢગલો ઊંચો મેરુપર્વત જેવો લાગે છે, એવા રત્નોના રાશિ–ઢગલાને તે ત્રિશલા દેવી તેરમે સ્વપ્ને જુએ છે. ૧૩

૪૭ પછી વળી, ચૌદમે સ્વપ્ને માતા ત્રિશલા અગ્નિને જુએ છે. એ અગ્નિની જ્વાલાઓ ખુબખુબ ફેલાયેલ છે તથા એમાં ધોળું ઘી અને પીળાશ પડતું મધ વારંવાર છટાતું હોવાથી એમાંથી સુદ્દલ ધૂમાડો નીકળતો નથી એવો એ અગ્નિ ધખધખી રહ્યો

છે, એની ધખધખતી જલતી જ્વાલાઓને લીધે તે સુંદર લાગે છે, વળી, એની નાની મોટી ઝાળો–જ્વાલાઓ–નો સમૂહ એક બીજીમાં મળી ગયા જેવો જણાય છે તથા જાણે કે ઊંચે ઊંચે સળગતી ઝાળોવડે એ અગ્નિ કોઈ પણ ભાગમાં આકાશને પકવતો ન હોય એવો દેખાતો એ અતિશય વેગને લીધે ચંચળ દેખાય છે. તે ત્રિશલા માતા ચૌદમે સ્વપ્ને એવા અગ્નિને જુએ છે. ૧૪

૪૮ એ પ્રમાણે ઊપર વર્ણવ્યાં એવાં એ શુભ, સૌમ્ય, જોતાં પ્રેમ ઊપજે એવાં, સુંદર રૂપવાળાં–રૂપાળાં સ્વપ્નોને જોઈને, કમળની પાંખડી જેવાં નેત્રવાળાં અને હરખને લીધે અંગ ઊપરનું જેમનું રૂંવેરૂંવું ખડું થયેલ છે તેવાં દેવી ત્રિશલા માતા પોતાની પથારીમાં જાગી ગયાં.

જે રાતે મોટા જશવાળા અરિહંત—તીર્થંકર, માતાની કૂખમાં ગર્ભરૂપે આવે છે તે રાતે તીર્થંકરની બધી માતાઓ એ ચૌદે સ્વપ્નોને જુએ છે.

૪૯ ત્યાર પછી, આ એ પ્રકારના ઉદાર ચૌદ એવા મહાસ્વપ્નો જોઇને જાગેલી છતી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ભારે હરખ પામી, યાવત્ તેનું હૃદય આનંદને લીધે ધડકવા લાગ્યું તથા મેહની ધારાઓથી છંટાયેલ કદંબનું ફૂલ જેમ ખિલી ઉઠે તેમ તેણીનાં રૂંવેરૂંવાં આખા શરીરમાં ખિલી ઉઠયાં એવી એ ત્રિશલા રાણી પોતાને આવેલાં એ સ્વપ્નોને સાધારણ રીતે યાદ કરે છે, એ રીતે બરાબર યાદ કરીને પોતાની પથારીમાંથી ઉભાં થાય છે, ઉભાં થઈને પગ મૂકવાના પાદપીઠ—પાવઠા—ઊપર ઊતરે છે, ત્યાં ઊતરીને ધીમેધીમે અચપલપણે વેગ વગરની અને વિલંબ ન થાય એવી રાજહંસ સમાન ગતિએ ચાલતાં જ્યાં ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થનુ શયન છે અને જ્યાં ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થ છે ત્યાં આવી પહોંચ્યાં, આવીને તે પ્રકારની કાનને મીઠી લાગે તેવી, પ્રીતિ પેદા કરે તેવી, મનને ગમે તેવી, મનને પસંદ પડે તેવી, ઉદાર, કલ્યાણરૂપ, શિવ–શાંતિ–કરનારી, ધન્યરૂપ, મંગલ કરનારી એવી સોહામણી રૂડી રૂડી તથા હૃદયંગમ, હૃદયને આલ્હાદ કરે તેવી, પ્રમાણસર મધુર અને મંજુલ ભાષાવડે વાતચિતો કરતાં કરતાં તેઓ ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થને જગાડે છે.

૫૦ ત્યાર પછી, ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થની અનુમતિ પામેલાં તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વિવિધ પ્રકારનાં મણિ અને રત્નોને જડીને ભાતીગળ બનાવેલા–ચિત્રવાળા ભદ્રાસનમાં બેસે છે. બેસીને વિસામો લઈ ક્ષોભરહિત બની સુખાસનમાં સારી રીતે બેઠેલાં તે ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રત્યે તે તે પ્રકારની ઇષ્ટ યાવત્ મધુર ભાષાવડે વાત કરતાં કરતાં આ પ્રમાણે બોલ્યાં:

૫૧ ખરેખર એમ છે કે હે સ્વામી! આજે હું તેવા પ્રકારના ઉત્તમ બિછાનામાં સૂતીજાગતી પડી હતી, તેવામાં ચૌદ સ્વપ્નોને જોઈને જાગી ગઈ. તે ચૌદ સ્વપ્નો હાથી વૃષભ વગેરે હતાં. તો હે સામી! એ ઉદાર એવા ચૌદ મહાસ્વપ્નોનું કોઇ હું માનું છું તેમ કલ્યાણરૂપ વિશેષ પ્રકારનું ફળ હશે?

૫૨ ત્યાર પછી, તે સિદ્ધાર્થ રાજા ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પાસેથી એ વાત સાંભળીને સમજીને હર્ષવાળો અને સંતુષ્ટ ચિત્તવાળો થયો, આનંદ પામ્યો, તેના મનમાં પ્રીતિ થઇ, મન ઘણું પ્રસન્ન થઇ ગયુ, હર્ષને લીધે તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યુ અને મેહની ધારાથી છંટાયેલ કદંબના સુગંધી ફૂલની પેઠે તેનાં રોમ રોમ ઊભાં થઈ ગયાં. આ રીતે ખુશ રાજી થયેલો સિદ્ધાર્થ તે સ્વપ્નો વિશે એક સામટો સામાન્ય વિચાર કરે છે, તે સ્વપ્નો વિશે એક સામટો સામાન્ય વિચાર કરી પછી તે સ્વપ્નોનો નોખો નોખો વીગતથી વિચાર કરે છે, એ રીતે તે સ્વપ્નોનો નોખો નોખો વીગતથી વિચાર કરીને પછી તે પોતાની સ્વાભાવિક મતિસહિતના બુદ્ધિ વિજ્ઞાન વડે તે સ્વપ્નોના વિશેષ ફળનો નોખો નોખો નિશ્ચય કરે છે; તેમના વિશેષ ફળનો નોખો નોખો નિશ્ચય કરીને તેણે પોતાની ઈષ્ટ યાવત્ મંગળરૂપ, પરિમિત મધુર અને સોહામણી ભાષાવડે વાત કરતાં કરતાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને આ પ્રમાણે કહ્યું:

૫૩ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉદાર સ્વપ્નો દીઠાં છે, હે દેવાનુપ્રિયે! તમે કલ્યાણરૂપ સ્વપ્નો દીઠાં છે, એ જ પ્રમાણે તમે જોયેલાં સ્વપ્નો શિવરૂપ છે, ધન્યરૂપ છે, મંગળરૂપ છે, ભારે સોહામણાં છે; એ તમે જોયેલાં સ્વપ્નો આરોગ્ય કરનારાં, તુષ્ટિ કરનારાં, દીર્ઘાયુષ્યનાં સૂચક અને કલ્યાણકારક છે. હે દેવાનુપ્રિયે! તમે મંગલ કરનારાં સ્વપ્નો દીઠાં છે. તે જેમકે; તમે જોયેલાં સ્વપ્નોથી આપણને હે દેવાનુપ્રિયે! અર્થનો લાભ થવો જોઇએ, હે દેવાનુપ્રિયે! ભોગનો લાભ થવો જોઈએ, પુત્રનો લાભ થવો જોઈએ એ જ રીતે સુખનો લાભ અને રાજ્યનો લાભ થયો જોઈએ. ખરેખર એમ છે કે હે દેવાનુપ્રિયે! તમે નવ મહિના બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે ઉપર સાડાસાત રાતદિવસ વીત્યા પછી અમારા કુલમાં ધ્વજ સમાન, અમારા કુલમાં દીવા સમાન એ જ પ્રમાણે કુલમાં પર્વત સમાન અચળ, કુલમાં મુગટ સમાન, કુલમાં તિલક સમાન, કુલની કીર્તિ કરનાર, કુલમાં બરાબર નિર્વાહ કરનાર, કુલમાં સૂરજ સમાન, કુલના આધારરૂપ, કુલની વૃદ્ધિ કરનાર, કુલનો જશ વધારનાર, કુલને છાંયો આપનાર વૃક્ષસમાન અને કુલની વિશેષ વૃદ્ધિ કરનાર, એવા પુત્રને જન્મ આપશો. વળી, તે જનમનાર પુત્ર હાથેપગે સુકુમાળ, શરીરે અને પાંચે ઇંદ્રિયોથી પૂરો તથા જરાપણ ખોડ વગરનો હશે. તથા એ શરીરનાં તમામ ઉત્તમ લક્ષણોથી એટલે હાથપગની રેખાઓ વગેરેથી અને વ્યંજનોથી એટલે તલ, મસ વગેરેથી યુક્ત હશે. એના શરીરનુ માન, વજન અને ઉંચાઈ એ પણ બધું બરાબર હશે તથા એ પુત્ર સર્વાંગે સુજાત, સુંદર, ચંદ્રસમાન સૌમ્યકાંતિવાળો, કાંત, પ્રિય લાગે એવો અને દર્શન કરવું ગમે એવો હશે અર્થાત્ હે દેવાનુપ્રિયે! તમે ઉપર વર્ણવ્યા તેવા ઉત્તમ પુત્રને જનમ આપશો.

૫૪ વળી, તે પુત્ર જ્યારે પોતાનું બાળપણ પૂરુ કરી ભણીગણી બરાબર ઘડાઈ—તૈયાર થઈ યૌવન અવસ્થાએ પહોંચશે ત્યારે શૂર થશે, વીર થશે, પરાક્રમી થશે, એની પાસે વિશાળ સેના તથા વાહનો વિપુલ થશે, અને તમારો એ પુત્ર રાજ્યનો ધણી એવો રાજા થશે.

માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે જે મહાસ્વપ્નો દીઠાં છે તે બધાં ભારે ઉત્તમ છે એમ કહીને યાવત્ બે વાર પણ અને ત્રણ વાર પણ એમ કહીને તે સિદ્ધાર્થ રાજા, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની ભારે પ્રશંસા કરે છે.

૫૫ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી એ વાત સાંભળી–સમજી ભારે હરખાણી, સંતોષ પામી યાવત તેનું હૃદય પ્રફુલ્લ થઈ ગયું અને તે હાથની બન્ને હથેળીની દશે નખ ભેગા થાય એ રીતે મસ્તકમાં શિરસાવર્ત કરવા સાથે અંજલિ કરીને આ પ્રમાણે બોલી :

૫૬ હે સામી ! એ એ પ્રમાણે છે, હે સામી ! એ તમે કહ્યું તે પ્રમાણે છે, હે સામી ! તમારું કહેણુ સાચું છે, હે સામી ! તમારું વચન સંદેહ વિનાનું છે, હે સામી ! હું એ તમારા કથનને વાંછું છું, હે સામી ! મેં તમારા એ કથનને તમારા મુખથી નીકળતાં જ સ્વીકારી લીધું છે, હે સામી ! તમારું મને ગમતું એ કથન મેં ફરી ફરીને વાંછેલ છે, જેમ તમે સ્વપ્નોના એ અર્થને બતાવો છો તેમ એ સાચા છે; એમ કરીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારીને સિદ્ધાર્થ રાજાની રજા લઈ તે વિવિધ પ્રકારનાં જડેલાં મણિ અને રત્નોની ભાતવાળા અદ્ભુત ભદ્રાસન ઉપરથી ઊભી થાય છે, ઊભી થઈને ધીમે ધીમે અચપલપણે, ઉતાવળ વગરની, વિલંબ કર્યા વગરની રાજહંસની જેવી ચાલથી ચાલતી એવી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી જ્યાં પોતાનું બિછાનું છે ત્યાં આવી પહોંચે છે, ત્યાં આવી તે એમ કહેવા લાગી :

૫૭ મને આવેલાં તે ઉત્તમ પ્રધાન મંગલરૂપ મહાસ્વપ્નો, બીજાં પાપસ્વપ્નો આવી જવાને લીધે નિષ્ફળ ન બને માટે મારે જાગતું રહેવું જોઈએ એમ કરીને તે, દેવ અને ગુરુજનને લગતી પ્રશંસાપાત્ર મંગલરૂપ ધાર્મિક અને સરસ વાતો વડે પોતાનાં એ મહાસ્વપ્નોની સાચવણ માટે જાગતી જાગતી રહેવા લાગી છે.

૫૮ ત્યાર બાદ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પ્રભાતના સમયમાં પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દે છે, પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને સાદ દઈ તે આ પ્રમાણે બોલ્યો : હે દેવાનુપ્રિયે ! આજે બહારની આપણી બેઠકને સવિશેષ રીતે જલદી સજાવવાની છે એટલે કે તેમાં સુગંધી પાણી છાંટવાનુ છે, બરાબર સાફ કરીને તેને લિંપવાની છે, ત્યાં ઉત્તમ સુગંધવાળાં પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પો વેરવાનાં છે, કાળો અગર, ઉત્તમ કિંદરું અને તુર્કી ધૂપ સળગાવી તે આખી બેઠકને મઘમઘતી કરવાની છે તથા ઊંચે જતા સુગંધને લીધે તેને સુંદર બનાવવાની છે, જ્યાં ત્યાં સુગંધવાળાં ઉત્તમ ચૂર્ણો છાંટી તેને સુગંધ સુગંધ કરી મૂકવાની છે જાણે કે એ, કોઈ સુગંધી વસ્તુની ગોટી–ગોળી જ હોય એવી તેને સજવાની છે; આ બધું ઝટપટ કરો, કરાવો અને કરીને તથા કરાવીને ત્યાં એક મોટું સિંઘાસણ મંડાવો, સિંઘાસણ મંડાવી તમે 'મેં જે જે કહ્યું છે તે બધું કરી નાખ્યું છે' એ રીતે મારી આ આજ્ઞા મને તરત જ પાછી વાળો.

૫૯ ત્યાર પછી, સિદ્ધાર્થ રાજાએ એ પ્રમાણે હુકમ કરેલા તે કૌટુંબિક પુરુષો રાજી રાજી થતા યાવત્ હૃદયમાં ઉલ્લાસ પામતા હાથ જોડીને યાવત્ અંજલિ કરીને 'સામી ! જેવી આપની આજ્ઞા' એમ કરીને રાજાની આજ્ઞાને વિનયપૂર્વકના વચનથી સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞાને વિનયપૂર્વકના વચનથી સ્વીકારીને તેઓ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની પાસેથી બહાર નીકળે છે, બહાર નીકળી જ્યાં બહારની બેઠક છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તરત જ એ બેઠકને સવિશેષપણે સજાવવા મંડી પડે છે એટલે કે તે બેઠકમાં સુગંધી પાણીને છાંટવાથી માંડીને મોટું સિંઘાસણ મંડાવવા સુધીની તમામ સજાવટ કરી નાખે છે અને એ બધી સજાવટ પૂરી કરીને તે કૌટુંબિક પુરુષો જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને દશે નખ ભેગા થાય એ રીતે બન્ને હથેળીઓને ભેળી કરી માથા ઉપર શિરસાવર્ત સાથેની અંજલિ કરી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની તે આજ્ઞા પાછી આપે છે એટલે હે સામી ! અમે જેમ તમે ફરમાવેલું તેમ બધું કરી આવ્યા છિયે એમ કહે છે.

૬૦ પછી, વળતે દિવસે સવારના પહોરમાં જ્યારે પોયણાં કોમળપણે પાંદડીએ પાંદડીએ ખીલવા માંડયાં છે, હરણાંની આંખો કોમળપણે ધીરે ધીરે ઉઘડવા લાગી છે, ઊજળું પ્રભાત થવા આવ્યું છે, વળી, રાતા અશોકની પ્રભાના પુંજ સમાન, કેસુડાંના રંગ જેવો, પોપટની ચાંચ જેવો અને ચણોઠીના અડધા લાલરંગ જેવો લાલચોળ તથા મોટાં મોટાં જળાશયોમાં ઉગેલાં કમળોને ખિલવનાર હજાર કિરણોવાળો તેજથી ઝળહળતો દિનકર સૂર્ય ઊગી ગયો છે ત્યારે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય બિછાનામાંથી ઊભા થાય છે.

૬૧ બિછાનામાંથી ઊભા થઈને પાવઠા ઉપર ઉતરે છે, પાવઠા ઉપરથી ઊતરીને જ્યાં વ્યાયામશાળા છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને વ્યાયામશાળામાં પ્રવેશ કરે છે, વ્યાયામશાળામાં પ્રવેશ કરીને અનેક પ્રકારના વ્યાયામો કરવા માટે શ્રમ કરે છે, શરીરને ચોળે છે, પરસ્પર એક બીજાનાં હાથ પગ વગેરે અંગોને મરડે છે, મલ્લયુદ્ધ કરે છે અને વિવિધ પ્રકારનાં આસનો કરે છે, એ રીતે શ્રમ કરીને આખે શરીરે અને હાથ પગ ડોક છાતી વગેરે અંગે અંગે થાકી ગયેલા તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને આખે શરીરે અને શરીરના અવયવે અવયવે પ્રીતિ ઉપજાવનારાં, સુંઘવા જેવાં સુગંધથી મઘમઘતાં, જઠરને તેજ કરનારાં, બળ વધારનારાં, માદક, માંસ વધારનારાં અને તમામ ઈંદ્રિયોને તથા તમામ ગાત્રોને સુખમાં તરબોળ કરે તેવાં, સોવાર અને હજારવાર પકવેલાં એવાં શતપાક સહસ્રપાક વગેરે અનેક જાતનાં ઉત્તમ સુગંધવાળાં તેલો ચોપડવામાં આવ્યાં, પછી તળાઈ ઉપર ચામડું પાથરીને તે ઉપર બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને આખે શરીરે અને અવયવે અવયવે માલિશ કરવામાં નિપુણ, હાથે પગે સંપૂર્ણપણે કોમળ તળિયાંવાળા સુંવાળા, તેલ ચોપડવામાં, તેલની માલિશ કરવામાં, માલિશ કરેલું તેલ પરસેવા વાટે બહાર-કાઢી નાખવામાં જે કાંઈ શરીરને ફાયદા છે તે તમામ ફાયદાના બરાબર જાણનારા, સમયના જાણકાર, કોઈપણ કાર્યને વિના વિલંબે કરનારા, શરીરે પટ્ઠા, કુશલ, બુદ્ધિવાળા અને થાકને જિતી ગયેલા એવા પુરુષોએ હાડકાંનાં સુખ માટે, માંસનાં સુખ માટે, ચામડીનાં સુખ

માટે તથા રોમેરોમમાં સુખ થાય એ માટે એ ચારે પ્રકારની સુખકર અંગસેવા થાય તે નિમિત્તે તેલ વગેરેની માલિશ કરી અને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયનો તમામ થાક દૂર કરી નાખ્યો એટલે તે વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૨ વ્યાયામશાળામાંથી બહાર નીકળીને તે જ્યાં સ્નાનઘર છે ત્યાં આવે છે ત્યાં આવીને સ્નાનઘરમાં પેસે છે, સ્નાનઘરમાં પેસીને મોતીથી ભરેલા અનેક જાળિયાંને લીધે મનોહર અને ભોંતળમાં વિવિધ મણિ અને રત્નો જડેલાં છે એવા રમણીય સ્નાન-મંડપની નીચે ગોઠવવામાં આવેલા વિવિધ મણિ અને રત્નોના જડતરને લીધે ભાતવાળા બનેલા અદ્ભુત સ્નાનપીઠ ઉપર સુખે બેઠેલા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને ફૂલોના રસથી ભરેલાં એટલે અત્તર નાખેલાં પાણી વડે, ચંદન વગેરે નાખીને સુગંધવાળા બનાવેલાં પાણી વડે, ઊનાં પાણી વડે, પવિત્ર તીર્થોમાંથી આણેલાં પાણી વડે અને ચોકખાં પાણી વડે કલ્યાણ-કારી ઉત્તમ રીતે સ્નાનવિધિ પ્રમાણે સ્નાન કરાવવામાં કુશળ પુરુષોએ નવરાવ્યો તથા ત્યાં નાતી વખતે બહુપ્રકારનાં રક્ષા વગેરેનાં સેંકડો કૌતુક તેના શરીર ઉપર કરવામાં આવ્યાં એ રીતે કલ્યાણકારી ઉત્તમ પ્રકારનો સ્નાનવિધિ પૂરો થતાં રુંછડાંવાળા, સુંવાળા સુગંધિત રાતા અંગોછા વડે તેના શરીરને લુઇ નાખવામાં આવ્યું પછી તેણે ચોકખુ, કયાંય પણ ફાટયા તુટયા વિનાનું ઘણું કિંમતી ઉત્તમ વસ્ત્ર એટલે ધોતિયું પહેર્યું, શરીર ઉપર સરસ સુગંધિત ગોશીર્ષ ચંદનનો લેપ કર્યો, પવિત્ર માળા પહેરી તથા શરીર ઉપર કેસર મિશ્રિત સુગંધિત ચૂર્ણ છાંટયું, મણિથી જડેલાં સોનાનાં આભૂષણો પહેર્યાં એટલે અઢાર સરવાળો હાર, નવ સરો અર્ધહાર, ત્રણ સરવાળું ડોકિયુ લટકતું ઝૂમણુ અને કેડમાં કંદોરો વગેરે પહેરીને એ સુશોભિત બન્યો, વળી, તેણે ડોકમાં આવનારાં તમામ ઘરેણાં પહેર્યાં, આંગળીમાં સુંદર વીંટીઓ પહેરી, ફૂલો ભરાવીને વાળને સુશોભિત બનાવ્યા, ઉત્તમકડાં અને બાજુબંધ પહેરવાથી તેની બન્ને ભુજાઓ સજ્જડ થઇ ગઇ; એ રીતે તે, અધિકરૂપને લીધે શોભાવાળો બન્યો, કુંડળો પહેરવાથી મુખ ચમકવા લાગ્યુ, મુગટ મૂકવાથી માથું દીપતું થયું, હૃદય હારથી ઢંકાયેલું હોઇ તે સવિશેષ દેખાવડું થયુ, વીંટીઓ પહેરવાથી પીળી લાગતી આંગળીઓ ચમકવા લાગી, આ બધું પહેર્યા પછી તેણે લાંબા લટકતો કપડાનો ખેસ પોતાના અંગ ઉપર સરસ રીતે નાખ્યો અને છેક છેલ્લે તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે નિપુણ કારીગરે બનાવેલા વિવિધ મણિ સુવર્ણ અને રત્નોથી જડેલાં વિમળ બહુમૂલાં, ચકચકતાં બનાવેલાં, મજબૂત સાંધાવાળાં ઉત્તમ પ્રકારનાં ઘણાં સુંદર વીરવલયો પહેર્યાં. વધારે વર્ણન શું કરવું? જાણે કે તે રાજા-સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય-સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જ હોય એમ અલંકૃત અને વિભૂષિત બન્યો. આવા સિદ્ધાર્થ રાજાના માથા ઉપર છત્રધરોએ કોરંટના ફૂલોની માળાઓ લટકાવેલુ છત્ર ધર્યું અને સાથે જ તે ધોળાં ઉત્તમ ચામરોથી વીંજાવા લાગ્યો, તેને જોતાં જ લોકો 'જય જય' એવો મંગળનાદ કરવા લાગ્યા. એ રીતે સજ્જ થયેલો, અનેક ગણનાયકો, દંડનાયકો, રાજાઓ, ઈશ્વરો-યુવરાજો, રાજાએ પ્રસન્ન થઇને જેમને પટ્ટો બંધાવેલા છે તે તલવરો-રાજસ્થાનીય પુરુષો, મડંબના માલિકો, કૌટુંબિકો,

મંત્રીઓ, મહામંત્રીઓ, ગણકો, દ્વારપાળો, અમાત્યો, ચેટો, પીઠમર્દકો–મિત્ર જેવા સેવકો, કર ભરનારા નગરના લોકો, વેવ્હારિઆ લોકો–વાણિયાઓ, શ્રીદેવીના છાપવાળો સોનાનો પટ્ટો માથા ઉપર પહેરનારા શેઠ લોકો, મોટા મોટા સાર્થવાહ લોકો, દૂતો અને સંધિપાળોથી વીંટાયેલો જાણે કે ધોળા મહામેઘમાંથી ચંદ્ર નીકળ્યો હોય તેમ તથા ગ્રહો, દીપતાં નક્ષત્રો અને તારાઓ વચ્ચે જેમ ચંદ્ર દીસતો લાગે તેમ તે તમામ લોકોની વચ્ચે દીસતો લાગતો, ચંદ્રની પેઠે ગમી જાય એવો દેખાવડો તે રાજા સ્નાનઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો.

૬૩ સ્નાનઘરમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં બહારની બેઠક છે ત્યાં તે આવ્યો, ત્યાં આવીને સિંધાસણ ઉપર પૂર્વદિશામાં મુખ રહે એ રીતે બેઠો, બેસીને પોતાથી ઉત્તરપૂર્વના દિશાભાગમાં એટલે ઈશાન ખૂણામાં તેણે ધોળાં કપડાંથી ઢંકાયેલાં તથા જેમની ઉપર સરસવ વેરીને માંગલિક ઉપચાર કરવામાં આવેલ છે એવાં આઠ ભદ્રાસનો મંડાવ્યાં, એમ આઠ ભદ્રાસનો મંડાવીને પછી વળી, પોતાથી બહુ દૂર તેમ બહુ નજિક નહીં એમ વિવિધ મણિ અને રત્નોથી ભરેલો ભારે દેખાવડો મહાંમૂલો, ઉત્તમનગરમાં બનેલો અથવા ઉત્તમ વીંટણામાંથી બહાર નીકળેલો, પારદર્શક–આરપાર દેખાય એવાં આછા કપડામાંથી નીપજાવેલો, સેંકડો ભાતવાળો, વિવિધ ચિત્રોવાળો એટલે વૃક બળદ ઘોડો પુરુષ મગર પક્ષી સાપ કિંનર વિશેષ પ્રકારનો મૃગ અષ્ટાપદ ચમરી ગાય હાથી વનલતા અને કમળવેલ વગેરેની ભાતવાળાં ચિત્રોવાળો એવો બેઠકની અંદર એક પડદો તણાવે છે, એવો પડદો તણાવીને પડદાની અંદર વિવિધ મણિ અને રત્નોથી જડેલું.ભાતવાળું અદ્ભુત, તકિયો અને સુંવાળી કોમળ ગાદીવાળું, ધોળાં કપડાંથી ઢાંકેલું, ઘણું કોમળ, શરીરને સુખકારી સ્પર્શવાળું ઉત્તમ પ્રકારનું એક ભદ્રાસન ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને બેસવા માટે મંડાવે છે.

૬૪ એવું ભદ્રાસન મંડાવીને તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવે છે, કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને તે આ પ્રમાણે બોલ્યોઃ હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે તરત જ જાઓ અને જેઓ અષ્ટાંગમહાનિમિત્તનાં શાસ્ત્રોના અર્થના પારગામી છે, વિવિધ શાસ્ત્રોમાં કુશળ છે તેવા સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને એટલે સ્વપ્નોનું ફળ કહી શકે તેવા પંડિતોને બોલાવી લાવો.

૬૫ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ જેમને ઉપર કહ્યો એ પ્રમાણેનો હુકમ ફરમાવેલ છે એવા તે કૌટુંબિક પુરુષો રાજી થયા અને તેમનું હૃદય પ્રફુલ્લિત થયું તથા તેઓ બે હાથ જોડીને રાજાની આજ્ઞાને વિનયનું વચન બોલીને સ્વીકારે છે, એ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞાને સ્વીકારીને તેઓ સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની પાસેથી નીકળ્યા, નીકળીને તેઓ કુંડગ્રામ નગરની વચ્ચોવચ્ચ થતા જ્યાં સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોનાં ઘરો છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને બોલાવે છે.

૬૬ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયના કૌટુંબિક પુરુષોએ બોલાવેલા તે સ્વપ્નલક્ષણ-પાઠકો હર્ષવાળા થયા, તોષવાળા થયા અને યાવત્ રાજી રાજી થવાથી તેમનું હૃદય વેગવાળું

બન્યું. તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો ન્હાયા, બલિકર્મ કર્યું, તેમણે અનેક કૌતુકો એટલે ટીલાંટપકાં અને મંગલકર્મો–પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં.

પછી તેમણે ચોકખાં અને બહાર જવાનાં એટલે રાજસભા વગેરેમાં જવા સારુ પહેરવા જેવાં મંગલરૂપ ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં, વજનમાં ભારે નહીં પણ કિંમતમાં ભારે–મોઘાં ઘરેણાં પહેરીને તેઓએ શરીરને શણગાર્યું અને માથા ઉપર ધોળા સરસવ તથા ધરોને શુકન માટે મૂકીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો પોતપોતાના ઘરોમાંથી બહાર નીકળે છે.

૬૭ બહાર નીકળીને તેઓ ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નામના નગરની વચ્ચોવચ્ચ થતા જ્યાં સિદ્ધાર્થ રાજાના ઉત્તમ ભવનનું પ્રવેશદ્વાર છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ બધા ભેગા થાય છે, તેઓ બધા ભેગા થઇ ગયા પછી જ્યાં બહારની બેઠક છે અને જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે ત્યાં તેઓ આવે છે, તેઓ ત્યાં આવીને પોતપોતાના બન્ને હાથ જોડી અંજલિ કરીને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ બોલીને વધાવે છે.

૬૮ ત્યારપછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને વંદન કર્યું, તેમનાં પૂજન સત્કાર અને સંમાન કર્યાં પછી તેઓ તેમને માટે અગાઉથી ગોઠવી રાખેલાં એક એક ભદ્રાસનમાં બેસી જાય છે.

૬૯ પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને પડદામાં બેસાડે છે, બેસાડીને હાથમાં ફૂલફળ લઇને વિશેષ વિનય સાથે તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે આ પ્રમાણે કહ્યું:

હે દેવાનુપ્રિયો! ખરેખર એમ છે કે આજે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી તેવા ઉત્તમ બિછાનામાં સૂતી જાગતી ઉંઘતી ઉંઘતી પડેલી હતી તે વખતે આ આ પ્રકારનાં ઉદાર–મોટાં ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઇને તે જાગી ગઈ. તે જેમકે; હાથી વૃષભ વગેરેનાં સ્વપ્નો હતાં. તો હે દેવાનુપ્રિયો! એ ઉદાર ચૌદ મહાસ્વપ્નોનુ હું માનું છું કે કોઈ વિશેષ પ્રકારનું કલ્યાણકારી ફળ થવું જોઇએ.

૭૦ ત્યારપછી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય પાસેથી એ હકીકત સાંભળીને સમજીને રાજી રાજી થયા અને તેમનું હૃદય પણ પ્રફુલ્લ બન્યું. તેઓએ એ સ્વપ્નોને પ્રથમ તો સાધારણપણે સમજી લીધાં, પછી તેઓ તેમના વિશે વિશેષ વિચાર કરવા લાગ્યા, એમ કરીને તેઓ પરસ્પર એક બીજા એ વિશે વાતચીત કરવા લાગ્યા–એક બીજાનો મત પૂછવા જાણવા લાગ્યા. એમ કર્યા પછી તેઓ તે સ્વપ્નોનો અર્થ પામી ગયા, તે સ્વપ્નોનો અર્થ તેઓ એક બીજા પરસ્પર જાણી ગયા, એ વિશે એક બીજાએ પરસ્પર પૂછી લીધું, નિશ્ચય ઉપર આવી ગયા અને તે બધા એ સ્વપ્નો વિશે

પ્રવર્તાવનાર એવા જિન થનાર પુત્રને જનમ આપશો' ત્યાં સુધીની તમામ હકીકત ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને કહી બતાવે છે.

૮૨ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી એ વાતને સાંભળીને સમજીને ખુશખુશાલ થઈ ગઈ, ભારે સંતોષ પામી અને રાજીરાજી થવાથી તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. પછી તે, પોતાના બન્ને હાથ જોડીને યાવત્ તે સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારે છે.

૮૩ સ્વપ્નોના અર્થને સારી રીતે સ્વીકારીને પછી સિદ્ધાર્થ રાજાની રજા મેળવી તેણી વિવિધ મણિ અને રત્નના જડતરને લીધે ભાતિગળ બનેલા અદ્ભુત ભદ્રાસન ઉપરથી ઉભી થાય છે, ઉભી થઈને ઉતાવળ વિના, ચપળતારહિતપણે, વેગ વગર, વિલંબ ન થાય એ રીતે રાજહંસ જેવી ગતિએ તેણી જ્યાં પોતાનું ભવન છે ત્યાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેણીએ પોતાના ભવનમાં પ્રવેશ કર્યો.

૮૪ જ્યારથી માંડીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને તે જ્ઞાતકુળમાં લાવવામાં આવ્યા છે, ત્યારથી વૈશ્રમણને–કુબેરને–તાબે રહેનારા તિર્યગ્લોકમાં વસનારા ઘણા જૃંભક દેવો ઈંદ્રની આજ્ઞાને લીધે જે આ જુનાં પુરાણાં મહાનિધાનો મળી આવે છે તે તમામને લાવી લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં ઠલવવા લાગ્યા. મળી આવતાં જુનાં પુરાણાં મહાનિધા-નોની–મોટા મોટા ધનભંડારોની–હકીકત આ પ્રમાણે છેઃ એ ધનભંડારોનો હાલ કોઈ ધણીધોરી રહ્યો નથી, એ ધનભંડારોમાં હવે કોઈ વધારો કરનાર રહ્યું નથી, એ ધનભંડારો જેમનાં છે તેમનાં ગોત્રોનો પણ કોઈ હવે હયાત રહ્યો જણાતો નથી તેમ તેમનાં ઘરો પણ પડી ખંડેર પાદર થઈ ગયા જેવાં છે, એ ધનભંડારોના સ્વામીઓનો ઉચ્છેદ જ થઈ ગયેલ છે, એ ધનભંડારોમાં હવે કોઈ વધારો કરનારાનો પણ ઉચ્છેદ જ થઈ ગયેલ છે અને એ ધનભંડારોના માલિકોનાં ગોત્રોનો પણ ઉચ્છેદ થઇ ગયો છે તથા તેમના ઘરોનું પણ નામનિશાન સુદ્ધાં રહ્યું જણાતું નથી એવા ધનભંડારો ક્યાંય ગામડાઓમાં, ક્યાંય અગરોમાં–ખાણોમાં, ક્યાંય નગરોમાં, ક્યાંય ખેડાઓમાં–ધૂળિયા ગઢવાળાં ગામોમાં, ક્યાંય નગરની હારમાં ન શોભે એવાં ગામોમાં, ક્યાંય જેમની આસપાસ ચારે બાજુ બબે ગાઉમાં જ કોઇ ગામ હોય છે એવા ગામડાઓમાં–મડબોમાં, ક્યાંય જ્યાં જળમાર્ગ છે અને સ્થળમાર્ગ પણ છે એવા બંદરોમાં–દ્રોણમુખોમાં, ક્યાંય એકલો જળમાર્ગ કે સ્થળમાર્ગ છે એવાં પાટણોમાં, ક્યાંય આશ્રમોમાં એટલે તીર્થસ્થાનોમાં કે તાપસના મઠોમાં, ક્યાંય ખળાઓમાં અને ક્યાંય સંનિવેશોમાં–મોટા મોટા પડાવોનાં સ્થાનોમાં દટાયેલાં હોય છે. વળી, એ ધનભંડારો ક્યાંય સિંગોડાના ઘાટના રસ્તાઓમાં દટાએલા જડે છે, ક્યાંય તરભેટાઓમાં, ક્યાંય ચાર રસ્તા ભેગા થાય એવા ચોકોમાં, ક્યાંય ચારે બાજુ ખુલ્લી હોય એવાં ચતુર્મુખ સ્થળોમાં એટલે દેવળોનાં કે છત્રીઓનાં સ્થાનોમાં, મોટા મોટા ધોરી રસ્તાઓમાં, ઉજ્જડ ગામડાઓની જગ્યાઓમાં, ઉજ્જડ નગરોની જગ્યાઓમાં,

ગામની અને નગરની ખાળોવાળી જગ્યામાં, હાટો–દુકાનો–જ્યાં હોય તે જગ્યાએ, દેવળો, ચોરાઓ, પાણી પીવાની પરબો અને બાગબગીચાઓની જગ્યાઓમાં, તથા ઉજાણી કરવાની જગ્યાઓમાં, વનોમાં, વનખંડોમાં, મસાણોમાં, સૂનાં ઘરોમાં, પર્વતની ગુફાઓમાં, શાંતિઘરોમાં એટલે કે જ્યાં બેસીને શાંતિકર્મ કરવામાં આવે છે તેવાં સ્થળોમાં, પર્વતમાં કોરી કાઢેલાં લેણોમાં, સભા ભરવાની જગ્યાઓમાં અને જ્યાં ખેડુતો રહે છે એવાં ઘરોવાળી જગ્યાએ દટાયેલાં હોય છે. તે તમામ ધનભંડારોને જૃંભક દેવો તે તે જગ્યાએથી ખોળી કાઢી લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં ઠલવે છે—મૂકે છે.

૮૫ વળી, જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જ્ઞાતકુળમાં લાવવામાં આવ્યા તે રાતથી આખું જ્ઞાતકુળ રૂપાથી વધવા માંડયું, સોનાથી વધવા માંડયું, ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનથી, ભંડારોથી, કોઠારોથી, નગરથી, અંતઃપુરથી, જનપદથી અને જશકીર્તિથી વધવા લાગ્યું તેમ જ વિપુલ–બહોળાં ધન–ગોકુળ વગેરે, કનક, રતન, મણિ, મોતી, દક્ષિણાવર્તશંખ, રાજપટ્ટો-શિલા, પરવાળાં, રાતાં રતન–માણેક એવાં ખરેખરાં સાચુકલાં ધન વગેરે એ જ્ઞાતકુળમાં વધવા લાગ્યાં અને જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર પ્રીતિ આદર સત્કાર પણ ઘણો ઘણો ખુબ વધવા માંડયો.

૮૬ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના માતાપિતાના મનમાં આ આ પ્રકારે વિચાર ચિંતવન અભિલાષરૂપ મનોગત સંકલ્પ આવ્યો કે, જ્યારથી અમારો આ દીકરો કૂખમાં ગર્ભપણે આવેલ છે ત્યારથી અમે હિરણ્ય–ચાંદી–થી વધિયે છિયે, સોનાથી વધિયે છિયે, એ જ રીતે ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, રાષ્ટ્રથી, સેનાથી, વાહનોથી, ધનભંડારથી, કોઠારથી, પુરથી, અંતઃપુરથી, જનપદથી તથા જશકીર્તિથી વધિયે છિયે તથા બહોળાં ધન, કનક, રતન, મણિ, મોતી, શંખો, શિલા, પરવાળાં અને માણેક વગેરે ખરેખરુ સાચું ધન અમારે ત્યાં વધવા માંડયુ છે તથા અમારા આખા જ્ઞાતકુળમાં પરસ્પર એક બીજામાં પ્રીતિ ખુબ ખુબ વધી ગઈ છે અને એક બીજા તરફનો આદર સત્કાર પણ ભારે વધવા લાગ્યો છે તેથી જ્યારે અમારો આ દીકરો જનમ લેશે ત્યારે અમે આ દીકરાનું એ બધી વૃદ્ધિને મળતું આવે એવું, એના ગુણોને અનુસરતું, એના ગુણોથી ઉપજાવેલું એવું નામ વર્ધમાન (વર્ધમાન એટલે વધતો વધતો) કરીશું.

૮૭ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર માતા તરફ પોતાની ભક્તિ બતાવવા માટે એટલે ગર્ભમાં પોતે હલેચલે તો માતાને દુઃખ થાય એમ સમજી માતાને પોતાના હલનચલનથી દુઃખ ન થાય તે માટે નિશ્ચલ થઈ ગયા, જરા પણ હલતા બંધ થઇ ગયા, અકંપ બની ગયા, એમણે પોતાનાં અંગો અને ઉપાંગો સંકોડી લીધાં અને એ રીતે એ, માતાની કૂખમાં પણ અત્યંત ગુપ્ત થઇને રહેવા લાગ્યા.

૮૮ ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના મનમાં આ આ પ્રકારનો વિચાર આવ્યો કે મારો તે ગર્ભ હરાઇ ગયો છે, મારો તે ગર્ભ મરી ગયો છે. મારો તે ગર્ભ ચુઈ ગયો

માર્ગોમાં અને બીજા અવરજવરના રસ્તાઓમાં તમામ ઠેકાણે પાણી છંટાવો, ચોકખું કરાવો અને જ્યાં ત્યાં તમામ શેરીઓમાં તથા તમામ બજારોમાં પાણી છંટાવો, સાફસૂફ કરાવો, તે તમામ ઠેકાણે જોવા આવનારા લોકોને બેસવા માટે ઉપરાઉપર માંચડા બંધાવો, વિવિધ રંગથી સુશોભિત ધજા અને પતાકાઓ બંધાવો, આખા નગરને લિંપાવો, ધોળાવો અને સુશોભિત બનાવો, નગરનાં ઘરોની ભીંતો ઉપર ગોશીર્ષ ચંદનના, સરસ રાતા ચંદનના તથા દર્દર ચંદનના પાંચ આંગળી ઉઠેલી દેખાય એવા થાપા લગાડાવો, ઘરની અંદર ચોકમાં ચંદનના કલશ મુકાવો, બારણે બારણે ચંદનના ઘડા લટકાવેલાં સરસ તોરણો બંધાવો, જ્યાં ત્યાં શોભે એ રીતે જમીનને અડે એવી લાંબી લાંબી ગોળ માળાઓ લટકાવો, પાંચે રંગનાં સુંદર સુગંધી ફૂલોના ઢગલા કરાવો—ફૂલો વેરાવો, ફૂલોના ગુચ્છા મુકાવો, ઠેકઠેકાણે બળતા કાળો અગર ઉત્તમ કુંદરુ અને તુર્કી ધૂપની સુગંધિત વાસથી આખા નગરને મઘમઘતું કરી મેલો—ઉંચે ચડતી ધૂપની વાસથી નગર મહેકી રહે એવું કરો —સુગંધને લીધે ઉત્તમ ગંધવાળું કેમ જાણે ગંધની ગુટિકા હોય એવું મઘમઘતું બનાવો તથા ઠેકઠેકાણે નગરમાં નટો રમતા હોય, નાચનારા નાચ કરતા હોય, દોરડા ઉપર ખેલ કરનારા દોરડાના ખેલો બતાવતા હોય, મલ્લો કુસ્તી કરતા હોય, મુષ્ટિથી કુસ્તી કરનારા મૂઠિથી કુસ્તી કરતા હોય, વિદૂષકો લોકોને હસાવતા હોય, કૂદનારા પોતાની કૂદના ખેલો બતાવતા હોય, કથાપુરાણીઓ કથાઓ કરીને જનમનરંજન કરતા હોય, પાઠક લોકો સુભાષિત બોલતા હોય, રાસ લેનારાઓ રાસ લેતા હોય, ભવિષ્ય જોનારા ભવિષ્ય કહેતા હોય, મોટા વાંસડા ઉપર ખેલનારા વાંસના ખેલો કરતા હોય, મંખલોકો, હાથમાં ચિત્રના પાટિયાં રાખીને ચિત્ર બતાવતા હોય, તૂણી લોકો તૂણ નામનુ વાજું વગાડતા હોય, વીણા વગાડનારાઓ વીણા વગાડતા હોય, તાલ દઈને નાટક કરનારાઓ નાટક દેખાડતા હોય, એ રીતે જનમનના રંજન માટે નગરમાં ઠેકઠેકાણે ગોઠવણ કરો અને કરાવો. ઉપર કહેલી એવી તમામ ગોઠવણ કરીને એટલે કે નગરને સુશોભિત કરવાથી માંડીને લોકરંજન કરવા સુધીની તમામ ગોઠવણ કરો અને કરાવો, એવી ગોઠવણ કરીને ને કરાવીને હજારો યૂપો અને હજારો સાંબેલાઓને ઉંચા મૂકાવો એટલે કે યૂપોથી ને સાંબેલાથી થતી હિંસાને અટકાવો અને એ હિંસાને અટકાવીને મારી આ આજ્ઞાને પાછી આપો એટલે કે મેં જે ઉપર કહ્યું છે તે બધું તમે કરી આવ્યા છો એમ તમે મારી પાસે આવીને જણાવો.

૯૮ ત્યાર પછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ જેમને ઉપરનો હુકમ ફરમાવ્યો છે એવા નગરગુપ્તિકો એટલે નગરની સંભાળ લેનારાઓ રાજીરાજી થયા, સંતોષ પામ્યા અને યાવત્ ખુશ થવાને લીધે તેમના હૃદય પ્રફુલ્લ થયાં. તેઓ પોતાના બન્ને હાથ જોડીને સિદ્ધાર્થ રાજાના હુકમને વિનયપૂર્વક સ્વીકારીને તરત જ કુંડપુર નગરમાં સૌથી પહેલુ જેલને ખાલી કરવાનુ કામ કરે છે. અને એ કામથી માંડીને છેક છેલ્લાં સાંબેલાં ઉંચાં મૂકવાનાં કામ સુધીના સિદ્ધાર્થ રાજાએ ફરમાવેલાં બધાં કામો કરીને જ્યાં સિદ્ધાર્થ રાજા છે ત્યાં તે નગરગુપ્તિકો જાય છે. જઈને પોતાના બન્ને હાથ જોડીને અને માથામાં

અંજલી કરીને સિદ્ધાર્થ રાજાને એનો એ હુકમ પાછો આપે છે. એટલે કે આપે કહેલુ બધું અમે કરી આવ્યા છીએ એમ જણાવે છે.

૯૯ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા જ્યાં અખાડો છે એટલે કે જાહેર ઉત્સવ કરવાની જગ્યા છે ત્યાં આવે છે. આવીને યાવત્ પોતાના તમામ અંતપુર સાથે તમામ પ્રકારનાં પુષ્પો, ગંધો, વસ્ત્રો, માળાઓ અને અલંકારોથી વિભૂષિત થઇને તમામ પ્રકારનાં વાજાંઓ વગડાવીને મોટા વૈભવ સાથે, મોટી દ્યુતિ સાથે, મોટાં લશ્કર સાથે, ઘણાં વાહનો સાથે, મોટા સમુદાય સાથે અને એક સાથે વાગતાં અનેક વાજાંઓના અવાજ સાથે એટલે કે શંખ, માટીનો ઢોલ, ભેરી, ઝાલર, ખરમુખી, હુડુક, ઢોલકું, મૃદંગ અને દુંદુભી વગેરે વાજાંઓના અવાજ સાથે દસ દિવસ સુધી પોતાની કુળમર્યાદા પ્રમાણે ઉત્સવ કરે છે. એ ઉત્સવ દરમ્યાન નગરમાં દાણ લેવાનુ બંધ કરવામાં આવ્યુ છે, કર લેવાનો છોડી દેવામાં આવ્યો છે, જેને જે જોઇએ તે કિંમત વગર ગમે તે દુકાનેથી મેળવી શકે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. ખરીદવા વેચવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું છે. કોઇ પણ જગ્યાએ જપ્તી કરનારા રાજપુરુષોનો પ્રવેશ અટકાવી દેવામાં આવ્યો છે. રાજા તમામ લોકોનું દેવું ચૂકવી આપે છે તેથી કોઇને દેવું કરવાની જરૂર ન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. એ ઉત્સવમાં અનેક અપરિમિત પદાર્થો ભેગા કરવામાં આવ્યા છે. એવો એ ઉત્કૃષ્ટ ઉત્સવ ઉજવવામાં આવ્યો છે. તથા એ ઉત્સવ દરમ્યાન કોઇનો થોડો કે વધુ દંડ કરવામાં આવતો નથી. અને જ્યાં ત્યાં ઉત્તમ ગણિકાઓ અને નાટકીયાઓનો નાચ ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે તથા જ્યાં ત્યાં અનેક તમાસા ગોઠવવામાં આવ્યા છે અને મૃદંગોને નિરંતર વગાડવામાં આવે છે. એ ઉત્સવ દરમ્યાન માળાઓને તાજી—કરમાયા વિનાની રાખવામાં આવી છે. અને નગરના તેમજ દેશના તમામ માણસોને પ્રમુદિત કરવામાં આવ્યા છે. અને તેઓ દશે દિવસ રમતગમતમાં ગુલતાન રહે એવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૧૦૦ ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા દશ દિવસનો એ ઉત્સવ ચાલતો હતો તે દરમિયાન સેંકડો, હજારો અને લાખો યાગોને–દેવપૂજાઓને, દાયોને–દાનોને અને ભાગોને દેતો અને દેવરાવતો તથા સેંકડો, હજારો અને લાખો લંભોને–વધામણાને સ્વીકારતો સ્વીકરાવતો એ પ્રમાણે રહે છે.

૧૦૧ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં માતાપિતા પહેલે દિવસે કુલપરંપરા પ્રમાણે પુત્રજન્મ નિમિત્તે કરવામાં આવતું અનુષ્ઠાન કરે છે, ત્રીજે દિવસે ચંદ્ર અને સૂર્યનાં દર્શનનો ખાસ ઉત્સવ કરે છે, છટ્ઠે દિવસે જાગરણનો ઉત્સવ એટલે રાતિજગો કરે છે, અગ્યારમો દિવસ વીતી ગયા પછી અને સુવાવડનાં તમામ કાર્યો પૂરાં થયાં પછી જ્યારે બારમો દિવસ આવી પહોંચે છે ત્યારે ઘણા બહોળા પ્રમાણમાં ભોજન, પીણાં, વિવિધ ખાવાની અને વિવિધ સ્વાદ કરવાની ચીજો તૈયાર કરાવે છે, ભોજન વગેરેને તૈયાર કરા-

વીને પોતાનાં મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારોને તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોને આમંત્રણો આપે છે-પુત્રજન્મસમારંભમાં આવવાનાં નોતરાં મોકલે છે. એમ આમંત્રણો આપીને એ બધા આવી ગયા પછી એ સૌ ન્હાયા, એ બધાએ બલિકર્મ કર્યાં, ટીલાંટપકાં અને દોષને નિવારનારાં મંગળરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તો કર્યાં, ચોકખાં અને ઉત્સવમાં જવા યોગ્ય મંગળમય વસ્ત્રોને ઉત્તમ રીતે પહેર્યાં અને ભોજનનો સમય થતાં ભોજનમંડપમાં તેઓ બધા આવી પહોંચ્યા, ભોજન-મંડપમાં આવ્યા પછી તેઓ બધા ઉત્તમ સુખાસનમાં બેઠા અને પછી તે પોતાનાં મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારો સાથે તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયો સાથે તે બહોળા ભોજન, પીણાં, વિવિધ ખાવાની અને વિવિધ સ્વાદ કરવાની વાનીઓનો આસ્વાદ લેતાં, વધારે સ્વાદ લેતા, જમતાં અને એક બીજાને આપતાં રહે છે અર્થાત્ ભગવાનનાં માતાપિતા પોતાનાં પુત્રજન્મનો ઉત્સવ કરતાં આ પ્રકારનો ભોજનસમારભ કરતાં રહે છે.

૧૦૨ જમી ભોજન કરી પરવાર્યા પછી ભગવાનનાં માતાપિતા તેઓ બધા સાથે બેઠકની જગ્યામાં આવે છે, ત્યાં આવીને તેઓ ચોકખા પાણી વડે કોગળા કરીને દાંત અને મુખને ચોકખાં કરે છે, એ પ્રમાણે પરમશુચિ થયેલા માતાપિતા ત્યાં આવેલા પોતાના મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો તથા પોતાની સાથે સંબધ ધરાવનારા પરિવા-રોને અને જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોને બહોળાં ફૂલો વસ્ત્રો, ગંધો—સુગંધી અત્તરો, માળાઓ અને આભૂષણો આપીને તે બધાંનો સત્કાર કરે છે, તે બધાંનું સન્માન કરે છે. તે બધાંનાં સત્કાર અને સન્માન કરીને તે જ મિત્રો જ્ઞાતિજનો પોતાનાં સ્વજનો અને પોતાની સાથે સંબંધ ધરાવનારા પરિવારોની તથા જ્ઞાતવંશના ક્ષત્રિયોની આગળ ભગવાનનાં માતાપિતા આ પ્રમાણે બોલ્યા:

૧૦૩ પહેલાં પણ હે દેવાનુપ્રિયો! અમારો આ દીકરો જ્યારે ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારે અમને આ આ પ્રકારનો વિચાર ચિંતન યાવત્ મનોગત પેદા થયો હતો કે જ્યારથી માંડીને અમારો આ દીકરો કૂખમા ગર્ભપણે આવેલ છે ત્યારથી માંડીને અમે હિરણ્યવડે વધીએ છીએ, સુવર્ણવડે ધનવડે યાવત્ સાવટાવડે તથા પ્રીતિ અને સત્કારવડે ઘણાઘણા વધવા માડયા છીએ અને સામંતરાજાઓ અમારે વશ થયેલા છે. તેથી કરીને જ્યારે અમારો આ દીકરો જનમ લેશે ત્યારે અમે એ દીકરાનું એને અનુસરતું એના ગુણને શોભે એવું ગુણનિષ્પન્ન યથાર્થ નામ 'વર્ધમાન' એવું પાડશું તો હવે આ કુમાર 'વર્ધમાન' નામે થાઓ એટલે આ કુમારનુ નામ અમે 'વર્ધમાન' એવું પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ.

૧૦૪ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાશ્યપ ગોત્રના હતા. તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે તે જેમકે—તેમનું માતાપિતાએ પાડેલું પહેલું નામ વર્ધમાન, સ્વાભાવિક સ્મરણ શક્તિને લીધે તેમનું બીજું નામ શ્રમણ એટલે સહજ સ્ફુરણ શક્તિને

લીધે તેઓએ તપ વગેરે કરીને સાધનાનો પરિશ્રમ કરેલ છે એથી તેમનું બીજું નામ શ્રમણ અને કોઇ આકસ્મિક ભય ઊભો થતાં કે ભયાનક ક્રૂર સિંહ વગેરે જંગલી જનાવરોનો ભય આવતાં એઓ તદ્દન અચલ રહેનારા છે—જરાપણ પોતાના સંકલ્પથી ડગતા નથી એવા અકંપ છે, ગમે તેવા પરીષહો એટલે ભૂખ તરશ વગેરેનાં સંકટો આવતાં તથા ઉપસર્ગો એટલે બીજાઓ તરફથી ગમે તેવાં શારીરિક સંકટો આવતાં લેશ પણ ચલિત થતા નથી, એ પરીષહોને અને ઉપસર્ગોને ક્ષમાવડે શાંતચિત્તે બરાબર સહન કરવામાં સમર્થ છે, ભિક્ષુઓની પ્રતિમાઓના પાળનારા છે, ધીમાન છે, શોક અને હર્ષ આવતાં તે બન્નેને સમભાવે સહન કરનારા છે તે તે સદ્ગુણોના ભાજન છે અને ભારે શક્તિ ધરાવનારા છે. માટે દેવોએ તેમનું ત્રીજું નામ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કર્યું છે.

૧૦૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતા કાશ્યપ ગોત્રના હતા, તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે: તે જેમકે; સિદ્ધાર્થ, સેજ્જસ-શ્રેયાંસ અને જસંસ-યશસ્વી.

૧૦૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની માતા વાસિષ્ઠ ગોત્રનાં હતાં, તેમનાં ત્રણ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે: તે જેમકે; ત્રિશલા અથવા વિદેહદિન્ના અથવા પ્રિયકારિણી.

૧૦૭ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પિતૃવ્ય એટલે કાકા સુપાસ નામે હતા, મોટા ભાઈનું નામ નંદિવર્ધન હતું, બહેનનું નામ સુદસણા હતું અને તેમનાં પત્નીનુ નામ યશોદા હતું અને એમનું ગોત્ર કોડિન્ય હતું.

૧૦૮ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં દીકરી કાશ્યપ ગોત્રનાં હતાં, તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે: તે જેમકે; અણોજ્જા અથવા પ્રિયદર્શના.

૧૦૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં દૌહિત્રી—દીકરીનાં દીકરી કાશ્યપગોત્રનાં હતાં. તેમનાં બે નામ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે તે જેમકે; શેષવતી અથવા જસ્સવતી—યશસ્વતી.

૧૧૦ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દક્ષ હતા, એમની પ્રતિજ્ઞા દક્ષ—ડહાપણ ભરેલી—હતી, એ પોતે ભારે રૂપાળા હતા, સર્વગુણસપન્ન હતા, અને ભદ્ર તથા વિનયવાળા હતા. પ્રખ્યાત હતા અથવા જ્ઞાતવંશના હતા, જ્ઞાતવંશના પુત્ર હતા અથવા જ્ઞાતવંશના રાજા સિદ્ધાર્થના પુત્ર હતા, જ્ઞાતવંશના કુળમાં ચદ્રસમાન હતા, વિદેહ હતા એટલે એમનો દેહ બીજાઓના દેહ કરતાં બાંધામાં વિશેષ પ્રકારના જુદા બાંધાવાળો હતો, વિદેહદિન્ન એટલે વિદેહદિન્ના—ત્રિશલા માતા—ના તનય હતા, વિદેહજચ્ચ એટલે ત્રિશલા માતાના શરીરથી જન્મેલા હતા, વિદેહસૂમાલ હતા એટલે ગૃહસ્થાવાસમાં ભારે સુકોમળ હતા અને ત્રીશ વરસ સુધી ગૃહસ્થાવાસ કરીને પોતાનાં માતાપિતા દેવગત થયાં ત્યાર પછી પોતાનાં વડિલ મોટા પુરૂષોની અનુજ્ઞા મેળવીને પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી થતાં છતાં ફરી પણ લોકાંતિક જીતકલ્પી દેવોએ તે પ્રકારની ઈષ્ટ, મનોહર, સાંભળવી પ્રિય લાગે એવી, મનને ગમતી,

મનને ખુશ કરનારી, ઉદાર, કલ્યાણુરૂપ, શિવરૂપ, ધન્યરૂપ, મંગળરૂપ, પરિમિત, મધુર અને શોભાવાળી તથા હૃદયંગમ, હૃદયને આલ્હાદ ઉપજાવનારી, ગંભીર અને પુનરુક્તિ વગરની વાણીવડે ભગવાનને નિરતર અભિનંદન આપ્યાં અને તેમની–ભગવાનની–ખુબ સ્તુતિ કરી, એ રીતે અભિનંદન આપતા તથા તેમની ખુબ સ્તુતિ કરતા તે દેવો આ પ્રમાણે બોલ્યા: હે નંદ ! તારો જય થાઓ જય થાઓ, હે ભદ્ર ! તારો જય થાઓ જય થાઓ, તારું ભદ્ર થાઓ, હે ઉત્તમોત્તમ ક્ષત્રિય–હે ક્ષત્રિયનરપુંગવ ! તારો જય થાઓ જય થાઓ, હે ભગવંત લોકનાથ ! તું બોધ પામ, આખા જગતમાં તમામ જીવોને હિત સુખ અને નિઃશ્રેયસ કરનારું તું ધર્મતીર્થ–ધર્મચક્ર પ્રવર્તાવ, એ ધર્મચક્ર આખા જગતમાં તમામ જીવોને હિત સુખ અને નિઃશ્રેયસ કરનારું થશે એમ કહીને તે દેવો ‘જય જય’ એવો નાદ કરે છે.

૧૧૧ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને પહેલાં પણ એટલે માનવી ગૃહસ્થધર્મમાં આવતાં –વિવાહિત જીવનથી–પહેલાં પણ ઉત્તમ, આભોગિક, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાનદર્શન હતું, તેથી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તે પોતાનાં ઉત્તમ આભોગિક જ્ઞાનદર્શન દ્વારા પોતાનો નિષ્ક્રમણકાળ એટલે પ્રવ્રજ્યાસમય આવી પહોંચ્યો છે એમ જુએ છે, એ રીતે જોયા જાણ્યા પછી હિરણ્યને તજી દઇને, સુવર્ણને તજી દઇને, ધનને તજી દઇને, રાજ્યને તજી દઇને, રાષ્ટ્રને તજી દઇને; એ જ પ્રમાણે સેનાને, વાહનોને, ધનભંડારને, કોઠારને તજી દઇને, પુરને તજી દઇને, અન્તઃપુરને તજી દઇને, જનપદને તજી દઇને, બહોળાં ધન કનક રતન મણિ મોતી શખ રાજપટ્ટ કે રાજાવર્ત પરવાળાં માણેક વગેરે સત્ત્વવાળું સારવાળું એ તમામ દ્રવ્ય વિશેષ પ્રકારે તજી દઇને, પોતે નિમેલા દેનારાઓ દ્વારા એ તમામ ધનને ખુલ્લુ કરીને તે તમામને દાનરૂપે દેવાનો વિચાર કરીને અને પોતાના ગોત્રનાં લોકોમાં એ તમામ ધન ધાન્ય હિરણ્ય રતન વગેરેને વહેંચી આપીને હેમંત ઋતુનો જે તે પહેલો માસ અને પહેલો પક્ષ એટલે માગશરનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવતાં તથા તે માગશર મહિનાની વ૦ દિ૦ દશમનો દિવસ આવતાં જ્યારે છાયા પૂર્વદિશા તરફ ઢળતી હતી અને બરાબર પ્રમાણ પ્રમાણે ન ઓછી કે ન વધુ એવી પૌરુષી થવા આવી હતી તેવે સમયે સુવ્રતનામને દિવસે વિજય નામના મુહૂર્તે ભગવાન ચદ્રપ્રભા નામની પાલખીમાં બેઠા અને તેમની પાછળ પાછળ દેવો માનવો અને અસુરોનાં મોટાં ટોળાં મારગમાં ચાલતા હતાં તથા આગળ કેટલાંક શંખ વગાડનારા હતા, કેટલાક ચક્રધારી હતા, કેટલાક હળધારી હતા એટલે ગળામાં સોનાનું હળ લટકતું રાખનારા ખાસ પ્રકારના ભાટલોકો હતા, કેટલાક મુખમંગળિયા–મુખે મીઠું બોલનારા–હતા, વર્ધમાનકો એટલે પોતાના ખભા ઉપર બીજાઓને બેસાડેલા છે એવા પણ કેટલાક હતા, કેટલાક ચારણો હતા, અને કેટલાક ઘંટ વગાડનારા ઘાંટિકો હતા. એ બધા લોકોથી વીંટળાયેલા ભગવાનને પાલખીમાં બેઠેલા જોઇને ભગવાનના કુલમહત્તરો તે તે ઇષ્ટ પ્રકારની મનોહર સાંભળવી ગમે તેવી મનગમતી મનને પ્રસાદ પમાડે તેવી ઉદાર કલ્યાણરૂપ શિવરૂપ ધન્ય મંગળમય

પરિમિત મધુર અને સોહામણી વાણીદ્વારા ભગવાનનું અભિનંદન કરતા, ભગવાનની સ્તુતિ કરતા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યાઃ

૧૧૨ હે નંદ! તારો જય જય થાઓ, હે ભદ્ર! તારો જય જય થાઓ, તારું ભદ્ર થાઓ, નિર્દોષ એવાં જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર દ્વારા તું નહીં જિતાયેલી ઇંદ્રિયોને જિતી લેજે, જિતાયેલા શ્રમણ ધર્મને પાળજે, વિઘ્નોને જિતી લઈને હે દેવ! તું તારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં સદા રહેજે, તપદ્વારા તું રાગ અને દ્વેષ નામના મલ્લોને હણી નાખજે, ધૈર્યનો મજબુત કચ્છ બાંધીને ઉત્તમ શુક્લધ્યાન વડે આઠ કર્મશત્રુઓને મસળી નાખજે, અપ્રમત્ત બનીને હે વીર! તું ત્રણલોકના રંગમંડપમાં વિજય પતાકાને વરજે–મેળવજે, તિમિર વગરનુ ઉત્તમ કેવલ વરજ્ઞાન પામજે, જિનવરે ઉપદેશેલા સરળ માર્ગને અનુસરીને તું પરમપદરૂપ મોક્ષને મેળવજે, પરીષહોની સેનાને હણીને હે ઉત્તમ ક્ષત્રિય!–ક્ષત્રિયનર–પુંગવ! તું જય જય–જે જેકાર મેળવ. બહુ દિવસો સુધી, બહુ પક્ષો સુધી, બહુ મહિનાઓ સુધી, બહુ ઋતુઓ સુધી, બહુ અયનો સુધી અને બહુ વર્ષો સુધી પરીષહો અને ઉપસર્ગોથી નિર્ભય બનીને ભયંકર અને ભારે બીહામણા પ્રસંગોમાં ક્ષમાપ્રધાન થઈને તું વિચર અને તારા ધર્મમાં એટલે તારી સાધનામાં વિઘ્ન ન થાઓ; એમ કહીને તે લોકો ભગવાન મહાવીરનો જય જય નાદ ગજવે છે.

૧૧૩ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હજારો નેત્રો વડે જોવાતા જોવાતા, હજારો મુખોવડે પ્રશંસાતા પ્રશંસાતા, હજારો હૃદયોવડે અભિનંદનો પામતા પામતા, ભગવાનને જોઈને લોકો એવા મનોરથો કરવા લાગ્યા કે અમે આમના સેવક થઈને રહિયે તો સારું એ રીતે હજાર જાતના મનોરથો વડે વિશેષ ઇચ્છાતા ઇચ્છાતા, ભગવાનનાં કાંતિ અને રૂપગુણને જોઈને સ્ત્રીઓ 'આવો અમારો ભરતાર હોય તો કેવું સારુ' એ રીતે તેમની સામે વારંવાર જોઈને મનમાં પ્રાર્થના કરવા લાગી અર્થાત્ કાંતિ અને રૂપગુણને લીધે ભગવાન એ રીતે પ્રાર્થાતા પ્રાર્થાતા અને હજારો આંગળીઓ વડે ભગવાન દેખાડાતા દેખાડાતા તથા પોતાના જમણા હાથ વડે ઘણાં હજાર નરનારીઓના હજારો પ્રણામોને ઝીલતા ઝીલતા ભગવાન એ રીતે હજારો ઘરોની હારની હાર વટાવતા વટાવતા વીણા, હાથના રાસડા, વાજાંઓ, અને ગીતોના ગાવા બજાવાના મધુર સુંદર જય જય નાદ સાથેના અવાજ સાથે એ રીતે મંજુ મંજુ જય જય નાદનો ઘોષ સાંભળીને ભગવાન બરાબર સાવધાન બનતા બનતા પોતાનાં છત્ર ચામર વગેરેના તમામ વૈભવ સાથે તમામ ઘરેણાં–અંગે અંગે પહેરેલાં તમામ ઘરેણાંઓની કાંતિ સાથે તમામ સેના સાથે હાથી ઘોડા ઊંટ ખચ્ચર પાલખી મ્યાના વગેરે તમામ વાહનો સાથે, તમામ જન સમુદાય સાથે, તમામ આદર સાથે–તમામ ઔચિત્ય સાથે, પોતાની તમામ સંપત્તિ સાથે, તમામ શોભા સાથે, તમામ પ્રકારની ઉત્કંઠા સાથે, તમામ પ્રજા એટલે વાણિયા હરિજન ગરાસિયા બ્રાહ્મણ વગેરે અઢારે વર્ણો સાથે, તમામ નાટકો સાથે, તમામ તાલ કરનારા સાથે, બધા અંતઃપુર સાથે, ફૂલ વસ્ત્ર ગંધ માળા અને અલં-

કારની તમામ પ્રકારની શોભા સાથે તમામ વાજાંઓના અવાજના પડઘા સાથે એ રીતે મોટી ઋદ્ધિ મોટી દ્યુતિ, મોટી સેના, મોટાં વાહનો, મોટો સમુદાય અને એક સાથે વાગતાં વાજાંઓનાં નાદ સાથે એટલે શંખ માટીનો ઢોલ લાકડાનો ઢોલ ભેરિ ઝાલર ખરમુખી હુડુક્ક દુંદુભિ વગેરે વાજાંઓના નાદ સાથે ભગવાન કુંડપુર નગરની વચ્ચોવચ્ચ થઈને નીકળે છે, નીકળીને જ્યાં જ્ઞાતખંડ વન નામનું ઉદ્યાન છે, તેમાં જ્યાં આસોપાલવનું ઉત્તમ વૃક્ષ છે ત્યાં આવે છે.

૧૧૪ ત્યાં આવીને આસોપાલવના ઉત્તમ ઝાડની નીચે પોતાની પાલખીને ઉભી રાખે છે, એ ઝાડ નીચે પાલખીને ઉભી રાખીને પાલખી ઉપરથી પોતે નીચે ઉતરે છે, પાલખી ઉપરથી નીચે ઉતરીને પોતાની મેળે જ હાર વગેરે આભરણો ફૂલની માળાઓ અને વીંટીવેઢ વગેરે અલંકારોને ઉતારી નાખે છે, એ બધાં આભરણો માળાઓ અને અલંકારોને ઉતારી નાખીને પોતાને હાથે જ પાંચ મુષ્ટિ લોચ કરે છે એટલે ચાર મૂઠિવડે માથાના અને એક મૂઠિવડે દાઢીના વાળને ખેંચી કાઢે છે એ રીતે વાળનો લોચ કરીને પાણી વિનાના છટ્ઠ ભક્ત–બે ઉપવાસ–સાથે એટલે છ ટંક સુધી ખાનપાન તજી દઇને અર્થાત્ એ રીતે બે ઉપવાસ કરેલા ભગવાન હસ્તોત્તરા નક્ષત્રનો અર્થાત્ ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ આવતાં એક દેવદૂષ્ય લઈને પોતે એકલા જ કોઈ બીજું સાથે નહીં એ રીતે મુંડ થઇને અગારવાસ તજી દઈને અનગારિક પ્રવ્રજ્યાને સ્વીકારે છે.

૧૧૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એક વરસ ઉપરાંત એક મહિના સુધી યાવત્ ચીવરધારી એટલે કપડું ધારણ કરનારા હતા અને ત્યાર પછી અચેલ એટલે કપડા વગરના થયા તથા કરપાત્રી થયા.

૧૧૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દીક્ષા સ્વીકાર્યા પછી બાર વરસ કરતાં વધારે સમય સુધીના સાધનાના ગાળામાં શરીર તરફ તદ્દન ઉદાસીન રહ્યા એટલે એ ગાળામાં તેમણે શરીરની સાવજત તરફ લેશ પણ લક્ષ્ય ન કર્યું અને શરીરને તજી દીધું હોય એ રીતે શરીર તરફ વર્ત્યા–સાધનાના ગાળામાં જે જે ઉપસર્ગો આવતા રહે છે જેવાકે, દિવ્ય ઉપસર્ગો માનવીકૃત ઉપસર્ગો અને તિર્યંચ યોનિકો તરફથી એટલે ક્રૂર ભયાનક પશુપક્ષીઓ તરફથી આવતા ઉપસર્ગો; અનુકૂળ ઉપસર્ગો વા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો જે એવા કોઈ ઉપસર્ગો ઉત્પન્ન થયા તે બધાને સારી રીતે નિર્ભયપણે સહન કરે છે, લેશ પણ રોષ આણ્યા વિના ખમી રહે છે, અદીન ભાવે–કોઈની પણ ઓશિયાળની લેશ પણ અપેક્ષા રાખ્યા વિના તેજસ્વિપણે સહન કરે છે અને અડગપણે મનમે નિશ્ચય રાખીને સહન કરે છે.

૧૧૭ ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અનગાર થયા, ઇર્યાસમિતિ ભાષાસમિતિ એષણાસમિતિ આદાનભાંડમાત્રનિક્ષેપણાસમિતિ અને પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ એટલે પોતાના મલ મૂત્ર થૂંક બડખા લીંટ અને બીજો દેહમલ એ બધાંને નિર્જીવ શુદ્ધ સ્થળે પરઠવવા

માટે રાખવામાં આવતી કાળજી. એ રીતે પાંચ સમિતિને ધારણ કરતા ભગવાન મનને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા, વચનને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા અને શરીરને બરાબર સારી રીતે પ્રવર્તાવનારા થયા, મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ તથા કાયગુપ્તિને સાચવનારા થયા. એ રીતે ગુપ્તિવાળા અને જિતેંદ્રિય ભગવાન સર્વથા નિર્દોષપણે બ્રહ્મચર્યવિહારે વિચરનારા થયા, ક્રોધ વિનાના, અભિમાન વિનાના, છળકપટ વગરના અને લોભરહિત ભગવાન શાંત બન્યા, ઉપશાંત થયા, તેમના સર્વ સતાપો દૂર થયા, તેઓ આસ્રવ વગરના, મમતા રહિત, પાસે કશો પણ પરિગ્રહ નહીં રાખનારા અકિંચન થયા, હવે તો એમની પાસે ગાંઠવાળીને સાચવવા જેવી એક પણ ચીજ રહી નથી એવા એ અંતરથી અને બહારથી છિન્નગ્રંથ થયા, જેમ કાંસાના વાસણમાં પાણી ચોંટતું નથી તેમ તેમનામાં કોઈ મળ ચોંટતો નથી એવા એ નિરુપલેપ થયા, જેમ શંખની ઉપર કોઈ રંગ ચડતો નથી એમ એમની ઉપર રાગદ્વેષની કશી અસર પડતી નથી એવા એ ભગવાન જીવની પેઠે અપ્રતિહત–કોઈ પ્રકારનો પ્રતિબંધ રાખ્યા વિના અસ્ખલિતપણે વિહરવા લાગ્યા, જેમ આકાશ બીજા કોઈ આધારની ઓશિયાળ રાખતું નથી તેમ ભગવાન બીજા કોઈની સહાયતાની ગરજ રાખતા નથી એવા નિરાલંબન થયા, વાયુની પેઠે પ્રતિબંધ વગરના બન્યા એટલે જેમ વાયુ એક જ સ્થળે રહેતો નથી પણ બધે રોકટોક વિના ફર્યા કરે છે તેમ ભગવાન એક જ સ્થળે બંધાઈને ન રહેતાં બધે નિરીહભાવે ફરનારા થયા, શરદઋતુના પાણીની પેઠે એમનું હૃદય નિર્મળ થયું, કમળપત્રની પેઠે નિરુપલેપ થયા એટલે પાણીમાંથી ઉગેલા કમળના પત્રને જેમ પાણીનો છાંટો ભીંજાડી શકતો નથી તેમ ભગવાનને સંસારભાવ–પ્રપંચભાવ ભીંજાડી શકતો નથી, કાચબાની પેઠે ભગવાન ગુપ્તેંદ્રિય થયા, મહાવરાહના મુખ ઉપર જેમ એક જ શિંગડું હોય છે તેમ ભગવાન એકાકી થયા, પક્ષીની પેઠે ભગવાન તદ્દન મોકળા થયા, ભારંડપક્ષીની પેઠે ભગવાન અપ્રમત્ત બન્યા, હાથીની પેઠે ભારે શૂર થયા, બળદની પેઠે પ્રબળ પરાક્રમી થયા, સિંહની પેઠે કોઈથી પણ ગાજ્યા ન જાય એવા બન્યા, મેરુની પેઠે અડગ અકંપ સુનિશ્ચળ બન્યા, તથા ભગવાન સાગર જેવા ગંભીર, ચંદ્ર જેવી સૌમ્યતાવાળા, સૂરજ જેવા ઝળહળતા તેજવાળા, ઉત્તમ સોનાની પેઠે ચમકતી દેહ–કાંતિવાળા અને પૃથ્વીની પેઠે તમામ સ્પર્શોને સહનારા સર્વંસહ અને ઘી હોમેલા અગ્નિની પેઠે તેજથી જાજ્વલ્યમાન થયા.

૧૧૮ નીચેની બે ગાથાઓમાં ભગવાનને જેની જેની ઉપમા આપવામાં આવેલ છે તે તે અર્થવાળા શબ્દોનાં નામ આ પ્રમાણે ગણાવવામાં આવેલ છે.

કાંસાનું વાસણ, શંખ, જીવ, ગગન–આકાશ, વાયુ, શરદઋતુનું પાણી, કમળનું પત્ર, કાચબો, પક્ષી, મહાવરાહ અને ભારંડપક્ષી. ૧

હાથી, બળદ, સિંહ, નગરાજ મેરુ, સાગર, ચંદ્ર, સૂરજ, સોનુ, પૃથ્વી અને અગ્નિ. ૨

તે ભગવંતને ક્યાંય પ્રતિબંધ નથી એટલે ભગવાનના મનને હવે કોઈ રીતે

બંધાવાપણું રહ્યું નથી. એવો તે પ્રતિબંધ–બંધાવાપણું–ચાર પ્રકારે હોય છેઃ ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, અને ૪ ભાવથી.

૧ દ્રવ્યથી એટલે સજીવ, નિર્જીવ તથા મિશ્ર એટલે નિર્જીવસજીવ એવા કોઈ પ્રકારના પદાર્થોમાં હવે ભગવાનને બંધાવાપણું રહ્યું નથી.

૨ ક્ષેત્રથી એટલે ગામમાં, નગરમાં, અરણ્યમાં, ખેતરમાં, ખળામાં, ઘરમાં, આંગણામાં કે આકાશમાં એવા કોઈ પણ સ્થાનમાં ભગવાનને બંધાવાપણું રહ્યું નથી.

૩ કાળથી એટલે સમય, આવલિકા, આનપ્રાણ, સ્તોક, ક્ષણ, લવ, મુહૂર્ત, અહોરાત્ર, પખવાડિયું, મહિનો, ઋતુ, અયન, વરસ કે બીજો કોઈ દીર્ઘકાળનો સંયોગ, એવા કોઈ પ્રકારના સૂક્ષ્મ કે સ્થૂલ વા નાના મોટા કાળનુ બંધન રહ્યું નથી.

૪ ભાવથી એટલે ક્રોધ, અભિમાન, છળકપટ, લોભ, ભય, હાસ્ય–ઠઠ્ઠામશ્કરી, રાગ, દ્વેષ, કજીયોટંટો, આળ ચડાવવું, બીજાના દોષોને પ્રગટ કરવા–ચાડી ખાવી, બીજાની નિંદા કરવી, મનનો રાગ, મનનો ઉદ્વેગ, કપટવૃત્તિ સહિત જુઠું બોલવું અને મિથ્યાત્વના ભાવોમાં એટલે ઉપર્યુક્ત એવી કોઈ પણ વૃત્તિમાં કે વૃત્તિઓમા ભગવાનને બંધાવાપણું છે નહીં અર્થાત્ ઉપર જણાવેલા ચારે પ્રકારના પ્રતિબંધોમાંનો કોઈ એક પણ પ્રતિબંધ ભગવાનને બાંધી શકે એમ નથી.

૧૧૯ તે ભગવાન ચોમાસાનો સમય છોડી દઈને બાકીના ઉનાળાના અને શિયાળાના આઠ માસ સુધી વિહરતા રહે છે. ગામડામા એક જ રાત રહે છે અને નગરમાં પાંચ રાતથી વધુ રોકાતા નથી, વાંસલાના અને ચંદનના સ્પર્શમાં સમાન સંકલ્પવાળા ભગવાન ખડ કે મણિ તથા ઢેફું કે સોનું એ બધામાં સમાનવૃત્તિવાળા તથા દુઃખ સુખને એક ભાવે સહન કરનારા, આ લોક કે પરલોકમાં પ્રતિબંધ વગરના, જીવન કે મરણુની આકાંક્ષા વિનાના સંસારનો પાર પામનારા અને કર્મના સંગનો નાશ કરવા સારુ ઉદ્યમવંત બનેલા–તત્પર થયેલા એ રીતે વિહાર કરે છે.

૧૨૦ એમ વિહરતાં વિહરતાં ભગવાનનો અનોપમ ઉત્તમ જ્ઞાન, અનોપમ દર્શન, અનોપમ સંજમ, અનોપમ એટલે નિર્દોષ વસતિ, અનોપમ વિહાર, અનોપમ વીર્ય, અનોપમ સરળતા, અનોપમ કોમળતા–નમ્રતા, અનોપમ અપરિગ્રહભાવ, અનોપમ ક્ષમા, અનોપમ અલોભ, અનોપમ ગુપ્તિ, અનોપમ પ્રસન્નતા વગેરે ગુણોવડે અને અનોપમ સત્ય સંજમ તપ વગેરે જે જે ગુણોના ઠીક ઠીક આચરણને લીધે નિર્વાણનો માર્ગ એટલે સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર એ રત્નત્રય વિશેષ પુષ્ટ બને છે અર્થાત્ મુક્તિફળનો લાભ તદ્દન પાસે આવતો જાય છે, તે તે તમામ ગુણો દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા

ભગવાન રહે છે અને એ રીતે વિહરતાં તેમનાં બાર વરસ વીતી જાય છે. અને તેરમા વરસનો વચગાળાનો ભાગ એટલે ભર ઉનાળાનો બીજો મહિનો અને તેનો ચોથો પક્ષ ચાલે છે, તે ચોથો પક્ષ એટલે વૈશાખ માસનો શુકલ પક્ષ, તે વૈશાખ માસના શુકલ પક્ષની દશમીને દિવસે જ્યારે છાયા પૂર્વ તરફ ઢળતી હતી, પાછલી પોરષી બરાબર પૂરી થઈ હતી, સુવ્રત નામનો દિવસ હતો વિજય નામનુ મુહૂર્ત હતું ત્યારે ભગવાન જૃંભિક-જભિયા-ગ્રામ નગરની બહાર ઋજુવાલિકા નદીને કાંઠે એક ખંડેર જેવા જુના ચૈત્યની બહુ દૂર નહીં તેમ બહુ પાસે નહીં એ રીતે શ્યામાક નામના ગૃહપતિના ખેતરમાં શાળના વૃક્ષની નીચે ગોદોહાસને ઊભડક બેસીને ધ્યાનમાં રહેલા હતા. ત્યાં એ રીતે ધ્યાનમાં રહેતા અને આતાપના દ્વારા તપ કરતા ભગવાને છ ટંક ભોજન અને પાણી નહીં લેવાનો છટ્ઠનો તપ કરેલો હતો, હવે બરાબર જે વખતે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રનો યોગ થયેલો હતો તે વખતે એ રીતે ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા ભગવાન મહાવીરને અંતવગરનુ, ઉત્તમોઉત્તમ, વ્યાઘાત વગરનું, આવરણ વિનાનું, સમગ્ર અને સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ એવું કેવળવર જ્ઞાન અને કેવળવર દર્શન પ્રગટયું.

૧૨૧ ત્યાર પછી તે ભગવાન અરહત થયા, જિન કેવળી સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયા, હવે ભગવાન દેવ માનવ અને અસુર સહિત લોકનાં-જગતનાં તમામ પર્યાય જાણે છે જુએ છે-આખા લોકમાં તમામ જીવોનાં આગમન ગમન સ્થિતિ ચ્યવન ઉપપાત, તેમનું મન માનસિક સંકલ્પો ખાનપાન તેમની સારી નરસી તમામ પ્રવૃત્તિઓ, તેમના ભોગવિલાસો, તેમની જે જે પ્રવૃત્તિઓ ખુલ્લી છે તે અને જે જે પ્રવૃત્તિઓ છાની છે તે તમામ પ્રવૃત્તિઓને ભગવાન જાણે છે, જુએ છે. હવે ભગવાન અરહા થયા એટલે તેમનાથી કશું રહસ્ય-છૂપુ-રહી શકે એમ નથી એવા થયા, અરહસ્યના ભાગી થયા-તેમની પાસે કરોડો દેવો નિરંતર સેવા માટે રહેવાને લીધે હવે તેઓને રહસ્યમાં-એકાંતમાં રહેવાનું બનતું નથી એવા થયા, એ રીતે અરહા થયેલા ભગવાન તે તે કાળે માનસિક વાચિક અને કાયિક પ્રવૃત્તિઓમાં વર્તતા સમગ્ર લોકના તમામ જીવોના તમામ ભાવોને જાણતા જોતા વિહરતા રહે છે.

૧૨૨ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અસ્થિક ગ્રામને અવલંબીને પ્રથમ વર્ષાવાસ-ચોમાસુ-કર્યું હતું અર્થાત્ ભગવાન પ્રથમ ચોમાસામા અસ્થિક ગ્રામમાં રહ્યા હતા.

ચપા નગરીમાં અને પૃષ્ઠચંપામાં ભગવાને ત્રણ ચોમાસાં કર્યા હતાં-ભગવાન ચંપામાં અને પૃષ્ઠચપામાં ચોમાસુ રહેવા ત્રણ વાર આવ્યા હતા, વૈશાલી નગરીમાં અને વાણિયા ગામમાં ભગવાન બાર વાર ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા, રાજગૃહનગરમાં અને તેની બહારના નાલંદા પાડામાં ભગવાન ચૌદવાર ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા, મિથિલા નગરીમાં ભગવાન છ વાર ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા, ભદ્દિયા નગરીમાં બે વાર, આલભિકા

નગરીમાં એક વાર, સાવત્થી નગરીમાં એકવાર, પ્રણીતભૂમિમાં એટલે વજ્રભૂમિ નામના અનાર્ય દેશમાં એક વાર ભગવાન ચોમાસું રહેવા આવ્યા હતા અને તદ્દન છેલ્લુ ચોમાસું રહેવા ભગવાન મધ્યમા પાવા નગરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની મોજણી કામદારોની કચેરીવાળી જગ્યામાં આવ્યા હતા.

૧૨૩ ભગવાન જ્યારે છેલ્લુ ચોમાસું રહેવા ત્યાં મધ્યમા પાવા નગરીમાં હસ્તિપાલ રાજાની મોજણી કામદારોની કચેરીવાળી જગ્યામાં આવેલા ત્યારે તે ચોમાસાની વર્ષાઋતુનો ચોથો મહિનો અને સાતમો પક્ષ ચાલતો હતો, સાતમો પક્ષ એટલે કાર્તિક માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ, તે કાર્તિક માસના વ૦ દિ૦ પખવાડિયાની પંદરમી તિથિ એટલે અમાસ આવી અને ભગવાનની તે છેલ્લી રાત હતી. તે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા—દુનિયા છોડીને ચાલ્યા ગયા, ફરીવાર જનમ ન લેવો પડે એ રીતે ચાલ્યા ગયા, તેમનાં જનમ જરા મરણનાં તમામ બંધનો છેદાઇ ગયાં અર્થાત્ ભગવાન સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, દુઃખોના અંતકૃત—નાશ કરનારા—થયા, પરિનિર્વાણ પામ્યા અને તેમનાં તમામ દુઃખો હીણાં થઈ ગયાં—ચાલ્યાં ગયાં.

ભગવાન જ્યારે કાળધર્મને પામ્યા ત્યારે ચંદ્ર નામનો બીજો સંવત્સર ચાલતો હતો, પ્રીતિવર્ધન નામે માસ હતો, નંદિવર્ધન નામે પખવાડિયુ હતું, અગ્ગિવેસ—અગ્નિવેશ્મ—નામે તે દિવસ હતો જેનું બીજું નામ 'ઉવસમ' એમ કહેવાય છે અને દેવાણંદા નામે તે રાત્રિ હતી જેનું બીજું નામ 'નિરઈ' કહેવાય છે, એ રાતે અર્ચ નામનો લવ હતો, મુહૂર્ત નામનો પ્રાણ હતો, સિદ્ધ નામનો સ્તોક હતો, નાગ નામે કરણ હતું, સર્વાર્થસિદ્ધ નામે મુહૂર્ત હતું અને બરાબર સ્વાતિ નક્ષત્રનો યોગ આવેલો હતો. એવે સમયે ભગવાન કાળધર્મને પામ્યા, દુનિયા છોડીને ચાલ્યા ગયા અને યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન હીણાં થઈ ગયાં—તદ્દન છેદાઈ ગયાં.

૧૨૪ જે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઈ ગયાં તે રાતે ઘણા દેવો અને દેવીઓ નીચે આવતાં હોવાથી અને ઉપર જતાં હોવાથી ખુબ ઉદ્દ્યોત ઉદ્દ્યોત પ્રકાશ પ્રકાશ થઇ રહ્યો હતો.

૧૨૫ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઇ ગયાં તે રાતે ઘણા દેવો ને દેવીઓ નીચે આવતાં હોવાથી અને ઉપર જતાં હોવાથી ભારે કોલાહલ અને ભારે ઘોંઘાટ થયો હતો.

૧૨૬ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઈ ગયાં તે રાત્રે તેમના પટ્ટશિષ્ય ગૌતમગોત્રના ઇન્દ્રભૂતિ અનગારનુ ભગવાન મહાવીરને લગતું પ્રેમબંધન વિછિન્ન થઈ ગયુ. અને તે ઇન્દ્રભૂતિ અનગારને અંત વગરનું, ઉત્તમોત્તમ એવું યાવત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન થયુ.

૧૨૭ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત તેમનાં તમામ દુઃખો તદ્દન છેદાઇ ગયાં તે રાત્રે કાશી દેશના મલ્લકીવંશના નવ ગણ રાજાઓ અને કોશલ દેશના લિચ્છવી વશના બીજા નવ ગણ રાજાઓ એ રીતે અઢારે ગણ રાજાઓ અમાવાસ્યાને દિવસે આઠ પહોરનો પૌષધ ઉપવાસ કરીને ત્યાં રહ્યા હતા. તેઓએ એમ વિચારેલું કે તે ભાવોદ્દ્યોત એટલે જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ચાલ્યો ગયો એટલે હવે અમે દ્રવ્યોદ્દ્યોત એટલે દીવાનો પ્રકાશ કરીશું.

૧૨૮ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત્ તેમનાં તમામ દુઃખો છેદાઇ ગયાં, તે રાત્રે ભગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર ઉપર ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ આવ્યો હતો.

૧૨૯ જ્યારથી તે ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ૨૦૦૦ વર્ષ સુધી રહેનારો એવો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ ભગવાન મહાવીરના જન્મનક્ષત્ર પર આવ્યો હતો ત્યારથી શ્રમણ નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓનો પૂજા સત્કાર ઉત્તરોત્તર વધતો ચાલતો નથી.

૧૩૦ જ્યારે તે ક્ષુદ્ર ક્રૂર સ્વભાવનો ભસ્મરાશિગ્રહ ભગવાનના જન્મનક્ષત્ર ઉપરથી ખસી જશે ત્યારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓનો પૂજા સત્કાર વધતો વધતો ચાલશે.

૧૩૧ જે રાત્રે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાળધર્મને પામ્યા યાવત તેમનાં તમામ દુઃખો છેદાઇ ગયાં તે રાત્રે બચાવી ન શકાય એવી કંથવા નામની જીવાત ઉત્પન્ન થઇ ગઇ, જે જીવાત સ્થિર હોય–ચાલતી ન હોય–તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓને આંખે જલદી જોવાય તેવી નહોતી અને જ્યારે અસ્થિર હોય એટલે કે ચાલતી હોય ત્યારે તે જીવાતને છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓ પોતાની આંખે ઝડપથી જોઈ શકતા હતા. એવી એ જીવાતને જોઇને ઘણા નિર્ગ્રંથોએ અને નિર્ગ્રંથીઓએ અનશન સ્વીકારી લીધું હતું.

૧૩૨ પ્ર૦ હે ભગવંત! તે એમ કેમ થયુ? એટલે કે એ જીવાતને જોઇને નિર્ગ્રંથો અને નિર્ગ્રંથીઓએ અનશન કર્યું એ શુ સૂચવે છે?

ઉ૦ આજથી માંડીને સંયમ દુરારાધ્ય થશે એટલે કે સંયમ પાળવો ઘણો કઠણ પડશે એ હકીકતને એ અનશન સૂચવે છે.

૧૩૩ તે કાળે તે સમયે ભગવાન મહાવીરને ઈન્દ્રભૂતિ વગેરે ચૌદ હજાર ૧૪૦૦૦ શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણ સંપદા હતી.

૧૩૪ ભગવાન મહાવીરને આર્ય ચંદના વગેરે છત્રીસ હજાર ૩૬૦૦૦ આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટી આર્યિકા સંપદા હતી.

૧૩૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને શંખ શતક વગેરે એકલાખ ઓગણસાઠ હજાર શ્રાવકોની ઉત્કૃષ્ટી શ્રમણોપાસક સંપદા હતી.

૧૩૬ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને સુલસા રેવતી વગેરે ત્રણ લાખ અઢાર હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની–શ્રાવિકાઓની ઉત્કૃષ્ટી શ્રાવિકા સંપદા હતી.

૧૩૭ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને જિન નહિ છતાં જિનની જેવા સર્વાક્ષર સન્નિપાતી અને જિનની પેઠે સાચું સ્પષ્ટીકરણ કરનારા એવા ત્રણસો ચતુર્દશપૂર્વધરોની–ચૌદપૂર્વીઓની –ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૩૮ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વિશેષ પ્રકારની લબ્ધિવાળા એવા તેરસો અવધિજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૩૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને સંપૂર્ણ ઉત્તમ જ્ઞાન ને દર્શનને પામેલા એવા સાતસો કેવળજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૦ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવ નહિ છતાં દેવની સમૃદ્ધિને પામેલા એવા સાતસો વૈક્રિયલબ્ધિવાળા શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૧ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને અઢીદ્વીપમાં અને બે સમુદ્રમાં રહેનારા, મન-વાળા, પૂરી પર્યાપ્તિવાળા એવા પંચેન્દ્રિયપ્રાણીઓનાં મનના ભાવોને જાણે એવા પાંચસો વિપુલમતિ જ્ઞાની શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૨ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને દેવ, મનુષ્ય ને અસુરોવાળી સભાઓમાં વાદ કરતાં પરાજય ન પામે એવા ચારસો વાદીઓની એટલે શાસ્ત્રાર્થ કરનારાઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી.

૧૪૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના સાતસો શિષ્યો સિદ્ધ થયા યાવત્ તેમનાં સર્વદુઃખો છેદાઇ ગયાં–નિર્વાણને પામ્યા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ચૌદસો શિષ્યાઓ સિદ્ધ થઈ–નિર્વાણ પામી.

૧૪૪ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ભવિષ્યની ગતિમાં કલ્યાણ પામનારા, વર્તમાન સ્થિતિમાં કલ્યાણ અનુભવનારા અને ભવિષ્યમાં ભદ્ર પામનારા એવા આઠસો અનુત્તરૌપપાતિક મુનિઓની ઉત્કૃષ્ટી સંપદા હતી. એટલે કે એમના એવા સાતસો મુનિઓ હતા કે જે અનુત્તર વિમાનમાં જનારા હતા.

૧૪૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના સમયમાં મોક્ષે જનારા લોકોની બે પ્રકારની ભૂમિકા હતી. જેમકે યુગાન્તકૃતભૂમિકા અને પર્યાયાતકૃતભૂમિકા. યુગાન્તકૃતભૂમિકા એટલે જે લોકો અનુક્રમે મુક્તિ પામે એટલે કે ગુરુ મુક્તિ પામે એ પછી એનો શિષ્ય મુક્તિ પામે પછી એનો પ્રશિષ્ય મુક્તિ પામે; એ રીતે જેઓ અનુક્રમે મુક્તિ પામ્યા કરે તેમની મોક્ષ પરત્વે યુગાન્તકૃતભૂમિકા કહેવાય. અને પર્યાયાંતકૃત ભૂમિકા એટલે ભગવાન કેવળી થયા પછી જે લોકો મુક્તિ પામે તેમની મોક્ષ પરત્વે પર્યાયાંતકૃતભૂમિકા કહેવાય. ભગવાનથી ત્રીજા પુરૂષ સુધી યુગાન્તકૃતભૂમિકા હતી એટલે કે પહેલાં ભગવાન મોક્ષે ગયા

પછી એમના કોઈ શિષ્ય મોક્ષે ગયા અને પછી એમના પ્રશિષ્ય એટલે જંબુસ્વામી મોક્ષે ગયા. આ યુગાન્તકૃતભૂમિકા જંબુસ્વામી સુધી જ ચાલી પછી બંધ પડી ગઇ. અને ભગવાનને કેવળી થયે ચાર વરસ વીત્યા પછી કોઈક મોક્ષે ગયો, એટલે કે ભગવાનને કેવળી થયા પછી ચાર વરસે મુક્તિનો માર્ગ વહેતો થયો અને તે જંબુસ્વામી સુધી વહેતો રહ્યો.

૧૪૬ તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્રીસ વરસ સુધી ગૃહવાસમાં રહીને બાર કરતાં વધારે વરસ સુધી છદ્મસ્થ એવા મુનિ પર્યાયને પામીને તે પછી ત્રીસ કરતાં કંઈક ઓછાં વરસ સુધી કેવળી પર્યાયને પામીને એકંદર કુલ બેંતાલીસ વરસ સુધી સાધુપણાનો પર્યાય પામીને એ રીતે કુલ બોંતેર વરસનું આયુષ્ય પૂરૂં કરીને અને તેમનાં વેદનીય આયુષ્ય નામ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થયાં પછી આ અવસર્પિણી કાળનો દુઃષમ સુષમ નામનો ચોથો આરો બહુ વીત્યા પછી તથા તે આરાના ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા પછી મધ્યમાપાપા નગરીમાં હસ્તિપાળ રાજાની મોજણી કામ-દારોને બેસવાની જગ્યામાં એકલા કોઈ બીજું સાથે નહિ એ રીતે છ ટંકનાં ભોજન અને પાનનો ત્યાગ કરીને એટલે કે છઠ કરીને સ્વાતિ નક્ષત્રનો યોગ થતાં વહેલી સવારે એટલે કે ચાર ઘડી રાત બાકી રહેતાં પદ્માસનમા બેઠેલા ભગવાન કલ્યાણફળવિપાકના પચાવન અધ્ય-યનોને અને પાપફળવિપાકનાં બીજાં પંચાવન અધ્યયનોને અને કોઇએ નહિ પૂછેલા એવા પ્રશ્નોના ખુલાસા આપનારાં છત્રીસ અધ્યયનોને કહેતાં કહેતાં કાળધર્મને પામ્યા–જગતને છોડી ગયા, ઊર્ધ્વગતિએ ગયા અને એમનાં જન્મ જરા અને મરણનાં બંધનો કપાઈ ગયાં. તેઓ સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા, તમામ કર્મોનો એમણે નાશ કર્યો. તમામ સંતાપો વગરના થયા અને તેમનાં તમામ દુઃખો હીણાં થઈ ગયાં એટલે નાશ પામી ગયાં.

૧૪૭ આજે તમામ દુખો જેમનાં નાશ થઇ ગયાં છે, એવા સિદ્ધ, બુદ્ધ યાવત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું નિર્વાણ થયાંને નવસો વર્ષ વીતી ગયા, તે ઉપરાન્ત આ હજારમા વર્ષના એંશીમા વર્ષનો વખત ચાલે છે. એટલે ભગવાન મહાવીરને નિર્વાણ પામ્યાને આજે ૯૮૦ વરસ થયાં બીજી વાચનામા વળી કેટલાક એમ કહે છે કે નવસો વરસ ઉપરાન્ત હજારમા વર્ષના તાણુમા વર્ષનો કાળ ચાલે છે, એવો પાઠ દેખાય છે. એટલે એમને મતે મહાવીર નિવાર્ણને નવસો તાણું–૯૯૩–વર્ષ થયાં કહેવાય.

પુરુષાદાનીય અરહત પાસ

૧૪૮ તે કાલે તે સમયે પુરુષાદાનીય પાર્શ્વ અરહંત પંચ વિશાખાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાચ પ્રસંગોમાં વિશાખા નક્ષત્ર આવેલુ હતું. તે જેમકે; ૧ પાર્શ્વ અરહંત વિશાખા નક્ષત્રમાં ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા. ૨ વિશાખા નક્ષત્રમાં જનમ પામ્યા. ૩ વિશાખા નક્ષત્રમા મુડ થઇને ઘરથી બહાર નીકળી તેમણે અનગારની દશાને સ્વીકારી. ૪ વિશાખા નક્ષત્રમા તેમને અનંત, ઉત્તમોત્તમ, વ્યાઘાત વગરનુ, આવરણ વગરનુ, સકલ,

૧૫૭ પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં અજ્જદિણ્ણ વગેરે સોળ હજાર સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં પુષ્પચૂલા વગેરે આડત્રીશ હજાર આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સુનંદ વગેરે એકલાખ ચોસઠ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સુનંદા વગેરે ત્રણ લાખ અને સત્યાવીશ હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સાડાત્રણસેં જિન નહીં પણ જિનની જેવા તથા સર્વાક્ષરના સંયોગોને જાણનારા યાવત્ ચૌદપૂર્વીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં ચૌદસેં અવધિજ્ઞાનીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં એક હજાર કેવલજ્ઞાનીઓની સંપત હતી. અગીયારસેં વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની તથા છસેં ઋજુમતિજ્ઞાનવાળાઓની સંપત હતી.

તેમના એક હજાર શ્રમણો સિદ્ધ થયા, તથા તેમની બે હજાર આર્યિકાઓ સિદ્ધ થઇ એટલે એમની એટલી સિદ્ધ થનારાઓની સંપત હતી.

તેમના સમુદાયમાં સાડાસાતસેં વિપુલમતિઓની–વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની, છસેં વાદીઓની અને બારસેં અનુત્તરૌપપાતિકોની એટલે અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની સંપત હતી.

૧૫૮ પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમયમાં અંતકૃતોની ભૂમિ એટલે સર્વદુઃખોનો અંત કરનારાઓનું સ્થળ બે પ્રકારે હતું, તે જેમકે–એક તો યુગઅંતકૃતભૂમિ હતી અને બીજી પર્યાયઅંતકૃતભૂમિ હતી. યાવત્ અરહંત પાસથી ચોથા યુગપુરુષ સુધી જુગઅંતકૃતભૂમિ હતી એટલે ચોથા પુરુષ સુધી મુક્તિમાર્ગ વહેતો–ચાલુ હતો. અરહંત પાસનો કેવળી પર્યાય ત્રણ વરસનો થયો એટલે તેમને કેવળજ્ઞાન થયાં ત્રણ વરસ વીત્યાં પછી ગમે તે કોઇએ દુઃખોનો અંત કર્યો અર્થાત્ મુક્તિમાર્ગ વહેતો થયો, એ તેમની વેળાની પર્યાયાંતકૃતભૂમિ હતી.

૧૫૯ તે કાળે તે સમયે ત્રીશ વરસ સુધી ઘરવાસમાં રહીને, ત્યાશી રાતદિવસ છદ્મસ્થ પર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરાં નહીં પણ થોડાં ઓછાં શિત્તેર વરસ સુધી કેવળીપર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરાં શિત્તેર વરસ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયને પામીને એમ એકંદર સો વરસનું પોતાનું બધું આયુષ્ય પાળીને વેદનીયકર્મ આયુષ્યકર્મ નામકર્મ અને ગોત્રકર્મનો ક્ષય થયે આ દુષમ-

સુષમા નામની અવસર્પિણી ઘણી વીતી ગયા પછી જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ બીજો પક્ષ એટલે શ્રાવણમાસનો શુક્લપક્ષ આવ્યો ત્યારે તે શ્રાવણશુદ્ધની આઠમના પક્ષે સંમેતશૈલના શિખર ઊપર પોતાના સહિત ચોત્રીશમા એવા અર્થાત્ બીજા તેત્રીશ પુરુષો અને પોતે ચોત્રીશમા એવા પુરુષાદાનીય અરહત પાસ મહિના સુધી પાણી વગરના માસિકભક્તનું તપ તપ્યા. એ સમયે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાખા નક્ષત્રનો યોગ થતાં બન્ને હાથ લાંબા રહે એ રીતે ધ્યાનમાં વર્તતા તેઓ કાલગત થયા એટલે કાળધર્મને પામ્યા. વ્યતિક્રાંત થઈ ગયા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થઈ ગયા.

૧૬૦ કાલધર્મને પામેલા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયેલા પુરુષાદાનીય અરહત પાસને થયાં બારસેં વરસ વીતી ગયાં અને આ તેરસોમા વરસના ત્રીશમા વરસનો સમય જાય છે.

અરહત અરિષ્ટનેમિ

૧૬૧ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ પાંચ ચિત્રાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાંચ પ્રસંગોમાં ચિત્રા નક્ષત્ર આવેલું હતું. તે જેમકે; અરહત અરિષ્ટનેમિ ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા, ઇત્યાદિ બધી વક્તવ્યતાની માંડણી ચિત્રા નક્ષત્રના પાઠ સાથે પૂર્વ પ્રમાણે સમજવી યાવત્ તેઓ ચિત્રા નક્ષત્રમાં પરિનિર્વાણને પામ્યા.

૧૬૨ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ, જે તે વર્ષાઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ અને કાર્તિકમહિનાનો વ૦ દિ૦ નો સમય આવ્યો ત્યારે તે કાર્તિક વ૦ દિ૦ બારશના પક્ષમાં બત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા અપરાજિત નામના મહા-વિમાનમાંથી તરત જ ચવીને અહીં જ જબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં સોરિયપુર નામના નગરમાં સમુદ્રવિજય રાજાની ભારજા શિવાદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ ભેગો થતો હતો એ સમયે–મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. ઇત્યાદિ બધું આગળ શ્રીભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમાં આવેલા સ્વપ્નદર્શન અને ધનની વૃષ્ટિ વગેરેને લગતા પાઠ સાથે તે જ રીતે અહીં કહેવું.

૧૬૩ તે કાલે તે સમયે જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ, બીજો પક્ષ અને શ્રાવણમહિનાનો શુદ્ધ પક્ષ આવ્યો તે સમયે તે શ્રાવણશુદ્ધ પાંચમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા, યાવત્ મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક અરહત અરિષ્ટનેમિને જન્મ આપ્યો. જન્મની હકીકતમાં પિતા તરીકે 'સમુદ્રવિજય' ના પાઠ સાથે યાવત્ આ કુમારનુ નામ 'અરિષ્ટનેમિ' કુમાર થાઓ ઇત્યાદિ બધું સમજવું.

૧૬૪ અરહત અરિષ્ટનેમિ દક્ષ હતા યાવત્ તેઓ ત્રણસેં વરસ સુધી કુમાર અવસ્થામાં ઘરવાસવચ્ચે વસ્યા, ત્યાર પછી વળી જેમનો કહેવાનો આચાર છે એવા

૧૫૭ પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં અજ્જદિણ્ણ વગેરે સોળ હજાર સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં પુષ્પચૂલા વગેરે આડત્રીશ હજાર આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સુનંદ વગેરે એકલાખ ચોસઠ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સુનંદા વગેરે ત્રણ લાખ અને સત્યાવીશ હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસિકાસંપદા હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં સાડાત્રણસેં જિન નહીં પણ જિનની જેવા તથા સર્વાક્ષરના સંયોગોને જાણનારા યાવત્ ચૌદપૂર્વીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં ચૌદસે અવધિજ્ઞાનીઓની સંપત હતી.

પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમુદાયમાં એક હજાર કેવલજ્ઞાનીઓની સંપત હતી. અગીયારસેં વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની તથા છસેં ઋજુમતિજ્ઞાનવાળાઓની સંપત હતી.

તેમના એક હજાર શ્રમણો સિદ્ધ થયા, તથા તેમની બે હજાર આર્યિકાઓ સિદ્ધ થઇ એટલે એમની એટલી સિદ્ધ થનારાઓની સંપત હતી.

તેમના સમુદાયમાં સાડાસાતસેં વિપુલમતિઓની–વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની; છસેં વાદીઓની અને બારસેં અનુત્તરૌપપાતિકોની એટલે અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની સંપત હતી.

૧૫૮ પુરુષાદાનીય અરહંત પાસના સમયમાં અંતકૃતોની ભૂમિ એટલે સર્વદુઃખોનો અંત કરનારાઓનું સ્થળ બે પ્રકારે હતું, તે જેમકે–એક તો યુગઅંતકૃતભૂમિ હતી અને બીજી પર્યાયઅંતકૃતભૂમિ હતી. યાવત્ અરહંત પાસથી ચોથા યુગપુરુષ સુધી જુગઅંતકૃતભૂમિ હતી એટલે ચોથા પુરુષ સુધી મુક્તિમાર્ગ વહેતો–ચાલુ હતો. અરહંત પાસનો કેવળી પર્યાય ત્રણ વરસનો થયો એટલે તેમને કેવળજ્ઞાન થયાં ત્રણ વરસ વીત્યાં પછી ગમે તે કોઇએ દુઃખોનો અંત કર્યો અર્થાત્ મુક્તિમાર્ગ વહેતો થયો, એ તેમની વેળાની પર્યાયાંતકૃતભૂમિ હતી.

૧૫૯ તે કાળે તે સમયે ત્રીશ વરસ સુધી ઘરવાસમાં રહીને, ત્ર્યાશી રાતદિવસ છદ્મસ્થ પર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરાં નહીં પણ થોડાં ઓછાં શિત્તેર વરસ સુધી કેવળીપર્યાયને પામીને, પૂરેપૂરાં શિત્તેર વરસ સુધી શ્રામણ્યપર્યાયને પામીને એમ એકંદર સો વરસનું પોતાનું બધું આયુષ્ય પાળીને વેદનીયકર્મ આયુષ્યકર્મ નામકર્મ અને ગોત્રકર્મનો ક્ષય થયે આ દુષમ-

સુષમા નામની અવસર્પિણી ઘણી વીતી ગયા પછી જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ બીજો પક્ષ એટલે શ્રાવણમાસનો શુક્લપક્ષ આવ્યો ત્યારે તે શ્રાવણશુદ્ધની આઠમના પક્ષે સંમેતશૈલના શિખર ઉપર પોતાના સહિત ચોત્રીશમા એવા અર્થાત્ બીજા તેત્રીશ પુરુષો અને પોતે ચોત્રીશમા એવા પુરુષાદાનીય અરહત પાસ મહિના સુધી પાણી વગરના માસિકભક્તનું તપ તપ્યા. એ સમયે દિવસને ચડતે પહોરે વિશાખા નક્ષત્રનો યોગ થતાં બન્ને હાથ લાંબા રહે એ રીતે ધ્યાનમાં વર્તતા તેઓ કાલગત થયા એટલે કાળધર્મને પામ્યા. વ્યતિક્રાંત થઈ ગયા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થઈ ગયા.

૧૬૦ કાલધર્મને પામેલા યાવત્ સર્વદુ.ખોથી તદ્દન છૂટા થયેલા પુરુષાદાનીય અરહત પાસને થયાં બારસેં વરસ વીતી ગયાં અને આ તેરસોમા વરસના ત્રીશમા વરસનો સમય જાય છે.

અરહત અરિષ્ટનેમિ

૧૬૧ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ પાંચ ચિત્રાવાળા હતા એટલે એમના જીવનના પાંચ પ્રસંગોમાં ચિત્રા નક્ષત્ર આવેલુ હતું. તે જેમકે; અરહત અરિષ્ટનેમિ ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમાં આવ્યા, ઇત્યાદિ બધી વક્તવ્યતાની માંડણી ચિત્રા નક્ષત્રના પાઠ સાથે પૂર્વ પ્રમાણે સમજવી યાવત્ તેઓ ચિત્રા નક્ષત્રમાં પરિનિર્વાણને પામ્યા.

૧૬૨ તે કાલે તે સમયે અરહત અરિષ્ટનેમિ, જે તે વર્ષાઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ અને કાર્તિકમહિનાનો વ૦ દિ૦ નો સમય આવ્યો ત્યારે તે કાર્તિક વ૦ દિ૦ બારશના પક્ષમાં બત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા અપરાજિત નામના મહા-વિમાનમાંથી તરત જ ચવીને અહીં જ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં સોરિયપુર નામના નગરમાં સમુદ્રવિજય રાજાની ભારજા શિવાદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ ભેગો થતો હતો એ સમયે–મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા. ઇત્યાદિ બધું આગળ શ્રીભગવાન મહાવીરના પ્રકરણમાં આવેલા સ્વપ્નદર્શન અને ધનની વૃષ્ટિ વગેરેને લગતા પાઠ સાથે તે જ રીતે અહીં કહેવું.

૧૬૩ તે કાલે તે સમયે જે તે વર્ષાઋતુનો પ્રથમ માસ, બીજો પક્ષ અને શ્રાવણમહિનાનો શુદ્ધ પક્ષ આવ્યો તે સમયે તે શ્રાવણશુદ્ધ પાંચમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા, યાવત્ મધરાતે ચિત્રા નક્ષત્રનો જોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક અરહત અરિષ્ટનેમિને જન્મ આપ્યો. જન્મની હકીકતમાં પિતા તરીકે 'સમુદ્રવિજય'ના પાઠ સાથે યાવત્ આ કુમારનું નામ 'અરિષ્ટનેમિ' કુમાર થાઓ ઇત્યાદિ બધું સમજવું.

૧૬૪ અરહત અરિષ્ટનેમિ દક્ષ હતા યાવત્ તેઓ ત્રણસેં વરસ સુધી કુમાર અવસ્થામાં ઘરવાસવચ્ચે વસ્યા, ત્યાર પછી વળી જેમનો કહેવાનો આચાર છે એવા

૧૭૦ અરહંત નમિને કાલગત થયાંને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને પાંચલાખ ચોરાશી હજાર નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૧ અરહંત મુનિસુવ્રતને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને અગીયારલાખ ચોરાશી હજાર અને નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૨ અરહંત મલ્લિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને પાંસઠ લાખ ચોરાશી હજાર અને નવસેં વરસ વીતી ગયાં, હવે તે ઊપર દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૭૩ અરહંત અરને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને એક હજાર ક્રોડ વરસ વીતી ગયાં, બાકી બધું શ્રીમલ્લિ વિશે જેમ કહ્યું છે તેમ જાણવું અને તે આ પ્રમાણે કહ્યું છેઃ અરહંત અરના નિર્વાણગમન પછી એક હજાર ક્રોડ વરસે શ્રીમલ્લિનાથ અરહંતનું નિર્વાણ અને અરહંત મલ્લિના નિર્વાણ પછી પાંસઠ લાખ અને ચોરાશી હજાર વરસ વીતી ગયાં પછી તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી નવસેં વરસ વીતી ગયાં બાદ હવે તે ઊપર આ દસમા સૈકાનો એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

એ જ પ્રમાણે આગળ ઊપર શ્રેયાંસનાથની હકીકત આવે ત્યાં સુધી દેખવું એટલે ત્યાં સુધી સમજવું.

૧૭૪ અરહંત કુંથુને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને એક પલ્યોપમના ચોથા ભાગ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યારબાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધું જેમ શ્રીમલ્લિ વિશે કહેલુ છે તેમ જાણવું.

૧૭૫ અરહંત શાંતિને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને ચાર ભાગ કમ એક પલ્યોપમ એટલે અડધું પલ્યોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધું જેમ શ્રીમલ્લિ વિશે કહેલું છે તેમ જાણવું.

૧૭૬ અરહંત ધર્મને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને ત્રણ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધું જેમ મલ્લિ વિશે કહેલું છે તેમ જાણવું.

૧૭૭ અરહંત અનંતને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને સાત સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઈત્યાદિ બધું જેમ મલ્લિ વિશે કહેલું છે તેમ જાણવું.

૧૭૮ અરહત વિમલને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને સોળ સાગરોપમ વીતી ગયાં અને ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવું.

૧૭૯ અરહંત વાસુપૂજ્યને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને છેંતાળીશ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને ત્યાર બાદ પાસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધુ જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવું.

૧૮૦ અરહત શ્રેયાંસને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને એકસો સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો ત્યાર બાદ પાંસઠ લાખ વરસ વીત્યે ઇત્યાદિ બધું જેમ મલ્લિ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું.

૧૮૧ અરહત શીતળને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ એટલા સમયથી ઊણાં એક ક્રોડ સાગરોપમ વીતી ગયા પછી એ સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી પણ આગળ નવસેં વરસો વીતી ગયાં અને હવે તે ઉપરાંત દસમા સૈકાનો આ એંશીમા વરસનો સમય ચાલે છે.

૧૮૨ અરહત સુવિધિને યાવત્ સર્વદુખોથી તદ્દન રહિત થયાંને દસ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો અને બાકી બધું જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે છે અર્થાત્ એ દસ ક્રોડ સાગરોપમમાંથી બેંતાળીશ હજાર અને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને તે પછી નવસેં વરસ વીતી ગયાં ઇત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૩ અરહત ચંદ્રપ્રભુને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન છૂટા થયાંને એક સો ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય પસાર થઈ ગયો; બાકી બધું જેમ શીતળ અરહત વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણેઃ અર્થાત્ એ સો ક્રોડ સાગરોપમમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તેસમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા અને ત્યાર પછી નવસેં વરસ વીતી ગયાં ઇત્યાદિ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૪ અરહત સુપાર્શ્વને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાને એક હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે. અર્થાત્ એ એક હજાર ક્રોડ સાગરોપમમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઇત્યાદિ બધુ ઊપર પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૫ અરહત પદ્મપ્રભને યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને દસ હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધુ જેમ શીતળ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવુ,

તે આ પ્રમાણે: અર્થાત્ એ દસ હજાર ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ બાદ માસ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધું ઊપર પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૬ અરહત સુમતિને યાવત્ સર્વદુ:ખોથી તદ્દન હીણા થયાંને એક લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે: અર્થાત્ તે એક લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૭ અરહત અભિનંદનને યાવત્ સર્વદુ:ખોથી તદ્દન હીણા થયાંને દસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે: અર્થાત્ તે દસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધુ ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૮ અરહત સંભવને યાવત્ સર્વદુ:ખોથી હીણા થયાંને વીશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યુ છે તેમ જાણવુ, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ વીશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાંથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધું ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવું.

૧૮૯ અરહત અજિતને યાવત્ સર્વદુ:ખોથી હીણા થયાંને પચાસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, બાકી બધું જેમ શીતળ વિશે કહ્યું છે તેમ જાણવું, તે આ પ્રમાણે અર્થાત્ એ પચાસ લાખ ક્રોડ સાગરોપમ જેટલા સમયમાથી બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાદ કરતાં જે સમય આવે છે તે સમયે મહાવીર નિર્વાણ પામ્યા ઈત્યાદિ બધું ઊપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવુ.

શ્રીકૌશલિક અરહત ઋષભદેવ

૧૯૦ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક એટલે કોશલા-અયોધ્યા-નગરીમાં થયેલા અરહત ઋષભ ચાર ઉત્તરાષાઢાવાળા અને પાંચમા અભિજિત નક્ષત્ર વાળા હતા એટલે એમના જીવનના ચાર પ્રસંગોએ ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર આવેલુ હતું અને જીવનના પાંચમા પ્રસંગે અભિજિત નક્ષત્ર આવેલ હતું. તે જેમકે; કૌશલિક અરહત ઋષભદેવ ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચવ્યા, ચવીને ગર્ભમા આવ્યા યાવત્ અભિજિત નક્ષત્રમાં નિર્વાણ પામ્યા.

૧૯૧ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક અરહત ઋષભ, જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ એટલે અષાડમાસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે અષાડ વ૦ દિ૦

ચોથના પક્ષે તેત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્ય મર્યાદાવાળા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના મહાવિમાનમાંથી આયુષ્યમર્યાદા પૂરી થતાં દિવ્ય આહાર ઇત્યાદિ છૂટી જતાં યાવત્–તરત જ ચવીને અહીં જ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં ઇક્ષ્વાકુભૂમિમાં નાભિ કુલકરની ભારજા મરુદેવીની કુક્ષિમાં રાતનો પૂર્વભાગ અને પાછલો ભાગ જોડાતો હતો એ સમયે–મધરાતે–ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો યોગ થતાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા.

૧૯૨ અને કૌશલિક અરહત ઋષભ ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત પણ હતા, તે જેમકે; 'હું ચવીશ' એમ તે જાણે છે, ઇત્યાદિ બધુ આગળ શ્રીમહાવીરના પ્રકરણમાં આવ્યું છે તેમ કહેવું યાવત્ 'માતા સ્વપ્ન જુએ છે' ત્યાંસુધી. તે સ્વપ્નો આ પ્રમાણે છે: "ગજ, વૃષભ" ઇત્યાદિ બધું અહીં તે જ પ્રમાણે કહેવું. વિશેષમાં એ કે, પ્રથમ સ્વપ્નમાં 'મુખમાં પ્રવેશ કરતા વૃષભને જુએ છે' એમ અહીં સમજવું. આ સિવાય બીજા બધા તીર્થંકરની માતાઓ પ્રથમ સ્વપ્નમાં 'મુખમાં પ્રવેશ કરતા હાથીને જુએ છે' એમ સમજવું. પછી સ્વપ્નની હકીકત ભાર્યા મરુદેવી, નાભિ કુલકરને કહે છે. અહીં સ્વપ્નોના ફળ બતાવનારા સ્વપ્નપાઠકો નથી એટલે એ સ્વપ્નોના ફળને નાભિ કુલકર પોતે જ કહે છે.

૧૯૩ તે કાલે તે સમયે જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રથમ માસ, પ્રથમ પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે ચૈત્ર વ૦ દિ૦ આઠમના પક્ષે નવ માસ બરાબર પૂરા થયા પછી અને તે ઊપર સાડા સાત રાત દિવસ વીતી ગયા પછી યાવત્ આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં આરોગ્યવાળી માતાએ આરોગ્યપૂર્વક કૌશલિક અરહત ઋષભ નામના પુત્રને જનમ આપ્યો.

અહીં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જન્મસંબંધી બધી તે જ હકીકત કહેવી, યાવત્ 'દેવો અને દેવીઓએ આવીને વસુધારાઓ વરસાવી' ત્યાંસુધી. બાકી બધું તે જ પ્રમાણે સમજવું. વિશેષમાં 'જેલખાનાં ખાલી કરાવી નાખવાં,' 'તોલ માપ વધારી દેવાં' 'દાણ લેવુ છોડી દેવું' ઇત્યાદિ જે કુલમર્યાદાઓ આગળ બતાવી છે તે અહીં ન સમજવી તથા 'યૂપો ઊંચા કરાવ્યા એટલે યૂપો લેવરાવી લીધા' એ પણ અહીં ન કહેવુ, એ સિવાય બધું પૂર્વ પ્રમાણે કહેવું.

૧૯૪ કૌશલિક અરહત ઋષભ, તેમનાં પાંચ નામો આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે: તે જેમકે; ૧ 'ઋષભ' એ પ્રમાણે, ૨ 'પ્રથમ રાજા' એ પ્રમાણે, ૩ અથવા 'પ્રથમ ભિક્ષાચર' એ પ્રમાણે, ૪ 'પ્રથમ જિન' એ પ્રમાણે, ૫ અથવા 'પ્રથમ તીર્થંકર' એ પ્રમાણે.

૧૯૫ કૌશલિક અરહત ઋષભ દક્ષ હતા, દક્ષ પ્રતિજ્ઞાવાળા હતા, ઉત્તમરૂપવાળા, સર્વગુણોથી યુક્ત, ભદ્ર અને વિનયવાળા હતા. તેઓ એ રીતે વીશ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી કુમારવાસમાં વસ્યા, ત્યાર પછી તેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી રાજ્યવાસમાં વસ્યા

એટલે રાજ ચલાવ્યું અને તેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ જેટલો સમય રાજ્યવાસમાં વસત તેમણે, જેમાં ગણિત મુખ્ય છે અને જેમાં શકુનરુતની એટલે પક્ષીઓના અવાજો ઉપરથ શુભઅશુભ પારખવાની કળા છેલ્લી છે એવી બહોંતેર કળાઓ, સ્ત્રીઓના ચોસઠ ગુણે અને સો શિલ્પો એ ત્રણે વાનાં પ્રજાના હિત માટે ઉપદેશ્યાં-શીખવ્યાં, એ બધું શીખવ લીધા પછી સો રાજ્યોમાં સો પુત્રોનો અભિષેક કરી દીધો. ત્યાર પછી વળી, જેમને કહેવાનો આચાર છે એવા લોકાંતિક દેવોએ તેમની પાસે આવીને પ્રિય લાગે એવ યાવત્ વાણીવડે તેમને કહ્યું ઈત્યાદિ બધું જેમ આગળ આવેલું છે તે જ પ્રમાણે કહેવા છે–યાવત્ 'ભાગદારોને દાન વહેંચી આપીને' ત્યાંસુધી. પછી જે તે ગ્રીષ્મ ઋતુનો પ્રથમ માસ પ્રથમ પક્ષ એટલે ચૈત્ર માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ જ્યારે આવ્યો ત્યારે તે ચૈત્ર વ૦ દિ આઠમના પક્ષમાં દિવસના પાછલા પહોરે જેમની વાટની પાછળ દેવો મનુષ્યો અને અસુરોન મોટી મંડળી ચાલી રહી છે એવા કૌશલિક અરહત ઋષભ સુદર્શના નામની શિબિકામ બેસીને યાવત્ વિનીતા રાજધાની વચ્ચોવચ્ચ નીકળે છે, નીકળીને જે તરફ સિદ્ધાર્થવન નામનું ઉદ્યાન છે, જે તરફ અશોકનું ઉત્તમ ઝાડ છે તે તરફ જ આવે છે, આવીને અશોકન ઉત્તમ ઝાડની નીચે શિબિકાને ઊભી રખાવે છે ઈત્યાદિ બધું આગળ આવ્યું છે તે પ્રમાણે કહેવું યાવત્ 'પોતે જ ચાર મુષ્ટિ લોચ કરે છે' ત્યાંસુધી. તે સમયે તેમણે પાણી વગરન છટ્ઠ ભક્તનું તપ કરેલ હતું, હવે એ સમયે આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં ઉગ્રવંશના ભોગવંશના, રાજન્યવંશના અને ક્ષત્રિયવંશના ચાર હજાર પુરુષો સાથે તેમણે એક દેવદૃષ્ય લઈને મુંડ થઈને ઘરવાસમાંથી નીકળી અને અનગાર દશાને–ભિક્ષુદશાને સ્વીકારી.

૧૯૬ કૌશલિક અરહત ઋષભે એક હજાર વરસ સુધી હમેશાં પોતાના શરીર તરફના લક્ષ્યને તજી દીધેલ હતું, શારીરિક વાસનાઓને છોડી દીધેલ હતી એ રીતે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાં કરતાં તેમનાં એક હજાર વરસ વીતી ગયાં. પછી જ્યારે જે તે હેમંત ઋતુનો ચોથો માસ, સાતમો પક્ષ એટલે ફાગણ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે ફાગણ વ૦ દિ૦ અગીયારશના પક્ષે દિવસના આગળના ભાગમ પુરિમતાલ નગરની બહાર શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં વડના ઉત્તમ ઝાડની નીચે રહીને ધ્યાન ધરતાં તેમણે પાણી વગરના અટ્ઠમનું તપ કરેલું હતું એ સમયે આષાઢા નક્ષત્રનો જોગ થતાં એ રીતે ધ્યાનમાં વર્તતા તેમને અનંત એવું ઉત્તમ કેવળજ્ઞાનદર્શન ઉત્પન્ન થયુ યાવત્ હવે તેઓ બધું જાણતા વિહરે છે.

૧૯૭ કૌશલિક અરહત ઋષભને ચોરાશી ગણો અને ચોરાશી ગણધરો હતા.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં ઋષભસેન પ્રમુખ ચોરાશી હજાર શ્રમણોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બ્રાહ્મી વગેરે ત્રણ લાખ આર્યિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ આર્યિકાસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સિજ્જંસ પ્રમુખ ત્રણ લાખ અને પાંચ હજાર શ્રમણોપાસકોની ઉત્કૃષ્ટ શ્રમણોપાસકસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં સુભદ્રા પ્રમુખ પાંચ લાખ અને ચોપન હજાર શ્રમણોપાસિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં જિન નહીં પણ જિનની જેવા ચાર હજાર સાતસેંને પચાસ ચૌદપૂર્વધરોની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં નવ હજાર અવધિજ્ઞાનિઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર કેવળજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટ કેવલજ્ઞાનિસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં વીશ હજાર અને છસેં વૈક્રિયલબ્ધિવાળાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં અઢીદ્વીપમાં અને બે સમુદ્રમાં વસતા પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેંદ્રિયોના મનોભાવને જાણનારા એવા વિપુલમતિજ્ઞાનવાળાઓની બાર હજાર છસેંને પચાસ એટલી ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાર હજાર છસેંને પચાસ વાદીઓની ઉત્કૃષ્ટ વાદિસંપત હતી.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં તેમના વીશ હજાર અંતેવાસીઓ–શિષ્યો–સિદ્ધ થયા અને તેમની ચાળીશ હજાર આર્યિકા અંતેવાસિનીઓ સિદ્ધ થઈ.

કૌશલિક અરહત ઋષભના સમુદાયમાં બાવીશ હજાર અને નવસેં કલ્યાણગતિવાળા યાવત્ ભવિષ્યમાં ભદ્ર પામનારા એવા અનુત્તરૌપપાતિકોની–અનુત્તરવિમાનમાં જનારાઓની–ઉત્કૃષ્ટ સંપત હતી.

૧૯૮ કૌશલિક અરહત ઋષભને બે પ્રકારની અંતકૃતભૂમિ હતી, તે જેમકે; યુગાંતકૃતભૂમિ અને પર્યાયાંતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભના નિર્વાણ પછી અસંખ્ય યુગપુરુષો સુધી મોક્ષ માર્ગ વહેતો હતો–એ તેમની યુગાંતકૃતભૂમિ. શ્રીઋષભને કેવળજ્ઞાન થતાં અંતર્મુહૂર્ત પછી મોક્ષમાર્ગ વહેતો થઈ ગયો એટલે શ્રીઋષભનો કેવળિપર્યાય અંતર્મુહૂર્તનો થતાં જ કોઈએ સર્વદુઃખોનો અંત કર્યો–નિર્વાણ મેળવ્યુ–એ તેમની પર્યાયાતકૃતભૂમિ.

૧૯૯ તે કાલે તે સમયે કૌશલિક અરહત ઋષભ વીશ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી કુમારવાસે વસ્યા, ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ વરસ સુધી રાજ્ય કરનાર તરીકે રાજ્યવાસે વસ્યા,

ત્યાશી લાખ પૂર્વ વરસ સુધી ઘરવાસે વસ્યા, એક હજાર વરસ સુધી છદ્મસ્થ પર્યાયને પામ્યા, એક લાખ પૂર્વ વરસમાં એક હજાર પૂર્વ ઓછાં–એટલા સમય સુધી કેવલિપર્યાયને પામ્યા અને એ રીતે પૂરેપૂરાં એક લાખ પૂર્વ વરસ સુધી શ્રમણપર્યાયને પામ્યા. એ રીતે એકંદર પોતાનું ચોરાશી લાખ પૂર્વનું પૂરેપૂરું બધું આયુષ્ય પાળીને, વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થતાં આ સુષમદુઃષમા નામની અવસર્પિણીનો ઘણો સમય વીતી જતાં અને હવે તે અવસર્પિણીના માત્ર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાકી રહેતાં બરાબર એ સમયે જે તે હેમંત ઋતુનો ત્રીજો માસ, પાંચમો પક્ષ એટલે માઘ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે માઘ વ૦ દિ૦ તેરશના પક્ષમાં અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઊપર શ્રીઋષભ અરહત બીજા ચૌદ હજાર અનગારો સાથે પાણી વગરના ચઉદસમ ભક્તનું તપ તપતાં અને એ વેળાએ અભિજિત નક્ષત્રનો જોગ થતાં દિવસના ચડતે પહોરે પલ્યંકાસનમાં રહેલા કાલગત થયા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયા–નિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૦ કૌશલિક અરહત ઋષભનું નિર્વાણ થયે યાવત્ તેમને સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ વીતી ગયા, ત્યાર પછી પણ બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ કમ એવી એક કોટાકોટી સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, એ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પરિનિર્વાણ પામ્યા, ત્યાર પછી પણ નવસેં વરસ પસાર થઈ ગયાં અને હવે એ દસમા સૈકાના એંશીમા વરસનો આ સમય જાય છે.

સ્થવિરોની પરંપરા

૨૦૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા.

૨૦૨ પ્ર૦–તે કયા હેતુથી હે ભગવંત! એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા ?'

ઉ૦–શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ૧ મોટા (શિષ્ય) ઇન્દ્રભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૨ વચલા (શિષ્ય) અગ્નિભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૩ નાના ગૌતમ-ગોત્રી અનગાર વાયુભૂતિએ પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૪ ભારદ્વાજગોત્રી સ્થવિર આર્યવ્યક્તે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૫ અગ્નિવૈશાયનગોત્રી

સ્થવિર આર્ય સુધર્માએ પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૬ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર મંડિતપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૭ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર મોરિઅપુત્રે સાડા ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૮ ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અકંપિત અને હારિતાયનગોત્રી સ્થવિર અચલભ્રાતા–એ બન્ને સ્થવિરોએ પ્રત્યેકે ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૯ કોડિન્નગોત્રી સ્થવિર આર્ય મેઈજ્જ અને સ્થવિર પ્રભાસ–એ બન્ને સ્થવિરોએ ત્રણસેં ત્રણસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે; તો તે હેતુથી હે આર્યો! એમ કહેવાય છે કે, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા.

૨૦૩ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના એ બધા ય અગીયારે ગણધરો દ્વાદશાંગીના જ્ઞાતા હતા, ચૌદે પૂર્વના વેત્તા હતા અને સમગ્ર ગણિપિટકના ધારક હતા. તે બધા રાજગૃહ નગરમાં એક મહિના સુધીનું પાણી વગરનું અનશન કરી કાલધર્મ પામ્યા યાવત્ સર્વદુઃખોથી રહિત થયા.

મહાવીર સિદ્ધિ ગયા પછી સ્થવિર ઇન્દ્રભૂતિ અને સ્થવિર આર્ય સુધર્મા એ બન્ને સ્થવિરો પરિનિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૪ જેઓ આ આજકાલ શ્રમણ નિર્ગ્રંથો વિહરે છે–વિદ્યમાન છે એઓ બધા આર્ય સુધર્મા અનગારનાં સંતાનો છે એટલે એમની શિષ્યસંતાનની પરંપરાનાં છે, બાકીના બધા ગણધરો અપત્ય વિનાના એટલે શિષ્યસંતાન વિનાના વ્યુચ્છેદ પામ્યા છે.

૨૦૫ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કાશ્યપગોત્રી હતા. કાશ્યપગોત્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્મા નામે અંતેવાસી–શિષ્ય–હતા.

અગ્નિવૈશાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુધર્માને કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુ નામે અતેવાસી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્ય જંબુને કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવ નામે અંતેવાસી હતા.

કાત્યાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય પ્રભવને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિજ્જંભવ નામે અંતેવાસી હતા, આર્ય સિજ્જંભવ મનકના પિતા હતા.

મનકના પિતા અને વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્ય સિજ્જંભવને તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર જસભદ્દ નામે અતેવાસી હતા.

૨૦૬ આર્ય જસભદ્દથી આગળની સ્થવિરાવલિ સંક્ષિપ્ત વાચના દ્વારા આ પ્રમાણે કહેલી છે: તે જેમકે;

તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય જસભદ્દને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક માઠરગોત્રના આર્યસંભૂતવિજય સ્થવિર અને બીજા પ્રાચીનગોત્રના આર્યભદ્રબાહુ સ્થવિર.

ત્યાશી લાખ પૂર્વ વરસ સુધી ઘરવાસે વસ્યા, એક હજાર વરસ સુધી છદ્મસ્થ પર્યાયને પામ્યા, એક લાખ પૂર્વ વરસમાં એક હજાર પૂર્વ ઓછાં–એટલા સમય સુધી કેવલિપર્યાયને પામ્યા અને એ રીતે પૂરેપૂરાં એક લાખ પૂર્વ વરસ સુધી શ્રમણપર્યાયને પામ્યા. એ રીતે એકંદર પોતાનું ચોરાશી લાખ પૂર્વનું પૂરેપૂરું બધું આયુષ્ય પાળીને, વેદનીયકર્મ, આયુષ્યકર્મ, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મ ક્ષીણ થતાં આ સુષમદુઃષમા નામની અવસર્પિણીનો ઘણો સમય વીતી જતાં અને હવે તે અવસર્પિણીના માત્ર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ બાકી રહેતાં બરાબર એ સમયે જે તે હેમંત ઋતુનો ત્રીજો માસ, પાંચમો પક્ષ એટલે માઘ માસનો વ૦ દિ૦ પક્ષ આવ્યો ત્યારે તે માઘ વ૦ દિ૦ તેરશના પક્ષમાં અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઊપર શ્રીઋષભ અરહત બીજા ચૌદ હજાર અનગારો સાથે પાણી વગરના ચઉદ્દસમ ભક્તનું તપ તપતાં અને એ વેળાએ અભિજિત નક્ષત્રનો જોગ થતાં દિવસના ચડતે પહોરે પર્યંકાસનમાં રહેલા કાલગત થયા યાવત્ સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયા–નિર્વાણ પામ્યા.

૨૦૦ કૌશલિક અરહત ઋષભનું નિર્વાણ થયે યાવત્ તેમને સર્વદુઃખોથી તદ્દન હીણા થયાંને ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ વીતી ગયા, ત્યાર પછી પણ બેંતાળીશ હજાર ત્રણ વરસ અને સાડા આઠ માસ કમ એવી એક કોટાકોટી સાગરોપમ જેટલો સમય વીતી ગયો, એ સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પરિનિર્વાણ પામ્યા, ત્યાર પછી પણ નવસેં વરસ પસાર થઈ ગયાં અને હવે એ દસમા સૈકાના એંશીમા વરસનો આ સમય જાય છે.

સ્થવિરોની પરંપરા

૨૦૧ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા.

૨૦૨ પ્ર૦–તે કયા હેતુથી હે ભગવંત ! એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નવ ગણો અને અગીયાર ગણધરો હતા ?'

ઉ૦–શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ૧ મોટા (શિષ્ય) ઈન્દ્રભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૨ વચલા (શિષ્ય) અગ્નિભૂતિ નામે ગૌતમ ગોત્રના અનગારે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૩ નાના ગૌતમ-ગોત્રી અનગાર વાયુભૂતિએ પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૪ ભારદ્વાજગોત્રી સ્થવિર આર્યવ્યક્તે પાંચસેં શ્રમણોને વાચના આપેલી છે, ૫ અગ્નિવૈશાયનગોત્રી

પ્રાચીનગોત્રી આર્ય ભદ્રબાહુ સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ ચાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા, તે જેમકે;

૧ સ્થવિર ગોદાસ, ૨ સ્થવિર અગ્નિદત્ત, ૩ સ્થવિર યજ્ઞદત્ત, અને ૪ સ્થવિર સોમદત્ત. આ ચારે સ્થવિરો કાશ્યપગોત્રી હતા.

કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર ગોદાસથી અહીં ગોદાસગણુ નામે ગણુ નીકળ્યો. તે ગણુની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે;

૧ તામલિત્તિયા, ૨ કોડિવરિસિયા, ૪ પંડુવદ્ધણિયા અને ૪ દાસીખબ્બડિયા.

૨૦૮ માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે;

૧ નંદનભદ્ર, ૨ ઉપનંદનભદ્ર, તથા ૩ તિષ્યભદ્ર, ૪ જસભદ્ર, અને ૫ સ્થવિર સુમનભદ્ર, ૬ મણિભદ્ર, અને પુણ્ણભદ્ર, અને ૮ આર્યસ્થૂલભદ્ર, ૯ ઉજ્જુમતિ અને ૧૦ જંબુ નામના, અને ૧૧ દીર્ઘભદ્ર તથા ૧૨ સ્થવિર પાંડુભદ્ર.

માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્ય સંભૂતવિજયને પુત્રીસમાન, પ્રખ્યાત એવી આ સાત અંતેવાસિનીઓ હતીઃ તે જેમકે;

૧ યક્ષા, અને ૨ યક્ષદત્તા, ૩ ભૂતા, અને તેમ જ ૪ ભૂતદત્તા, અને ૫ સેણા, ૬ વેણા, ૭ રેણા; આ સાતે સ્થૂલભદ્રની બહેનો હતી.

૨૦૯ ગૌતમગોત્રી આર્ય સ્થૂલભદ્ર સ્થવિરને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે;

એક એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિ, ૨ વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્ય સુહસ્તી.

એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિને પુત્રસમાન, પ્રખ્યાત આ આઠ સ્થવિરો અંતેવાસી હતાઃ તે જેમકે; ૧ સ્થવિર ઉત્તર, ૨ સ્થવિર બલિસ્સહ, ૩ સ્થવિર ધણડ્ઢ, ૪ સ્થવિર સિરિડ્ઢ, ૫ સ્થવિર કોડિન્ન, ૬ સ્થવિર નાગ, ૭ સ્થવિર નાગમિત્ત, ૮ ષડુલૂક કૌશકગોત્રી સ્થવિર રોહગુપ્ત.

કૌશિકગોત્રી સ્થવિર ષડુલૂક રોહગુપ્તથી ત્યાં તેરાસિયા સંપ્રદાય નીકળ્યો.

સ્થવિર ઉત્તરથી અને સ્થવિર બલિસ્સહથી ત્યાં ઉત્તરબલિસ્સહ નામે ગણુ નીકળ્યો. તેની આ ચાર શાખાઓ આ પ્રમાણે કહેવાય છેઃ તે જેમકે; ૧ કોસંબિયા, ૨ સોઇત્તિયા, ૩ કોડંબાણી, ૪ ચંદનાગરી.

માઠરગોત્રી સ્થવિર આર્યસંભૂતવિજયને ગૌતમગોત્રી આર્યસ્થૂલભદ્ર નામે અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યસ્થૂલભદ્રને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક એલાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર આર્ય મહાગિરિ અને બીજા વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્યસુહસ્તી.

વાસિષ્ઠગોત્રી સ્થવિર આર્યસુહસ્તિને બે સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: એક સુસ્થિત સ્થવિર અને બીજા સુપ્પડિબુદ્ધ સ્થવિર. એ બન્ને કોડિયકાકંદક કહેવાતા અને એ બન્ને વગ્ઘાવચ્ચ ગોત્રના હતા.

કોડિયકાકંદક તરીકે પ્રખ્યાત થયેલા અને વગ્ઘાવચ્ચગોત્રી સુસ્થિત અને સુપ્પડિબુદ્ધ સ્થવિરને કૌશિકગોત્રી આર્યઇંદ્રદિન્ન નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

કૌશિકગોત્રી આર્યઇંદ્રદિન્ન સ્થવિરને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યદિન્ન નામે અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યદિન્નને કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા, આર્યસિંહગિરિને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું હતું.

જાતિસ્મરણજ્ઞાનને પામેલા અને કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ સ્થવિરને ગૌતમ-ગોત્રી આર્યવજ્ર નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રને ઉક્કોસિયગોત્રી આર્યવજ્રસેન નામે સ્થવિર અંતેવાસી હતા.

ઉક્કોસિયગોત્રી આર્યવજ્રસેન સ્થવિરને ચાર સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: ૧ સ્થવિર આર્ય નાઇલ, ૨ સ્થવિર આર્ય પોમિલ, ૩ સ્થવિર આર્ય જયંત અને ૪ સ્થવિર આર્ય તાપસ.

સ્થવિર આર્ય નાઇલથી આર્યનાઇલા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય પોમિલથી આર્યપોમિલા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય જયંતથી આર્યજયંતી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્ય તાપસથી આર્યતાપસી શાખા નીકળી.

૨૦૭ હવે વળી આર્ય જસભદ્રથી આગળની સ્થવિરાવલિ વિસ્તૃત વાચના દ્વારા આ પ્રમાણે દેખાય છે: તે જેમકે;

તુંગિયાયનગોત્રી સ્થવિર આર્ય જસભદ્રને પુત્રસમાન, આ બે પ્રખ્યાત સ્થવિરો અંતેવાસી હતા: તે જેમકે;

૧ પ્રાચીનગોત્રી આર્ય ભદ્રબાહુ સ્થવિર અને ૨ માઠરગોત્રી આર્યસંભૂત-વિજય સ્થવિર.

અહીં આર્યપદ્મા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યરથથી અહીં આર્યજયંતી શાખા નીકળી.

૨૨૨ વાત્સ્યગોત્રી સ્થવિર આર્યરથને કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિ અંતેવાસી હતા.

કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યપુષ્યગિરિને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યફગ્ગુમિત્ત અંતેવાસી હતા.

૨૨૩ ગૌતમગોત્રી ફગ્ગુમિત્તને, વાસિષ્ઠગોત્રી ધનગિરિને, કૌત્સ્યગોત્રી શિવભૂતિને પણ તથા કૌશિકગોત્રી દોજ્જંતકંટને વંદન કરું છુ. ૧

તે બધાને મસ્તક વડે વદન કરીને કાશ્યપગોત્રી ચિત્તને વંદન કરું છું. કાશ્યપગોત્રી નકખને અને કાશ્યપગોત્રી રકખને પણ વંદન કરું છું. ૨

ગૌતમગોત્રી આર્યનાગને અને વાસિષ્ઠગોત્રી જેહિલને તથા માઢરગોત્રી વિષ્ણુને અને ગૌતમગોત્રી કાલકને પણ વંદન કરું છું. ૩

ગૌતમગોત્રી મભારને, અથવા અભારને, સપ્પલયને તથા ભદ્રકને વંદન કરું છું. કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર સંઘપાલિતને નમસ્કાર કરું છું. ૪

કાશ્યપગોત્રી આર્યહસ્તિને વંદન કરુ છું. એ આર્યહસ્તિ ક્ષમાના સાગર અને ધીર હતા તથા ગ્રીષ્મઋતુના પહેલા માસમાં શુકલપક્ષના દિવસોમાં કાલધર્મને પામેલા. ૫

જેમના નિષ્ક્રમણ–દીક્ષા લેવાને–સમયે દેવે વર–ઉત્તમ છત્ર ધારણ કરેલું તે સુવ્રતવાળા, શિષ્યોનીલબ્ધિથી સપન્ન આર્યધર્મને વંદન કરું છું. ૬

કાશ્યપગોત્રી હસ્તને અને શિવસાધક ધર્મને નમસ્કાર કરું છું. કાશ્યગોત્રી સિંહને અને કાશ્યપગોત્રી ધર્મને પણ વંદન કરુ છું. ૭

સૂત્રરૂપ અને તેના અર્થરૂપ રત્નોથી ભરેલા, ક્ષમાસપન્ન દમસપન્ન અને માર્દવગુણ-સંપન્ન કાશ્યપગોત્રી દેવર્દ્ધિક્ષમાશ્રમણને પ્રણિપાત કરું છું.

સ્થવિરાવલિ સંપૂર્ણ

સામાચારી

૨૨૪ તે કાલે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વર્ષાઋતુનો વીશ રાત સહિત એક માસ વીતી ગયા પછી એટલે અષાડ ચોમાસુ બેઠા પછી પચાસ દિવસ વીતી ગયા પછી વર્ષાવાસ રહેલા છે.

૨૨૫ પ્ર૦–હવે હે ભગવન્! કયા કારણથી એમ કહેવાય છે કે 'શ્રમણ ભગવાન

પ્ર૦–હવે તે કયાં કયાં કુલો છે?

ઉ૦–કુલો આ પ્રમાણે કહેવાય છે. તે જેમકે; અહીં પ્રથમ કુલ બંભલિજ્જ, બીજું વચ્છલિજ્જ નામે કુલ, ત્રીજું વળી વાણિજ્જ અને ચોથું પ્રશ્નવાહનકકુલ.

૨૧૭ કોટિક કાકંદક કહેવાતા અને વગ્ઘાવચ્ચગોત્રી સ્થવિર સુસ્થિત તથા સુપ્રતિબુદ્ધને આ પાંચ સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર આર્યઈંદ્રદત્ત ૨ સ્થવિર પિયગંથ, ૩ સ્થવિર વિદ્યાધરગોપાલ કાશ્યપગોત્રી, ૪ સ્થવિર ઈસિદત્ત અને ૫ સ્થવિર અરહદત્ત.

સ્થવિર પિયગંથથી અહીં મધ્યમ શાખા નીકળી. કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર વિદ્યાધર ગોપાલથી અહીં વિદ્યાધરી શાખા નીકળી.

૨૧૮ કાશ્યપગોત્રી સ્થવિર આર્યઈંદ્રદત્તને ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અજ્જદિન્ન અંતેવાસી હતા.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર અજ્જદિન્નને આ બે સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; આર્યશાંતિસેણિઅ સ્થવિર માઢરગોત્રી અને જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળા કૌશિકગોત્રી સ્થવિર આર્યસિંહગિરિ.

માઢરગોત્રી સ્થવિર આર્યશાંતિસેણિઅથી અહીં ઉચ્ચાનાગરી શાખા નીકળી.

૨૧૯ માઢરગોત્રી સ્થવિર આર્યશાંતિસેણિઅને આ ચાર સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર આર્યસેણિઅ, ૨ સ્થવિર આર્યતાપસ, ૩ સ્થવિર આર્યકુબેર અને ૪ સ્થવિર આર્યઇસિપાલિત.

સ્થવિર અજ્જસેણિઅથી અહીં અજ્જસેણિયા શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યતાપસથી અહીં આર્યતાપસી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યકુબેરથી અહીં આર્યકુબેરી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યઇસિપાલિતથી અહીં અજ્જઇસિપાલિયા શાખા નીકળી.

૨૨૦ જાતિસ્મરણજ્ઞાનવાળા કૌશિકગોત્રી આર્યસિંહગિરિ સ્થવિરને આ ચાર સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર ધનગિરિ, ૨ સ્થવિર આર્યવજ્ર, ૩ સ્થવિર આર્યસમિઅ અને સ્થવિર અરહદત્ત.

સ્થવિર આર્યસમિઅથી અહીં બંભદેવીયા શાખા નીકળી.

ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રથી અહીં આર્યવજ્રી શાખા નીકળી.

૨૨૧ ગૌતમગોત્રી સ્થવિર આર્યવજ્રને આ ત્રણ સ્થવિરો પુત્રસમાન પ્રખ્યાત અંતેવાસી હતા. તે જેમકે; ૧ સ્થવિર આર્યવજ્રસેણ, ૨ સ્થવિર આર્યપદ્મ, ૩ સ્થવિર આર્યરથ.

સ્થવિર આર્યવજ્રસેણથી અહીં આર્યનાઇલી શાખા નીકળી. સ્થવિર આર્યપદ્મથી

૨૪૩ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ઠમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ત્રણ વાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ ત્રણ વાર પેસવું ખપે.

૨૪૪ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ ગમે તે સમયે પણ નીકળવું ખપે અથવા ગમે તે સમયે પણ તે તરફ પેસવું ખપે અર્થાત્ વિકૃષ્ટભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ગોચરી માટે સર્વ સમયે છૂટ છે.

૨૪૫ વર્ષાવાસ રહેલા નિત્યભોજી ભિક્ષુને બધાં (પ્રકારનાં) પાણી લેવાં ખપે.

૨૪૬ વર્ષાવાસ રહેલા ચતુર્થભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; ઉત્સ્વેદિમ, સંસ્વેદિમ, ચાઉલોદક.

૨૪૭ વર્ષાવાસ રહેલા છટ્ઠભક્ત કરનાર ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; તિલોદક, અથવા તુષોદક અથવા જવોદક.

૨૪૮ વર્ષાવાસ રહેલા અટ્ઠમભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ત્રણ પાણી લેવાં ખપે, તે જેમકે; આયામ અથવા સૌવીર અથવા શુદ્ધવિકટ.

૨૪૯ વર્ષાવાસ રહેલા વિકૃષ્ટભક્ત કરનારા ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ પાણી લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનુ, દાણાના કણ સાથેનું નહીં.

૨૫૦ વર્ષાવાસ રહેલા ભક્તપ્રત્યાખ્યાયી ભિક્ષુને એક ઉષ્ણવિકટ (પાણી) લેવું ખપે, તે પણ દાણાના કણ વિનાનુ, દાણાના કણ સાથેનું નહીં તે પણ કપડાથી ગળેલું, નહીં ગળેલું નહીં, તે પણ પરિમિત–માપસર, અપરિમિત નહીં, તે પણ જોઈએ તેટલું પૂરું, ઊણું-ઓછું નહીં.

૨૫૧ વર્ષાવાસ રહેલા, ગણેલી દત્તિ પ્રમાણે આહાર લેનારા ભિક્ષુને ભોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લેવી ખપે અથવા ભોજનની ચાર દત્તિઓ અને પાણીની પાંચ દત્તિઓ લઈ શકાય અથવા ભોજનની પાંચ દત્તિઓ અને પાણીની ચાર દત્તિઓ લઈ શકાય. મીઠાની કણી જેટલું પણ જો આસ્વાદન લેવાય તો તે પણ દત્તિ લીધી ગણાય. આવી દત્તિ સ્વીકાર્યા પછી તે ભિક્ષુએ તે દિવસે તે જ ભોજનથી ચલાવીને રહેવું ખપે, તે ભિક્ષુને ફરીવાર પણ ગૃહપતિના કુલ તરફ ભોજન માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું ન ખપે અથવા ગૃહપતિના કુલમાં પેસવું ન ખપે.

૨૫૨ વર્ષાવાસ રહેલાં, નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને ઉપાશ્રયથી માંડી સાત ઘર સુધીમાં જ્યાં સંખડિ થતી હોય ત્યાં જવું ન ખપે. કેટલાક એમ કહે

જાય ત્યારે 'હઉ-થયુ, સર્યું-બસ' એમ તેણે કહેવું જોઈએ. પછી દૂધ વગેરેને આપનારો તેને કહે કે હે ભગવંત! 'હઉ-બસ' એમ કેમ કહો છો? પછી લેનારો ભિક્ષુ કહે કે માંદાને માટે આટલાનું પ્રયોજન છે. એમ કહેતા ભિક્ષુને દૂધ વગેરેને આપનારો ગૃહસ્થ કદાચ કહે કે હે આર્ય! તું લઈ જા. પછી તું ખાજે અથવા પીજે. એ રીતે વાતચીત થઈ હોય તો તેને વધારે લેવુ ખપે. તે લેવા જનારને માંદાની નિશ્રાથી એટલે માંદાને બાને વધારે લેવું નો ખપે.

૨૩૯ વર્ષાવાસ રહેલા સ્થવિરોએ તથા પ્રકારનાં કુલો કરેલાં હોય છે; જે કુલો પ્રીતિપાત્ર હોય છે, સ્થિરતાવાળાં હોય છે, વિશ્વાસપાત્ર હોય છે, સમ્મત હોય છે, બહુમત હોય છે અને અનુમતિવાળાં હોય છે, તે કુલોમાં જઈને જોઈતી વસ્તુ નહીં જોઈને તેમને એમ બોલવું નો ખપેઃ હે આયુષ્મંત! આ અથવા આ તારે ત્યાં છે?

પ્ર૦–હે ભગવંત! 'તેમને એમ બોલવું નો ખપે' એમ શા માટે કહો છો?

ઉ૦–એમ કહેવાથી શ્રદ્ધાવાળો ગૃહસ્થ તે વસ્તુને નવી ગ્રહણ કરે–ખરીદે અથવા એ વસ્તુને ચોરી પણ લાવે.

૨૪૦ વર્ષાવાસ રહેલા નિત્યભોજી ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાંણી સારુ ગૃહસ્થનાં કુલ તરફ એકવાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ એકવાર પેસવું ખપે; પણ સરત એ કે, જો આચાર્યની સેવાનુ કારણ ન હોય, ઉપાધ્યાયની સેવાનું કારણ ન હોય, તપસ્વીની કે માંદાની સેવાનુ કારણ ન હોય અને જેમને દાઢીમૂછ કે બગલના વાળ નથી આવ્યા એવો નાનો ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણી ન હોય અર્થાત્ આચાર્ય વગેરેની સેવાનું કારણ હોય તો એકથી પણ વધારે વાર ભિક્ષા માટે જવું ખપે અને ઊપર કહ્યો તેવો ભિક્ષુ નાનો હોય કે ભિક્ષુણી નાની હોય તો પણ એકથી વધારે વાર ભિક્ષા માટે નીકળવું ખપે.

૨૪૧ વર્ષાવાસ રહેલા ચતુર્થભક્ત કરનાર ભિક્ષુને સારુ આ આટલી વિશેષતા છે કે તે ઉપવાસ પછીની સવારે ગોચરી સારુ નીકળીને પ્રથમ જ વિકટક એટલે નિર્દોષ ભોજન જમીને અને નિર્દોષ પાનક પીને પછી પાત્રને ચોકખું કરીને ધોઈ કરીને ચલવી શકે તો તેણે તેટલા જ ભોજનપાન વડે તે દિવસે ચલાવી લેવુ ઘટે અને તે, તે રીતે ન ચલવી શકે તો તેને ગૃહપતિના કુલ તરફ આહાર માટે કે પાણી માટે બીજી વાર પણ નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ બીજી વાર પણ પેસવું ખપે.

૨૪૨ વર્ષાવાસ રહેલા છટ્ઠભક્ત કરનારા ભિક્ષુને ગોચરીના સમયે આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહસ્થના કુલ તરફ બે વાર નીકળવું ખપે અથવા તે તરફ બે વાર પેસવુ ખપે.

ત્યાં જો તેમના પહોંચ્યા પહેલાં અગાઉથી તૈયાર થયેલો ભિલિંગસૂપ મળતો હોય અને ચાવલ–ઓદન તેમના પહોચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલો મળતો હોય તો તેમને ભિલિંગસૂપ લેવો ખપે, ચાવલ–ઓદન લેવો નો ખપે.

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં મળતાં હોય તો તેમને તે બન્ને વાનાં લેવાં ખપે.

ત્યાં તેમના પહોંચ્યા પહેલાં એ બન્ને વાનાં અગાઉથી તૈયાર થયેલાં ન મળતાં હોય અને તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલાં મળતાં હોય તો એ રીતે તેમને તે બન્ને વાનાં લેવાં નો ખપે.

તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પહેલાં અગાઉથી તૈયાર થયેલું હોય તે તેમને લેવું ખપે અને તેમાં જે તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર થયેલું હોય તે તેમને લેવું નો ખપે.

૨૫૮ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે, કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, કાં તો વિકટગૃહની નીચે, કાં તો ઝાડના મૂળની ઓથે નીચે ચાલ્યુ જવું ખપે અને ત્યાં ગયા પછી પણ પહેલાં મેળવેલાં આહાર અને પાણી રાખી મૂકી વખત ગુમાવવાનું ન ખપે, ત્યાં પહોંચતાં જ વિકટકને ખાઈ પી લઈ પાત્રને ચોકખું કરીને સાફ કરીને એક જગ્યાએ સારી રીતે બાંધી કરીને સૂર્ય બાકી હોય ત્યાં જ જે તરફ ઉપાશ્રય છે તે જ તરફ જવું ખપે, પણ ત્યાં જ તે રાત ગાળવી તેમને નો ખપે.

૨૫૯ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ પડતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે, કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે, યાવત્ ચાલ્યુ જવું ખપે.

(૧) ત્યાં તે એકલા નિર્ગ્રંથને એકલી નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

(૨) ત્યાં તે એકલા નિર્ગ્રંથને બે નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

(૩) ત્યાં બે નિર્ગ્રંથોને એકલી નિર્ગ્રંથીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

(૪) ત્યાં બે નિર્ગ્રંથોને બે નિર્ગ્રંથીઓની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે.

ત્યાં કોઈ પાંચમો સાક્ષી રહેવો જોઈએ, ભલે તે ક્ષુલ્લક હોય અથવા ક્ષુલ્લિકા હોય અથવા બીજાઓ તેમને જોઇ શકતા હોય—બીજાઓની નજરમાં તેઓ આવી શકતા હોય–અથવા ઘરનાં ચારે બાજુનાં બારણાં ઉઘાડાં હોય તો એ રીતે તેઓને એકલા રહેવું ખપે.

છે કે ઉપાશ્રયથી માંડીને આગળ આવેલાં ઘરોમાં જ્યાં સંખંડિ થતી હોય ત્યાં નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારાં નિર્ગ્રંથો કે નિર્ગ્રંથીઓને જવું ન ખપે. કેટલાક વળી એમ કહે છે કે ઉપાશ્રયથી માંડીને પરંપરાએ આવતાં ઘરોમાં જ્યાં સંખંડિ થતી હોય ત્યાં નિષિદ્ધઘરનો ત્યાગ કરનારાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને જવું ન ખપે.

૨૫૩ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને કણ માત્ર પણ સ્પર્શે થાય એ રીતે વૃષ્ટિકાય પડતો હોય અર્થાત્ ઝીણી ઓછામાં ઓછી ફરફર પડતી હોય ત્યારે ગૃહપતિના કુલ તરફ ભોજન માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું નો ખપે તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે.

૨૫૪ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને પિંડપાત-ભિક્ષા-લઈને અઘરમાં–જ્યાં ઘર ન હોય ત્યાં–અગાસામાં રહેવું એટલે અગાસામાં રહીને ભોજન કરવું નો ખપે. અગાસામાં રહેતાં–ખાતાં કદાચ એકદમ વૃષ્ટિકાય પડે તો ખાધેલું થોડુંક ખાઈને અને બાકીનું થોડુંક લઈને–તેને હાથ વડે હાથને ઢાંકીને અને એ હાથને છાતીસાથે દાબી રાખે અથવા કાખમા સંતાડી રાખે. આમ કર્યા પછી ગૃહસ્થોએ પોતાને સારુ બરાબર છાયેલાં ઘરો તરફ જાય. અથવા ઝાડનાં મૂળો તરફ–ઝાડની ઓથે જાય; જે હાથમાં ભોજન છે તે હાથવડે જે રીતે પાણી કે પાણીનો છાંટો અથવા ઓછામાં ઓછી ઝીણી ફરફર–ઝાકળ–ઓસ વિરાધના ન પામે તે રીતે વર્તે–રહે.

૨૫૫ વર્ષાવાસ રહેલા કરપાત્રી ભિક્ષુને જ્યારે જે કાંઈ કણમાત્ર પણ સ્પર્શ થાય એ રીતે ઓછામાં ઓછી ઝીણી ફરફર પડતી હોય ત્યારે ભોજન માટે અથવા પાણી માટે ગૃહપતિના કુલ તરફ નીકળવું નો ખપે તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે.

૨૫૬ વર્ષાવાસ રહેલા પાત્રધારી ભિક્ષુને અખંડધારાએ વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે ભોજન માટે અથવા પાણી માટે ગૃહપતિના કુલ તરફ નીકળવું નો ખપે. તેમ તે તરફ પેસવું નો ખપે. ઓછો વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે અંદર સૂતરનું કપડું અને ઊપર ઊનનું કપડું ઓઢીને ભોજન સારુ અથવા પાણી સારુ ગૃહપતિના કુલ તરફ તે ભિક્ષુને નીકળવું ખપે તેમ તે તરફ પેસવું ખપે.

૨૫૭ વર્ષાવાસ રહેલા અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને કે નિર્ગ્રંથીને રહી રહીને–આંતરે આંતરે વરસાદ પડે ત્યારે બાગમાં (ઝાડની) નીચે જવું ખપે અથવા ઉપાશ્રયની નીચે જવું ખપે અથવા વિકટગૃહની એટલે ચોરા વગેરેની નીચે જવું ખપે અથવા ઝાડના મૂલની ઓથે જવું ખપે.

ઊપર જણાવેલી જગ્યાએ ગયા પછી ત્યાં જો તે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પહોંચ્યા પહેલાં જ અગાઉથી તૈયાર કરેલા ચાવલઓદન મલતા હોય અને તેમના પહોંચ્યા પછી પાછળથી તૈયાર કરેલો ભિલિંગસૂપ એટલે મસૂરની દાળ કે અડદની દાળ વા તેલવાળો સૂપ મળતો હોય તો તેમને ચાવલઓદન લેવો ખપે અને ભિલિંગસૂપ લેવો નો ખપે.

તે જેમકે; ૧ પ્રાણુસૂક્ષ્મ, ૨ પનકસૂક્ષ્મ, ૩ બીજસૂક્ષ્મ, ૪ હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૬ અંડસૂક્ષ્મ, ૭ લયનસૂક્ષ્મ, ૮ સ્નેહસૂક્ષ્મ.

૨૬૬ પ્ર૦–હવે તે પ્રાણુસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–પ્રાણુસૂક્ષ્મ એટલે ઝીણામાં ઝીણા નરી આંખે ન જોઇ શકાય તેવાં બેઇંદ્રિયવાળા વગેરે સૂક્ષ્મ પ્રાણો. પ્રાણુસૂક્ષ્મના પાચ પ્રકાર જણાવેલા છે. તે જેમકે; ૧ કાળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૨ નીલા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૩ રાતા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૪ પીળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૫ ધોળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો. અનુદ્ધરી કુંથુઆ—કથવા નામનુ સૂક્ષ્મ પ્રાણી છે, જે સ્થિર હોય—ચાલતું ન હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમાં જલદી આવી શકતું નથી, જે સ્થિર ન હોય—ચાલતું હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમાં જલદી આવી શકે છે માટે છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ વારંવાર વારવાર જેને જાણવાની છે, જોવાની છે અને સાવધાનતાથી કાળજીપૂર્વક પડિલેહવાની—સભાળવાની—છે. એ પ્રાણુસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઇ.

૨૬૭ પ્ર૦–હવે તે પનકસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–ઝીણામાં ઝીણી નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવી ફૂગી એ પનકસૂક્ષ્મ. પનકસૂક્ષ્મના પાંચ પ્રકાર જણાવેલા છે, તે જેમકે, ૧ કાળી પનક, ૨ નીલી પનક, ૩ રાતી પનક, ૪ પીળી પનક, ૫ ધોળી પનક. પનક એટલે લીલફૂલ–ફૂગી–સેવાળ. વસ્તુ ઉપર જે ફૂગી ઝીણામાં ઝીણી આંખે ન દેખી શકાય તેવી વળે છે તે, વસ્તુની સાથે ભળી જતા એકસરખા રંગની હોય છે એમ જણાવેલુ છે. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર જાણવાની છે, જોવાની છે અને યાવત્ પડિલેહવાની છે. એ પનકસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઇ.

૨૬૮ પ્ર૦–હવે બીજસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–બીજ એટલે બી. ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું બી એ બીજસૂક્ષ્મ, એ બીજસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે. તે જેમકે; ૧ કાળું બીજસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું બીજસૂક્ષ્મ ૩ રાતું બીજ સૂક્ષ્મ, ૪ પીળું બીજસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું બીજ સૂક્ષ્મ. નાનામાં નાની કણી સમાન રંગવાળું બીજસૂક્ષ્મ જણાવેલું છે. અર્થાત્ જે રંગની અનાજની કણી હોય છે તે જ રંગનું બીજસૂક્ષ્મ હોય છે, છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર વારંવાર જાણવાનું છે, જોવાનુ છે અને પડિલેહવાનુ છે. એ બીજસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૬૯ પ્ર૦–હવે તે હરિતસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–હરિત એટલે તાજું નવું ઉગેલું. ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું હરિત, એ હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનુ જણાવેલું છે. તે જેમકે; ૧ કાળું

૨૬૦ વર્ષાવાસ રહેલાં અને ભિક્ષા લેવાની વૃત્તિથી ગૃહસ્થના કુલમાં પેઠેલાં નિર્ગ્રંથને જ્યારે રહી રહીને આંતરે આંતરે વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે તેને કાં તો બાગની ઓથે નીચે કાં તો ઉપાશ્રયની ઓથે નીચે ચાલ્યા જવું ખપે. ત્યાં એકલા નિર્ગ્રંથને એકલી ઘરધણિયાણીની સાથે ભેગા રહેવું નો ખપે. અહીં પણ ભેગા નહીં રહેવા સંબંધે પૂર્વ પ્રમાણે ચાર ભાંગા સમજવા.

ત્યાં કોઇ પાંચમો પણ સ્થવિર કે સ્થવિરા હોવો જોઈએ અથવા તેઓ બીજાઓની નજરમાં દેખી શકાય તેમ રહેવાં જોઇએ અથવા ઘરનાં ચારે બાજુનાં બાર ઉઘાડાં હોવાં જોઈએ, એ રીતે તેઓને એકલા રહેવું ખપે.

૨૬૧ અને એ જ પ્રમાણે એકલી નિર્ગ્રંથી અને એકલા ગૃહસ્થના ભેગા નહીં રહેવા સંબંધે પણ ચાર ભાંગા સમજવા.

૨૬૨ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને બીજા કોઈએ જણાવ્યા સિવાય; બીજા કોઇને જણાવ્યા સિવાય તેને માટે અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમ લેવું નો ખપે.

પ્ર૦—હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો ?

ઉ૦—બીજા કોઈએ જણાવ્યા સિવાય, બીજા કોઈને જણાવ્યા સિવાય આણેલું અશન વગેરે ઇચ્છા હોય તો બીજો ખાય, ઇચ્છા ન હોય તો બીજો ન ખાય.

૨૬૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને તેમના શરીર ઉપરથી પાણી ટપકતું હોય વા તેમનું શરીર ભીનું હોય તો અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમને ખાવું નો ખપે.

૨૬૪ પ્ર૦—હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો ?

ઉ૦—શરીરના સાત ભાગ સ્નેહાયતન જણાવેલા છે એટલે શરીરના સાત ભાગ એવા છે કે જેમાં પાણી ટકી શકે છે, તે જેમકે; ૧ બન્ને હાથ, ૨ બન્ને હાથની રેખાઓ, ૩ આખા નખ, ૪ નખનાં ટેરવાં, ૫ બન્ને ભવાં, ૬ નીચેનો હોઠ એટલે દાઢી, ૭ ઊપરનો હોઠ એટલે મૂછ.

હવે તે નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને એમ જણાય કે મારું શરીર પાણી વગરનુ થઈ ગયુ છે, મારા શરીરમાં પાણીની ભીનાશ મુદ્દલ નથી તો એ રીતે તેમને અશન પાન ખાદિમ સ્વાદિમનો આહાર કરવો ખપે.

૨૬૫ અહીં જ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ અથવા નિર્ગ્રંથીઓએ આ આઠ સૂક્ષ્મો જાણવાં જેવાં છે, હરકોઈ છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ વારંવાર વારંવાર એ આઠ સૂક્ષ્મો જાણવાં જેવાં છે, જોવાં જેવાં છે અને સાવધાનતા રાખી એમની પડિલેહણા—કાળજી—કરવાની છે

તે જેમકે; ૧ પ્રાણુસૂક્ષ્મ, ૨ પનકસૂક્ષ્મ, ૩ બીજસૂક્ષ્મ, ૪ હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૬ અંડસૂક્ષ્મ, ૭ લયનસૂક્ષ્મ, ૮ સ્નેહસૂક્ષ્મ.

૨૬૬ પ્ર૦–હવે તે પ્રાણુસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–પ્રાણુસૂક્ષ્મ એટલે ઝીણામાં ઝીણા નરી આંખે ન જોઇ શકાય તેવાં બેઇંદ્રિયવાળા વગેરે સૂક્ષ્મ પ્રાણો. પ્રાણુસૂક્ષ્મના પાંચ પ્રકાર જણાવેલા છે. તે જેમકે; ૧ કાળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૨ નીલા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૩ રાતા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૪ પીળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો, ૫ ધોળા રંગનાં સૂક્ષ્મ પ્રાણો. અનુદ્ધરી કુંથુઆ—કથવા નામનુ સૂક્ષ્મ પ્રાણી છે, જે સ્થિર હોય—ચાલતું ન હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમાં જલદી આવી શકતું નથી, જે સ્થિર ન હોય—ચાલતું હોય તો છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથોની કે નિર્ગ્રંથીઓની નજરમાં જલદી આવી શકે છે માટે છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ વારંવાર વારંવાર જેને જાણવાની છે, જોવાની છે અને સાવધાનતાથી કાળજીપૂર્વક પડિલેહવાની—સભાળવાની—છે. એ પ્રાણુસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઇ.

૨૬૭ પ્ર૦–હવે તે પનકસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–ઝીણામાં ઝીણી નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવી ફૂગી એ પનકસૂક્ષ્મ. પનકસૂક્ષ્મના પાંચ પ્રકાર જણાવેલા છે, તે જેમકે; ૧ કાળી પનક, ૨ નીલી પનક, ૩ રાતી પનક, ૪ પીળી પનક, ૫ ધોળી પનક. પનક એટલે લીલફૂલ–ફૂગી–સેવાળ. વસ્તુ ઊપર જે ફૂગી ઝીણામાં ઝીણી આંખે ન દેખી શકાય તેવી વળે છે તે, વસ્તુની સાથે ભળી જતા એકસરખા રંગની હોય છે એમ જણાવેલુ છે. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર જાણવાની છે, જોવાની છે અને યાવત્ પડિલેહવાની છે. એ પનકસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઇ.

૨૬૮ પ્ર૦–હવે બીજસૂક્ષ્મ શુ કહેવાય ?

ઉ૦–બીજ એટલે બી. ઝીણામાં ઝીણુ નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું બી એ બીજસૂક્ષ્મ, એ બીજસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનુ જણાવેલુ છે. તે જેમકે; ૧ કાળું બીજસૂક્ષ્મ, ૨ નીલુ બીજસૂક્ષ્મ ૩ રાતું બીજ સૂક્ષ્મ, ૪ પીળું બીજસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું બીજ સૂક્ષ્મ. નાનામાં નાની કણી સમાન રંગવાળું બીજસૂક્ષ્મ જણાવેલું છે. અર્થાત્ જે રંગની અનાજની કણી હોય છે તે જ રંગનું બીજસૂક્ષ્મ હોય છે, છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર વારંવાર જાણવાનુ છે, જોવાનુ છે અને પડિલેહવાનુ છે. એ બીજસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૬૯ પ્ર૦–હવે તે હરિતસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–હરિત એટલે તાજું નવું ઉગેલુ, ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું હરિત, એ હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનુ જણાવેલું છે. તે જેમકે; ૧ કાળું

હરિતસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું હરિતસૂક્ષ્મ, ૩ રાતું હરિતસૂક્ષ્મ, ૪ પીળું હરિતસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું હરિતસૂક્ષ્મ. એ હરિતસૂક્ષ્મ જે જમીન ઊપર ઉગે છે તે જમીનનો જેવો રંગ હોય છે તેવા તદ્દન સરખા રંગવાળું હોય છે એમ જણાવેલું છે, છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર વારંવાર જાણવાનું હોય છે, જોવાનું હોય છે અને પડિલેહવાનુ હોય છે. એ હરિસૂક્ષ્મની સમજુતી થઇ ગઇ.

૨૭૦ પ્ર૦–હવે તે પુષ્પસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–પુષ્પ એટલે ફૂલ, ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું ફૂલ, એ પુષ્પસૂક્ષ્મ. એ પુષ્પસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનું જણાવેલું છે, તે જેમકે; ૧ કાળું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૨ નીલું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૩ રાતું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૪ પીળું પુષ્પસૂક્ષ્મ, ૫ ધોળું પુષ્પસૂક્ષ્મ. એ પુષ્પ-સૂક્ષ્મ જે ઝાડ ઊપર ઉગે છે તે ઝાડનો જેવો રંગ હોય છે તેવા તદ્દન સરખા રંગવાળું જણાવેલું છે. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ જેને વારંવાર જાણવાનુ છે, જોવાનું છે અને પડિલેહવાનું છે. એ પુષ્પસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૭૧ પ્ર૦–હવે તે અંડસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–અંડ એટલે ઈંડું. ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું ઈંડું, એ અંડસૂક્ષ્મ. અંડસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનું જણાવેલું છે, તે જેમકે; ૧ મધમાખ વગેરે ડંખ દેનાર પ્રાણીઓનાં ઈંડાં, ૨ કરોળિયાનાં ઇડાં, ૩ કીડિઓનાં ઈંડાં, ૪ ઘરોળીનાં ઈંડાં, ૫ કાકીડાનાં ઈંડાં. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ ઇંડાં વારંવાર વારંવાર જાણવાનાં છે, જોવાનાં છે અને પડિલેહવાનાં છે. એ અંડસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

૨૭૨ પ્ર૦–હવે તે લેણસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–લેણ એટલે દર, ઝીણામાં ઝીણું નરી આંખે ન દેખી શકાય તેવું દર, એ લેણસૂક્ષ્મ. લેણસૂક્ષ્મ પાચ પ્રકારનુ જણાવેલું છે, તે જેમકે; ૧ ગદ્ધૈયા વગેરે જીવોએ પોતાને રહેવા માટે જમીનમાં કોરી કાઢેલું દર–ઉત્તિંગલેણ, ૨ પાણી સૂકાઇ ગયા પછી જ્યાં મોટી મોટી તરાડો પડી ગઈ હોય ત્યાં જે દર થયાં હોય તે ભિંગુલેણ, ૩ ભિલ–લેણ, ૪ તાલમૂલક–તાડના મૂલ જેવા ઘાટવાળું દર–નીચેથી પહોળું અને ઊપર સાંકડું એવું દર–લેણ. પાંચમું શંબૂકાવર્ત–શંખના અંદરના આંટા જેવું ભમરાનું દર. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ દરો વારંવાર વારંવાર જાણવાનાં છે, જોવાનાં છે અને પડિલેહવાનાં છે. એ લેણસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ,

૨૭૩ પ્ર૦–હવે તે સ્નેહસૂક્ષ્મ શું કહેવાય ?

ઉ૦–સ્નેહ એટલે ભીનાશ, જે ભીનાશ જલદી નજરે ન ચડે એવી હોય તે સ્નેહસૂક્ષ્મ. સ્નેહસૂક્ષ્મ પાંચ પ્રકારનુ જણાવેલું છે, તે જેમકે; ૧ ઓસ, ૨ હિમ—જામી

ગયેલા પાણીનું ટપકું, ૩ ધૂમસ, ૪ કરા, ૫ હરતનુ—ઘાસની ટોચ ઊપર બાઝેલાં પાણીનાં ટીપાં. છદ્મસ્થ નિર્ગ્રંથે કે નિર્ગ્રંથીએ એ પાંચે સ્નેહસૂક્ષ્મો વારંવાર વારંવાર જાણવાનાં છે, જોવાનાં છે, પડિલેહવાનાં છે. એ સ્નેહસૂક્ષ્મની સમજુતી થઈ ગઈ.

એ રીતે આઠે સૂક્ષ્મોની સમજુતી થઈ ગઇ.

૨૭૪ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવાનું ઇચ્છે અથવા તે તરફ પેસવાનુ ઇચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ કરીને વિહરતો હોય તેમને પૂછ્યા વિના તેને તેમ કરવાનું નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનું ખપે, ભિક્ષુ તેમને આ રીતે પૂછે: 'હે ભગવન્! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હું ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર સારુ અથવા પાણી સારુ નીકળવા ઇચ્છું છું કે પેસવા ઇચ્છું છું,' આમ પૂછ્યા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે ભિક્ષુને ગૃહસ્થના કુલ ભણી આહાર માટે કે પાણી માટે નીકળવું અથવા પેસવું ખપે અને જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો ભિક્ષુને આહાર માટે અથવા પાણી માટે ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવું અથવા પેસવું નો ખપે.

પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦–સમ્મતિ આપવામાં કે ન આપવામાં આચાર્યો પ્રત્યવાયને એટલે વિઘ્નને —આફતને જાણતા હોય છે.

૨૭૫ એ જ પ્રમાણે વિહારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા વિચારભૂમિ તરફ જવા સારુ અથવા બીજું જે કાંઈ પ્રયોજન પડે તે સારુ અથવા એક ગામથી બીજે ગામ જવા સારુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓ માટે ઊપર પ્રમાણે જાણવું.

૨૭૬ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ કોઇપણ એક વિગયને ખાવા ઈચ્છે તો આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેદકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ ગણીને વિહરતો હોય તેમને પૂછ્યા વિના તેને તેમ કરવાનું નો ખપે. આચાર્યને અથવા ઉપાધ્યાયને અથવા સ્થવિરને અથવા પ્રવર્તકને, ગણિને, ગણધરને, ગણાવચ્છેકને અથવા જે કોઇને પ્રમુખ માનીને વિહરતો હોય તેમને પૂછીને તેને તેમ કરવાનું ખપે. ભિક્ષુ તેમને આ રીતે પૂછે: 'હે ભગવન્! તમારી સમ્મતિ પામેલો છતો હું કોઈ પણ એક વિગયને આટલા પ્રમાણમાં અને આટલીવાર ખાવા સારુ ઇચ્છું છું.' આમ પૂછ્યા પછી જો તેઓ તેને સમ્મતિ આપે તો એ રીતે તે ભિક્ષુને કોઇપણ એક વિગય ખાવી ખપે, જો તેઓ તેને સમ્મતિ ન આપે તો તે ભિક્ષુને એ રીતે કોઈ પણ એક વિગય ખાવી નો ખપે.

પ્ર૦–હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહો છો?

ઉ૦–એમ કરવામાં આચાર્યો પ્રત્યવાયને કે અપ્રત્યવાયને એટલે હાનિને કે લાભને જાણતા હોય છે.

૨૭૭ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ કોઈપણ જાતની એક ચિકિત્સા કરાવવા ઇચ્છે તો એ સંબંધે પણ બધું તે જ પૂર્વ પ્રમાણે કહેવાનું.

૨૭૮ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, કોઈ એક પ્રકારના પ્રશંસાપાત્ર, કલ્યાણકારી, ઉપદ્રવોને દૂર કરનારા, જાતને ધન્ય કરનારા, મંગલના કારણ, સુશોભન અને મોટા પ્રભાવશાલી તપકર્મને સ્વીકારીને વિહરવા ઇચ્છે તો એ સંબંધે પણ બધું (પૂછવાનુ) તે જ પૂર્વ પ્રમાણે કહેવાનું.

૨૭૯ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, સૌથી છેલ્લી મારણાંતિક સંલેખનાનો આશ્રય લઈ તે દ્વારા શરીરને ખપાવી નાખવાની વૃત્તિથી આહારપાણીનો ત્યાગ કરી પાદપોપગત થઇ મૃત્યુનો અભિલાષ નહીં રાખતો વિહરવા ઇચ્છે અને એ સંલેખનાના હેતુથી ગૃહસ્થના કુલ ભણી નીકળવા ઇચ્છે અથવા તે તરફ પેસવા ઇચ્છે અથવા અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમનો આહાર કરવા ઇચ્છે અથવા શૌચને કે પેશાબને પરઠવવા ઇચ્છે અથવા સ્વાધ્યાય કરવા ઇચ્છે અથવા ધર્મજાગરણ સાથે જાગવા ઇચ્છે, તો એ બધી પ્રવૃત્તિ પણ આચાર્ય વગેરેને પૂછયા વિના તેને કરવી નો ખપે, એ તમામ પ્રવૃત્તિઓ સંબધે પણ બધું તે જ પૂર્વપ્રમાણે કહેવું.

૨૮૦ વર્ષાવાસ રહેલો ભિક્ષુ, કપડાને અથવા પાત્રને અથવા કંબલને અથવા પગપૂંછણાને અથવા બીજી કોઈ ઉપધિને તડકામાં તપાવવા ઇચ્છે, અથવા તડકામાં વારંવાર તપાવવા ઇચ્છે તો એક જણને અથવા અનેક જણને ચોક્કસ જણાવ્યા સિવાય તેને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું અથવા પેસવું નો ખપે, તથા અશન પાન ખાદિમ કે સ્વાદિમનો આહાર કરવો નો ખપે, બહાર વિહારભૂમિ તરફ અથવા વિચારભૂમિ તરફ જવું નો ખપે, અથવા સજ્ઝાય કરવાનુ નો ખપે અથવા કાઉસગ્ગ કરવાનું અથવા ધ્યાન માટે બીજા કોઈ આસનમાં ઊભા રહેવાનું નો ખપે.

અહીં કોઇ એક અથવા અનેક સાધુ પાસે રહેતા હોય અને તેઓ હાજર હોય તો તે ભિક્ષુએ તેમને–આ રીતે કહેવું ખપેઃ 'હે આર્યો! તમે માત્ર આ તરફ ઘડીકવાર ધ્યાન રાખજો જેટલામાં હું ગૃહપતિના કુલ ભણી જઈ આવું યાવત્ કાઉસગ્ગ કરી આવું, અથવા ધ્યાન માટે બીજા કોઇ આસનમાં ઊભો રહી આવું.' જો તે સાધુ કે સાધુઓ ભિક્ષુની વાતનો સ્વીકાર કરી ધ્યાન રાખવાની હા પાડે તો એ રીતે એ ભિક્ષુને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું કે પેસવું ખપે યાવત્ કાઉસગ્ગ કરવાનુ અથવા ધ્યાન સારુ બીજા કોઇ આસનમાં ઊભા રહેવાનું ખપે, અને જો તે સાધુ કે સાધુઓ ભિક્ષુની વાતનો સ્વીકાર નો કરે એટલે ધ્યાન રાખવાની ના પાડે તો એ રીતે એ ભિક્ષુને ગૃહપતિના કુલ ભણી આહાર માટે અથવા પાણી માટે નીકળવું કે પેસવું

નો ખપે યાવત્ કાઉસગ્ગ કરવાનુ અથવા ધ્યાન સારુ બીજા કોઇ આસને ઊભા રહેવાનું નો ખપે.

૨૮૧ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નહીં કરનારા થઇને રહેવું નો ખપે. એમ થઇને રહેવું એ આદાન છે એટલે દોષોના ગ્રહણનું કારણ છે.

જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ નથી કરતાં, શય્યા કે આસન ઊંચાં–જમીનથી ઊંચાં નથી રાખતાં તથા સ્થિર નથી રાખતાં, કારણ વિના (શય્યા કે આસનને) બાંધ્યા કરે છે, માપ વગરનાં આસનો રાખે છે, આસન વગેરેને તડકો દેખાડતા નથી, પાંચસમિતિમાં સાવધાન રહેતા નથી, વારંવાર વારંવાર પડિલેહણા કરતા નથી અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા નથી તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી કઠણ પડે છે.

આ આદાન નથી: જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી શય્યા અને આસનનો અભિગ્રહ કરતા હોય, તેમને ઊંચાં અને સ્થિર રાખતા હોય, તેમને વારંવાર પ્રયોજન વિના બાંધ્યા ન કરતા હોય, આસનો માપસર રાખતા હોય, શય્યા કે આસનોને તડકો દેખાડતા હોય, પાંચે સમિતિઓમાં સાવધાન હોય, વારંવાર વારવાર પડિલેહણા કરતા હોય અને પ્રમાર્જના કરવા બાબત કાળજી રાખતા હોય તેમને તે તે રીતે સંયમની આરાધના કરવી સુગમ પડે છે.

૨૮૨ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને શૌચને સારુ અને લઘુશંકાને સારુ ત્રણ જગ્યાઓ પડિલેહવી ખપે, જે રીતે વર્ષાઋતુમાં કરવાનું હોય છે તે રીતે હેમંત અને ગ્રીષ્મઋતુમાં કરવાનુ નથી હોતું.

પ્ર૦–તો હે ભગવન્! તે એમ કેમ કહેલુ છે?

ઉ૦–વર્ષાઋતુમાં પ્રાણો, તૃણો, બીજો, પનકો, અને હરિતો એ બધાં ઘણે ભાગે વારંવાર થયાં કરે છે. (માટે ઊપર પ્રમાણે કહેલુ છે.)

૨૮૩ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ ત્રણ પાત્રોને ગ્રહણ કરવાં ખપે, તે જેમકે; શૌચને સારુ એક પાત્ર, લઘુશંકાને સારુ બીજું પાત્ર અને કફ બડખા કે લીંટને સારુ ત્રીજું પાત્ર.

૨૮૪ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ માથા ઊપર માપમાં માત્ર ગાયના રુંવાડા જેટલા પણ વાળ હોય એ રીતે પર્યુષણા પછી તે રાતને ઊલંઘવી નો ખપે અર્થાત્ વર્ષાઋતુના વીશ રાત સહિત એક માસની છેલ્લી રાતને ગાયના રુંવાડા જેટલા પણ માથા ઉપર વાળ હોય તે રીતે ઊલંઘવી નો ખપે.

પક્ષે પક્ષે આરોપણા કરવી જોઈએ, અસ્ત્રાથી મુંડ થનારે માસે માસે મુંડ થવું જોઈએ, કાતરથી મુંડ થનારે અડધે માસે મુંડ થવુ જોઇએ, લોચથી મુંડ થનારે છ માસે મુંડ થવું જોઈએ અને સ્થવિરોને વાર્ષિક લોચ કરવો ઘટે.

૨૮૫ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને પર્યુષણા પછી અધિકરણવાળી વાણી એટલે હિંસા અસત્ય વગેરે દોષથી દૂષિત વાણી વદવી નો ખપે. જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પર્યુષણા પછી એવી અધિકરણવાળી વાણી બોલે તેને એમ કહેવું જોઇએ કે 'હે આર્ય ! આ જાતની વાણી બોલવાનો આચાર નથી'—'તું જે બોલે છે તે અકલ્પ છે—આપણો તેવો આચાર નથી.' જે નિર્ગ્રંથ કે નિર્ગ્રંથી પર્યુષણા પછી અધિકરણવાળી વાણી બોલે તેને જૂથમાંથી બહાર કાઢી મૂકવો જોઇએ.

૨૮૬ ખરેખર અહીં વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને આજે જ—પર્યુષણાને દિવસે જ—કર્કશ અને કડવો કલેશ ઉત્પન્ન થાય તો શૈક્ષ—નાના—સાધુએ રાત્નિક—વડિલ—સાધુને ખમાવવો ઘટે અને રાત્નિકે પણ શૈક્ષને ખમાવવો ઘટે.

ખમવું, ખમાવવું, ઉપશમવું અને ઉપશમાવવું. (કલહ વખતે સાધુએ) સન્મતિ રાખીને સમીચીન રીતે પરસ્પર પૂછા કરવાની વિશેષતા રાખવી જોઇએ.

જે ઉપશમ રાખે છે તેને આરાધના છે, જે ઉપશમ રાખતો નથી તેને આરાધના નથી માટે પોતે જાતે જ ઉપશમ રાખવો જોઈએ.

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! તે એમ કેમ કહેલું છે ?

ઉ૦—શ્રમણપણાનો સાર ઉપશમ જ છે માટે તે એમ કહેલું છે.

૨૮૭ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ ત્રણ ઉપાશ્રયને ગ્રહણ કરવાનુ ખપે. તે જેમકે; ત્રણમાંના બે ઉપાશ્રયોનું વારંવાર પડિલેહણ કરવું ઘટે અને જે વપરાશમાં છે તેની પ્રમાર્જના કરવી જોઇએ.

૨૮૮ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોએ કે નિર્ગ્રંથીઓએ કોઇએક ચોક્કસ દિશાનો કે ચોક્કસ વિદિશાનો—ખૂણાનો—જ ઉદ્દેશ કરીને ભાતપાણીની ગવેષણા કરવા જવાનું ખપે.

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! તે એમ કેમ કહેલ છે ?

ઉ૦—શ્રમણ ભગવંતો વર્ષાઋતુમાં ઘણે ભાગે વિશેષે કરીને તપમાં સારી રીતે જોડાયેલા હોય છે. તપસ્વી દૂબળો હોય છે, થાકેલો હોય છે, કદાચ તે રસ્તામાં મૂર્છા પામે અથવા પડી જાય તો જે ચોક્કસ દિશા તરફ કે ચોક્કસ વિદિશા તરફ તેઓ ગયા હોય તે તરફ શ્રમણ ભગવતો તપસ્વીની તપાસ કરી શકે છે.

૨૮૯ વર્ષાવાસ રહેલાં નિર્ગ્રંથોને કે નિર્ગ્રંથીઓને ગ્લાન-માંદા-ના કારણને લીધે યાવત્ ચાર કે પાંચ યોજન સુધી જઇને પાછા વળવાનું ખપે. અથવા એટલી મર્યાદાની અંદર રહેવાનું પણ ખપે; પરંતુ જે કાર્ય સારુ જે દિવસે જ્યાં ગયા હોય ત્યાંનું કાર્ય પૂરું થયા પછી ત્યાંથી તુરત નીકળી જવું જોઇએ--ત્યાં રાત વીતાવવી ન ખપે અર્થાત્ રાત તો પોતાના સ્થાનમાં જ વીતાવવી ખપે.

૨૯૦ એ પ્રમાણેના આ સ્થવિરકલ્પને સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે, કલ્પના—આચારના—ધોરણ પ્રમાણે ધર્મમાર્ગને અનુસારે, જે રીતે સાચુ હોય એ રીતે શરીરદ્વારા સ્પર્શીને—ક્રિયામાં મૂકીને, બરાબર પાળીને, શુદ્ધ કરીને અથવા સુશોભન રીતે દીપાવીને, તીરસુધી લઈ જઇને—જીવનના છેડા સુધી પાળીને, બીજાને સમજાવીને, બરાબર આરાધીને અને ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે અનુપાલન કરીને કેટલાક શ્રમણ નિર્ગ્રંથો તે જ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, બુદ્ધ થાય છે, મુક્ત થાય છે, પરિનિર્વાણ પામે છે અને સર્વદુઃખોના અંતને કરે છે. બીજા કેટલાક બીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે. બીજા કેટલાક ત્રીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખોના અંતને કરે છે. વળી, તે રીતે સ્થવિરકલ્પને આચરનારા સાત કે આઠ ભવથી આગળ ભમતા નથી અર્થાત્ એટલા ભવની અંદર સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વદુઃખોના અંતને કરે છે.

૨૯૧ તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નગરમાં ગુણશિલક ચૈત્યમાં ઘણા શ્રમણોની, ઘણી શ્રમણીઓની, ઘણા શ્રાવકોની, ઘણી શ્રાવિકાઓની; ઘણા દેવોની અને ઘણી દેવીઓની વચ્ચોવચ્ચ જ બેઠેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એ પ્રમાણે કહે છે, એ પ્રમાણે ભાખે છે, એ પ્રમાણે જણાવે છે, એ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે અને પજ્જોસવણાકપ્પ—પર્યુપશમનાનો આચાર—ક્ષમાપ્રધાન આચાર—નામના અધ્યયનને અર્થ સાથે, હેતુ સાથે, કારણ સાથે, સૂત્ર સાથે, અર્થ સાથે, સૂત્ર તથા અર્થ બન્ને સાથે અને સ્પષ્ટીકરણ—વિવેચન—સાથે વારંવાર દેખાડે છે—સમજાવે છે. એમ હું કહું છું.

પજ્જોસવણાકપ્પ (નો અનુવાદ) સમાપ્ત થયો. આઠમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

અનુવાદમાં વપરાયેલા પારિભાષિક શબ્દોનો

કોશ

અટ્ઠમભક્ત–એક સાથે આઠ ટંક સુધી કોઈ પણ જાતના આહારનો એટલે ભોજનનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા માત્ર ભોજનનો ત્યાગ.

અનગારીપણાની–મુનિપણાની. અનગારી એટલે મુનિ.

અનુત્તરૌપપાતિક-અનુત્તર વિમાનમાં જનમ પામનારો દેવ.

અભિગ્રહ–નિયમ–નિશ્ચય.

અવગ્રહ–એક સ્થાને ચોમાસું રહ્યા પછી આજુબાજુ જવા આવવાની મર્યાદિત જગ્યાનો નિશ્ચય કરવો.

અવધિજ્ઞાન–અવધિજ્ઞાની–પરોક્ષ–ઇંદ્રિયો સામે ન હોય–એવા માત્ર રૂપી પદાર્થોનું જ્ઞાન, આવું જ્ઞાન જેને હોય તે અવધિજ્ઞાની.

અવસર્પિણી–જમીન, વૃક્ષ વગેરેનો અને મનુષ્યના પુરુષાર્થ વગેરે ગુણોનો રસકસ ઓછો થતો જાય એવો સમય–કળિયુગ

અવસ્વાપિની–જે વિદ્યા વડે માણસ વગેરેને ગાઢ ઉંઘમા રાખી શકાય.

અશન–ભોજન.

અષ્ટાંગમહાનિમિત્તનાં–૧ અંગના ફરકવાથી થતા લાભાલાભનું જ્ઞાન, ૨ સ્વપ્નથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન, ૩ કાગડો, ઘુવડ અને ભૈરવ વગેરેના સ્વરથી થતા લાભાલાભનું જ્ઞાન, ૪ થનારા ધરતીકંપ વગેરેનું જ્ઞાન, ૫ શરીરની ઉપરના તલ, મસા વગેરેના લાભાલાભનુ જ્ઞાન, ૬ હાથપગની રેખાઓથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન–સામુદ્રિક, ૭ ઉલ્કાપાત વગેરેના અકસ્માતોથી થતા લાભાલાભનું જ્ઞાન અને ૮ ગ્રહોના ઉદય, અસ્ત વગેરેથી થતા લાભાલાભનુ જ્ઞાન. આ આઠ પ્રકારની નિમિત્ત વિદ્યાઓનુ જ્ઞાન જેમાં હોય છે તે શાસ્ત્રો.

આઠ કર્મશત્રુઓ ઘાતી કર્મ }–૧ જ્ઞાનાવરણ–જેના વડે જ્ઞાન–વિશેષ બોધ–અવરાય. ૨ દર્શનાવરણ–જેના વડે દર્શન–સામાન્ય બોધ–અવરાય. ૩ મોહનીય–જેથી આત્મસ્વરૂપનુ ભાન થતું અટકે–આત્મા મોહ પામે. ૪ અંતરાય–જેથી પ્રાપ્ત થયેલુ પૌરુષ–પુરુષાર્થ ફોરવવામાં કે લાભ, દાન, ભોગ વગેરેમાં વિઘ્ન આવે. ૫ વેદનીય–જેથી સુખ કે દુઃખ અનુભવાય. ૬ આયુષ્ય–જેના વડે મનુષ્ય વગેરે ભવનું ધારણ થાય. ૭ નામ કર્મ–જેના વડે વિશેષ

પ્રકારની ગતિ, જાતિ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય. ૮ ગોત્ર–જેથી ઉચ્ચપણું કે નીચપણું પમાય. આ આઠ કર્મશત્રુઓ છે. આમાંનાં પ્રથમનાં ચાર આત્માના મૂળ સ્વરૂપનો જ ઘાત કરનારાં છે. માટે તેને 'ઘાતીકર્મ'ના નામે પણ ઓળખાવેલાં છે. બાકીનાં ચાર 'અઘાતીકર્મ' કહેવાય છે.

આદાન ભાંડ માત્ર નિક્ષેપણા સમિતિ–પોતાનાં ઉપકરણોને લેતાં અને મૂકતાં કે વાપરતાં એ જાતની સાવધાની રાખવી જેથી આજુબાજુના કોઈ પણ ચેતનને દુઃખ કે આઘાત ન થાય, પોતાનો સંયમ બરાબર સચવાય અને ઉપકરણો પણ બરાબર સચવાય.

આભોગિક–જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી ચાલ્યુ જાય નહીં તે. આને માટે 'અઘોડવધિક' શબ્દ પણ વપરાય છે.

આયામ–ઓસામણ–ભાત વગેરેનું ઓસામણ.

આયુષ્યકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મ શત્રુઓ').

આરા–જેમ ગાડીનાં ચક્ર–પૈડાંને આરા લગાડેલા હોય છે તેમ કાળચક્રને પણ આરા હોય છે, આવા આરા છ હોય છેઃ ૧ સુષમસુષમા, ૨ સુષમા, ૩ સુષમદુષમા, ૪ દુષમસુષમા, ૫ દુષમા અને ૬ દુષમદુષમા. જે સમયે જમીન, વૃક્ષ વગેરેનો અને માનવોના ન્યાય, પુરુષાર્થ, ધૈર્ય, ક્ષમા વગેરે ગુણોનો રસકસ વધારેમાં વધારે હોય તે સુષમસુષમા-સુખમસુખા-કાળ. જે સમયે સુષમસુષમા કાળ કરતાં થોડી ઊણપ આવેલી હોય તે સુખમાકાળ. જે સમયે સુખમાકાળ કરતાં વધારે ઊણપ આવેલી હોય અને સુખનુ પ્રધાનપણું હોવા સાથે દુઃખ પણ દેખાતું હોય તે સુષમદુષમાકાળ. જે સમયે દુઃખનું પ્રધાનપણું હોવા સાથે સુખ પણ દેખાતું હોય અને જમીન, વૃક્ષોના ગુણોનો તથા માનવોના પૂર્વોક્ત માનવોચિત ગુણોનો હ્રાસ વધુ પ્રમાણમાં જણાતો હોય તે દુષમસુષમાકાળ. જે સમયે જમીન તથા વૃક્ષોના ગુણોનો તથા પૂર્વોક્ત માનવોના ગુણોનો હ્રાસ સવિશેષ પ્રમાણમાં જણાય અને દુઃખનું જ પ્રધાનપણું દેખાય તે દુષમાકાળ. અને જે સમયે કેવળ દુઃખ જ દુઃખ જણાય અને બીજા કોઈ રસકસ કે ગુણોનો વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં હ્રાસ થયેલો હોય તે દુષમદુષમા કાળ. આગળના ત્રણ આરાનું નામ 'ઉત્સર્પિણી' કહેવાય છે અને પાછળના ત્રણ આરાનું નામ 'અવસર્પિણી' કહેવાય છે.

આર્તધ્યાન–મનને, ઇંદ્રિયોને, દેહને કે પરિસ્થિતિને અપ્રિય કે પ્રતિકૂળ સંયોગો આવતાં મનમાં જે ક્લેશ થાય, વિકલ્પો કે કુવિકલ્પો આવે અને તેમને દૂર કરવા માટે મનમાં જે ચિંતા થાય તે આર્તધ્યાન. આર્ત

એટલે પીઠામાંથી પેદા થયેલું, ધ્યાન એટલે વિચાર.

આસ્વાદન–માત્ર ચાખી જોવું–એક કણીને પણ ચાખી જોવી.

ઈર્યાસમિતિ–ઇર્યા એટલે ચાલવું. સમિતિ એટલે સાવધાની. અર્થાત્ ચાલવામાં કે એવી બીજી કોઇ ગતિવાળી પ્રવૃત્તિ કરતાં એવી જાતની સાવધાની રાખવી જોઈએ કે જેથી કોઈ પણ આજુબાજુના ચેતન પ્રાણીને પીડા ન પહોંચે, સંયમની મર્યાદાનો ભંગ ન થાય અને પોતાની પ્રવૃત્તિ પણ બરાબર સધાય.

ઉપપાત–નરકનાં પ્રાણીઓનો નારકીમાં જનમ અને દેવગતિના પ્રાણીઓનો દેવગતિમાં જનમ.

ઉબ્ભણુવિકટ–ઉફાળો આવી જાય એ રીતે ગરમ કરેલું પાણી–જેમાં દાણા વગેરેની એક પણ કણી ન હોય.

ઉત્સર્પિણી–(જુઓ 'આરા').

ઉત્સ્વેદિમ–પીસેલા અનાજવાળું પાણી અથવા કોઈપણ પીસેલા અનાજવાળા હાથ વગેરે જે પાણીમાં બોળેલા હોય કે ધોયેલા હોય તે પાણી.

ઋજુમતિ–જે જ્ઞાનવડે મનવાળાં પ્રાણીઓના મનના ભાવો જાણી શકાય તેવું ઋજુમતિ મનઃપર્યાયજ્ઞાન. આ જ્ઞાન થયા પછી ચાલ્યુ પણ જાય છે અને આમાં જોઈએ તેવી વિશુદ્ધિ નથી હોતી.

એષણાસમિતિ–એષણા–તપાસ કરવી. સમિતિ એટલે સાવધાની અર્થાત્ ખાવાપીવાની કે પહેરવા ઓઢવાની વા પોતાની પ્રવૃત્તિમાં ઉપયોગમાં આવે તેવી તમામ વસ્તુઓ વિશે તપાસ કરવી એટલે એવી વસ્તુઓ બનતાં કેવા કેવા પ્રકારની હિંસા, અનીતિ, જૂઠ વગેરે દૂષિત પ્રવૃત્તિઓ થાય છે વા એવી વસ્તુઓ મેળવવામાં કયા કયા ચેતન પ્રાણીઓને ભારે આઘાત થાય છે, આવી તપાસ કર્યા પછી જે વસ્તુઓની બનાવટ પાછળ ઓછામા ઓછાં કે મુદ્દલ હિંસા વગેરે થતા ન જણાય વા જે વસ્તુઓ મેળવતા ઓછામાં ઓછાં હિંસા વગેરે થતાં જણાય તે વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો.

કાઉસગ્ગ–ઊભા ઊભા ધ્યાન કરવાનું એક પ્રકારનુ આસન.

કાયગુપ્તિ -શરીરને સ્થિર રાખવું–તેના અવયવોને હલાવ્યા ન કરવા તથા પાસે રહેલા કોઈપણ ચેતન પ્રાણીને લેશ પણ પીડા ન પહોંચે એ રીતે શરીરને રાખવું કે તેના બીજા હાથ પગ વગેરે અવયવોને રાખવા અને સંયમને જરાપણ બાધા ન થાય એવું શરીરનુ આસન ગોઠવવું.

કુલકર–કુલોને કરનારા–જે વખતે માનવ પ્રજામાં કુલોની–જત્થામાં રહેવાની પ્રથા ન હતી તે વખતે શરૂશરૂમા જેઓએ કુલોમા રહેવાની પ્રથા પાડી તેઓ કુલકર.

ક્રતુ–આ શબ્દનો વૈદિક પરિભાષામાં 'યજ્ઞ' અર્થ છે પણ જૈન પરિભાષામાં

શ્રાવકને કરવાની અમુક પ્રકારની 'તપશ્ચર્યા' અર્થ છે.

કેવલવરજ્ઞાન–જે જ્ઞાન સમસ્ત બ્રહ્માંડના જડ અને ચેતન તમામ ભાવોને જાણે, એ તમામ ભાવોના પરિણામોને પણ જાણે, ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ બધું જે વડે જણાય તેવું જ્ઞાન 'કેવલવરજ્ઞાન' જૈન પરિભાષામાં છે.

ક્ષુલ્લક–નાની ઉમરનો સાધુ.

ક્ષુલ્લિકા–નાની ઉમરની સાધ્વી.

ખાદિમ–ફળ વગેરે ખાદ્ય

ગણધર–તીર્થંકરના મુખ્ય શિષ્ય વગેરે

ગણનાયકો–ગણતંત્ર એટલે પ્રજાસત્તાક રાજ્યના નેતાઓ–પ્રધાન પુરુષો

ગણાવચ્છેદક–ગચ્છના વિકાસ માટે સાધુઓની મંડળીને બહાર લઈ જનારો અને તેને સંયમની દૃષ્ટિએ બરાબર સંભાળનારો મુનિ.

ગણી–જેમની પાસે આચાર્યો શાસ્રોનો અભ્યાસ કરે અથવા ગણ–મુનિગણ–ના વ્યવસ્થાપક આચાર્ય

ગોત્રકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મશત્રુઓ')

ગોદોહાસન–ગાયને દોહતી વખતે ગોવાળ જેવું આસન કરીને બેસે તે આસન.

ગંધહસ્તી–જેની ગંધથી બીજા સાધારણ હાથીઓ ભય પામે તેવો ઉત્તમ પ્રકારનો હાથી

ચઉદસમ ભક્ત–એક સાથે ચૌદ ટંક સુધી કોઇપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ.

ચતુર્થભક્ત–એક સાથે ચાર ટંક સુધી કોઈપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ

ચવીને–ચ્યવન–દેવ અને નારકના મરણને જૈન પરિભાષામાં 'ચ્યવન' કહેવાય છે અર્થાત્ 'ચવવું' એટલે દેવ કે નારકનું મરણ.

ચાઉલોદક–ચાવલનું પાણી અર્થાત્ જેમાં ચોખા ધોયા હોય તે ધોણ.

ચૌદપૂર્વી–જૈન પરંપરાનાં મૂળ–અંગ–શાસ્રો બાર છે. તેમાં બારમાં શાસ્રનો 'દૃષ્ટિવાદ' નામનો એક ભેદ છે. તેમાં આ ચૌદ પૂર્વો આવે છે પૂર્વો એટલે પૂર્વનાં–પહેલાનાં–ગ્રંથો. જેને એ ચૌદપૂર્વનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોય તે ચૌદપૂર્વી.

છએ અંગોના–વેદનાં છ અંગો છે. ૧ શિક્ષા–ઉચ્ચારણનું શાસ્ર ૨ કલ્પ–કર્મકાંડનું કે આચારવ્યવહારનું શાસ્ર ૩ વ્યાકરણ ૪ જ્યોતિષશાસ્ર ૫ છંદશાસ્ર ૬ નિરુક્ત એટલે વ્યુત્પત્તિનું શાસ્ર.

ચિકિત્સા–રોગનો ઉપચાર કરવો–ઓસડ વેસડ કરવાં.

છટ્ઠભક્ત–એક સાથે છ ટંક સુધી કોઈપણ જાતના આહારનો અને પાણીનો ત્યાગ અથવા એકલા આહારનો ત્યાગ.

જ્ઞાન–જ્ઞાન એટલે કોઈપણ વસ્તુ અંગેનો વિશેષ પ્રકારનો બોધ.

જવોદક–જવનું પાણી અર્થાત્ જેમાં જવ ધોયા હોય તે ધોણ.

જાતિસ્મરણ જ્ઞાન–પોતાના આગલા જનમનું સ્મરણ થવું અર્થાત્ તે જનમ કે જનમોનું જ્ઞાન.

જ્યોતિષ્કિ–સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા વગેરે. જૈન પરિભાષામાં એ બધા 'દેવો' કહેવાય છે.

તિલોદક–તલનું પાણી–જેમાં ચોકખા તલ ધોયા હોય તે ધોણ.

તીર્થંકર–તીર્થનો કરનાર–ધર્મચક્રને પ્રવર્તાવનાર–જુની પરંપરાઓમાં પેસી ગયેલા દોષોને નિવારવા માટે ધર્મચક્રને ચલાવનાર.

તુષોદક–ફોફાંનું પાણી–જેમાં ફોફાંવાળી શાળ કે ઠુંસાવાળો બાજરો વગેરે ધોયાં હોય તે ધોણ.

દર્શન–કોઈપણ વસ્તુને અંગેનું તદ્દન સામાન્ય જ્ઞાન એટલે શબ્દમાં ન કહી શકાય તેવો બોધ.

દંડનાયક–પ્રજામાં વ્યવસ્થા જાળવવા માટે દંડના નિયમોને પ્રવર્તાવનારા વા દંડને ફરમાવનારા.

દત્તિ–કણ જેટલા પણ આહારને કે ટીપા જેટલા પણ પાણીને એક વાર દેવુ તે

દ્વાદશાંગી–જૈન પરંપરાનાં મૂળ બાર અંગ શાસ્ત્રો–આચારાંગ વગેરે બાર ગ્રંથો.

નગરગુપ્તિકો–નગરને સાચવનારા કોટવાળો વગેરે.

નામકર્મ
નામગોત્ર } (જુઓ 'આઠ કર્મ શત્રુઓ')

પડિલેહણા–વાપરવાનાં ઉપકરણો–કપડાં પાત્ર વગેરેને વારંવાર જોવાં–તપાસવાં.

પર્યાપ્તિ–શરીર, ઇંદ્રિયો વગેરેની પૂરેપૂરી રચના.

પલ્યોપમ–વિશેષ પ્રકારનું સમયનું માપ –જ્યારે જણાવવાની સંખ્યા આંકડાથી જણાવી શકાય તેમ ન હોય ત્યારે તેને ઉપમા દ્વારા જણાવવી પડે છે. પલ્ય–પાલો. ઉપમ–ઉપમા.

પાલામાં જેટલુ માય તે બધું ખાલી કરતાં જેટલો વખત લાગે તેટલો વખત. અહીં 'પાલો' તે સંકેતિત શબ્દ છે. ચાર ગાઉ ઊંડો, ચાર ગાઉ પહોળો અને ચાર ગાઉ લાંબો ખાડો હોય તેને અહીં 'પાલો' સમજવાનો છે. તેમાં નવા જનમેલા બાળકના બારીકમાં બારીક વાળ ભરવા અને તે એવી રીતે ભરવા કે તેમાં જરાય ખાડો કે ખાલી પોલાણ ન રહે અને એ ખાડા ઉપર મોટી સેના જેમ સડક ઉપર ચાલે છે તેમ ચાલી શકે. પછી એ ખાડામાંથી એકએક વાળ રોજ કાઢવો. એ રીતે કરતાં જેટલા વખતમાં તે ખાડો ખાલી થાય તેટલો વખત એ 'પલ્યોપમ.'

પાદપોપગત–અનશન લઈને મરણ આવતાં સુધી ગભરાયા વિના પાદપ–ઝાડ–ની પેઠે સ્થિર રહેવું.

પાન–પીવાનું–સાદું પીણું કે મધુર પીણું.

પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ–પારિષ્ઠાપનિકા એટલે પરઠવવું–નાખી દેવું–ફેંકી દેવું. સમિતિ–સાવધાની. અર્થાત્ નકામી ચીજોને નાખી દેવામાં સાવધાની. નકામી વસ્તુઓ કે મેલાં પાણી કે પોતાનાં મળો–લીંટ, વાળ, નખ, પેશાબ, થૂંક, બડખો, વમન-ઉલટી અને ગુ–ઝાડે જતાં જે મળ નીકળે તે મળ વગેરે. મનુષ્યે કે સાધુસાધ્વીએ એ બધા મળોને એવી જગ્યાએ એવી રીતે સાવધાનીથી નાખી દેવા કે જ્યાં કોઈપણ પ્રાણીને પીડા ન થાય, રસ્તે ચાલનારાં મનુષ્ય વગેરેને ગંદકી ન નડે, રસ્તા ઉપર રમતાં બાળકો વગેરેને દુર્ગંધ ન આવે. તે મળોને કોઈ જોઈ ન શકે એમ નાખવા. જ્યાં માણસો વગેરેની અવરજવર હોય ત્યાં ન નાખવા પણ અવરજવર વગરની એકાંત નિર્જીવ જગ્યામાં નાખવાં અને તેની ઉપર ધૂળ માટી કે રાખ વગેરે એવી રીતે નાખવાં જેથી એ મળોને લીધે કોઈને પણ તકલીફ ન થાય.

પુરુષાદાનીય–જેમનાં વાક્યોને મનુષ્યો સાંભળતાં જ સ્વીકારી લે. પુરુષ –માણસો. આદાનીય–સ્વીકારવા યોગ્ય.

પૌરુષી–જે વખતે આપણો પડછાયો પુરુષપ્રમાણ હોય તે વખત. પ્રાચીન સમયમાં આવી છાયા દ્વારા વખતનું માપ નક્કી થતું.

પ્રતિમા–શ્રાવકોએ અને સાધુઓએ પોતાનાં વ્રતો પૂરેપૂરાં પાળી લાયકાત પ્રાપ્ત કરીને આચરવાની વિશેષ પ્રકારની તપશ્ચર્યા

પ્રવર્ત્તક-સંયમની શુદ્ધિ માટે અને અભ્યાસ વગેરે માટે પ્રેરણા કરનાર.

પ્રાયશ્ચિત્ત–દોષોનું શોધન–સ્નાન કર્યા પછી શરીરને કે બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિને વિઘ્ન ન નડે તે માટે શરીર ઉપર કે માથે વિભૂતિ વગેરે નાખવું, ટીલાં ટપકાં કરવાં કે કાળા દોરા, ધરો વગેરેને રાખવાની રીત.

ફલવિપાક–ચિત્તમાં જે સારા કે નરસા પ્રબળ સંસ્કારો પડ્યા હોય તે પૂરેપૂરા પાકતાં તેનાં જે સારાં કે નરસાં પરિણામો આવે તે–આવાં પરિણામ માનસિક શારીરિક વગેરે વિવિધ પ્રકારનાં હોય છે.

બલિકર્મ–ગૃહદેવતુ પૂજન.

ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન–ભોજન અને પાણીનો અથવા એકલા ભોજનનો ત્યાગ.

ભવનપતિ–વિશેષ પ્રકારના દેવ–જેઓ મનુષ્ય લોકની નીચેના ભવનોમાં રહે છે.

ભાષાસમિતિ–ભાષા–બોલવું, સમિતિ–સાવધાની. બોલવામાં સાવધાની એટલે એવાં વચન બોલવાં કે જેથી કોઈને પણ જરાપણ પીડા કે અપ્રીતિ ન થાય અને બોલવામાં આવતાં વચન સત્ય, પરિમિત, પ્રયોજન પૂરતાં અને હિતકર હોવાં જોઈએ.

મડંબ–જેની આસપાસ ચારે બાજુ બબે ગાઉ પછી જ ગામ આવે એવાં સ્થળ.

મનોગુપ્તિ–મનનો પૂર્ણ સંયમ–મન ઉપર સંપૂર્ણ અંકુશ–મનોનિગ્રહ.

મારણાંતિક સંલેખના–મરણ આવતાં સુધી અનશન સ્વીકારીને શરીર, ઇંદ્રિયો અને કષાયોને પાતળા કરવા.

મુણ્ડ–માથેથી વાળ કાઢી નાખેલા હોય તેવો.

મુષ્ટિલોચ–મુઠીએ મુઠીએ માથાના વાળને ખેંચી કાઢવા–લોચ કરવો.

વિગય–રસવિકૃતિઓ–વિકાર પેદા કરનારી–રસ ભરેલી વિકૃતિજનક ખાવાપીવાની વસ્તુઓ–દૂધ, દહીં, માખણ, ઘી, તેલ, ગોળ, મધ, મદ્ય અને માંસ. આ નવ વસ્તુઓ રસવિકૃતિ છે. આનુ જ બીજું નામ 'વિગય' છે.

લક્ષણવાળો–બત્રીશ લક્ષણવાળો.

લોકાંતિક–વિશેષ પ્રકારના દેવો–જેઓ બ્રહ્મલોકમાં વસે છે.

વચનગુપ્તિ–બોલવાની પ્રવૃત્તિ ઉપર અંકુશ–ભાષાનિગ્રહ–મૌન જેવી પ્રવૃત્તિ.

વાદીઓની–વાદવિવાદ કરવામાં નિપુણોની.

વાનવ્યંતર–એક પ્રકારના દેવો. જેઓ ભૂતપિશાચને નામે ઓળખાય છે.

વિકટ–નિર્દોષ આહારપાણી.

વિકટગૃહ–ગામનો ચોરો–જ્યાં ભેગા થઈને ગામલોકો બેસે તે સ્થળ.

વિકૃષ્ટ ભક્ત–અટ્ઠમના તપ કરતાં વધારે તપ કરનારો.

વિગય–રસવિકૃતિઓ.

વિપુલમતિજ્ઞાનવાળા–મનના ભાવોને જાણી શકનારું જ્ઞાન. આ જ્ઞાન વિશેષ શુદ્ધ હોય છે અને ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન થતાં સુધી નાશ નથી પામતું (જુઓ 'ઋજુમતિ'.)

વિચારભૂમિ–શૌચ વગેરે માટે જવાની પ્રવૃત્તિ.

વિહારભૂમિ–ચૈત્ય વગેરે તરફ જવાની પ્રવૃત્તિ.

વૃષ્ટિકાય–વરસાદનું કે વરસાદના ફોરાંનું પાણી.

વેદનીયકર્મ–(જુઓ 'આઠ કર્મશત્રુઓ').

વૈમાનિક–વિમાનમાં વસનારા–એક પ્રકારના દેવો.

વૈક્રિયલબ્ધિવાળા–શરીરનાં વિવિધ રૂપો કરી શકવાની શક્તિવાળા.

વૈક્રિયસમુદ્ઘાત–શરીરનાં વિવિધરૂપો કરવા માટે કે શરીરના પરમાણુઓને બદલવા માટે કરવામાં આવતી એક પ્રકારની ક્રિયા.

વ્યંજનવાળો–શરીર ઉપરના તલ મસા વગેરે વાળો.

શુદ્ધવિકટ–ઉફાળો આવતાં સુધી ગરમ થએલું પાણી (જુઓ 'ઉષ્ણ વિકટ')

ષષ્ટિતંત્ર–સાંખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનનો ગ્રંથ–જેમાં ષષ્ટિ-સાઠ-તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરેલુ છે.

સાગરોપમ–અસંખ્ય પલ્યોપમ જેટલો કાળ (જુઓ 'પલ્યોપમ').

સ્થવિર–પાકટ ઉમરનો વિશેષ અનુભવી મુનિ.

સ્વાદિમ–સ્વાદવાળાં ખાદ્ય અથવા મુખવાસ.

સૌવીર–કાંજી.

સંખડિ–વિશેષ આરભ સમારંભ દ્વારા જ્યાં પકવાન્ન–મીઠાઇ દૂધપાક વગેરે રંધાતું હોય તે સ્થાન–જ્યાં જમણવાર થતો હોય તે સ્થાન.

સધિપાળ–રાજ્યો વચ્ચે સંધિ કરાવનારા રાજદૂતો.

સંસ્વેદિમ–પાંદડાં વગેરેને ખુબ ઉકાળીને તે ગરમાગમ પાંદડાં ઉપર છાંટવામાં આવતું ઠંડુ પાણી.

સ્વપ્ન લક્ષણ પાઠક–સ્વપ્નશાસ્ત્રના પંડિતો–જેઓ સ્વપ્નના ફળો કહી શકે છે.

હરિણેગમેસી–વિશેષ પ્રકારના દેવનુ નામ. સંતાન પ્રાપ્તિ માટે આ દેવની આરાધના કરવાની પદ્ધતિ ઠેઠ વેદકાળમાં પણ હતી. વેદપરંપરામાં આનુ નામ 'નેગમેષી' કે 'નૈગમ' સભળાય છે.